

De betekenis van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden

een literatuurverkenning

Y.M.M. Schoenmakers, Vrije Universiteit Amsterdam

Amsterdam, september 2006

De betekenis van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden

een literatuurverkenning

Auteur: Y.M.M. Schoenmakers

Amsterdam, 9 september 2006

Doctoraalscriptie Criminologie
Afstudeerrichting: Strafrechtshandhaving in de praktijk
Faculteit der Rechtsgeleerdheid
Vrije Universiteit, Amsterdam

in samenwerking met

Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn

Begeleiding

Mr. dr. A.Ph. Van Wijk, Politieacademie
Drs. W.M.E.H. Beijers, Vrije Universiteit
Drs. J.J. van der Kemp, Vrije Universiteit

Voorwoord

Dit literatuuronderzoek naar de betekenis van geweld in zedenmisdrijven is uitgevoerd in opdracht van de Politieacademie Onderzoeksgroep te Apeldoorn. Het onderzoek vond plaats in het kader van mijn afstudeerproject voor de studie Criminologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Naast deze persoonlijke afstudeeropbrengst hoop ik dat dit verslag van waarde is voor de Politieacademie en voor andere wetenschappers, onder meer als naslagwerk bij toekomstig onderzoek.

Een aantal personen wil ik graag bedanken voor hun begeleiding, waardevolle advies en tijd voor gedachtenwisseling: Jaap Timmer (Centrum voor Politiewetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam), die mij introduceerde bij de Politieacademie; Anton van Wijk (Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn) voor het verstrekken van de onderzoeksopdracht, zijn begeleiding, kritische opmerkingen, waardevolle suggesties en introducties in het werkveld; Guillaume Beijers en Jasper van der Kemp voor hun stagebegeleiding vanuit de Vrije Universiteit; Daan van Beek (Dr. Henri van der Hoevenkliniek, Utrecht) en Paul van den Eshof (KLPD / dNRI, Zoetermeer) voor hun tijd, informatieverstrekking, advies en ideeën; Raymond Knight (Brandeis University, Waltham, Massachusetts US) voor zijn uitgebreide schriftelijke reacties en spontane informatieverstrekking.

Samenvatting

In dit onderzoek wordt in kaart gebracht wat er bekend is over het geweldgebruik in verkrachtingen en seksuele moorden en wat daarvan de betekenis is. Daartoe wordt de literatuur vanuit twee perspectieven bestudeerd. Binnen het eerste, gedragswetenschappelijk kader staat de dader centraal (gericht op behandeling). In het tweede perspectief is delict het uitgangspunt (gericht op opsporing). Opvallend genoeg geven de publicaties algeheel weinig gedetailleerde omschrijvingen van het gedrag tijdens het delict. Men gaat ervan uit dat de heterogene zedendelinquent te classificeren is naar subgroepen, waarbij vaak dezelfde achterliggende motieven of delictthema's terugkomen. Deze motieven en dadertypen worden statisch omschreven, terwijl duidelijk wordt dat doelen van de dader binnen het delict kunnen wisselen. Situationele factoren (zoals slachtofferreactie) zijn van invloed op het delictgedrag en het geweldgebruik. Verkrachting en seksuele moord zijn dan ook geen intrinsiek verschillende delicten. Om het geweldsaspect binnen verkrachting verder te onderzoeken dient men rekening te houden met dit dynamische karakter van het delictproces.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Theorieën over geweld	5
1.1 Etiologische theorieën over geweld en agressie	5
1.1.1 (Socio)biologische theorieën	5
1.1.2 Psychologische theorieën	6
1.1.3 Sociale theorieën	7
1.2 Indelingen van agressie en geweld	8
1.2.1 Instrumentele versus expressieve agressie of geweld	8
1.2.2 Defensieve versus begerende agressie	9
1.2.3 Verbaal versus fysiek geweld	9
1.3 Etiologische theorieën van seksuele agressie	10
1.3.1 Biologische theorieën	10
1.3.2 Sociale theorieën	10
1.4 Geïntegreerde etiologische theorieën van seksuele agressie	11
1.4.1 Bio-ecologische systeembenadering	11
1.4.2 Marshall's biopsychosociale theorie over seksueel agressief gedrag	12
1.4.3 Ward en Beech' geïntegreerde theorie van seksuele delictpleging	12
1.5 Verklaringsniveaus	13
2. Benadering vanuit het daderperspectief	15
2.1 Seksueel deviant gedrag	15
2.1.1 Seksueel delictgedrag	15
2.1.2 Normaliteit en pathologie	16
2.1.3 Heterogeniteit van zedendelinquenten	17
2.2 Classificatiesystemen voor verkrachters	18
2.2.1 Rationeel afgeleide classificatiesystemen voor verkrachters	18
2.2.2 Empirisch classificatiesysteem voor verkrachters: de MTC-typologie	20
2.2.3 Waarde van verkrachters-typologieën	25
2.3 Modellen van delictpaden en het delictproces van verkrachting	25
2.3.1 Indelingen van verkrachters op basis van routes naar het delict	25
2.3.2 Indelingen van verkrachters op basis van het delictproces	29
2.3.3 Nederland: de delictscenariotypen van Van Beek (1999)	31
2.4 Bijzondere dimensies en hun verhouding tot seksueel geweld	34
2.4.1 Persoonlijkheidsstoornissen: Psychopathie	34
2.4.2 Seksueel sadisme	37
2.4.3 Cognitieve vervormingen	38
2.4.4 Seksuele fantasieën	39
2.4.5 Disinhiberende factoren	40
2.5 De betekenis van geweld in het daderperspectief	41
2.5.1 Evaluatie van het daderperspectief	41
2.6.2 Samenvatting: de betekenis van het geweld in het daderperspectief	42
3. Benadering vanuit het delictperspectief	47
3.1 Gedragkundige daderprofilering: een inleidend overzicht	47
3.1.1 Wat is daderprofilering?	47
3.1.2 Benaderingen van gedragkundige daderprofilering	49
3.2 Seksuele moord: een bijzonder delict?	51
3.2.1 Definities seksuele moord	51
3.2.2 Seksuele moordenaars versus verkrachters	52

3.2.3	Onderzoek in Nederland	53
3.3	Typologische delictbenaderingen uit de FBI-discipline	54
3.3.1	Dichotome classificaties	54
3.3.2	Meervoudige typologieën van verkrachting en seksuele moord	57
3.3.3	Waarde van de typologieën	60
3.4	Statistische indelingen van verkrachting en seksuele moord	61
3.4.1	Statistisch onderzoek naar verkrachting	61
3.4.2	Statistisch onderzoek naar seksuele moord	66
3.5	Bijzondere aspecten van het delict	69
3.5.1	De rol van het slachtoffer	69
3.5.2	Verbaal geweld van verkrachters	70
3.6	De betekenis van geweld in het delictperspectief	71
3.6.1	Evaluatie van het delictperspectief	71
3.6.2	Samenvatting: de betekenis van het geweld in het delictperspectief	72
4.	Vergelijking van de perspectieven en conclusie	75
4.1	Verschillen tussen de twee perspectieven	75
4.2	Overlap van de twee perspectieven	76
4.3	Benadering van de betekenis van het geweld in seksuele misdrijven	78
4.4	Conclusie	80
4.5	Aanbevelingen	82
Literatuur		83
Bijlagen		
BIJLAGE I	Ward & Beech' <i>Integrated Theory of Sexual Offending (ITSO)</i>	I
BIJLAGE II	Typologieën voor kindermisbruikers	II
BIJLAGE III	Ontwikkeling van de verkrachters typologie van Knight & Prentky	V
BIJLAGE IV	Delictproces van verkrachting (Polaschek et al., 2001)	IX
BIJLAGE V	Ontwikkelingsachtergronden en prototypen delictscenario's Van Beek (1999)	XIII
BIJLAGE VI	Psychopathie (Cooke & Michie, 2001)	XV
BIJLAGE VII	'De' seksuele moordenaar?	XVI
BIJLAGE VIII	Statistisch onderzoek van Canter en collega's	XVII
BIJLAGE IX	Delicttypen van Kocsis, Cooksey & Irwin (2002)	XXII
BIJLAGE X	Discourse strategieën Dale, Davies & Wei (1997)	XXIII

Inleiding

In de nacht van 1 mei 1999 verlaat de 16-jarige Marianne Vaatstra uit Zwaagwesteinde samen met haar vriendje en een andere jongen discotheek Paradiso in Kollum. Ter hoogte van het plaatsje Buitenpost gaan ze uit elkaar en fietst Marianne alleen verder, in de richting van haar woonplaats Zwaagwesteinde, zo'n zes kilometer verderop. In Veenklooster, net voorbij Buitenpost, wordt ze van haar fiets af getrokken.

Op zaterdag 1 mei 1999 komt bij de politie Friesland om 09.57 uur de melding binnen dat Marianne wordt vermist. Diezelfde ochtend wordt het levenloze lichaam van het meisje gevonden in een uithoek van een weiland langs het fietspad tussen Veenklooster en Buitenpost. Ze ligt op haar buik, is bijna naakt en uit sectie blijkt dat ze zowel anaal als vaginaal is verkracht. Haar topje, bh en slipje zijn kapot gesneden, maar de moordenaar heeft Marianne daarbij geen snij- of steekwonden toegebracht. Haar bh is om haar nek geknoopt en daarmee is ze gewurgd. Haar keel is doorgesneden. De handen van Marianne zijn vastgebonden geweest en de dader heeft het bondagemiddel na de moord weer meegenomen.

Na meer dan twee jaar intensief maar tevergeefs speuren wordt het recherchebijstandsteam (rbt), dat de moord onderzocht, ontbonden. In mei 2002 wordt een tweede rbt ingesteld, dat ruim een jaar later wederom wegens uitblijven van succes wordt opgeheven. De gruwelijke seksuele moord van Marianne Vaatstra is nooit opgelost (OM, 2006; Peter R. de Vries, 2004).

Verkrachting is een fenomeen dat al eeuwenlang plaatsvindt, zoals blijkt uit de terugkerende verschijning in kunst, literatuur en geschiedkundige manuscripten. Door de tijd heen en op verschillende plaatsen ter wereld wordt uiteenlopend gedacht over de legitimiteit van het afdwingen van seks bij een vrouw. In de huidige Westerse samenleving worden niet-consensuele seksuele gedragingen zoals aanranding en verkrachting verworpen. Vooral wanneer seksuele schendingen gepaard gaan met geweldpleging of zelfs moord, wekken zij veel afschuw en angst op in de maatschappij.

De onopgeloste zaak Vaatstra is in Nederland waarschijnlijk het bekendste seksuele geweldsmisdrijf. De zaak haalt anno 2006 nog steeds de kranten. Gewelddadige verkrachtingen als deze schokken de samenleving het diepst, omdat daders brutaal, excessief en gewetenloos te werk lijken te gaan. Het lijkt onmogelijk te bevatten waarom of hoe een individu ogenschijnlijk nodeloos gewelddadig te werk kan gaan, zijn lusten vernietigend bot kan vieren op een willekeurig, onschuldig slachtoffer, dit kan verminken of beestachtig vermoorden. Waarom gebruiken sommige verkrachters buitensporig veel geweld, terwijl veel anderen zich daarin beperken? Waarom sneed de moordenaar van Marianne Vaatstra haar nog eens de keel door, nadat hij haar had gewurgd? Was hij vanaf het begin al van plan geweest het meisje te vermoorden? Hoe is het te verklaren dat deze brute moordenaar juist weer voorzichtig te werk ging bij het kapotsnijden van Marianne's kleding? Naast afschuw en angst roept het (excessieve) geweldgebruik van een verkrachter vragen op naar de reden of betekenis daarvan.

Inzicht in de betekenis van het geweld dat een verkrachter toepast, kan een bijdrage leveren aan het verwerkingsproces van maatschappij en direct betrokkenen. Daarnaast is er een wetenschappelijk belang om meer inzicht te krijgen in de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moorden. Dit belang ligt op twee toepassingsgebieden: opsporing en behandeling van daders.

Verkrachtingen en seksuele moorden zijn voor de politie vaak redelijk eenvoudig op te lossen als dader en slachtoffer elkaar voor het delict kenden. Zaken waarbij de dader een onbekende is van het slachtoffer zijn moeilijker op te lossen. Om een onbekende dader toch te kunnen identificeren, wordt in de opsporing soms gebruik gemaakt van *gedragskundige rechercheadviesing* (beter bekend als *profiling*). Deze vorm van ondersteuning wordt in Nederland onder meer geboden door de afdeling Moord en Zeden van de KLPD (Korps Landelijke Politiediensten). Op basis van de delictkenmerken wordt een reconstructie gemaakt en probeert men dadereigenschappen af te leiden. Men gaat er dus vanuit dat de manier waarop de dader het delict uitvoert (*modus operandi*) iets zegt over zijn persoon. Eén van de elementen van de modus operandi die dan aanknopingspunten bieden, is het toegepaste geweld bij het delict en de betekenis daarvan.

Ook vanuit het perspectief van behandeling van zedendelinquenten is het cruciaal om inzicht te krijgen in de verschillende factoren die een individu aanzetten tot het plegen van een gewelddadig seksueel misdrijf. "*Ons belangrijkste beveiligingssysteem is weten wat er in iemand omgaat*" (DJI, 2006)¹. Dergelijke invloedsfactoren liggen bijvoorbeeld in de persoonlijkheid van de dader, zijn ontwikkelingsverleden en in de situatie direct voorafgaande aan het misdrijf. Pas als men weet welke factoren risicoverhogend of de oorzaak zijn het seksuele geweld, kan een gericht behandelplan opgesteld worden om recidive te voorkomen.

---

¹ Dienst Justitiële Inrichtingen over TBS

Het is dus van maatschappelijk en wetenschappelijk belang verschillende uitingen van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden te bestuderen, de betekenis hiervan te achterhalen en deze te bezien in samenhang met de persoon van de dader. In de internationale literatuur is enorm veel geschreven over (typologieën van) zedendelinquenten (bijvoorbeeld Groth, Burgess & Holmstrom, 1977; Knight & Prentky, 1990; Hazelwood & Burgess, 2001), seksuele moord (Schlesinger, 2004; Gerberth, 2003; Keppler & Walter, 1999) en daderprofilering bij gewelddadige misdrijven (Palermo & Kocsis, 2005; Holmes & Holmes, 2002b; Hazelwood & Burgess, 2001). De daadwerkelijke geweldstoepassing bij dit soort misdrijven wordt echter beperkt en weinig gedetailleerd beschreven. Met betrekking tot de Nederlandse context richten veel onderzoeken en studies naar seksueel geweld zich op de slachtoffers en de hulpverlening die hen geboden wordt. Daarnaast wordt vooral de laatste jaren veel aandacht besteed aan de behandeling van zedendelinquenten en risicotaxatie (het bepalen van het recidiverisico na behandeling en / of invrijheidsstelling). Nederlandse studies naar zedendelinquenten (bijvoorbeeld Frenken, 2000; Van Beek, 1999) richten zich net als de internationale literatuur zelden op de vraag wat de verklaring of de betekenis van gehanteerd geweld is en welke kenmerken daarvan samenhangen met bepaalde daderkenmerken.

Onderzoeksdoelstelling en vraagstelling

Er blijkt een gebrek aan kennis te bestaan over de betekenis van verschillende uitingen van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden en de relatie daarvan met de persoon van de dader. Gezien het belang van deze kennis wordt in opdracht van de Politieacademie Onderzoeksgroep een verkennend (inter)nationaal literatuuronderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek richt zich op verkrachtingen en seksuele moorden buiten de relatiesfeer, waarbij slachtoffers vooral volwassen vrouwen zijn. Het doel van het onderzoek is in kaart te brengen wat op basis van de literatuur bekend is over de betekenis van het geweldgebruik in deze misdrijven en wat dit zegt over de persoon van de dader.

Uit deze onderzoeksdoelstelling is de volgende vraagstelling afgeleid:

Wat is de betekenis van verschillende manifestaties van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden buiten de relatiesfeer, in samenhang met kenmerken van de dader?

Operationalisatie en afbakening

Onder *verschillende manifestaties van geweld* wordt verstaan: de verschillende vormen en intensiteiten van geweld, zoals gehanteerd door de dader bij het delict (in de directe aanloop, gedurende en in de afwikkeling van het delict).

Met *buiten de relatiesfeer* wordt bedoeld: de dader is voor het slachtoffer een onbekende. Dit wordt bij verkrachtingen in de internationale literatuur veelal aangeduid met *stranger rape*.

Betekenis is een behoorlijk abstract begrip, dat de bedoeling, zin of significantie van iets aanduidt (Van Dale Hedendaags Nederlands, 2005). De *betekenis van het toegepaste geweld* kan op verschillende manieren en verschillende abstractie-niveaus worden benaderd.

Allereerst kan worden gekeken naar het achterliggende motief van de dader dat ten grondslag lag aan het delict. Een *motief* is volgens Van Dale (2005) de overweging die tot een handeling leidt of de beweegreden, drijfveer of motivatie. De geweldtoepassing tijdens het delict zou dit achterliggende motief dan weerspiegelen. Het probleem met het begrip motief is dat het in de wetenschap op verschillende manieren wordt gebruikt. Psychologen bedoelen er bepaalde behoeften of (onbewuste) drijfveren mee, terwijl sociologen het motief zien als een beweegreden: een verklaring die een individu zelf geeft voor zijn gedrag (De Haan, 2003).² In de praktijk zal het motief van een verkrachting of seksuele moord niet objectief vast te stellen zijn. Een dader zal een eigen motief maar deels weten te achterhalen (wij weten zelf niet altijd goed wat onze innerlijke drijfveren zijn) en zal zijn motieven om uiteenlopende redenen niet altijd eerlijk willen vertellen. Daarbij kan hij verklaringen aandragen die zijn gedrag in zijn ogen rechtvaardigen. Motieven zijn kortom moeilijk te achterhalen en in de criminologie worden ze meestal verondersteld in plaats van empirisch onderzocht (De Haan, 2003).²

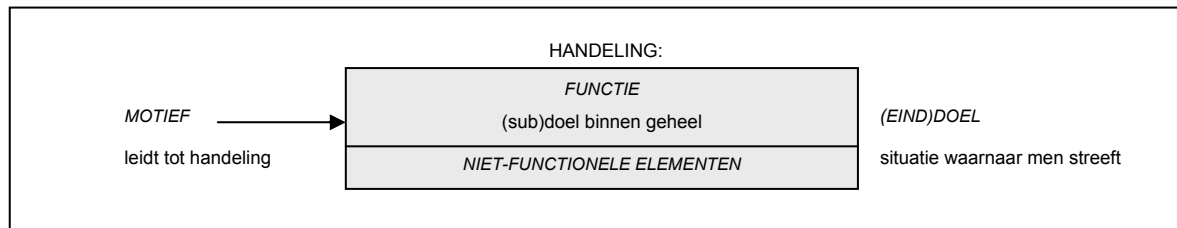
Het motief, dat tot het delict heeft geleid, maar ook het *doel*, de situatie waarnaar de dader streeft (Van Dale, 2005), liggen verder af van de feitelijke handeling en zijn abstracter, maar geven een sterker waardeoordeel

---

² Het motief van de dader wordt omschreven als *black box* en *criminology's dirty little secret* (De Haan, 2003: 35).

over het geweld. De betekenis van het geweld kan ook binnen het delict worden benaderd, bijvoorbeeld in termen van de directe, momentane functie van de geweldtoepassing voor de dader. De *functie* is het doel dat het geweld heeft binnen het geheel (Van Dale Hedendaags Nederlands, 2005). Alleen naar deze functie kijken binnen het delict zou te weinig opleveren. Er kunnen namelijk ook niet-functionele elementen zijn die betekenis aan het geweld verlenen, omdat ze bijvoorbeeld fantasieën van de dader reflecteren.³ Onderstaande figuur biedt wellicht verheldering.

Tot slot kunnen factoren buiten de dader van invloed zijn op het delict. Ook deze contextuele of situationele factoren kunnen de betekenis van het gehanteerde geweld kleuren. Van belang is dus deze betekenis niet te krap te interpreteren, wil men meer inzicht krijgen in haar dynamiek.

Figuur 1. Motief, functie en doel

Uit de centrale vraag kunnen andere onderzoeksvragen gedestilleerd worden, die betrekking hebben op verkrachtingen en seksuele moorden buiten de relatiesfeer:

- *Welke verschillende soorten zedendelinquenten en hun (persoons)kenmerken worden in de internationale wetenschappelijke literatuur onderscheiden?*
- *Wat weten we over het geweld dat zij toepassen in verkrachtingen en seksuele moorden?*
- *Wat is vanuit de bestudering van het delict bekend over verschillende manifestaties van geweld?*
- *Welke kenmerken van het geweld bieden een aanknopingspunt ter identificatie van een mogelijke dader?*
- *In hoeverre zijn seksuele moord en (gewelddadige) verkrachting intrinsiek van elkaar te onderscheiden?*

Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen wordt stilgestaan bij de plaats die 'de seksuele moordenaar' in het geheel inneemt. Er wordt overwogen of deze een apart, bijzonder type zedendelinquent is, of dat deze de uiterste vorm van geweldtoepassing aan het eind van een continuüm representeert. Ook wordt aandacht besteed aan de (vermeende) rol die psychopathie in de seksuele geweldpleging speelt.

Er is veel onderzoek dat zich specifiek richt op pedoseksuele delinquentie. Uit capaciteitsoverwegingen richt dit onderzoek zich met name op seksuele misdrijven met volwassen slachtoffers. Een kanttekening hierbij is, dat er een groep verkrachters of seksuele moordenaars is, die zich niet exclusief op volwassen vrouwen of kinderen richt. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen *plegers van pedoseksuele delicten* en *pedoseksuele personen* (Leuw, Bijl & Daalder, 2004). Van den Eshof (dNRI / KLPD)⁴ spreekt over een *preferentiële* plegger met een pedofiele parafilie en intrinsieke voorkeur voor kinderen; en een *situationele* plegger die geen uitgesproken voorkeur voor kinderen heeft, maar om een andere reden een kind als slachtoffer selecteert (bijvoorbeeld beschikbaarheid, gemak, voorkeur voor een 'kwetsbaar' slachtoffer). Deze daders richten zich niet exclusief op kinderen, maar kunnen ook volwassen slachtoffers hebben; Van den Eshof noemt hen "*seksuele omnivoren*". Deze situationele daders vallen binnen het interesseveld van dit onderzoek, maar zijn in publicaties meestal niet duidelijk te herkennen. In dit onderzoek wordt de literatuur die zich specifiek richt op pedoseksuele pleggers daarom buiten beschouwing gelaten en literatuur of onderzoeken die geen onderscheid maken naar leeftijd van het slachtoffer wel meegenomen.

³ Bijvoorbeeld een dader die zijn slachtoffer vastbindt zodat hij zonder tegenwerking zijn gang kan gaan (functioneel aspect) met als bindmiddel meegebrachte nylonkousen (niet-functioneel element, maar wel met een betekenis, gelegen in de fantasie van de dader).

⁴ P. van den Eshof, KLPD / dienst Nationale Recherche Informatie, gesprek 21 maart 2003, Zoetermeer.

Methode

Met behulp van databases en mediatheken van de Vrije Universiteit, het Steunpunt voor Seksueel Geweld in Amsterdam en de Politieacademie Apeldoorn en Zutphen wordt een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd. Daarnaast worden enkele (inter)nationale deskundigen uit het veld van de opsporing en de behandeling van zedendelinquenten geraadpleegd.

De onderzoeksvragen worden benaderd via twee verschillende invalshoeken. Deze twee onderzoeksperspectieven, aangeduid als dader- en delictperspectief, worden naast elkaar gezet om de betekenis van verschillende geweldsuitingen in zedendelicten te achterhalen. In het eerste perspectief wordt de focus gelegd op de persoon van de dader. Er worden verschillende typen daders onderscheiden, die ander (delict)gedrag vertonen. Onderzoek en literatuur uit dit perspectief richt zich vooral op preventie, behandeling en risicotaxatie van recidive. Hierbij kijkt men naar achterliggende persoons- en ontwikkelingskenmerken in de aanloop naar het delict. In het delictperspectief wordt juist vanuit het gepleegde delict en bijbehorende kenmerken (waaronder delictgedrag) teruggedeneerd naar de (mogelijke) dader. De literatuur richt zich meer op het delict(proces) zelf, vaak met het doel de opsporing te ondersteunen.

De twee perspectieven liggen in elkaars verlengde, maar er is ook een grijs gebied waarin het niet direct duidelijk is of nu de dader of het delict uitgangspunt is van studie. Er kan overlap zijn, bijvoorbeeld wanneer auteurs uit het delictperspectief zich baseren op werk uit het daderperspectief.

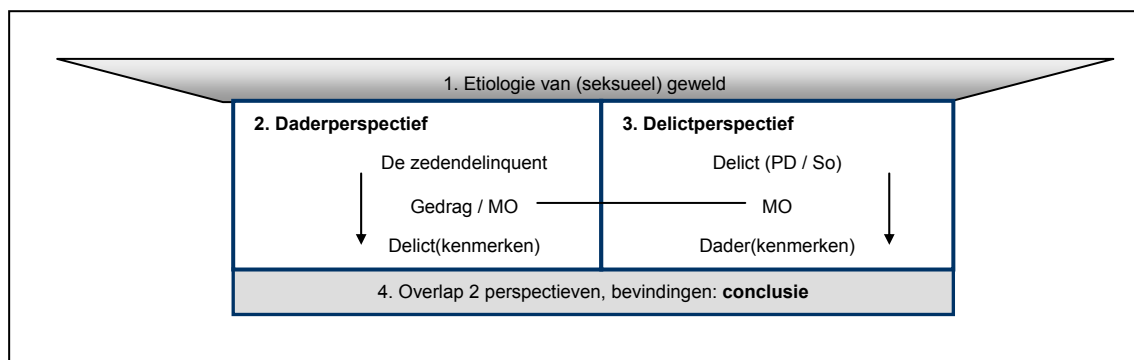
Leeswijzer

In dit onderzoek wordt geprobeerd om vanuit een theoretisch kader naar de betekenis van het geweld in het sekeuele delict te werken. In het eerste hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van psychologische en criminologische theorieën over geweld. Daarbij gaat het om de etiologie van agressie en geweld en om seksuele agressie of verkrachting in het bijzonder. Ook worden enkele functionele indelingen van de geweldstoepassing aangehaald.

In het tweede hoofdstuk staat de zedendelinquent centraal. Hier wordt literatuur besproken die zich vooral richt op de persoon van de dader. Na een overzicht van definities worden diverse typologieën en classificatiesystemen voor verkrachters besproken. Daarnaast komen meer integratieve, beschrijvende modellen aan bod, gericht op de oorzaken van seksueel delictgedrag. Tot slot worden bijzondere dimensies zoals psychopathie en sadisme besproken en worden de bevindingen over de betekenis van geweld samengevat.

In het derde hoofdstuk wordt het geweld in verkrachtingen en seksuele moorden benaderd vanuit het delictperspectief. Er worden bevindingen uit twee verschillende benaderingen besproken: typologische benaderingen ontwikkeld door onderzoekers uit het veld van de FBI (Federal Bureau of Investigations) en statistische benaderingen, die tot meer empirische indelingen van delictgedrag proberen te komen. Ook hier worden de bevindingen aan het eind van het hoofdstuk samengevat.

In het vierde en laatste hoofdstuk worden de bevindingen van dader- en delictperspectief vergeleken en op wetenschappelijke en praktische waarde geschat. Daarnaast wordt bekeken in hoeverre de onderzoeksvragen kunnen worden beantwoord. Dit mondt uit in een conclusie, waarbij een antwoord gegeven wordt op de centrale vraag en aanvullende opbrengsten gepresenteerd worden. Waar in de literatuur de kennis ontbrak om de onderzoeksvragen te beantwoorden, worden aanbevelingen gedaan voor toekomstig onderzoek om deze kennislacunes op te lossen.

Figuur 2. Leeswijzer in schema. PD: Plaats delict, So: Slachtoffer, MO: Modus operandi

1. Theorieën over geweld

Er zijn verschillende theoretische stromingen die agressie en geweld proberen te verklaren. Deze variëren van (socio)biologische theorieën naar psychologische theorieën tot feministische, subculturele en andere sociologische theorieën. Sommige benaderingen zijn meer geïnteresseerd in verklaringen voor de verschillen tussen socioculturele, sekse- of leeftijdsgroepen, andere kijken naar verschillen over de tijd (evolutionaire theorieën). Daarnaast kunnen theorieën zich primair richten op gewelddadig gedrag op individueel niveau, waarbij interne (persoonsgebonden factoren) en externe (omgevingsfactoren) factoren bekeken kunnen worden.

De variëteit in de verklaringen representeert niet zozeer theoretische onenigheid, maar meer een verschil in focus en verklaringsniveau (macro, meso of micro). Omdat binnen het huidige onderzoek de gedragskundige benadering van gewelddadige individuen een belangrijke rol speelt, wordt daar de nadruk op gelegd. Er wordt vooral (summier) gekeken naar psychologische theorieën op microniveau, die gewelddadig gedrag verklaren. Daarnaast worden verschillende indelingen van geweld aangestipt, zoals instrumenteel versus expressief, of verbaal versus fysiek.

Definities van seksueel geweld kunnen sterk uiteenlopen. Ook worden termen als 'seksueel geweld', 'seksuele agressie', 'seksuele intimidatie' en 'seksueel misbruik' vaak als synoniemen gebruikt (Gijs, 2002). *Agressie* is de bedreiging of aantasting met geweld en onder *geweld* wordt verstaan de uitoefening van macht of kracht die met hevigheid, onstuimigheid wordt uitgeoefend (Van Dale Hedendaags Nederlands, 2005). Onder seksuele agressie of seksueel geweld wordt meestal verstaan: niet-consensueel seksueel gedrag. Wanneer in de volgende hoofdstukken wordt gesproken over (seksueel) geweld, dan gaat dit een stap verder dan niet-consensueel seksueel gedrag en heeft dit betrekking op verkrachting en/of seksuele moord.

1.1 Etiologische theorieën over agressie en geweld

Onder *etiologie* wordt verstaan: leer van de oorzaken (Van Dale Hedendaags Nederlands, 2005). Van de theorieën die agressie en geweld op individueel niveau proberen te verklaren, worden hier biologische, psychologische en sociologische varianten besproken.

1.1.1 (Socio)biologische theorieën

Cesare Lombroso (1836-1890), oprichter van de Italiaanse Antropologisch Criminologische School, publiceerde in 1876 het boek *l'Uomo Delinquente* (de criminele man) over zijn *theorie van atavisme*. Lombroso deed onderzoek onder ruim 3800 gevangenen en bestudeerde de schedels van 383 gestorven misdadigers. Daaruit concludeerde hij dat in 35% tot 40% van de gevallen de criminaliteit voortkwam uit erfelijke aanleg. Dit waren volgens hem de *geboren misdadigers*; sommige mannen waren volgens Lombroso geboren met sterke interne neigingen tot criminaliteit. Voortbordurend op het werk van Darwin stelde Lombroso dat de geboren misdadiger een aparte soort was binnen de menselijke soort, die nog niet zo ver geëvolueerd was als de rest. Criminelen waren te herkennen aan bepaalde fysieke (atavistische) kenmerken, zoals grote voorhoofden, een enorme kaak, ongevoeligheid voor pijn en een asymmetrisch hoofd. Als een individu vijf van de achttien bedoelde kenmerken bezat, was er sprake van atavisme.

Later richtte Lombroso zich meer op de invloed van omgevingsfactoren, net als zijn volgelingen (bijvoorbeeld Ferri en Garofalo). Ferri (1856-1929), een leerling van Lombroso, is de belangrijkste representant van de *bio-sociologische school*, waarin aandacht wordt besteed aan zowel biologische als sociale factoren (Lanier & Henry, 2004).

De manier waarop het Nazi-regime biologische verklaringen inzette bij de Holocaust, heeft biologische theorieën van criminaliteit vooral in Nederland en Duitsland enkele decennia bijna taboe gemaakt. Toen Buikhuisen in de jaren zeventig voorstelde om naast sociale factoren ook aandacht te besteden aan de invloed van biologische factoren, riep dat zo'n heftige afkeurende reacties op dat hij verketterd werd (Schwitters, 2003). De laatste decennia wordt er weer meer aandacht besteed aan biologische oorzaken van criminaliteit en agressie. Genetische theorieën krijgen steeds meer aanhangers door bewijsmateriaal uit tweeling- en

adoptiestudies. Daarbij wordt gekeken naar *endogene* (persoonsgebonden) en *exogene* (omgevingsgerelateerde) fysiologische factoren, die de agressie verklaren.

Zo werd gewelddadige mannelijke criminaliteit in de 1960-er jaren verklaard vanuit een extra Y-chromosoom (XYY), dat een zogenaamde *supermale* creëerde. Deze theorie heeft zijn aanhang nu grotendeels verloren (Lanier & Henry, 2004). Wel spreekt Bontekoe (1984) over een indirecte relatie van het extra Y-chromosoom met antisociaal gedrag. Het afwijkende chromosoompatroon gaat veelal gepaard met verminderde intellectuele vaardigheden, wat een risicofactor voor antisociaal gedrag is. Het 'normale' Y-chromosoom heeft volgens Bontekoe mogelijk óók een indirecte relatie met delinquent gedrag. Aangetoond is dat het Y-chromosoom vertragend werkt op de groei en rijping. Deze tragere rijping van jongens vormt een risicofactor, omdat de periode waarin het centraal zenuwstelsel kwetsbaar is voor beschadiging, bij hen langer duurt. Bij veel delinquenten is de aanwezigheid van neuropsychologische dysfuncties en verwante gedragsstoornissen aangetoond, die hun oorzaak kunnen hebben in (soms minimale) beschadigingen van het centrale zenuwstelsel (Bontekoe, 1984).

Ook verhoogde niveaus van testosteron bij mannen zijn in verband gebracht met agressief en gewelddadig gedrag (Lanier & Henry, 2004; Fishbein, 1992). Rutenfrans (1989) stelt dat de prenatale aanwezigheid van mannelijke geslachtshormonen, *androgenen*, mogelijk leidt tot een 'organisatie' van het zenuwstelsel met een predispositie voor agressief gedrag maar ook voor ambitie en gedrevenheid. De stijging van het androgeenniveau in de puberteit versterkt de risicofactor voor agressief gedrag. Aangegeven wordt dat de mate van agressie mede afhankelijk is van de sociaal-culturele omgeving. In zijn boek geeft Rutenfrans een overzicht van onderzoeken naar de relatie tussen testosteronniveau en agressie van mannen, waaruit blijkt dat resultaten niet eenduidig zijn. Hiervoor heeft Bontekoe (1984) echter weer een verklaring in de vorm van stress als interveniërende variabele. Stress leidt tot een afname van testosteronproductie, maar kan zowel agressieremmend zijn als faciliterend werken, afhankelijk van individuele en situationele kenmerken.

1.1.2 Psychologische theorieën

Psychologische theorieën van deviant gedrag en agressie benadrukken beide individuele en omgevingsinvloeden op criminaliteit. Daarbij probeert men bepaalde gedragingen of gedragsneigingen te identificeren en wordt onderzocht hoe deze ontstaan, volharden of veranderen. In de zoektocht naar de oorsprong van antisociale motivaties richt men zich op de persoonlijkheid en identiteit van het individu. Veel onderzoek gaat uit van de veronderstelling dat gebeurtenissen in de vroege ontwikkeling bepalend zijn voor later gedrag.

Freud's (1856-1939) Psychoanalytische theorie

Freud baseert zijn psychoanalytische theorie op het concept dat de menselijke psyche is opgebouwd uit drie elementen: *id*, *ego* en *super-ego*. Het *id* is het kernelement van het menselijke gedrag. Het is het onbewuste deel, dat de instinctieve, impulsieve oerdriften van het individu herbergt. Deze impulsen zijn gericht op onmiddellijke bevrediging en liggen meestal op het gebied van seks en agressie. Het *ego* is de regulerende laag buiten het *id* die het individu tegen deze oerdriften beschermt. Dit is het bewuste deel van de persoonlijkheid, dat de bevrediging van behoeften uit kan stellen. De buitenste laag van de persoonlijkheid is het element *super-ego*, dat (sociale) kosten en baten van een activiteit kan afwegen. Het *super-ego* is een bemiddelaar tussen het onbewuste zelf en de omgeving. Dit niveau vertelt het individu welke gedragingen gepast zijn en welke niet.

In deze benadering heeft het criminele individu een overontwikkeld of een onderontwikkeld *super-ego*. Beide situaties leiden tot een psychologische staat van schuldgevoelens en stress (*anomie*). Door deze gevoelens is het individu voortdurend op zoek naar boetedoening, die de schuld en stress zal verlichten en de persoon terugvoert naar een psychologisch evenwicht. Het schuldgevoel bestaat volgens Freud al vóórdat het individu in crimineel gedrag vervalt en is dus niet het resultaat, maar het motief. Het criminele gedrag is een soort opluchting, want de onbewuste gevoelens van schuld kunnen nu aan iets echts en onmiddellijks gekoppeld worden (Lanier & Henry, 2004).

Recentere benaderingen binnen de psychodynamische stroming kijken naar het dominante defensie- of *coping* mechanisme dat het individu bij spanningen hanteert (Gleitman et al., 1999).

Trait-gebaseerde persoonlijkheidstheorieën

In de *trait*-theorieën hangt deviant gedrag samen met abnormale of criminele persoonlijkheidskenmerken. *Traits*, of *trekken*, zijn consistente persoonlijkheidskenmerken die tot uiting komen in verscheidene gedragsdomeinen. De verschillende *trait*-benaderingen zijn het erover eens dat crimineel gedrag een manifestatie is van een onderliggend *trait*-probleem. Criminologische toepassingen kijken naar persoonlijkheidskenmerken als impulsiviteit, agressiviteit, extraversie, neuroticisme, psychoticisme, zoeken van spanning, vijandigheid en emotionaliteit.

Een van de eerste theoretici die een dergelijke benadering van criminaliteit in zijn boek *Mask of insanity* verdedigde, was Hervey Cleckly (1941). Cleckly legde de basis voor een omschrijving van 'de psychopaat', ook wel sociopaat genoemd⁵. Ook Hans Eysenck probeerde op basis van persoonlijkheidstrekken een criminele, of psychotische persoonlijkheid samen te stellen. Eysenck beweerde in zijn boek *Crime and personality* (1977) dat menselijke persoonlijkheden bestaan uit clusters van traits. Deze clusters titelde hij *Introversie* (gevoelig, geïnhibeerd temperament), *Extraversie* (naar buiten gericht, opgewekt, expressief temperament) en *Neuroticisme* (emotionele stabiliteit of instabiliteit). Aan dit schema voegde hij het cluster *Psychoticisme* toe. Mensen met deze traits, ook wel aangeduid als *sensation seekers*, zijn minder gevoelig voor prikkels en hebben meer stimulatie nodig, die zij kunnen verkrijgen via criminaliteit, geweld en drugs.

Een belangrijke bijdrage van de *trait*-theoretici zijn hun diagnostische methoden. Zij ontwikkelden bijvoorbeeld de *Minnesota Multiphasic Personality Inventory* (MMPI), om deviante persoonlijkheidspatronen te detecteren. De MMPI gebruikt verschillende schalen om persoonlijkheidstrekken te meten, zoals depressie, histerie, psychopathie en compulsiviteit (Lanier & Henry, 2004). De *trait*-benadering erkent overigens dat bepaalde omgevingsfactoren deviante of gewelddadige gedragsneigingen kunnen activeren (Levi & Maguire, 2002).

1.1.3 Sociale theorieën

Sociaal leren

Een aantal sociale theorieën gaat ervan uit dat gewelddadig gedrag wordt aangeleerd. Zo ontwikkelde Skinner het idee van *operante conditionering*, dat inhoudt dat de consequenties van eerder gedrag het toekomstig gedrag manipuleren (Lanier & Henry, 2004: 143). Een centraal idee hierbij is *reinforcement* (bekrachtiging), het versterken van een gedragsneiging. Gedragsversterking kan plaatsvinden via positieve bekrachtiging, waarbij deviant gedrag beloond wordt. Negatieve bekrachtiging vindt plaats wanneer een onplezierige ervaring wordt vermeden via deviant gedrag, bijvoorbeeld wanneer jongeren onder druk van leeftijdsgenoten crimineel gedrag vertonen⁶.

*Sociaal leren*⁷ is gebaseerd op het idee dat individuen complexe entiteiten zijn die niet 'mechanisch' reageren op beloning of straf, maar situaties observeren en analyseren, voordat zij besluiten te handelen (Lanier & Henry, 2004). Onderdeel van dit leerproces is rollenimitatie of *modeling*, gebaseerd op identificatie met anderen (echt of representaties in media, televisie, videospellen). Bij sociaal leren worden anderen dus geobserveerd en wordt besloten welke gedragspatronen men overneemt. Ervaringen met slechte rolmodellen resulteren in de imitatie en aanname van sociaal onwenselijk gedrag, zoals agressie. Gewelddadig gedrag kan worden gezien als acceptabele gedragsoptie; de vroegere ervaringen met negatieve interactiestijlen van de ouders kunnen bijvoorbeeld de basis vormen voor geweld in het gezin op volwassen leeftijd. Een ander voorbeeld is de vermeende rol van gewelddadige televisieprogramma's en videospellen op toekomstig gewelddadig gedrag van kinderen.

Halverwege de jaren vijftig gaven ook Sutherland en Cressey aan dat geweld wordt aangeleerd via andere gewelddadige individuen. Gewelddadig gedrag, waaronder moord en doodslag, zou voortkomen uit blootstelling aan een agressief milieu. Moord wordt ook wel gezien als onderdeel van een subcultuur van geweld (*subculture of violence*⁸), typerend voor stedelijke ghetto-gebieden (Palermo & Kocsis, 2005). Er lijkt een direct verband te zijn tussen urbanisatie en geweld. Er is echter een negatieve relatie tussen sociale status en dodelijk geweld.

⁵ Meer recentelijk wordt psychopathie aangeduid als de meest extreme uiting van de antisociale persoonlijkheidsstoornis.

⁶ Straf is geen negatieve bekrachtiging, omdat straf bedoeld is om een neiging te verzwakken in plaats van dat deze versterkt wordt. Gedrag vertonen teneinde verwachte straf te voorkomen kan wel worden gezien als negatieve bekrachtiging.

⁷ Onder invloed van Tarde (*Gabriel Tarde's Law of Imitation*, 1903) en Bandura (*Aggression: A social learning analysis*, 1973).

⁸ Wolfgang en Ferracuti's boek *The subculture of violence* uit 1967.

Sociale controletheorie / zelfregulatie van gedrag

Controletheoretici denken niet dat crimineel gedrag aangeleerd wordt, maar dat iedereen in de kern geneigd is deviant gedrag te vertonen. Binding en betrokkenheid met mensen, instituten en waarden weerhouden een individu ervan om deviant gedrag te vertonen (Lanier & Henry, 2004). Zo gaat Bowlby's hechtingstheorie (*attachment theory*) ervan uit dat slechte bindingen met de ouders op jonge leeftijd later kunnen leiden tot probleemgedrag. Bowlby omschrijft hechtingsgedrag als elk gedrag gericht op het verkrijgen of behouden van de nabijheid van een belangrijk individu, meestal de moeder. Hechting is een wederzijds systeem van fysieke, sociale en emotionele stimulatie en ondersteuning tussen verzorger en kind. Veel hechtingstheoretici geloven dat een mislukking in het vormen van deze sterke emotionele band in de vroege kindertijd, gerelateerd is aan ernstige emotionele en andere problemen, die later in de kindertijd ontstaan (Bukatko & Daehler, 2001).

Hirschi's *sociale controletheorie*⁹ gaat uit van een universele motivatie tot criminaliteit, waarbij mensen blijkbaar ook kunnen conformeren naar een 'geldende norm'. De sociale band die zij hebben met de maatschappij weerhoudt hen ervan in crimineel gedrag te vervallen. Deze band bestaat uit een aantal componenten: *attachment*, *commitment*, *involvement* en *beliefs*. *Attachment* is de hechting aan anderen, die tot stand komt via intieme relaties met volwassenen. *Commitment* verwijst naar de investering van de persoon in conventioneel gedrag. Hoe hoger die investering, hoe minder snel men die op het spel zet. *Involvement* betreft de tijd en energie die gestoken wordt in conventionele activiteiten. Hoe hoger deze involvement, hoe minder tijd er over blijft voor deviante gedragingen. De band wordt tot slot versterkt door de *beliefs* of overtuiging van de juistheid ervan (Lanier & Henry, 2004).

In 1990 verscheen Gottfredson en Hirschi's boek '*A General Theory of Crime*', waarin zij hun *theorie van zelfcontrole* beschrijven. De onderliggende assumptie van de menselijke aard is hetzelfde als bij de sociale controletheorie: alle mensen zijn geneigd crimineel gedrag te vertonen en maken rationele beslissingen om dit wel of niet te doen. Mensen verschillen ten eerste in hun capaciteit om dergelijke neigingen te onderdrukken, en ten tweede in hun behoefte aan spanning, risico's en onmiddellijke behoeftebevrediging. Individuen die niet op de juiste manier gesocialiseerd zijn, hebben een gebrek aan zelfcontrole. In deze lijn geven ook Ward, Hudson & Keenan (1998) een uitgebreide beschouwing over theorieën van zelfregulatie en problemen met zelfregulatie, die kunnen leiden tot agressief gedrag.

1.2 Indelingen van agressie en geweld

Het wordt algemeen erkend dat er verschillende vormen van agressie en agressief gedrag bestaan. Zo identificeerde Moyer verscheidene specifieke typen agressie bij dieren, die binnen een bepaalde context voorkomen (Patrick & Zempolich, 1998: 307). *Predatore agressie* wordt meestal geassocieerd met honger en de aanwezigheid van een goede prooi. *Competitieve agressie* kenmerkt zich door de strijd om sociale hiërarchie en dominantie, voortplanting en controle over voedsel en water. Gedragingen die hiermee samen gaan hebben een ritueel karakter, zoals onderdanige houdingen om de aanval van de agressor te onderbreken. *Defensieve* (of angstige) *agressie* treedt op wanneer een dier in het nauw gedreven wordt. De aanval gaat altijd vooraf door een vluchtpoging. Bij *geïrriteerde agressie* is boosheid gericht op een variëteit aan beschikbare doelwitten. *Territoriale agressie* is een actieve verdedigingsreactie bij een indringer in het territorium. Bij deze categorie is er overlap met het competitieve en defensieve type. *Seksgerelateerde agressie* is geassocieerd met verhoogde opwinding in een seksuele context; *moederlijke protectieve agressie* behelst de verdediging van een pasgeborene tegen reële of potentiële bedreiging. *Instrumentele agressie* tot slot wordt gedefinieerd als gedrag dat als bedreigend moet overkomen. Zo'n dreigende houding wordt vooral gebruikt in nieuwe, onbekende situaties.

1.2.1 Instrumentele versus expressieve agressie of geweld

Bij mensen wordt een andere indeling van agressie aangehaald. Het klassieke en meest gehanteerde onderscheid van agressie in de psychologische literatuur is die van instrumentele versus expressieve agressie. Expressieve agressie wordt ook wel aangeduid als affectieve agressie, of vijandige of boze agressie.

Levi & Maguire (2002) stellen met betrekking tot criminaliteit dat *instrumenteel geweld* gebruikt wordt om een economisch voordeel te behalen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer geweld gebruikt wordt om een beroving

---

⁹ *Causes of Delinquency*, 1969

te laten slagen of om andere criminelen van de eigen opbrengst af te houden. Ook een reputatie van gewelddadigheid kan economisch functioneel zijn. Instrumenteel geweld heeft een rationeel aspect. *Expressief geweld* daarentegen kan gezien worden als emotioneel bevredigend geweld zonder economisch gewin.

Buss definieerde boze agressie (*angry aggression*) als gedrag dat wordt versterkt door pijn van het slachtoffer en *instrumentele agressie* als gedrag dat wordt versterkt door de beëindiging van aversieve stimulatie of door het verkrijgen van een beloning. Volgens Feshbach is het primaire doel van vijandige agressie (*hostile aggression*) het berokkenen van (fysieke) schade; *instrumentele agressie* dient als middel om andere, niet-bestrafende doelen te behalen (Patrick & Zempolich, 1998: 308). Beide auteurs zien karakteristieke precedentes bij beide soorten agressie. Boze of vijandige agressie wordt opgewekt door een onplezierige gebeurtenis (een belediging of aanval), terwijl instrumentele agressie ontstaat door onbereikbaarheid van een doel of geweld object. Vijandige en instrumentele elementen kunnen echter voorkomen in dezelfde situatie en in veel gevallen zal het onderscheid tussen de functies niet duidelijk zijn. Als agressie bijvoorbeeld is opgewekt door eigen pijn, zal bij fysiek geweld jegens een ander niet duidelijk zijn of de agressor handelt uit pure 'vijandige' of boze bedoelingen (gericht op het pijn doen van het slachtoffer) of dat het geweld een instrumenteel doel dient (pijnreducerende functie). Daarnaast kan verdedigd worden dat wanneer affectieve en instrumentele agressie allebei gericht zijn op een specifiek doel of omschreven worden in termen van een te behalen doel, er eigenlijk in beide gevallen sprake is van instrumenteel gedrag.

In de context van zedendelicten is instrumenteel geweld gedoseerd geweld of de dreiging daarmee, dat nodig is om het slachtoffer tot medewerking aan de seksuele handelingen te bewegen. Expressief geweld heeft (voor de dader) een waarde in zichzelf. De dader kan met het geweldgebruik uiting geven aan zijn woede of behoefte aan dominantie en / of vernedering van het slachtoffer (Leuw, Bijl & Daalder, 2004).

1.2.2 Defensieve versus begerende agressie

Een alternatieve benadering is het onderscheid tussen vormen van menselijke agressie die (a) een onderliggend defensieve en (b) een onderliggende begerende houding reflecteren. Zillman noemt in deze benadering *annoyance-motivated* en *incentive-motivated aggression* als categorieën (Patrick & Zempolich, 1998: 308). De eerste term slaat op agressieve gedragingen die tot doel hebben aversieve stimuli te laten verdwijnen. De tweede categorie betreft agressieve handelingen ter verkrijging van een beloning.

Een ander onderscheid is dat tussen *reactieve* en *proactieve* vormen van agressie bij kinderen. Reactieve agressie is verbonden met een aversieve motivatie; proactieve agressie hangt samen met zoeken naar beloning. Reactieve agressie uit zich als boosheid of woede-uitbarstingen, waarbij het kind zelfcontrole verliest. Proactieve agressie daarentegen doet zich meestal voor als pesten, domineren van een leeftijdgenoot of bemachtigen van een object (Patrick & Zempolich, 1998).

Hoewel specifieke vormen van agressie berusten op bepaalde motivationele kenmerken, is de relatie tussen uiterlijk gedrag en de onderliggende motivatie complex. Basale motivaties interacteren met de hogere informatieverwerking en geheugensystemen. Hierdoor wordt de gedragsuiting van een onderliggende begerende of defensieve dispositie voor een groot deel bepaald door ervaringen en de context.

1.2.3 Verbaal versus fysiek geweld

Een andere mogelijke indeling van agressie en / of geweld is die naar verbale en non-verbale agressie, waarmee eigenlijk bedoeld wordt verbale versus fysieke agressie. De term non-verbaal is niet erg geschikt, omdat daar eigenlijk alle denkbare uitingen van agressie onder kunnen vallen, die niet direct lichamelijk contact impliceren. Gedacht kan hierbij worden aan agressieve gebaren of symbolen, die niet verbaal zijn, maar ook niet fysiek. In de bestudering van zedenmisdriven is het interessant te kijken naar bepaalde parallellen of verschillen tussen verbale en fysieke agressie, en mogelijke verschillen in betekenis.

1.3 Etiologische theorieën van seksuele agressie

Een aantal theorieën dat een verklaring geeft voor seksueel agressief gedrag, richt zich meer op oorzaken op macroniveau dan op het individu.

Evoluutietheorieën zijn gebaseerd op de studie van de historische aanpassing van (dier)soorten aan hun omgeving. Een verklaring voor ligt in de selectie van partners; mannen die niet door vrouwen geselecteerd worden (op basis van geprefereerde kenmerken, zoals status, stabiliteit, hoger inkomen) zouden een vrouw dan eerder dwingen tot geslachtsgemeenschap om zichzelf te reproduceren (Oliver & Chambers, 1993; Ellis, 1993).

Feministische theorieën zien verkrachting als een primair economisch en politiek gedreven gebeurtenis (Oliver & Chambers, 1993). Vanuit deze optiek worden zogenaamde 'verkrachtingsmythen' uit onze cultuur beschreven. De stereotiepe beelden die sommige mannen hebben van vrouwen, rechtvaardigen seksueel geweld ('als een vrouw echt niet zou willen, zou ze zich wel kunnen verzetten', of 'vrouwen raken opgewonden van verkrachting'). Dergelijke denkbeelden reflecteren opvattingen over vrouwen die in de samenleving aanwezig zijn en worden versterkt door pornografie en de vroege socialisatie van jongens naar hun geslachtsrol (Frenken, 2002).

Seksuele agressie kan ook worden gezien als een consequentie van het niet beantwoorden aan seksstereotiepe rollen door vrouwen. Mannelijkheid wordt geassocieerd met macht, dominantie en kracht, terwijl vrouwelijkheid wordt geassocieerd met onderdanigheid, passiviteit en zwakte (Oliver & Chambers, 1993; Scully & Marolla, 1985).

Deze feministische benaderingen geven in eerste instantie geen verklaringen voor de verschillen tussen individuen in seksuele agressiviteit. De meeste mannen, die in dezelfde cultuur leven waar de omschreven stereotiepe beelden gelden, gaan namelijk niet over tot verkrachting.

1.3.1 Biologische theorieën

Toegesplitst op individu en seksualiteit veronderstellen biologische theorieën dat genetische en biologische factoren de uiting van de seksualiteit voorprogrammeren (Everaerd et al., 2000), bijvoorbeeld door een verhoogde testosteronproductie (Gleitman et al., 1999). De laatste tien jaar worden ook neuro-psychiatrische aspecten aangehaald om seksueel geweld te verklaren, zoals vormen van autisme bij kinderen en adolescenten (Silva, Leong & Ferrari, 2004).

Andere auteurs, zoals Ellis (1993), gaan uit van een samenspel van factoren en zien verkrachting als een biosociaal fenomeen. Ellis' *biosociale theorie van verkrachting* probeert macro, meso- en microprocessen te integreren; bepaalde evolutionaire, fysiologische en socio-juridische processen beïnvloeden het voorkomen van verkrachting.

De theorie van Ellis (1993) steunt op vier proposities:

1. Twee niet-aangeleerde drijfveren motiveren verkrachting (en andere vormen van seksueel gedrag): de *seksdrive* en de *drive* om te bezitten en controle te hebben;
2. Natuurlijke selectie bepaalt een sterkere seksdrive in mannen en een sterkere neiging van vrouwen af te zien van geslachtsgemeenschap tot zij een degelijke, betrouwbare partner hebben gevonden;
3. De motivatie voor verkrachting is niet aangeleerd, maar de rechtvaardigingen daaromheen wel;
4. Verhoogde blootstelling van de hersenen aan mannelijke sekshormonen (androgenen) verhoogt de seksdrive en verzwakt de gevoeligheid voor de dreiging van straf en het lijden van anderen.

Deze vier proposities verhogen samen de kans op verkrachting. De sterkere seks drive in mannen zou volgens Ellis ook verklaren waarom bijna alle verkrachtingen gepleegd worden door mannen.

1.3.2 Sociale theorieën

Ook de theorie van *sociaal leren* biedt een verklarende context voor de oorzakelijke factoren van seksueel agressief gedrag. Volgens de klassiek leertheoretische opvatting kunnen toevallige associaties tussen een situatie en seksuele opwindings via conditionering een parafilie tot stand brengen (Everaerd e.a., 2000). Theoretici van de sociale leerschool stellen, evenals de feministische theoretici, dat de samenleving schadelijke attitudes over vrouwen over het algemeen versterkt (Oliver & Chambers, 1993). Te denken valt aan pornografie waarin vrouwen worden geportretteerd als seksuele objecten die ervan houden tot seks gedwongen te worden. Seksuele fantasieën spelen hierbij een rol. Dergelijke belevingen liggen mede ten grondslag aan het

confluentiemodel van Malamuth et al. (1993; 1995), dat in hoofdstuk 2 aan bod komt. Volgens veel sociaal-lerentheoretici is verkrachting een vorm van mannelijke agressie jegens vrouwen die geleidelijk geleerd wordt via de volgende processen: (a) ongevoelig worden voor de schade van seksuele agressie; (b) agressie gaan associëren met seksueel genot; en (c) ervan overtuigd raken dat seksuele bevrediging bereikt kan worden via agressie jegens vrouwen (Ellis, 1993).

Andere theoretici, bijvoorbeeld Ward, Hudson, Marshall & Siegert (1995), richten zich op de aanwezigheid van intimiteitgebreken bij zedendelinquenten en de relatie hiermee met interpersoonlijke ervaringen in de kindertijd. Dergelijke modellen zijn gebaseerd op de *attachment* theorie van Bowlby. Ward en collega's (1995) benadrukken dat een model dat seksueel delictgedrag beziet in relatie tot intimiteitgebreken, onder meer aandacht moet hebben voor bindingstijl en gedragsstrategieën gericht op het verkrijgen of vermijden van intimiteit. Hudson (1998) speelt hierop in door drie problematische hechtingsstijlen bij zedendelinquenten te benadrukken. Het verband tussen problematische hechting en seksueel delictgedrag vindt empirische ondersteuning. Zo vonden Marshall, Laws en Barbaree (1990) bij kindermisbruikers een verband tussen een onzekere of vermijdende hechting met de moederfiguur en een verhoogde kans op het plegen van een seksueel delict.

Wat betreft morele ontwikkeling zijn er verschillende theorieën die een verklaring bieden, zoals Freud's theorie, de sociale leertheorie, persoonlijkheidstheorieën en cognitieve ontwikkelingstheorieën (Bukatko & Daehler, 2001). Een gebrek aan empathie werkt desinhiberend en kan seksueel gewelddadig gedrag in de hand werken. Sommige verklaringen menen dat empathie aangeboren is, anderen gaan uit van een ontwikkelingsproces.

1.4 Geïntegreerde etiologische theorieën van seksuele agressie

In veel van de beschreven theorieën wordt (seksuele) agressie vanuit een specifieke oorzakelijke context benaderd. Het verdient aanbeveling om de theorieën als aanvullingen op elkaar te zien, in plaats van te zoeken naar de beste theorie. Het wordt dan ook duidelijk dat seksuele agressie, hoewel vertoond op individueel niveau, een uitkomst is van verscheidene factoren op verschillende niveaus (micro, meso, macro), die elkaar beïnvloeden.

1.4.1 Bio-ecologische systeembenadering

De bio-ecologische systeembenadering (Bronfenbrenner)¹⁰ kijkt naar individuele biologische kenmerken, de omgeving en de interactie tussen genotype en omgeving die de ontwikkeling beïnvloedt. Het individu (micro) wordt beïnvloed door achtereenvolgens het gezin (meso), leeftijdgenoten (meso) en de bredere samenleving (macro). Op microniveau ontwikkelt de persoon seksueel agressieve technieken, bijvoorbeeld via een gezin dat een manipulatieve stijl bevordert (Malamuth et al., 1993; Prentky & Knight, 1993). Het gezin kan het individu ook beïnvloeden via de opvoedingsstijl, waarbij streng straffen en slechte monitoring van het kind een negatieve invloed hebben. Volgens Knight & Prentky (1993) is seksueel misbruik een belangrijke voorspeller van toekomstig seksueel agressief gedrag. Dit gedrag ontstaat eerder naarmate het misbruik eerder en langer plaatsvond en meer pathologisch van aard is.

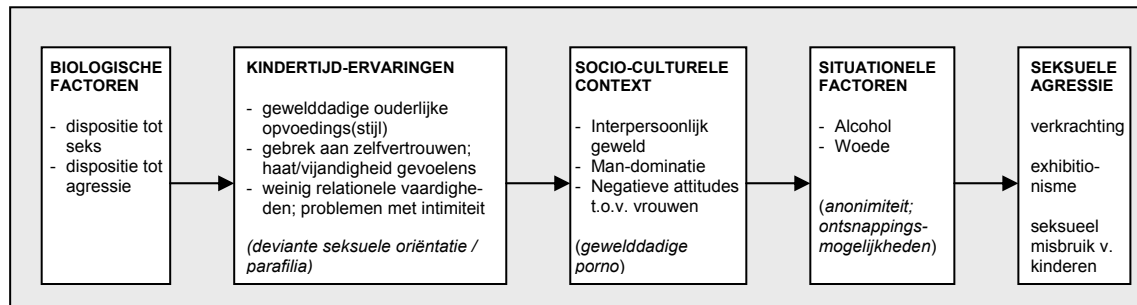
Vaak zoeken kinderen die opgroeien in een negatieve gezinssituatie aansluiting bij een deviante of delinquente leeftijdsgroep. Deze leeftijdsgenoten versterken de agressieve tendens die het kind al vanuit de gezinssituatie had ontwikkeld (Malamuth et al., 1993).

---

¹⁰ Bijvoorbeeld Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University Press. Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development* (Vol. 6). Greenwich, CT: JAI Press.

1.4.2 Marshall's Biopsychosociale theorie over seksueel agressief gedrag

Marshall en Barbaree (1990a) ontwikkelden op basis van de literatuur een geïntegreerd theoretisch kader over het ontstaan van seksueel agressief gedrag. Hun multifactoriële model benadrukt de oorzakelijke persoonlijkheidsfactoren van seksuele agressie, maar ook het belang van situationele variabelen wordt erkend. Het gaat volgens hen om een samenspel van diverse factoren, waardoor een persoon een hoog of laag risico heeft op het plegen van seksueel agressief gedrag. Er worden vier groepen factoren onderscheiden: biologische variabelen; ervaringen in de kindertijd; de sociaal culturele context; en situationele variabelen. Onderstaande figuur (1.1) geeft een overzicht van de theorie.

Figuur 1.1. Marshall & Barbaree's (1990a) model van seksuele agressie.

De rol van de schuingedrukte factoren is volgens de auteurs onduidelijk Bron: Gijs, 2002: 11.

Marshall veronderstelt dat mannen vanuit de evolutie een seksuele en agressieve gedragsaanleg hebben. Socialisatie is cruciaal om deze agressie te remmen, zodat consensuele seks mogelijk is. Wanneer bij een jongen een gewelddadige opvoedingsstijl samen gaat met een gebrek aan zelfvertrouwen, gevoelens van haat en vijandigheid, een gebrek aan relationele vaardigheden en intimiteitsproblemen, stijgt de kans op later seksueel agressief gedrag. Een socioculturele context die interpersoonlijk geweld, een dominante positie van de man en negatieve attitudes jegens vrouwen tolereert of bemoedigt, vergroot de kans op seksueel geweld. Situationele factoren, tenslotte, die de kans op seksuele agressie bevorderen, zijn middelengebuik, sterke negatieve emoties of boosheid, stress, seksuele stimuli en de aanwezigheid van een potentieel slachtoffer. Al deze factoren verzwakken de controle van het individu over zijn gedrag, wat kan resulteren in een seksueel delict (Gijs, 2002; Marshall & Barbaree, 1990a).

Binnen dit theoretische kader benadrukt Marshall later de rol van *hechting*, die een buffer zou zijn tegen de ontwikkeling van seksueel agressief gedrag. Een niet veilige hechting is juist een sterke voedingsbodem voor seksueel agressief gedrag (Gijs, 2002). Ook benadrukken Marshall, Laws en Barbaree (1990) dat seksueel agressief gedrag fundamenteel een proces is van gedragsregulatie.

Het model van Marshall en Barbaree is een algemeen model, dat ervan uit gaat dat alle seksuele delictplegers een bepaalde mate van overeenkomstigheid vertonen. Empirische toetsing van het model heeft nog niet plaatsgevonden.

1.4.3 Ward en Beech' geïntegreerde theorie van seksuele delictpleging (ITSO)

In het boek *Theories of sexual offending* bestuderen Ward, Polaschek en Beech (2005) moderne theorieën die gericht zijn op uiteenlopende aspecten van seksueel delictgedrag. Zij wijzen een aantal verschillende factoren aan die geassocieerd zijn met seksuele misdrijven, waaronder: *genetische predisposities*; *aversieve ontwikkelingservaringen* (zoals misbruik, verwaarlozing, hechtingsproblemen); *psychologische disposities / trait factoren* (bijvoorbeeld empathiegebreken, attitudes die seksueel geweld ondersteunen, deviante seksuele voorkeuren, gebrekkige emotionele vaardigheden, interpersoonlijke problemen); *sociale en culturele structuren en processen*; en *contextuele factoren*. Volgens Ward en Beech (2006) worden *biologische factoren* echter nogal eens verwaarloosd. Met hun *Integrated Theory of Sexual Offending (ITSO)* proberen zij een geïntegreerd theoretisch kader te bieden om het ontstaan, de ontwikkeling en de instandhouding van seksuele delictpleging te verklaren (figuur 1, bijlage I).

Ward en Beech bestuderen factoren die de hersenontwikkeling beïnvloeden en ecologische factoren (sociale en culturele omgeving, persoonlijke omstandigheden, fysieke omgeving). Er wordt besproken hoe deze

factoren algemene neuropsychologische functies beïnvloeden, die ten grondslag liggen aan menselijk gedrag. Vervolgens verklaart de ITSO hoe klinische symptomen voortkomen uit de interactie tussen dit neurologische systeem en ecologische factoren.

Volgens de auteurs is het nog te vroeg om de ITSO systematisch te evalueren, maar zij onderstrepen een aantal sterke punten, zoals de gebundelde kracht van theorieën van verschillende niveaus, externe consistentie, empirische adequaatheid, reikwijdte en heuristische waarde (vruchtbaarheid). De theorie geeft een mooi overzicht van de etiologische variabelen rond seksuele agressie.

1.5 Verklaringsniveaus

Theorievorming rond seksuele agressie kan plaatsvinden op verschillende abstractieniveaus en zich richten op diverse causale factoren. Ward en Hudson (1998) lichten deze structuurkwestie uitgebreid toe.

De oorzakelijke factoren waarop theorieën zich richten, liggen op een distale - proximale dimensie. *Distale factoren* vertegenwoordigen een bepaalde aanleg, die ontstaat uit genetische erfelijkheid en ontwikkeling van het individu. Theorieën gericht op distale factoren geven meestal verklaringen op macroniveau en trachten *waarom*-vragen te beantwoorden. *Proximale factoren* (of *state* variabelen) liggen in de directe fysieke omgeving van de persoon (Ward & Beech, 2006) en creëren specifieke omstandigheden die psychologische gebreken of neigingen activeren. Deze factoren verzwakken de gedragsregulatie en de capaciteit om sterke interne neigingen te onderdrukken (zoals deviante seksuele fantasieën, vijandige gevoelens en negatieve denkpatronen). Theorieën die zich richten op proximale factoren geven microverklaringen en proberen een antwoord te geven op *hoe*-vragen.

Daarnaast zijn er drie abstractieniveaus, die worden omschreven als multifactorieel (niveau I), enkelvoudig factorieel (niveau II) en beschrijvend (niveau III). Alledrie niveaus zijn even waardevol en bevatten unieke kennis. *Niveau I* is het meest omvattende niveau van Theorievorming en behelst multifactoriële theorieën van seksuele delictpleging. Deze theorieën bevatten variabelen zoals deviante seksuele voorkeur, zwakke sociale vaardigheden, intimiteits- of hechtingsproblematiek, negatieve attitudes jegens vrouwen, onpersoonlijke oriëntatie jegens seks en de behoefte te domineren en vrouwen te vernederen. Niveau I-theorieën richten zich meestal meer op distale causale factoren, maar noemen ook activerende, proximale factoren. Het biopsychosociale model van Marshall & Barbaree is hiervan een voorbeeld. Theorieën op het middenniveau (*niveau II*) bieden een conceptuele basis voor de multifactoriële theorieën. Deze theorieën proberen specifieke fenomenen of individuele factoren van seksuele delictpleging te verklaren en worden uiteindelijk geïntegreerd in de multifactoriële theorieën. De focus ligt vaak meer op distale causale factoren. *Niveau III*-theorieën specificeren de cognitieve, gedragsmatige, motivationele en contextuele factoren van de delictketen. Deze microtheorieën ontstaan vaak met behulp van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Theorievorming op dit niveau richt zich op proximale oorzaken, of het *hoe* van seksueel delictgedrag. Deze theorieën zouden goed toepasbaar moeten zijn op individuele seksuele daders. Idealiter reflecteren ze de delictgang in redelijk detail. Variabelen als delictstijl, delictplanning en mate van toegepast geweld zouden in een model aanwezig moeten zijn. Ook de invloed van onderliggende persoonlijkheidsproblematiek zou duidelijk moeten worden (Ward & Hudson, 1998).

De meeste modellen en theorieën in de volgende twee hoofdstukken, richten zich op één of twee verklaringniveaus. Met het oog op de betekenis van het geweld in de seksuele delicten, zou de meeste nadruk in dit onderzoek komen te liggen op de beschreven microtheorieën van niveau III, waarin gedragsmatige, contextuele en motivationele causale factoren idealiter gedetailleerd beschreven worden. Delictplanning, delictstijl en mate van toegepast geweld zouden duidelijk naar voren moeten komen. In het volgende hoofdstuk zal echter blijken dat microtheorieën van seksuele delictpleging onvoldoende uitkomst bieden. Daarnaast bleek in dit hoofdstuk, dat seksuele geweldpleging een uitkomst is van verschillende factoren op verschillende niveaus. Om de functie van het toegepaste geweld voor een dader tijdens een delict te achterhalen, verdient het aanbeveling multifactoriële theorieën ook te bestuderen.

2. Benadering vanuit het daderperspectief

In dit hoofdstuk wordt onderzocht welke zedendelinquenten in de internationale literatuur onderscheiden worden en wat er geschreven is over de betekenis van het geweld dat zij toepassen. De benaderingen in dit hoofdstuk hebben met elkaar gemeen dat zij de persoon van de dader als uitgangspunt van studie nemen en meestal gericht zijn op behandeling of het voorkomen van recidive van deze dader. Daarbij wordt bekeken hoe zijn kenmerken tot uiting komen in de aanloop naar het delict en het delictgedrag. Er wordt overwogen of de seksuele moordenaar een apart, bijzonder type zedendelinquent is, of dat deze de ultieme vorm van geweldtoepassing aan het eind van een continuüm representeert.

Om de complexiteit van zedendelinquentie te verminderen, zijn vanuit een behandelperspectief verschillende classificatiesystemen ontwikkeld (Cohen, Seghorn & Calmas, 1969; Groth, Burgess & Holmstrom, 1977; Knight & Prentky, 1990). De belangrijkste van deze verkrachters typologieën worden in paragraaf 2.2 uitgewerkt, met nadruk op het toegepaste geweld van de typen.

In paragraaf 2.3 worden geïntegreerde theorieën besproken, die verschillen tussen daders verklaren via de afzonderlijke paden die hen tot verkrachting brengen (Van Beek, 1999; Hall & Hirschman, 1993; Malamuth Heavey, Linz, Barnes & Acker, 1995; Ward Hudson & Keenan, 1998; Polaschek, Hudson, Ward & Siegert, 2001; Knight & Sims-Knight, 2003). Paragraaf 2.4 bespreekt de bijzondere dimensies psychopathie, sadisme en cognitieve vervormingen, in hun relatie tot het geweldsaspect van verkrachting. Tot slot worden de bevindingen kort samengevat en geëvalueerd.

2.1 Seksueel deviant gedrag

In deze eerste paragraaf worden verschillende definities en classificaties van seksueel deviant gedrag gepresenteerd en wordt er aandacht besteed aan de verhouding tot seksuele en geestesstoornissen. Seksueel agressief gedrag wordt door Gijs (2002) gedefinieerd als niet-consensueel seksueel gedrag. Marshall & Barbaree (1990b) voegen daar aan toe dat het pas om deviant gedrag gaat in die gevallen dat het slachtoffer niet wil of kán instemmen, in het laatste geval door leeftijd of andere factoren (bijvoorbeeld niet bij bewustzijn).

2.1.1 Seksueel delictgedrag

In het Nederlandse Wetboek van Strafrecht wordt een aantal seksuele gedragingen strafbaar gesteld onder de titel *misdriften tegen de zeden*. Bij dit seksueel delictgedrag is onderscheid te maken tussen *hands on-delicten*, seksuele delicten met aanrakingscontact (zoals verkrachting, aanranding en ontucht) en *hands off-delicten* zonder aanrakingscontact (zoals schennispleging, verspreiding van pornografische afbeeldingen of exhibitionisme) (Frenken, 2002).

Verkrachting is het seksueel binnendringen van een lichaamsopening door middel van (bedreiging met) geweld of een andere feitelijkheid, van een vrouw of man, binnen of buiten het huwelijk. 'Een andere feitelijkheid' is bijvoorbeeld het gebruik van psychische druk (Frenken, 2002).

Aanranding of feitelijke aanranding der eerbaarheid is het dwingen van een persoon tot het plegen of dulden van seksuele handelingen anders dan penetratie met (dreiging met) geweld of een andere feitelijkheid (Frenken, 2002).

Seksueel misbruik van kinderen bestaat uit seksuele contacten van (jong)volwassenen met kinderen jonger dan zestien jaar, die plaatsvinden tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren (Veen & De Rooter, 2005). Er is sprake van *ontucht* bij het seksueel binnendringen van een persoon jonger dan 12 jaar of van een 12 tot 16 jarige; in het laatste geval alleen als het kind de seksuele contacten ongewenst achtte (Frenken, 2002).

Dit onderzoek richt zich op verkrachting en seksuele moord, waarbij de dader een onbekende is van het slachtoffer. Seksuele moord wordt door de wetgever niet als delict op zichzelf omschreven. In artikel 248 is de dood ten gevolge van verkrachting of ontucht opgenomen, waarvoor strafverzwaring geldt.

Uit de volgende paragrafen zal blijken dat een indeling op basis van het Wetboek van Strafrecht niet veelzijdig genoeg is om alle soorten zedendelinquenten te omvatten. In de loop van dit rapport wordt meestal gesproken over seksueel agressief gedrag of seksueel gewelddadig gedrag, om een dergelijke juridische beperking te omzeilen.

2.1.2 Normaliteit en pathologie

Er wordt vaak gedacht dat verkrachters gedwongen seksueel contact met vrouwen verkiezen boven consensuele seks. In andere woorden: men veronderstelt dat de verkrachting een direct gevolg is van een deviante (afwijkende) seksuele voorkeur (Ward & Beech, 2006). Sommige vormen van deviantie worden *stoornissen* genoemd en vallen onder de geestelijke gezondheidszorg. Andere vormen worden als *criminaliteit* bestempeld en door het strafrechtelijk systeem aangepakt. In de praktijk kunnen de classificaties van 'ziek' (stoornis), 'normaal' en 'crimineel' elkaar overlappen (Gleitman, Fridlund & Reisberg, 1999). Bij verkrachting kunnen seksuele stoornissen, genaamd *parafilia*, en persoonlijkheidsstoornissen zoals antisociale persoonlijkheidsstoornis, psychopathie of schizofrenie een rol spelen.

Parafilia

Parafilia zijn seksueel deviante neigingen of gedragingen die op zichzelf niet strafbaar zijn (Veen & De Ruiter, 2005) en meestal ook niet gevaarlijk. Als ze voorkomen bij een seksueel delict gaat de persoon met de parafilie op grond van drang over tot handelingen met een niet-instemmende ander. Men dient het onderscheid echter scherp in de gaten te houden; zo plegen niet alle pedofielen seksuele delicten en niet alle kindermisbruikers zijn pedofiel.

De wezenlijke kenmerken van een parafilie zijn volgens de DSM-IV¹¹: een terugkerende intense drang en seksueel opwindende fantasieën gericht op niet-menselijke objecten; het lijden of vernederen van zichzelf of partner(s), kinderen of andere personen tegen hun wil. De diagnose *parafilie* mag pas gesteld worden als de afwijkende fantasieën, impulsen en/of handelingen (a) als *ego-dystoon* (ik-vreemd) worden ervaren; (b) beperkingen opleveren in het sociale functioneren, en; (c) subjectieve lijdensdruk veroorzaken.

De DSM-IV beschrijft acht parafilia die in de klinische populatie het meest voorkomen: *exhibitionisme*, *fetisjisme*, *travestiet fetisjisme*, *frotteurisme*¹², *pedofilie*, *seksueel masochisme*, *seksueel sadisme* en *voyeurisme*. Voor zeldzame parafilia is er een restcategorie. Vaak hebben personen meerdere parafilia en er kunnen andere psychische stoornissen voorkomen. De ernst van de parafiele stoornis hangt af van bepaalde persoonlijkheidskenmerken, zoals antisociale persoonlijkheidstrekken (Everaerd et al., 2000).

Parafilia zijn cultuurgebonden: de huidige maatschappelijke context is bepalend voor wat als seksueel afwijkend gezien wordt. Tot begin jaren zeventig bijvoorbeeld, was homoseksualiteit als geestesziekte opgenomen in de DSM. Onlangs hield Richard Green (2002) een pleidooi om ook pedofilie uit de DSM te verwijderen. De DSM-IV bevat naast de categorie van pedofilie geen diagnostische categorie voor verkrachters. Er zijn meer vormen van seksuele deviantie, die niet in de DSM-IV staan. Dit maakt het een minder geschikt systeem om zedendelinquenten in te delen.

Van de acht genoemde parafilia is in dit onderzoek vooral *seksueel sadisme* relevant. *Seksueel masochisme* heeft namelijk betrekking op het eigen lijden, waar *seksueel sadisme* betrekking heeft op handelingen waarbij psychologisch of lichamelijk lijden van de ander seksueel opwindend is. Bij de meeste verkrachtingen en ander seksueel geweld dienen dwang en geweld om de tegenwerking van het slachtoffer te breken. In een klein aantal gevallen zijn de pijn en het lijden door dwang en geweld seksueel opwindend: in dat geval is er sprake van seksueel sadisme.

Persoonlijkheidsstoornissen

In de psychiatrische classificatiesystemen (DSM-IV en ICD10) gaat men ervan uit dat de persoonlijkheid is opgebouwd uit trekken (zie 1.1.2), die worden omschreven als "*duurzame patronen van waarnemen, omgaan met en denken over de omgeving en de eigen persoon, die zich manifesteren in uiteenlopende sociale en persoonlijke omstandigheden*". Van een persoonlijkheidsstoornis wordt gesproken als "*de persoon wordt gekenmerkt door een aantal 'pathologische' trekken*" (Verheul, Van den Brink & Van der Velden, 2000: 409). Dit zijn persoonlijkheidskenmerken die:

- a) afwijken van de populatienorm (de norm binnen de culturele context van het individu);
- b) inflexibel of star zijn;
- c) leiden tot sociale en/of functionele beperkingen (Verheul et al., 2000).

¹¹ Het *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM) is een Amerikaans handboek voor diagnose en statistiek van psychische aandoeningen. De huidige versie is de vierde editie, aangeduid als DSM-IV

¹² Het wezenlijke en specifieke kenmerk is het aanraken, wrijven tegen of strelen van een niet-instemmend persoon. Vooral het fysieke contact is opwindend, niet de dwang die wordt uitgeoefend (Everaerd et al., 2000: 346).

Persoonlijkheidsstoornissen zijn chronische gedragsverstoringen, die optreden wanneer de trekken van een individu onflexibel en maladaptief zijn. Dit leidt tot een gebrekkig sociaal functioneren. Bij delinquenten worden regelmatig de volgende persoonlijkheidsstoornissen aangetroffen: de antisociale; psychopatische; afhankelijke; borderline; obsessief-compulsieve; dysthymic; en passief-agressieve persoonlijkheidsstoornis (Palermo & Kocsis, 2005).

In de literatuur over seksueel geweld is er toenemende belangstelling voor de invloed van persoonlijkheidsstoornissen. Proulx, Aubut, Perron, Lafond en McKibben maken onderscheid tussen twee groepen verkrachters: een gewelddadige (N=18) en een niet-gewelddadige (N=31) verkrachter. Zij onderzochten of deze groepen verschilden met betrekking tot persoonlijkheidsstoornissen. Bij de gewelddadige groep troffen zij vooral de antisociale, narcistische en paranoïde stoornissen aan; bij de niet-gewelddadige groep de ontwijkende, borderline en afhankelijke stoornissen. De auteurs menen dat het verschil in geweldgebruik in verkrachtingen een reflectie is van de interpersoonlijke omgangsstijl, die samenhangt met persoonlijkheidsstoornissen (Van Beek, 1999: 107).

Vermoed wordt dat vooral psychopathie een aanzienlijke rol speelt bij gewelddadige verkrachtigen. *Psychopathie* is een construct dat de versterkte varianten van een aantal kenmerken van de antisociale persoonlijkheidsstoornis omvat¹³. Heden ten dage wordt psychopathie dan ook gezien als een extreme vorm van de antisociale stoornis. Het is onduidelijk hoe psychopathie zich precies verhoudt tot het geweldsaspect in verkrachtingen en seksuele moorden. Bij het bestuderen van de literatuur is daarom extra gelet op de bevindingen omtrent psychopathie. In paragraaf 2.4.1 wordt nog op deze bijzondere dimensie teruggekomen, waarbij meer gericht onderzoek aan bod komt.

2.1.3 Heterogeniteit van zedendelinquenten

Het is duidelijk dat seksueel delinquent gedrag sterk heterogeen is. Naast de verschillende gedragingen en delicten is er grote variëteit in persoonlijke en criminele antecedenten, situaties die aan het delict voorafgaan, leeftijd en geslacht van slachtoffers, recidiverisico en de percepties over het eigen delictgedrag (Veen & De Rooter, 2005). Verkrachting is een multicausaal bepaald verschijnsel; de pleger wordt beïnvloed door een complexe wisselwerking tussen bio-logische, psychologische, sociologische en contextuele factoren. Zedendelinquenten zijn zelden specialist, wat wil zeggen dat zij ook andere delicten dan zedendelicten plegen (Prentky & Knight, 1991; Van Beek, 2005; Van Wijk et al., 2006). Het wordt steeds duidelijker dat dé zedendelinquent of dé verkrachter niet bestaat.

In de sociaal-wetenschappelijke literatuur worden verschillende indelingen van zedendelinquenten gebruikt. Typen die in de literatuur worden onderscheiden zijn bijvoorbeeld verkrachters, pedoseksuele delictplegers (kindermisbruikers / ontuchtplegers) en pedoseksuelen (pedofielen). De pedoseksuelen worden meestal inbegrepen bij de groep plegers van pedoseksuele delicten.

Met het classificeren van zedendelinquenten wordt geprobeerd de heterogeniteit te reduceren, door individuen te verdelen over groepen (typen) met dezelfde karakteristieken (Frenken, 2000). Dit is het doel van de *taxonomie*, die staat voor ordeningsleer of systematiek (Kramers Woordenboek Nederlands, 1998). Als de taxonomie valide is, hebben de gegroepede condities dezelfde onderliggende oorzaak en prognose (Gleitman et al., 1999: 765).

Er heerst onenigheid over het niveau waarop taxonomische differentiatie van verkrachters zou moeten plaatsvinden. Volgens Knight en Prentky (1990) staan sommige auteurs afwijzend tegen een verdeling naar subtypen. Zij veronderstellen dat de gesignaleerde heterogeniteit eenvoudigweg variatie is aan het extreme einde van een normale distributie van alle mannen.

Er zijn geen adequate systemen voor daders die zowel kinderen als volwassenen verkrachten (Pithers, 1993). Oudere classificatiesystemen van verkrachting (bijvoorbeeld Cohen et al., 1969; Groth et al., 1977), maar ook de jongere (Knight & Prentky, 1990; Frenken, 2002) gaan uit van een verschil tussen kindermisbruikers en verkrachters. Indelingen worden dan ook voorgesteld voor een van deze of voor beide groepen afzonderlijk. Voorbeelden van classificaties voor kindermisbruikers liggen in het werk van Fitch (1962), McCaghy (1967), Cohen et al. (1969), of meer recentelijk in het werk van Knight en Prentky (1990, zie bijlage II) en Frenken (2000, zie bijlage II).

Dit onderzoek richt zich op verkrachtingen van volwassen slachtoffers. Het gaat buiten het bereik van dit onderzoek om ook de literatuur over kindermisbruikers te bestuderen. Er zullen echter nog wel enkele onderzoeken aan bod komen, die zich wel richten op verkrachters van volwassen slachtoffers én kinderen.

¹³ Zo blijkt uit de componenten van de PCL-R van Hare, een instrument waarmee psychopathie gemeten wordt. Zie 2.4.1.

Bij de vorming van theorieën of verkrachters typologieën worden twee strategieën gevolgd: er worden specifieke subtheorieën en typologieën (niveau III) gevormd, of algemene theorieën (niveau I), ervan uitgaande dat alle plegers genoeg gemeenschappelijke factoren hebben (Gijs, 2002). Nadat in dit hoofdstuk verschillende classificatiesystemen voor verkrachters besproken zijn, zullen algemenere, geïntegreerde theorieën behandeld worden. Deze laatste modellen beschrijven onder meer verschillende paden naar seksuele agressie, waarmee een etiologische indeling gegeven wordt. Wanneer een goede Nederlandse vertaling ontbreekt, wordt de originele Engelse term voor de concepten gebruikt.

2.2 Classificatiesystemen voor verkrachters

De observatie dat verkrachters verschillen in gedrag en kans op recidive bracht klinici er in de jaren zestig toe om typologieën te ontwikkelen. Deze waren meer rationeel afgeleid dan empirisch. Ze moesten groepshomogeniteit vergroten en klinische oordelen ondersteunen over behandeling, terbeschikkingstelling en begeleiding (Prentky & Knight, 1991).

2.2.1 Rationeel afgeleide classificatiesystemen voor verkrachters

De psychiater Karpman was een van de eersten die een typologie voor verkrachters opstelde. Hij baseerde zijn typologie op een psychoanalytisch verklaringsmodel en onderscheidde drie typen:

- de *explosieve* verkrachter kampt met onbewuste seksuele problemen en de verkrachting is een ontlading;
- de *sadistische* verkrachter heeft een diepgewortelde haat jegens vrouwen. Bij hem is het agressieve motief sterker dan het seksuele;
- de *agressieve, antisociale* verkrachter vertoont sociaal-afwijkende problematiek. Hij handelt impulsief en zonder empathie. Dit type steelt seks van een vrouw zoals hij een auto zou stelen (Van Beek, 1999: 99).

Het belangrijkste ordeningsprincipe van deze typologie, die tot de jaren zeventig veel invloed had, is het seksuele en/of agressieve motief. Vanaf de jaren zeventig werden, mede onder invloed van de feministische beweging, macht en boosheid als de primaire motieven van verkrachters gezien. Zo onderscheidt Amir twee nieuwe typen: mannen die verkrachten om status en prestige te verwerven (*rape as a role expressive act*) en mannen die verkrachten om status en prestige te bevestigen (*rape as a role supportive act*) in een referentiegroep waar dergelijk gedrag wordt ondersteund (Van Beek, 1999: 100).

De verkrachters typologie van Cohen, Seghorn & Calmas (1969) is gebaseerd op de relatieve nadruk van *seks* en *agressie* in het delict.

- Van het compenserende type (*compensatory rapist*) zou het motief meer seksueel dan agressief zijn. De dader heeft verkrachttingsfantasieën en raakt opgewonden tijdens de verkrachting. Hij is nauwelijks agressief en past alleen geweld toe om het slachtoffer te laten meewerken (Wilson & Alison, 2005). In zijn fantasie beleeft het slachtoffer genot aan de seksuele benadering en wil dat de dader verder gaat. Deze dader vlucht meestal als het slachtoffer zich verzet. Hij pleegt bijna geen andere misdrijven en in het dagelijks leven is dit type passief en onderdanig (Van Beek, 1999; Koeck, Van Beek & De Doncker, 2002).
- Voor de verplaatste-woedeverkrachter (*displaced aggression rapist*) is de gewelddadige verkrachting juist een directe uiting van woede met het doel het slachtoffer fysiek te verwonden en te vernederen. Aan de verkrachting gaat een bepaalde gebeurtenis met een voor de dader belangrijke vrouw vooraf. De woede die de dader jegens deze vrouw ervaart, wordt tijdens de verkrachting op een onschuldig slachtoffer geprojecteerd (Wilson & Alison, 2005). De dader heeft erectieproblemen tijdens het delict en komt veelal niet tot een orgasme (Van Beek, 1999).
- Bij het seks-agressie diffuse type (*sex-aggression-diffusion rapist*) gaan gevoelens van seksuele opwindning en boosheid dusdanig samen, dat ze niet los van elkaar kunnen worden ervaren. Als gevolg pleegt deze verkrachter sadistische delicten, waarbij seksuele en agressieve elementen elkaar versterken. Wanneer de seksuele opwindning toeneemt, neemt ook de agressie en het geweldgebruik toe en andersom.

- Voor de impulsieve verkrachter (*impulsive rapist*) tot slot is het motief noch seksueel, noch agressief; het delict is meer roofzuchtig en opportunistisch en past in een algemeen antisociale, criminele levensstijl (Wilson & Alison, 2005). Van het geweld dat de impulsieve, antisociale verkrachter toepast, is geen nadere omschrijving voorhanden.

In tabel 2.1 is een overzicht gemaakt van de motieven die Cohen et al. identificeren, de functie en kenmerken van het geweld dat de typen hanteren en kenmerken van dader-slachtofferinteractie.

Tabel 2.1 De verkrachters van Cohen, Seghorn & Calmas in relatie tot geweld. *So: slachtoffer

Type verkrachter	Motief voor verkrachting	Functie van geweld	Kenmerken geweld	Dader – So* interactie
1. compensatory	seksueel	Toegepast om So* mee te laten werken	Nauwelijks agressief	vlucht bij verzet
2. displaced aggression	Uiten van boosheid. Vernederen So*, fysieke beschadiging So	Ingezet om So te verwonden en vernederen, uiten van woede	Fysiek letsel	
3. sex-aggression-diffusion (sadistisch)	Seksuele opwinding en boosheid	Sadistisch, geweld versterkt seksuele opwinding en andersom		
4. impulsive (antisociaal)	Geen specifiek motief, algemeen anti-sociaal en crimineel gedragspatroon.			

Groth, Burgess en Holmstrom (1977) denken vanuit hun klinische ervaring dat niet seks en agressie de motieven voor verkrachting zijn, maar dat seks gebruikt wordt om *macht* en *boosheid* te uiten. De verkrachting is volgens de auteurs een pseudoseksuele daad, die veel meer te maken heeft met status, agressie, controle en domineren, dan met seksuele bevrediging. Het gaat om seksueel gedrag in dienst van non-seksuele behoeften, wat wijst op seksuele deviatie en pathologie van de dader. Hun typologie benadrukt de psychologische functie van de verkrachting, in plaats van het delictgedrag.

Groth en collega's verklaren dat de drie componenten macht, boosheid en seksualiteit een rol spelen bij iedere verkrachting, maar dat de verhouding varieert en één van de drie aspecten in elk delict domineert. Hun bevindingen leiden tot een categorisering van delicten naar twee centrale typen: *power rape*, waarbij seksualiteit primair gebruikt wordt om macht uit te drukken; en *anger rape*, waarbij seksualiteit gebruikt wordt om boosheid uit te drukken. Seks is in deze typologie dus in middel, in plaats van een hoofdmotief (zoals bij Cohen en collega's). Van de 225 delicten die zij bestudeerden classificeerden zij 65% als *power rape* en 35% als *anger rape*.

De classificatie lijkt wat op die van Cohen et al. en wordt verder uitgewerkt naar vier typen verkrachters. De *power* verkrachtingen, delicten waarin seksueel geweld een machtsbehoefte bevredigt, worden gepleegd door een *power-assertive* en *power-reassurance* verkrachter. De *anger* of boosheidsverkrachtingen, waarbij seksueel geweld toegepast wordt om boosheid te uiten, worden gepleegd door het *anger-retaliation* type en het *anger-excitation* type.

- Het *power-assertive* type heeft algemene gevoelens van inadequaatheid, die hij probeert te verlichten door zijn potentie en dominantie in de verkrachting te bewijzen.
- De *power-reassurance* verkrachter probeert via de verkrachting gevoelens van seksuele inadequaatheid op te heffen en zijn mannelijke zelfbeeld te verbeteren.
- De *anger-retaliation* verkrachter zoekt wraak en uit zijn woede jegens de vrouwen in zijn leven door zijn slachtoffer te degraderen en vernederen.
- De *anger-excitation* verkrachter is een sadist die seksuele genoegdoening haalt uit het lijden van zijn slachtoffers (Groth et al., 1977; Van Beek, 1999).

Tabel 2.2 geeft een samenvatting van deze typologie.

Power rapes zijn beraamd. De dader heeft obsessieve fantasieën waarin het slachtoffer de dader in eerste instantie weerstaat, maar zich na overheersing dankbaar onderwerpt aan de seksuele daad. In de realiteit worden deze verkrachters geteisterd door impotentie of voortijdige ejaculatie. Hoe dan ook: seksuele bevrediging ontbreekt in de verkrachting. De dader vindt geen genoegdoening in zijn eigen prestatie of in de reactie van zijn slachtoffer. De delicten worden herhaald en dwangmatig. Slachtoffers zijn meestal van dezelfde leeftijd of jonger dan de dader. Bij deze machtsverkrachtingen beperkt het geweld zich tot wat nodig is om het slachtoffer volledig onder controle te krijgen (Groth et al., 1977; Van Beek, 1999). Intimidatie van het slachtoffer met een wapen, fysieke kracht of de dreiging van fysieke verwonding komt veel voor. Het doel van de aanval is meestal seksuele penetratie, wat geldt als bewijs van 'verovering'. Hiertoe kan het slachtoffer worden ontvoerd

en/of vastgebonden. De hoeveelheid toegepast geweld varieert en kan toenemen naarmate de dader wanhopiger wordt om zijn fantasieën te verwezenlijken. Meestal is er geen bewuste opzet tot fysieke geweldpleging. Medisch onderzoek van het slachtoffer levert meestal weinig bewijsmateriaal van fysieke of seksuele geweldpleging op.

Bij *anger rapes* uit de dader zijn woede, minachting en haat voor vrouwen door zijn slachtoffer te slaan, te verkrachten en haar te dwingen vernederende handelingen te verrichten. Seks is een wapen en verkrachting is het middel om het slachtoffer pijn te doen. De dader is ook verbaal gewelddadig en vindt weinig of geen seksuele genoegdoening in de verkrachting. De seksuele misdrijven worden met tussenpozen gepleegd, aangewakkerd door conflicten die de dader met significante vrouwen in zijn leven heeft, zoals ook bij de *displaced-aggression* verkrachter van Cohen en collega's. De aanvalsstijl wordt omschreven als *blitz style* en de slachtoffers kunnen ook oudere vrouwen zijn (Groth et al., 1977). Bij de *anger* of boosheidverkrachting wordt er meer geweld gebruikt dan noodzakelijk om het slachtoffer mee te laten werken. Het geweld kan als expressief gekenmerkt worden want het heeft op zichzelf een bepaalde waarde voor de dader, namelijk wraak, vernedering of seksuele opwinding. De aanval kenmerkt zich door fysiek geweld over het gehele lichaam. De verkrachter benadert zijn slachtoffer dikwijls door haar te slaan, haar kleding kapot te scheuren en grove of vernederende taal te gebruiken. De verkrachting is bruut en gewelddadig, gericht op fysieke verwonding van het slachtoffer. Noemenswaardig is, dat in de typologie van Groth et al. (1977) moord gezien wordt als extreemste vorm van het geweld van de boosheidverkrachters.

Groth et al. beweren dat macht en boosheid de motieven zijn van verkrachting, niet seks en agressie. Hun *anger-excitation*, of sadistische type, beschrijven zij echter in termen van seks en agressie. Dit type komt sterk overeen met het *sex-aggression-diffusion* type van Cohen en collega's. Daarnaast komt het *anger-retaliation* type sterk overeen met het *displaced-anger* type van Cohen et al.

Tabel 2.2 De verkrachertypen van Groth, Burgess & Holmstrom in relatie tot geweld

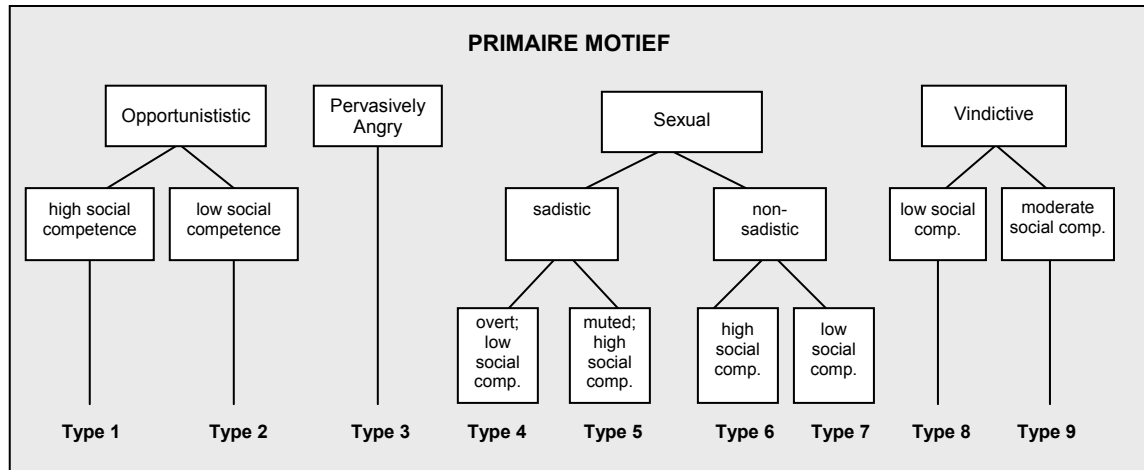
	Type verkrachter	Motief voor verkrachting	Functie van geweld	Kenmerken geweld
Macht	1. power-assertive	Compenserend algemeen. Bevestiging viriliteit en dominantie, masculiene zelfbeeld. 'Verovering' So, verkrijgen absolute controle.	Controle over So.	Vastbinden, dreiging met wapen of geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal.
	2. power-reassurance	Compenserend seksueel. Overcompenserend machtsvertoon om angst en onzekerheid t.o.v. vrouwen te overwinnen. Geruststelling.	Controle over So.	Vastbinden, dreiging met wapen / geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal. Weinig verbaal geweld
Boosheid	3. anger-retaliation	Boosheid uiten. Zoekt wraak, afreageren van woede jegens vrouwen. Straffen van vrouwen.	afreageren boosheid. Seks als wapen ter vernedering	Excessief. Fysieke geweldpleging over hele lichaam, ernstig fysiek letsel. Losrukken / scheuren kleding. Verbaal geweld. Moord als extreme uitkomst.
	4. anger-excitation (sadistisch)	Sadistisch. Seksuele genoegdoening, opwinding	Uiten boosheid. Lijden So = seksuele opwinding. Geseksualiseerd geweld	

Deze eerste typologieën geven een beschrijving van de dader aan de hand van zijn motivatie en de psychologische betekenis van het delict. Ze zijn echter behoorlijk bekritiseerd met betrekking tot hun betrouwbaarheid en validiteit, die niet empirisch door de grondleggers of ander onderzoek bewezen zijn (Wilson & Alison, 2005; bijvoorbeeld Prentky et al., 1989; Grubin & Kennedy, 1991). Omdat deze typologieën van oorsprong meer rationeel dan empirisch ontwikkeld zijn, voldoen zij niet aan de huidige gestelde eisen. Er zijn vage concepten en onvergelijkbare onderzoekspopulaties gebruikt. Toch zijn deze rationele typologieën, die de heterogeniteit van verkrachters onderkennen en bloot proberen te leggen, van grote waarde geweest in de ontwikkeling naar meer empirische taxonomische modellen in de jaren negentig.

2.2.2 Empirisch classificatiesysteem voor verkrachters: de Massachusetts Treatment Center typologie

Vanaf eind jaren zeventig ontwikkelden Knight en Prentky een classificatiesysteem voor verkrachters, de MTC:R (*Massachusetts Treatment Center: Rapist typology*) dat zij baseerden op hun eigen klinische ervaring en het eerdere werk van onder meer Groth en collega's. Oorspronkelijk werd voor de verkrachters typologie dezelfde taxonomie toegepast als zij voor kindermisbruikers ontwikkelden. Later bleek dat andere analysetoepassingen nodig waren en ontstond er een totaal ander schema (Knight & Prentky, 1990).

De huidige MTC:R3 is de derde versie van de typologie en het resultaat van ontwikkeling en verfijning van het empirische systeem, met deductieve en inductieve strategieën (Knight & Prentky, 1990)¹⁴. In bijlage III is de ontwikkeling van de typologie samengevat en in schema weergegeven. De typologie steunt op vier primaire motieven voor verkrachting: *opportunity*, *pervasive anger*, *sexual gratification* en *vindictiveness* (Knight & Prentky, 1990), door Van Beek (1990) vertaald als *opportunistisch*, *globale boosheid*, *seksueel* en *wraak*. Deze motieven zouden samenhangen met volhardende gedragspatronen, waarop afzonderlijke dadergroepen kunnen worden onderscheiden (Knight & Prentky, 1990). Vervolgens zijn extra dimensies aangebracht om tot een classificatie te komen van negen typen verkrachters (figuur 2.1).

Figuur 2.1 MTC:R3. Bron: Knight & Prentky (1990: 43).

De MTC:R3 is opgebouwd rond een zevental variabelen: expressieve agressie, antisociaal gedrag, sociale competentie, globale of ongedifferentieerde woede, sadisme, seksualisering en delictplanning. Deze variabelen zijn verwerkt in een aantal gestandaardiseerde vragen, die met de gegevens uit daderdossiers worden beantwoord (Van Beek, 1999; Koeck et al., 2002). Hoewel het model niet als een hiërarchisch model ontworpen is, kunnen de typen gegroepeerd worden naar gelang zij hoog of laag op deze dimensies scoren (zie Tabel 2.3, Knight, 1999).

Tabel 2.3 De MTC:R3 dimensies: criteria ter classificatie van elk van de typen. Bron: Knight (1999: 314).

Type	Type	Bepalende dimensies / Kenmerken van de typen					Speciale behoefte kenmerken
		Volwassen antisociaal gedrag	Jeugdig antisociaal gedrag	Sociale competentie	Expressief geweld tijdens delict	delictplanning	
1	Hoog competent, opportunistisch	Hoog	-	Hoog	Laag	Laag	-
2	Laag competent, opportunistisch	Hoog	Hoog	Laag	Laag	Laag	-
3	Globale boosheid	Hoog	Hoog	-	Hoog	Laag	Globale boosheid
4	Overt sadistisch	Hoog	Hoog	-	Hoog	Gemiddeld-hoog	Overt sadisme
5	Covert (muted) sadistisch	-	-	-	Laag	Gemiddeld-hoog	Covert sadisme
6	Hoog competent, niet-sadistisch, seksueel	Laag	Laag	Hoog	Laag	Gemiddeld-hoog	Seksualisering
7	Laag competent, niet-sadistisch, seksueel	Laag	Laag	Laag	Laag	Gemiddeld-hoog	Seksualisering
8	Laag competent, wraak	Laag	Laag	Laag	Hoog	Laag	Boosheid gericht op vrouwen
9	Hoog competent, wraak	Gemiddeld	Laag	Hoog	Hoog	Laag	Boosheid gericht op vrouwen

¹⁴ Voor een uitgebreider overzicht van de problemen bij de eerdere versies en de oplossingen die hiervoor aangedragen zijn bij de ontwikkeling van de MTC:R3, wordt verwezen naar Knight & Prentky (1990) en Prentky en Knight (1991).

Volgens Knight et al. (1998) ondersteunt onderzoek van Harris, Rice en Quinsy (1994) de verdeling van de MTC:R3 in typen die hoog scoren op antisociaal gedrag (typen 1,2,3 en 4; *psychopatisch*) en in typen die laag scoren op antisociaal gedrag (de typen 6,7,8 en 9; *niet-psychopatisch*). Dit wordt weergegeven in de bijlage (figuur 5, bijlage III). Zoals te zien is in het schema van figuur 2.1 zijn de typen 1,2,3 en 4 (psychopatisch) verdeeld over drie van de vier hoofdmotieven. Psychopathie kan dus een rol spelen bij verschillende typen verkrachters, die ook verschillende primaire motieven hebben.

De de eerste twee typen van de MTC:R3 zijn primair *opportunistisch* gemotiveerd en verder verdeeld naar hoge of lage sociale competentie. Beide typen hebben zwakke impulscontrole en vertonen algemeen antisociaal gedrag. Aan hun delicten liggen geen seksuele fantasieën of planning ten grondslag. De verkrachting lijkt een impulsieve, ongeplande, roofzuchtige daad, meer bepaald door de situatie. De daders gebruiken geweld om het slachtoffer onder controle te houden, waarbij het geweld geen waarde in zichzelf heeft. Wanneer het slachtoffer zich verzet kunnen zij agressiever worden. Zij kennen weinig empathie voor hun slachtoffer (Knight & Prentky, 1990; Van Beek, 1999).

Het derde type is primair gemotiveerd door een algemene *boosheid* ten opzichte van vrouwen én mannen, maar het slachtoffer is meestal een vrouw. Hun leven kenmerkt zich door geweld en problemen in impulscontrole. Het geweldgebruik in de verkrachting is niet noodzakelijk voor controle; het wordt ook overbodig ingezet als het slachtoffer zich niet verzet. De dader brengt zijn slachtoffers vaak ernstig lichamelijk letsel toe, soms tot de dood. Ook bij dit type is er geen sprake van seksuele fantasieën of delictplanning (Knight & Prentky, 1990; Van Beek, 1999).

De primair *seksueel* gemotiveerde typen worden beheerst door seksuele fantasieën en pornografie, waarbij zij excessief masturberen. Zij voelen een sterke drang om te verkrachten en plannen hun delict zorgvuldig. Zij vertonen vaak andere vormen van deviant seksueel gedrag, zoals voyeurisme, exhibitionisme of fetisjisme. De typen vier en vijf hebben sadistische trekken die zich uiten in sterk destructieve en sadistische seksuele fantasieën. Het geweld dat zij toepassen is geseksualiseerd¹⁵ (of *geërotiseerd*, Van Beek, 1999), wat wil zeggen dat het overvloedige geweld, overt (direct waarneembaar in gedrag) of covert (niet direct waarneembaar, in fantasie), samen gaat met seksuele opwindning. Er is moeilijk onderscheid te maken tussen seksuele en agressieve drijfveren. Type vier heeft een lage sociale competentie en gaat in de praktijk over tot sadistisch gedrag. Daarbij is geweldgebruik gericht op de erogene lichaamszones van het slachtoffer en het neemt vaak bizarre, ritualistische vormen aan. Type vijf is covert sadistisch en drukt zijn agressie symbolisch uit via gedachten en fantasie. Dit type is hoger sociaal competent en minder impulsief dan type vier. Het covert–overt onderscheid binnen het sadisme correleert hoog met hoge en lage sociale competentie. Knight en Prentky (1990) benadrukken dat sociale competentie niet als diagnostisch onderscheidend criterium gebruikt moet worden, omdat sadisme juist zo'n belangrijk construct is bij seksuele agressie. De typen zes en zeven zijn ook sterk seksueel gepreoccupeerd, maar onderscheiden zich van de typen vier en vijf doordat zij niet gewelddadig zijn. Als het slachtoffer zich verzet, vluchten ze en ze zijn minder impulsief, kwaad en agressief. Ze hebben minderwaardigheidsgevoelens en gevoelens van seksuele inadequaatheid, die ze via seksuele fantasieën proberen te verlichten. Hun delicten zijn meer persoonsgericht; ze proberen contact te leggen met hun slachtoffer, hebben behoefte aan zelfbevestiging en willen hun slachtoffers het seksueel naar de zin maken (Knight & Prentky, 1990; Van Beek, 1999).

Bij de typen acht en negen tot slot is *wraak* het voornaamste motief. Bij deze verkrachters lijken vrouwen de exclusieve focus van hun boosheid te vormen, in tegenstelling tot bij het globale-boosheidstype. Het vernederen van deze vrouwen, ook verbaal, staat centraal in de gewelddadige verkrachting. Ze verwonden hun slachtoffers ernstig, soms tot de dood erop volgt. Deze verkrachtertypen zijn minder impulsief en hebben geen seksuele (sadistische) fantasieën voorafgaand aan het delict. Hoewel hun delicten een seksuele component hebben, is het geweld niet geërotiseerd zoals bij de sadistisch gemotiveerde daders. Daarnaast zijn deze typen minder impulsief aangelegd (Knight & Prentky, 1990). Type acht onderscheidt zich van type negen door een lagere sociale competentie, minder impulsiviteit en sterkere seksualisering (Van Beek, 1999).

Ook voor deze MTC:R3 is een samenvatting gemaakt in schema (tabel 2.4).

---

¹⁵ *Seksualisatie* is de omzetting van een niet-seksuele activiteit in een seksuele toestand (Lehnecke, 2000).

Tabel 2.4 Verkrachters typen MTC:R3 Knight & Prentky samengevat in schema

Motief	Type	Daderkenmerken		delictgedrag	functie geweld	Kenmerken geweld	Dader-So interactie
Opportunistic	1	Weinig impulscontrole, antisociaal gedrag		Impulsief, situatie, directe seksuele bevestiging, weinig empathie	Controle So		Bij verzet geweldadiger
	2						
Globale boosheid	3	Gewelddadige antecedenten, slechte impulsiviteitcontrole. Ongedifferentieerde boosheid (vrouwen/mannen)		Impulsief	Uiten algemene boosheid	Excessief, overbodig geweld, evt tot moord. Ernstig fysiek letsel	
Seksueel	4 over	Seksuele fantasieën, pornografie, parafilia, delictdrang, planning delict	Sadisme, destructieve fantasieën, geërotiseerd geweld, gewelddadig.	Delictplanning. Type 4: sadistisch, impulsief, geweld in delict.	Geërotiseerd (seksuele opwindings), sadistisch.	Type 4: ernstig letsel, verminking, moord, gericht op erogene zones, ritualistisch.	
	5 covert		Compenserende fantasieën, gevoelens v (seksuele) inadequatie; niet-gewelddadig.	planning, persoonsgericht, zoekt zelfbevestiging, minder agressief.	minimaal	Meestal geen fysiek geweld	vlucht bij verzet
	6 hsc						
7 lsc							
Wraak	8 lsc	Boosheid exclusief gericht op vrouwen. Geen seksuele fantasieën		Minder impulsief	Afreageren boosheid vrouwen; vernedering	Verbaal geweld. Ernstig lichamenlijk letsel, moord.	
	9						

Niet bij alle typen wordt aanzienlijk geweld toegepast in het delict. De opportunistische typen zetten geweld ter controle in, maar na verloop van tijd of bij slachtofferverzet, kunnen zij die functionele grens overschrijden. Hoe zich dit precies uit in het delict blijft in het midden.

Het geweldgebruik van het globale boosheidstype is niet noodzakelijk; het wordt ook nodeloos ingezet als het slachtoffer zich niet verzet. Het geweld drukt een ongedifferentieerde boosheid van de dader uit die verplaatst wordt naar het slachtoffer. Het geweld is niet geseksualiseerd en kenmerkt zich door haar excessieve uiting, waarbij ernstig lichamenlijk letsel ontstaat en in de uiterste gevallen de dood volgt.

Het fysieke geweld dat wordt toegepast door het type vier is (overt) sadistisch. Knight en Prentky gebruiken het begrip *sadisme*, ook wel geseksualiseerd of geërotiseerd geweld genoemd, dat aangeeft dat het gaat om een samengaan van agressieve en seksuele drijfveren. Seksuele opwindings en geweld gaan hand in hand en versterken elkaar. Dit geweld kenmerkt zich door ernstig lichamenlijk letsel, soms tot de dood van het slachtoffer. Bij het sadistische geweld kan het slachtoffer ook verminkt worden of is het geweld op een andere manier ritualistisch van karakter. Het geweld is gericht op de erogene zones van het lichaam.

Bij de typen acht en negen is het geweld gericht op vernedering van het slachtoffer. De boosheid die de dader voelt voor vrouwen wordt geprojecteerd op het slachtoffer. De dader gebruikt het geweld, dat ook verbaal kan zijn, om zijn woede of behoefte aan dominantie en/of vernedering van het slachtoffer uit te leven. In haar fysieke uiting leidt het geweld tot ernstig lichamenlijk letsel. Bij ieder van deze typen, waarbij het geweld een betekenis in zichzelf heeft (expressief), kan het geweld in het uiterste geval tot de dood leiden. Het fenomeen seksuele moord is dus een onderdeel van de typologie.

Knight en Prentky beschrijven vooral het achterliggende motief en daderkenmerken. De aandacht gaat niet uit naar specifieke kenmerken van de geweldtoepassing, de betekenis hiervan of hoe deze uit het delictgedrag blijkt.

De betekenis van het geweld vooral bezien wordt in termen van het instrumentele (het nodig ter controle) of expressieve (het heeft een betekenis op zichzelf) karakter. Het expressieve karakter kan daarbij nog sadistisch zijn. Opvallend is, dat de auteurs bij de revisie van de MTC:R2 zelf aangaven dat de onderverdeling naar instrumenteel of expressief niet betrouwbaar en valide was. Wellicht is de duidelijkst te onderscheiden betekenis van geweld hier de sadistische. Deze dimensie van seksueel sadisme bij zedendelinquenten is door een aantal auteurs onderzocht (Marshall & Kennedy, 2003; Marshall & Yates, 2004) en zal verderop in dit hoofdstuk nog aan bod komen.

Assumpties, sterke en zwakke plekken

In tegenstelling tot andere systemen is deze typologie herhaaldelijk verfijnd en verbeterd door nieuw onderzoek (Knight & Prentky, 1990). De typologie is gebaseerd op statistische analyses (Van Beek, 1999) en empirisch gevalideerd door onderzoek binnen, maar ook buiten de Massachusetts Treatment Center (Wilson & Alison, 2005), bijvoorbeeld het werk van Barbaree en collega's (Barbaree & Serin, 1993). Er is momenteel substantieel bewijs voor de validiteit, cross-temporele stabiliteit en voorspellende mogelijkheden van het systeem (Knight, 1999; Canter et al., 2003).

Er is kritiek op de nadruk die Knight en Prentky leggen op het motief van de dader. Canter, Bennell, Alison & Reddy (2003) stellen bijvoorbeeld dat motieven moeten worden afgeleid vanuit de dader of andere niet direct observeerbare bronnen, wat de betrouwbaarheid en validiteit verzwakt. Ook Volgens Grubin & Kennedy (1991) zijn motieven iets waarover men nooit zeker kan zijn en daarom zou de fundering van de MTC:R3 zwak zijn. In navolging van deze kritiek benadrukt Knight (1999) het bottom-up karakter van de typologie; de vier primaire motieven zijn volgens hem niet het uitgangspunt, maar volgen vanzelf uit de clustering van de onderliggende typen.

Wat betreft kritiek is het van belang goed op te letten waar deze vandaan komt. De typologie is ontwikkeld vanuit een behandelperspectief en kritiek op de nadruk op motieven is onder meer afkomstig van auteurs die hun wortels in de opsporing hebben en werken met kenmerken van de plaats delict. Canter & Heritage (1990) zijn van mening dat een analyse van motieven in de klinische context, waar de dader of patiënt aanwezig is, wel relevant kan zijn.

De klinische waarde is echter ook beperkt. De MTC-typologie is een zeer complex en tijdrovend systeem met beperkte therapeutische waarde. Vanwege het retrospectieve karakter van het onderzoek, dat gericht is op statische gegevens, blijft het volgens Koek et al. (2002) onduidelijk hoe dynamische variabelen leiden tot delictgedrag. Het statische karakter van de typologie blijkt ook uit de nadruk op het primaire motief van de verkrachters typen.

Vervolgens zijn de onderzoeksresultaten wellicht alleen van toepassing op de recidiverende of gevaarlijk gewelddadige seksuele delinquenten in het Massachusetts Treatment Center. Ook Koeck et al. (2002) stellen dat de steekproef (veroordeelde Amerikaanse seksueel delinquenten in een maximaal beveiligde gevangenis) allesbehalve representatief is voor de populatie van verkrachters als geheel. Prentky en Knight (1991) geven zelf ook aan dat generalisatie naar andere groepen, zelfs verkrachters in een gewone gevangenissetting, niet zonder nader onderzoek mogelijk is.

Tot slot geven Knight en Prentky (1990) bij de introductie van de MTC:R3 jammer genoeg niet aan hoe de relatieve verdeling van daders is over de negen typen. Met andere woorden: ze geven niet aan welke typen relatief veel voorkomen en welke typen juist zeldzaam zijn.

Revisie van de MTC:R3: ontwikkeling naar een nieuwe versie

De MTC:R3 is heden ten dage wel het sterkst empirisch onderbouwde classificatiesysteem voor verkrachters dat gepubliceerd is, maar toch blijft een aantal problemen de MTC:R3 teisteren (Knight & Guay, 2003). De wraakzuchtige (*vindictive*) typen lijken vooral door hun ernstige geweldgebruik meer op de sadistische typen dan het model weergeeft (bijlage III). Daarnaast blijkt seksualisering niet zo gedistribueerd over de typen als gedacht. Belangrijke valideringsdata die de onderdelen van de MTC:R3 identificeerden, blijken problematisch en moeten aangepast worden.

Verdere analyse van de oorspronkelijke data leverde echter geen vooruitgang meer op, dus zocht men een nieuwe databron. Dit werd de *Multidimensional Assessment of Sex and Aggression* (MASA). De verzamelde MASA-data droegen bij aan de herstructurering van het classificatiesysteem. Knight en Guay (2006) verklaren dat de integratie van psychopathiecomponenten in een model van seksueel geweld recentelijk een betere voorspellende waarde geeft, in zowel criminele als niet-criminele steekproeven. De integratie van de factoren van psychopathie heeft geleid tot een revisie van de MTC:R3, waarbij het gespecificeerde typologische strategie tot aan de MTC:R3 verlaten wordt. Men gaat naar een multidimensionale indeling, waarbij verkrachters niet meer binnen een specifiek type vallen, maar gescoord worden op verschillende dimensies.

De nieuwe revisie van de MTC:R3 draagt een mogelijke oplossing aan voor de twee problemen met de wraakzuchtige typen en de distributie van seksualisering. Het gereviseerde systeem heeft drie kerncomponenten, die belangrijk zijn in de etiologie van seksueel geweld: (1) *Sexualization / Hypersexuality*; (2) *Impulsivity*; en (3) *Callousness / Unemotionality (CU, ongevoeligheid / emotioneel)*. Het nieuwe model biedt ruimte voor integratie van de typologie met het drie-delictpadenmodel van Knight & Sims-Knight (2003), dat in 2.3.1 besproken zal worden. Zo werd de basis gelegd voor de MTC:R4 (Knight & Guay, 2003)¹⁶. De ontwikkeling naar de MTC:R4 is schematisch weergegeven in bijlage III (figuren 6-8).

---

¹⁶ De ontwikkeling naar de MTC:R4 is nog niet voltooid of officieel gepubliceerd. Het materiaal in dit onderzoek is deels ontleend aan een presentatie van Knight en Guay tijdens het jaarlijkse congres van ATSA (Association of the Treatment of Sex offenders) in 2003. Daarnaast is informatie afkomstig uit persoonlijke correspondentie met Raymond Knight (30 maart 2006).

2.2.3 Waarde van verkrachertypologieën

In de beschreven typologieën komen typen verkrachters voor, die ook ander, niet-seksueel delictgedrag vertonen. Het seksuele delictgedrag is onderdeel van een algemener antisociaal of crimineel patroon. Dit roept de vraag op of dé zedendelinquent wel bestaat. Van Wijk, Mali, Bullens, Prins en Klerks (2006) spreken in dit verband van de *zuivere* zedendelinquent (pleegt alleen zedenmisdrijven) en de *niet-zuivere* zedendelinquent (pleegt ook andere delicten, zoals geweld- en vermogensdelicten).

Daarnaast blijkt dat in de klinische praktijk vaak mengvormen van verschillende verkrachertypen voorkomen (Van Beek, 1999). Het is dus onduidelijk of verkrachters wel te differentiëren zijn naar homogene categorieën. De vraag is of gesignaleerde kenmerken dermate onderscheidend zijn, dat de ontwikkeling van een typologie gerechtvaardigd kan worden. Het recentelijke loslaten van de typologische traditie tot aan de MTC:R3 bevestigt deze problemen.

Prentky en Knight (1991) verwoordden de waarde van typologieën als volgt: *“Typologieën representeren de beste gissingen van klinici over welke typologische structuren en dimensies belangrijk zouden kunnen zijn in het differentiëren van verkrachters.”* Multivariate modellen zijn zo sterk als de onderliggende enkelvoudige dimensies waaruit ze opgebouwd zijn. Over die dimensies heerst nog veel onduidelijkheid.

Tot slot veronderstellen de motieven die ten grondslag liggen aan de verschillende typen een statisch karakter van verkrachting. Er wordt sterk uitgegaan één achterliggend motief van de dader, terwijl het gedrag tijdens het delict relatief onbelicht blijft. De vraag naar het bestaansrecht van de typologieën en hun statische karakter maken het erg moeilijk een betekenis te geven aan het geweld dat een verkrachter toepast.

2.3 Modellen van delictpaden en het delictproces van verkrachting

Sinds de jaren tachtig wordt bij de klinische behandeling van zedendelinquenten steeds vaker een cognitief gedragstherapeutisch *terugvalpreventiemodel* toegepast. Een terugvalpreventiemodel beschrijft stapsgewijs hoe een seksuele delinquent tot zijn delictgedrag komt (Koeck et al., 2002), om zo terugval na behandeling te voorkomen. Deze keten wordt bestudeerd aan de hand van ervaringen van daders (Polachek & Hudson, 2004). Daarnaast zijn er meer theoretische modellen, die verschillende paden naar seksueel delictgedrag beschrijven vanuit een meer integratief, bio-ecologisch perspectief. Deze meeromvattende, multifactoriële modellen richten zich vaker op distale persoonlijkheidsfactoren (niveau I) die een aanleg of *trait* omschrijven. Ook zijn er modellen, die zich meer richten op proximale factoren, die direct aan het delict ten grondslag liggen.

Er zijn meerdere auteurs die modellen van (het proces naar) seksuele delictpleging ontwikkeld hebben. Hierbij worden vaak verschillende typen zedendelinquenten geïdentificeerd, op wie een specifiek behandelprogramma toegepast kan worden. Profielbeschrijvingen zijn dus bedoeld ter ondersteuning van een behandelplan, maar kunnen wellicht meer licht werpen op de betekenis van het geweld, dat kenmerkend is voor de delicten die deze daders plegen.

2.3.1 Indelingen van verkrachters op basis van routes naar het delict

Een van de manieren om behandelplannen te ontwikkelen, is te kijken naar de distale processen die tot het seksuele delictgedrag leiden. Er worden diverse risicofactoren in kaart gebracht die (in interactie) de kans op verkrachting vergroten. Via het inzicht in deze achterliggende processen worden vervolgens behandelplannen opgesteld, die terugval in delictpleging moeten voorkomen.

Terugvalpreventie, oorspronkelijk ontwikkeld in het werkveld van verslaving, werd door Pithers en zijn collega's aangepast voor de toepassing bij seksuele agressie. Pithers' invloedrijke terugvalpreventiemodel concentreert zich op factoren die aan delictpleging ten grondslag liggen. Het model beschrijft een affectieve, cognitieve, gedragsmatige keten die uitmondt in de terugval in seksueel agressief gedrag (Hudson, Ward & McCormack, 1999). Pithers, Marques, Gibat & Marlatt (1983) veronderstellen dat zedendelinquenten negatieve gevoelens ervaren voordat zij in seksueel delictgedrag (terug)vallen (Pithers, 1993). Deze benadering impliceert dat er slechts één route is die seksuele delinquenten tot hun delicten brengt. Er zou dus ook een homogene behandelplanpak voldoen. Het programma dat Pithers, Marques, Gibat & Marlatt ontwikkelden, was in eerste instantie dan ook bedoeld als een programma ter vergroting van de zelfcontrole over ongewenste impulsen en gedragstendensen. Het programma was gericht op één type zedendelinquent: de *stresspleger*. Deze dader kan onder invloed van spanning gemakkelijk zijn zelfcontrole verliezen. Als de spanning blijft oplopen, kan de pleger zich door een schijnbaar onbelangrijke beslissing (een SOB) in een potentiële risicosituatie begeven. Of

het individu vervolgens zijn zelfcontrole verliest en daadwerkelijk recidiveert, hangt mede af van hoe de pleger zijn gedrag zelf ervaart. De verkrachter ervaart zijn delictgedrag als egodystoon (ik-vreemd, niet passend bij de eigen persoonlijkheid) (Koeck et al., 2002; Van Wijk et al., 2006). Het geweld dat deze pleger toepast hangt samen met de problemen die hij heeft met het reguleren van zijn emoties, een negatieve gemoedsgesteldheid en het afreageren van stress. In de praktijk blijkt echter dat er ook seksuele delinquenten zijn bij wie het delictgedrag niet gestuurd wordt door negatieve spanningen, maar door een positieve gemoedstoestand of egosyntone (ik-eigen) beleving (Van Wijk et al., 2006). Dit geldt bijvoorbeeld bij de pedofiele kindermisbruiker, die vaak geen kwaad ziet in zijn 'liefde voor kinderen'.

In overeenstemming met de heterogeniteit van verkrachters laat de literatuur zien dat er verschillende routes naar seksueel geweld onderscheiden kunnen worden. Achtereenvolgens worden de modellen van Hall en Hirschman (1991), Malamuth en collega's (1991) en Knight en Sims-Knight (2003) besproken.

Hall & Hirschman's Quadripartitemodel: vier routes naar seksueel geweld

Volgens Hall & Hirschman is het model van Marshall en Barbaree (1990) uit het eerste hoofdstuk te globaal en wordt nauwelijks aandacht besteed aan de heterogeniteit van de zedendelinquenten. De typologie van Knight & Prentky (1990) wijzen zij af omdat een theoretische fundering ontbreekt. Daarnaast vinden zij dat de complexiteit van de modellen toepassing in de (klinische) praktijk beperkt (Van Beek, 1999). Vanuit deze overwegingen proberen zij hun model zo eenvoudig mogelijk te houden, zonder afbreuk te doen aan de complexiteit van seksueel geweld.

De primaire motivationele voorbodes van seksueel geweld zijn volgens Hall en Hirschman (1993) fysiologisch, cognitief, affectief en ontwikkelingsgestuurd van aard. Naarmate meer componenten aanwezig zijn of een bepaalde motivatie sterker is, neemt de kans op seksueel gewelddadig gedrag toe. Daarnaast is er interactie tussen de componenten en zijn er remmende factoren in het individu, waardoor niet alle mannen tot seksueel gewelddadig gedrag overgaan. Verschillende typen plegers hebben andere primaire motivationele componenten. Deze primaire componenten weerspiegelen vier verschillende routes naar seksueel geweld:

- 1) fysiologische seksuele opwinding (al of niet afwijkende seksuele voorkeur)
- 2) cognities die seksueel geweld rechtvaardigen
- 3) affectieve discontrole (bijvoorbeeld woede en depressie)
- 4) specifieke (ontwikkelings)stoornissen

Het type waarbij de fysiologische seksuele opwinding een primaire rol speelt, wordt vooral aangetroffen bij pedoseksuelen en de cognitieve component komt vaak voor bij verkrachters van bekenden (*date rape*) en incestplegers. Het seksuele geweld van daders met een affectieve discontrole is meestal opportunistisch van aard, niet gepland, gewelddadig en impulsief in plaats van dwangmatig. Hun levensstijl kenmerkt zich door seksuele en niet-seksuele agressie. Onhanteerbare emoties (woede) leiden tot de verkrachting, maar ook de ontremmende werking van alcohol speelt een rol. Het type pleger van route vier heeft meestal een of meer persoonlijkheidsstoornissen; meestal een antisociale stoornis en chronische impulsiviteitsproblemen. Vaak is er langdurig alcoholgebruik en een algemeen criminele levensstijl. Deze verkrachters gebruiken relatief veel geweld.

Het model van Hall en Hirschman is een theoretisch kader dat gebruikt kan worden om empirische onderzoeksproblemen te benaderen. Het was niet de bedoeling van de auteurs om een gedetailleerde omschrijving te geven van de relaties tussen de verschillende causale factoren (Ward & Hudson, 1998). Ward en Hudson (1998) wijzen erop dat drie van de vier factoren (seksuele opwinding, affectieve discontrole en cognitieve factoren) gericht zijn op proximale of situationele factoren (zogenaamde *state* factoren). De vierde categorie van persoonlijkheidsfactoren (distale of *trait* factoren) lijkt de meeste ontwikkelingsvariabelen te omvatten. De relatie daarvan met de andere factoren wordt niet duidelijk. De meeste processen worden in algemene termen omschreven en het is onduidelijk hoe zij zich vertalen naar het delictproces. Wat betreft de betekenis van geweld valt hier, net als bij Pithers, de verklaring van de gebrekkige gedragsregulatie op. Als de dader negatieve emoties (zoals woede) ervaart, verliest hij zijn zelfcontrole. De functie van het geweld in het delict is dan ventileren of afreageren van stress.

Malamuth's confluentiemodel van seksuele agressie

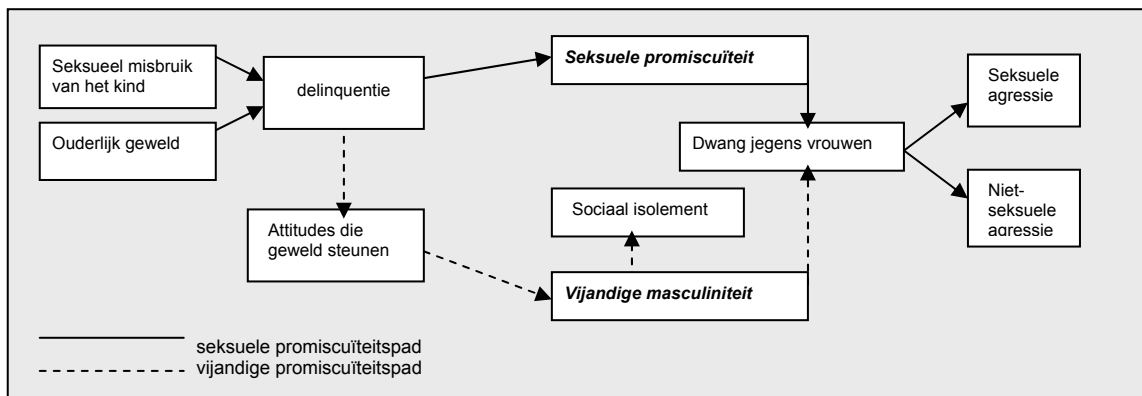
Het confluentiemodel van Malamuth, Sockloskie, Koss en Tanaka (1991) is een interactioneel model, dat zij in een breder ecologisch systeem plaatsen. Binnen dit algemene ecologische systeem ontwikkelden zij hun model op basis van een aantal principes en hypothesen:

- Sommige mensen zijn meer geneigd bepaalde manipulatieve technieken te hanteren, afhankelijk van de interactie tussen biologische, culturele en individuele factoren;
- Negatieve vroege gezinservaringen kunnen tot ontwikkelingsprocessen leiden die later agressie jegens vrouwen beïnvloeden;
- Kinderen in vijandige gezinssituaties (ouderlijk geweld en seksueel misbruik) zoeken vaak aansluiting bij delinquente leeftijdgenoten en gaan antisociaal gedrag vertonen. Dit kan een bemiddelende rol spelen in agressie jegens vrouwen;
- De ervaringen van het individu in het gezin en met leeftijdsgenoten zijn van invloed op twee ontwikkelingspaden naar seksuele agressie.
- Seksuele en niet-seksuele agressie delen een gemeenschappelijke onderliggende factor.

Een vijandig gezin bevordert dus delinquentie, waarna vijandigheid jegens vrouwen via twee wegen wordt beïnvloed: het *vijandige masculiniteitspad* en het *seksuele promiscuïteitspad* (figuur 2.2). In het eerste pad dragen vijandige attitudes en persoonlijkheidskenmerken bij tot agressieve interactie met vrouwen. In het tweede pad leidt een hoog niveau van seksuele promiscuïteit, vooral in interactie met vijandigheid, tot seksuele agressie.

Malamuth, Heavy en Linz (1993) denken dat seksueel agressieve mannen relatief hoog scoren op diverse risicofactoren. Dit zijn motivationele of ontremmende factoren die interacteren met gelegenheidsfactoren. Seksueel geweld is dan het resultaat van de samenloop (confluentie) van deze factoren. Er moet een relatief hoog niveau bereikt worden op alle factoren, wil seksuele agressie plaatsvinden.

De kenmerkende voorspellende variabelen kunnen worden ondergebracht in de twee primaire trajecten. Het *vijandige masculiniteitspad* bevat de risicofactoren: seksuele reactie op verkrachtingsprikkels (rape index); dominantie-motivatie; vijandigheid jegens vrouwen; attitudes die agressie jegens vrouwen ondersteunen. Het *seksuele promiscuïteitspad* is relevant bij seksuele agressie en bevat de risicofactoren: antisociale persoonlijkheidskenmerken en seksuele ervaring.

Figuur 2.2 Confluentiemodel van Malamuth, Sockloskie, Koss & Tanaka (1991). Bron: Van Beek (1999: 111) en Gijs (2002: 12)

Volgens Malamuth en collega's (1993) leiden de twee paden in interactie met elkaar tot agressie jegens vrouwen. De mate waarin een persoon kenmerken van het vijandige masculiniteitspad bezit, zou bepalen of seksuele promiscuïteit tot seksueel agressief gedrag leidt. Het vijandige masculiniteitspad bemiddelt als het ware de relatie tussen seksuele promiscuïteit en seksuele agressie. Ten slotte heeft empathie een inhiberende werking op het vijandige masculiniteitspad en zou psychopathie in ditzelfde pad een belangrijke rol kunnen spelen (Malamuth et al., 1995).

Ook dit model richt zich meer op algemene, contextuele factoren (Ward en Hudson, 1998) om de (distale) ontwikkeling naar seksuele agressie te verklaren. Het gaat niet over de daadwerkelijke overgang tot

delictpleging en het delict zelf. Verschillende intensiteiten van het seksuele geweld tijdens de verkrachting komen dan ook niet aan bod. Wel zegt Malamuth (1986) dat bij mannen, die hoog scoren op de factor vijandigheid, het lijden van het slachtoffer de seksuele opwindings tijdens een verkrachting kan versterken.

Een follow-up studie (Malamuth et al., 1995), waarin het confluentiemodel toegepast werd op spanning en agressie in relaties, bevestigt de rol van de componenten. De kracht van dit model is volgens Van Beek (1999) dat het empirisch bewijs oplevert voor een complexe wisselwerking tussen risicofactoren, die ook in klinisch georiënteerde modellen zijn terug te vinden (o.a. Marshall & Barbaree, 1990a). Volgens Knight en Sims-Knight (2003) is het confluentiemodel het enige ontwikkelingsmodel van seksuele agressie dat significante empirische validering kent.¹⁷

Malamuth et al. (1993) gaan uit van de samenloop of convergentie van een aantal factoren, in tegenstelling tot Hall en Hirschman, die in hun quadripartitemodel de nadruk leggen op de rol van één bepaalde factor in de ontwikkeling van een bepaald type seksuele pleger (Van Beek, 1999). Een nadeel is dat de complexiteit van het model klinische toepassing bemoeilijkt. Daarnaast zijn de bevindingen niet eenvoudig binnen de klinische literatuur over verkrachters typologieën te plaatsen. De steekproefkeuze (studenten en follow-up studie tien jaar later, Malamuth et al., 1991; Malamuth et al., 1995) wijkt waarschijnlijk af van criminele populaties. Het werk van Malamuth en collega's richt zich op mannen van de algemene populatie in plaats van delinquente steekproeven. Daarbij geven ze te kennen dat er belangrijke verschillen, maar ook overeenkomsten tussen dergelijke populaties kunnen zijn.

In evaluatieonderzoek van het confluentiemodel, waarbij de MASA (*Multidimensional Assessment of Sex en Aggression*) toegepast werd op seksuele delinquenten en studenten, vonden Knight en Sims-Knight (2003) dat er andere ontwikkelingsantecedenten aan de twee paden ten grondslag liggen dan Malamuth oppert. Volgens de resultaten gaat (a) seksueel misbruik in de kindertijd vooraf aan seksualisering en (b) voorspelt fysiek misbruik vijandige masculiniteit. Ook verklaart het model maar een deel van de heterogeniteit in seksuele agressie. Deze resultaten leidden tot de ontwikkeling van een drie-padenmodel naar seksuele agressie.

Drie-padenmodel van seksuele agressie van Knight & Sims-Knight

Het model van Knight en Sims-Knight poneert dat vroege ervaringen met misbruik (enerzijds fysiek/verbaal en anderzijds seksueel) plus persoonlijkheidspredisposities samen drie latente *traits* produceren, die seksuele agressie voorspellen (Knight & Sims-Knight, 2004). Het model geeft met deze traits drie causale paden naar seksuele agressie:

- 1) *Arrogant, deceitful personality / Emotional detachment* (CU, ongevoeligheid / emotieloos);
- 2) *Impulsivity / Antisocial behavior* (impulsiviteit, antisociaal gedrag);
- 3) *Sexual preoccupation / Hypersexuality* (seksuele preoccupatie, fantasieën).

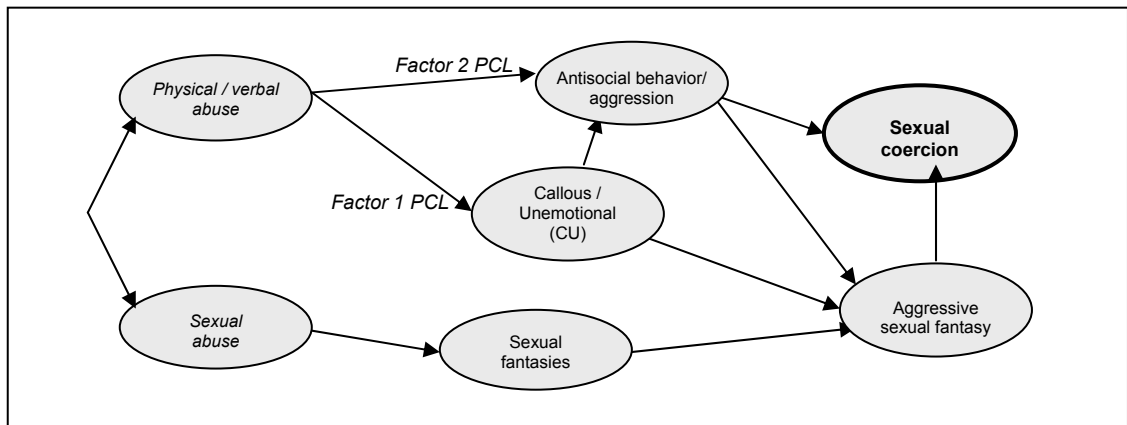
Evaluatieonderzoek naar het confluentiemodel en dit nieuwe model wees uit dat de door Malamuth en collega's voorgestelde homogene dimensie *vijandige masculiniteit* in feite twee afzonderlijke processen maskeerde. Deze processen kwamen overeen met de twee factoren van psychopathie (PCL-R, zie paragraaf 2.1.2 en 2.4.1) bleken aan te sluiten bij de data van het drie-padenmodel van Knight en Sims-Knight. De twee psychopathiecomponenten werden dan ook in het drie-padenmodel opgenomen (zie figuur 2.3).

Het model in figuur 2.3 toont twee vroege omgevingsgerelateerde oorzaken. *Seksueel misbruik* leidt tot seksuele preoccupatie en dwangmatigheid, wat weer de kans verhoogt op agressieve seksuele fantasieën. *Fysiek/verbaal misbruik* speelt twee rollen. In de eerste plaats verhoogt het de kans op ontwikkeling van de *callousness/unemotionality* (CU, ongevoelig/emotieloos) *trait* in het model. Deze trait omschrijven zij als een arrogante, bedrieglijke persoonlijkheid in combinatie met *emotional detachment* (emotionele afstomping), overeenkomstig factor 1 van de PCL. Ten tweede verhoogt het fysieke/verbale misbruik de kans op agressief gedrag en antisociaal, impulsief gedrag (*acting out*)¹⁸, gelijk factor 2 van de PCL.

De drie traits, die de drie causale paden reflecteren, corresponderen dus met de theoretische processen uit onderzoek naar psychopathie en de persoonlijkheidsliteratuur. Daarnaast spelen zij een prominente rol in risicotaxatie-instrumenten. Het model dat Knight en Sims-Knight presenteren is volgens hen slechts een inleidende structuur; er zijn nog problemen en inconsistenties die opgelost moeten worden.

¹⁷ Het model is zowel cross-sectioneel retrospectief (Malamuth et al., 1991) als prospectief (Malamuth et al., 1995) getoetst. De verklaarde variantie door het basismodel is 78%, wat zeer hoog is in de sociale wetenschappen (Gijs, 2002).

¹⁸ Gedragsgenetisch onderzoek suggereert dat deze tweede factor erfelijk is en weinig wordt beïnvloed door omgevingsfactoren, maar Knight en Sims-Knight zijn van mening dat fysiek/verbaal misbruik ook een invloed heeft.

Figuur 2.3 A priori drie-componenten theoretisch structureel model dat seksuele agressie van volwassen mannen jegens vrouwen voorspelt. Bron: Knight & Sims-Knight (2003: 74).

Dit model is net als dat van Malamuth et al. een meer algemeen model, dat causale verklaringen probeert te bieden voor seksuele agressie en gaat niet dieper in op het delictgedrag zelf. De reden dat deze modellen hier toch behandeld worden, is dat daderachtergronden en causale paden naar delictpleging meer inzicht kunnen verschaffen in de uitvoering van dat delict. Daarnaast besteden de modellen aandacht aan dimensies van antisociaal gedrag en de affectregulatie, die ook in het persoonlijkheidsconstruct psychopathie terugkomen. Doordat deze dimensies herhaaldelijk opduiken, lijkt het steeds aannemelijker dat zij een belangrijke rol spelen in verkrachtingen en seksuele moorden. Het model van Knight en Sims-Knight vormde de basis voor de recente ontwikkeling naar een vierde versie van de MTC typologie voor verkrachters van Knight en Prentky.

2.3.2 Indelingen van verkrachters op basis van het delictproces

De besproken modellen van delictpaden zien verkrachting vooral in termen van een gebrekkige impulscontrole of gedragsregulatie. In navolging van deze notie zijn er ook modellen ontwikkeld die zich meer richten op het proces van het delict zelf, in plaats van de distale aanloop daar naartoe.

Theorie van zelfregulatie van Ward en collega's

Ward en Hudson (1998) bekritiseren de modellen van Hall en Hirschman en van Malamuth et al. om de algemene, distale aanpak en het tekort aan inzicht in het daadwerkelijke delictproces. Een beschrijving van het delictproces zelf vanuit een perspectief van zelfregulatie of zelfcontrole kan deze problemen volgens hen oplossen en een meer integratief theoretisch model bieden.

Zelfregulatie bestaat volgens de auteurs uit interne en externe processen, die het een individu mogelijk maken doelgericht actie te ondernemen in verschillende situaties. Deze processen omvatten de monitoring, evaluatie, selectie en aanpassing van het gedrag, om doelen op optimale wijze te kunnen behalen. Het gaat in het model niet om de aan- of afwezigheid van negatieve gevoelens, zoals bij Pithers. Positieve gevoelens kunnen namelijk ook problematisch zijn bij het reguleren van gedrag. Ward et al. veronderstellen vervolgens dat verschillende, conflicterende doelen een belangrijke rol spelen in het delictproces.

Er is een aantal patronen van dysfunctionele zelfregulering te identificeren, die Ward et al. in hun model koppelen aan drie delictpaden:

- 1) *Underregulation* (onderregulatie);
- 2) *Misregulation* (verkeerde regulatie);
- 3) *Intact regulation* (intacte regulatie).

Het eerste pad beschrijft een gebrek aan controle van seksueel deviantie neigingen. Sterke gevoelens kunnen direct resulteren in controleverlies of tot gedragingen leiden die op hun beurt disinhberend werken.

In het tweede pad, van verkeerde regulatie, kunnen pogingen om deviantie gedachten of negatieve gevoelens te beheersen (bijvoorbeeld via alcohol of seksuele fantasieën) averechts werken en leiden tot controleverlies.

Bij het derde pad is de zelfregulatie intact maar heeft het individu ongepaste, schadelijke gedragsdoelen (op cognitief niveau). *“The major problem resides in the choice of goals, rather than a breakdown in the components of selfregulation”*, aldus Ward et al. (1998: 148). Er zijn bijvoorbeeld ongepaste normen betreffende seks met kinderen of deviante attitudes jegens vrouwen. De deviante doelen op cognitief niveau representeren gebrekkige manieren om hogere doelen (op systeemniveau) te bereiken, zoals de behoefte aan intimiteit met een ander of het bevestigen van een gevoel van status of controle.

Volgens de auteurs kunnen emoties, cognitie en gedrag veranderen tijdens het delictproces, afhankelijk van de aan de oppervlakte aanwezige doelen van de dader. Sociale en fysieke context, stemming en fysiologische veranderingen kunnen allen de toegang tot doelen en de daarmee geassocieerde gedragspatronen activeren of afsluiten.

Het model kan volgens de auteurs een verklaring bieden voor het dynamische proces van seksuele delictpleging en recidive. Zij geven een uitgebreide beschrijving van de aanloop naar het delict en de gevolgen ervan voor de dader. Het model is toepasbaar op kindermisbruikers en verkrachters. De theorie is volgens de auteurs intern consistent, maar nog niet empirisch getest.

Hoewel het model ontstond uit ontevredenheid over inzicht in het delictproces, wordt het delictgedrag binnen de drie delictpaden niet nader belicht. Vanuit deze theorie is het geweld in verkrachtingen te zien als het gevolg van een gebrekkige zelfregulatie of het bestaan van schadelijke doelen, maar de invulling tijdens het delict wordt niet duidelijk.

De theorie van Ward en collega's is van belang omdat hij de mogelijkheid van wisselende doelen en gedragingen tijdens het delictproces benadrukt. Dit is van invloed op de betekenis van het toegepaste geweld. Ook Polaschek et al. (2001) erkennen de notie van wisselende delictdoelen. Zij presenteren wel een verkrachtingsmodel op delictniveau.

Verkrachtingsmodel van Polaschek en collega's: het delictproces van verkrachting

Volgens Polaschek, Hudson, Ward en Siegert (2001) is een reeks aan verschillende delictdoelen één van de verklaringen voor de heterogeniteit van verkrachters. De delictdoelen hebben taxonomische implicaties en zijn vaak als motief in verkrachtingstypologieën verwerkt (zoals die van Groth et al. en Knight & Prentky). Deze typologieën lijken ervan uit te gaan dat delictdoelen stabiel zijn over het delictproces. Volgens Polaschek en collega's is dit echter niet het geval. Met een onderzoek onder 24 verkrachters in gevangenis in Nieuw-Zeeland proberen ze het delictproces van verkrachting in kaart te brengen. Daarbij noemen zij een aantal verschillende delictdoelen die in verschillende delictfasen naar voren kunnen komen. Vooral wanneer initiële doelen niet seksueel zijn, vinden er volgens de auteurs tijdens het delictproces significante doelverschuivingen plaats.

Op basis van interviews en dossieronderzoek onderscheiden Polaschek et al. (2001) 21 stadia in het delictproces, verdeeld over 6 fasen: (1) achtergrondkenmerken; (2) doelvorming; (3) toenadering; (4) voorbereiding; (5) delict; (6) post-delict. Een schematische weergave van deze zes fasen is opgenomen in de bijlage (bijlage IV). Bij het initiële contact met het slachtoffer heeft een dader een bepaald primair delictdoel. Het verdere delictverloop hangt echter samen met het gedrag van het slachtoffer. Dit gedrag kan inschikkelijk of verzettend zijn. Naarmate het delict zich ontplooit kan een dader, mede door de houding van het slachtoffer, dus ook van route veranderen.

Daders rapporteren een variëteit aan gedragingen tijdens het delict zelf. Het meest voorkomende seksuele gedrag was conventionele vaginale penetratie: *non-gratuitously degrading sexual behavior*. *Gratuitously degrading sexual behavior* kwam minder vaak voor en ging vaker samen met excessief geweld. Dit gedrag betreft anale penetratie, vaginale penetratie met objecten en dwang tot fellatio. De classificatie *non-gratuitously* ('niet-nodeloos') of *gratuitously* ('nodeloos') hing volledig af van de bedoelingen die de dader zelf aan een handeling toeschreef. Onnodig geweld kwam vrij veel voor in de benaderingsfase, maar minder tijdens de verkrachting. Tijdens de verkrachting werd vooral excessief geweld toegepast als daders gefrustreerd raakten door hun slachtoffer. In de andere gevallen bleef het geweld beperkt tot de mate die nodig was om het slachtoffer onder controle te houden (Polaschek et al., 2001). In de post-delictfase varieerde het gedrag van niets doen tot het doden van het slachtoffer (Polaschek & Hudson, 2004).

In een vervolgonderzoek (Polaschek & Hudson, 2004) werd een analyse uitgevoerd om tot een classificatie van delictpaden te komen. Alhoewel de delictprocessen zeer variabel zijn, bleken de initiële, dominante doelen van de dader erg bruikbaar te zijn voor een indeling. Er werden drie primaire delictpaden geïdentificeerd (weergegeven in tabel 1 in bijlage IV) die gekenmerkt worden door drie initiële delictdoelen:

- 1) *Verhogen van een positieve gemoedstoestand;*
- 2) *Ontsnappen aan een negatieve gemoedstoestand;*
- 3) *Vergelden van een opgelopen krenking.*

De auteurs beschrijven hun verkrachtingsmodel als een voorlopig model, dat verder onderzocht moet worden naar generaliseerbaarheid, betrouwbaarheid en validiteit. De steekproef van het onderzoek was klein en de auteurs erkennen dat deze wellicht niet de volledige reikwijdte aan verkrachtingsgedragingen omvat. Zeer gewelddadige en sadistische delicten waren zeldzaam, net als verkrachtelingen na inbraak. De steekproef bevat zowel delicten waarbij de dader een vreemde was voor het slachtoffer als delicten waarbij dader en slachtoffer elkaar kenden (*date rape*).

Het model veronderstelt een behoorlijke mate van planning of in ieder geval reflectie van de dader. Op basis van evaluaties gaat de dader tot bepaalde handelingen over. Het lijkt op die manier of de verkrachting een doordacht proces is. Wellicht dienen deze evaluatieve processen ook als onderbewust opgevat te worden. Het model is echter afgeleid uit interviews met daders, die onbewuste processen niet kunnen rapporteren. Ook is veel afhankelijk van hun eigen interpretatie van hun gedrag. Daarnaast ging het in dit onderzoek om retrospectieve zelfrapportage, waarbij de gebeurtenissen soms tot vijf jaar eerder plaatsvonden. Hier ligt dan ook een behoorlijke beperking van het model.

De grote kracht van dit model is de inlijving van veranderende delictdoelen en de aandacht die daarmee gevestigd wordt op de dader-slachtofferinteractie. In relatie tot de wisselende doelen kwam excessief geweld vooral voor in de benaderingsfase, maar minder tijdens de verkrachting. Tijdens de verkrachting werd vooral nodeloos (of excessief) geweld toegepast als daders gefrustreerd raakten door hun slachtoffer.

2.3.3 Nederland: de delictscenariotypen van Van Beek (1999)

Van Beek (1999) signaleert ook dat er verschillende typen verkrachters met eigen delictketens zijn. Een integratie van de literatuur met zijn eigen ervaringen in het opstellen van terugvalpreventieprogramma's in de Dr. Henri van der Hoevenkliniek, leidde tot de klinische indruk dat er in de kliniek een aantal typische profielen van delictscenario's te onderscheiden was. "*Delictscenarioprofielen zijn beschrijvingen van de emotionele, cognitieve, gedragsmatige en situationele factoren die in het actuele delictsproces actief zijn. Deze factoren hebben een directe momentane relatie tot het seksuele delict*" (Van Beek, 2005: 195). De genoemde delictscenarioprocedure is een behandelingsmethode die voortkomt uit de cognitieve gedragstherapie. De procedure bestaat uit een reeks semi-gestructureerde gesprekken om cognitieve, emotionele, gedragsmatige en situationele factoren in kaart te brengen.

In de Dr. Henri van der Hoevenkliniek bleken er drie scenario's te zijn die verkrachters volgden:

(1) het *antisociale delictscenario*, waarin de dader door een criminele levensstijl geen barrières voelt om zich aan maatschappelijke grenzen te houden; (2) het *seksualiserende scenario*, waarin de dader geen andere uitweg meer ziet door zijn onvermogen seksueel contact te krijgen met vrouwen; en (3) het *wraakzuchtige scenario* waarin vooral door sterke negatieve emoties uit een problematische omgang met vrouwen, boosheid in het delict afgereageerd wordt (Koeck et al., 2002). Van Beek (2005) beschrijft de delictscenario's vanuit hun seksuele en agressieve dynamiek. Onderstaande beschrijving is gebaseerd op Van Beek (1999; 2005) en Leuw et al. (2004).

De *seksualiserende* typen plegen hun eerste delict op jonge leeftijd en er komt weinig andere dan seksuele delinquentie voor. Vaak is vanaf de puberteit sprake van exhibitionisme en voyeurisme, wat tussen het zestiende en twintigste jaar escaleert in aanranding en uiteindelijk verkrachting. Een overmatige geremdheid en opgekropt verlangen leiden tot de verkrachting, die planmatig wordt uitgevoerd. De dader is persoonsgericht in het delictgedrag. Hij wil dat het slachtoffer het seksuele contact ook prettig vindt, wat zijn gewenste zelfbeeld bevestigt. De dader probeert contact te leggen met het slachtoffer en voert vaak uitvoerige gesprekken. Dit contact vindt hij belangrijker dan de seksuele bevrediging. De rol van agressie en geweld is primair om het slachtoffer onder controle te krijgen en te houden (met uitzondering van een seksueel sadistisch subtype). Dit instrumentele, 'beperkte' geweld is meestal quasi-dominant gedrag dat ervoor zorgt dat het slachtoffer meewerkt, maar kan ook een angstreactie zijn op verzet van het slachtoffer. De dader gebruikt niet snel een

wapen. Soms heeft hij een mes bij zich, waarmee hij vooral zichzelf gerust stelt. Als het slachtoffer niet wil meewerken aan bepaalde seksuele handelingen die de pleger kent uit pornografie, zoals pijpen of anale seks, dan is hij meestal bereid daar vanaf te zien. Als het slachtoffer tegenwerkt wordt de seksualiserende waarneming, die de dader van de interactie met zijn slachtoffer had, doorbroken. Bij slachtofferverzet vlucht dit dadertype meestal.

Het delictgedrag kenmerkt zich door sterke cognitieve vervormingen, waarbij de dader de gedwongen medewerking van het slachtoffer interpreteert als instemming met de seksuele handelingen. Tijdens het delict kunnen seksuele functiestoornissen optreden zoals impotentie, voortijdig of uitgebleven orgasme. De delictfrequentie is hoog, omdat de verkrachting geen structurele oplossing biedt. Na het delict voelt de dader zich enerzijds schuldig, maar anderzijds is hij verbaasd over het gemak waarmee zijn delict kon plegen.

Het *antisociale type* heeft een agressieve, exploitatieve en manipulatieve omgangsstijl met anderen. Zijn delictverleden bestaat uit een lange reeks geweld- en vermogensdelicten. Hij gebruikt alcohol en drugs vanwege een grote behoefte aan spanning en zijn onvermogen onlust te verdragen. Het antisociale type heeft een overtrokken positief, narcistisch zelfbeeld en ziet zichzelf als een man die alle vrouwen kan krijgen. Ook dit type is sociaal en emotioneel gedepriveerd, maar in tegenstelling tot het seksualiserende type trekt hij zich niet angstig in een seksuele fantasiewereld terug, maar pakt, boos, wat hij nu wil zonder rekening te houden met anderen. Hij wordt gediagnosticeerd met een antisociale persoonlijkheidsstoornis. Het seksuele delict is het resultaat van impulsiviteit, verlangen naar directe lustbevrediging en beperkt empathisch vermogen. De verkrachting is een toevallige confrontatie met een vrouw die seksueel verlangen opwekt, bijvoorbeeld tijdens een inbraak of op straat. Doel van de verkrachting is het bevredigen van deze directe seksuele verlangens. Het geweld wordt ingezet om het slachtoffer zo te intimideren, dat zij zal toegeven aan de wensen van de pleger. Het antisociale type gebruikt meer verbaal en fysiek geweld dan het seksualiserende type. De dader is ongevoelig voor angstreacties van het slachtoffer en is zelden bereid om van seksuele wensen, zoals pijpen en anale seks, af te zien. Bij verzet van het slachtoffer kan deze dader een extreme woedereactie krijgen, waarbij het geweld ernstige vormen kan aannemen. De delictfrequentie is relatief laag. De dader beschouwt de verkrachting als egodystoon (ik-vreemd). Hij ziet zichzelf wel als crimineel, maar niet als seksueel delinquent.

Het *wraakzuchtige type* lijkt uiterlijk redelijk aangepast, maar wat er innerlijk in hem omgaat blijft verborgen. Hij kan zich terugtrekken in fantasieën die eerder een agressief dan seksueel karakter hebben. Dit type is bij zijn eerste delict meestal einde twintig jaar. De verkrachting is zelden gepland en volgt vaak na een relatiecrisis, waarbij een sluimerende verlatingsangst acuut wordt. De pleger is meestal onder invloed van alcohol, waarmee hij zijn heftige emoties probeerde te beteugelen, maar waardoor hij juist de controle over zichzelf verliest. Aan de explosieve boosheid gaan vaak suïcidale gedachten vooraf, die een ontremmende invloed hebben. Een willekeurig slachtoffer is een alternatief doelwit voor de seksuele agressie, die eigenlijk gericht is op de persoon uit de relatie. In veel gevallen kan de pleger geen erectie krijgen of is hij niet of beperkt opgewonden. Deze daders kennen geen medeleven en gaan zeer gewelddadig te werk, waarbij de verkrachting kan escaleren in (poging tot) doodslag of moord. De daadwerkelijke verkrachting dient primair om het slachtoffer te vernederen en aan de wil van de dader te onderwerpen. De pleger heeft geen wapen bij zich, maar gebruikt zijn handen om het slachtoffer te stampen, trappen en te slaan, vooral in het gezicht. In de meeste gevallen knijpt de pleger de keel van het slachtoffer dicht en rukt hij haar kleren van het lijf. Het fysieke geweld kan samen gaan met vernederende en grove taal. Bij verzet van het slachtoffer neemt het geweld toe. Wanneer meerdere delicten gepleegd zijn, is dit met lange tussenpozen. Al deze plegers zijn oppotters die na een woede-uitbarsting de accu eerst weer moeten opladen.

Van Beek geeft aan dat het wraakzuchtige type in de klinische praktijk uitzonderlijker is en minder duidelijk als patroon wordt aangetroffen dan bij de seksualiserende en antisociale scenario's het geval is (Van Beek, 1999).

De ontwikkelingsachtergronden en prototypen delictscenario's van de drie typen worden weergegeven in de bijlage (bijlage V, tabellen 1, 2 en 3). Uit deze schema's blijkt ook dat Van Beek, net als Ward et al., uitgebreid aandacht besteedt aan cognitieve vervormingen, emotie en disinhiberende factoren. De cognitieve vervormingen worden door de daders gehanteerd om het overtreden van de maatschappelijke normen voor zichzelf te rechtvaardigen (Koeck et al., 2002). De kenmerken van het delictgedrag, zoals omschreven door Van Beek (1999), zijn opgenomen in tabel 2.5, waar ook de rol en betekenis van het geweld wordt weergegeven.

De functie van het toegepaste geweld, seksueel en of fysiek, loopt uiteen van het controleren van het slachtoffer (seksualiserende type) naar machtsvertoon en intimidatie om medewerking te verkrijgen (antisociale type) tot uiten van woede bij verzet (antisociale type) tot directe woedeuitingen en vernedering (wraakzuchtige type). Opvallend is, dat bij deze drie typen het sadistische karakter uit de eerder besproken typologieën niet

naar voren komt. De sadistische pleger wordt wel aangehaald als subtype van het seksualiserende type maar bij geen van de typen lijkt sprake van geërotiseerd geweld. Het antisociale type gebruikt geweld om macht te tonen en spanning af te reageren. Er is daarbij wel seksuele opwindning, maar de verkrachting is meer een toevalstreffer en geen uitleving van seksueel gewelddadige fantasieën. De antisociale en wraakzuchtige typen vertonen veel overeenkomst met de globale boosheidstypen en het wraaktype van Knight & Prentky (1990). Beide typen gebruiken verbaal geweld en kunnen erg gewelddadig zijn. Het seksualiserende type van Van Beek kent overeenkomsten met de niet-sadistische seksuele typen 6 en 7 van Knight & Prentky. Van Beek geeft meer specifieke kenmerken van het geweld, vooral bij het wraakzuchtige type.

Tabel 2.5 Delictscenariotypen Van Beek (1999) in schema

Type	Dader	Motivatie	Delict	Rol van geweld	Kenmerken	Dader-SO interactie
seksualiserend	<i>Psychoseksuele problematiek;</i> Seksuele preoccupatie, evt parafiele/obsessief-compulsieve stoornis. Seksuele fantasieën	Seksuele motivatie: bevredigen lust & interpersoonlijke verlangens	Planmatig, geen anale seks/pijpen als So dat niet wil (So moet bevredigd worden); Ontkenning van verantwoordelijkheid voor gedrag: <i>ik kan niet anders</i> Vervormt reactie van So in lijn eigen verlangens: <i>zij geniet er ook van</i>	So onder controle krijgen en houden.	Geen gebruik wapen, evt aanwezigheid mes	Vlucht bij verzet So-inspraak. vraagt om bevestiging: <i>doe ik het goed?</i> Zoekt contact met So, praat over zelf, toont enige empathie
antisociaal	<i>Psychosociale aanpassingsproblemen.</i> Onaangepast crimineel gedrag, impulsief gericht op directe behoeftebevrediging	Bevredigen momentane seksuele verlangens; Afreageren spanningen.	Impulsief. Alcohol of drugs. Confrontatie met toevallige vrouw die seksueel verlangen opwekt. Bevelend, kat-en-muisspel Geen consideratie met slachtoffer; Seksuele opwindning en macht.	Verbale/fysieke agressie om macht te tonen, So intimideren zodat deze meewerkt. Kan omslaan in uiten woede	Verbaal geweld Mogelijk zware mishandeling	eventueel woedereactie en zware mishandeling bij verzet So
wraakzuchtig	<i>Problematische emotieregulatie</i> Labele afhankelijkheidsrelaties met vrouwen	Agressie, wraak. Seksuele lust speelt ondergeschikte rol.	Korte duur, impulsief, ongepland; Erectieproblemen; Uitbarsting van woede & razernij; Verplaatste seksuele agressie. Beperkte seksuele opwindning, Alcoholmisbruik	Direct fysiek gewelddadig; Seksueel geweld is middel om slachtoffer te vernederen.	Direct extreem geweld (soms dodelijk). Geen wapen. Stompen, trappen, slaan, vooral gezicht; Vaak keel dichtknijpen; Scheuren kleding; Verbaal geweld: kwetsende, vernederende taal.	Bij verzet SO neemt geweld toe.

De drie typen van Van Beek vormen de basis voor een terugvalpreventieprogramma in de Nederlandse behandelsetting van de Dr. Henri van der Hoevenkliniek. De relatief kleine onderzoekspopulatie kan een verklaring bieden voor de afwezigheid van sadisme. Het betreft hier een specifieke populatie, namelijk de veroordeelde seksueel delinquenten binnen de muren van een TBS-kliniek. Om veroordeeld te worden voor TBS moet er een officiële diagnose gesteld kunnen worden van een geestesziekte (die heeft geleid tot de delictpleging). Blankstein (1996) stelt dat de geweldplegers in de steekproef een a-typische groep vormen, waar vanuit niet te generaliseren is naar de volledige populatie seksuele delictplegers.

2.4 Bijzondere dimensies en hun verhouding tot seksueel geweld

Een aantal bijzondere dimensies, zoals sadisme, psychopathie en cognitieve vervormingen, wordt veel in publicaties genoemd, maar de invloed op geweld in verkrachtingen blijft onduidelijk. In deze paragraaf komen enkele nog niet besproken onderzoeken aan bod.

2.4.1 Persoonlijkheidsstoornissen: psychopathie

Zoals in paragraaf 2.1.2 al naar voren kwam is er groeiende belangstelling voor de rol van persoonlijkheidsstoornissen bij seksueel geweld. Vooral het construct psychopathie hangt vermoedelijk samen met geweld in verkrachtingen. Psychopathie kan worden beschreven vanuit een gedragsgebaseerde of vanuit een persoonlijkheidsbenadering.

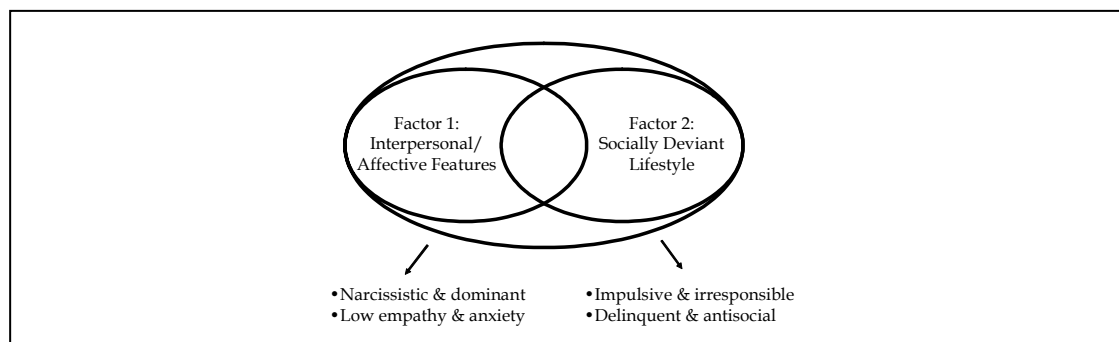
De *gedragsgebaseerde benadering* vormt de kern van de DSM-IV criteria voor de antisociale persoonlijkheidsstoornis en richt zich alleen op direct observeerbare vormen van antisociaal gedrag (Knight & Guay, 2006). Het verschil met de antisociale stoornis is volgens Palermo en Kocsis (2005: 29) dat psychopaten 'daadwerkelijke actoren' zijn, terwijl mensen met een antisociale stoornis 'reactoren' zijn op sociale stress.

De tweede, *persoonlijkheidsgebaseerde benadering* richt zich ook op interpersoonlijke en affectieve componenten en gaat ervan uit dat psychopathie bestaat uit een verzameling persoonlijkheidstrekken. De symptomen zijn te ordenen naar drie clusters (Hart, 1998):

- *Arrogant interpersonal style* (grootheidswaan, oppervlakkigheid, bedriegend);
- *Deficient affective experience* (oppervlakkige emoties, gevoelloos, gebrek aan empathie);
- *Impulsive behavioral style* (sensation-seeking, onverantwoordelijk, maakt geen lange-termijnplannen).

Psychopathie wordt dan meestal gemeten met de Psychopathy Checklist – Revised (PCL-R) van Hare. De PCL-R staat bekend als betrouwbaar en valide meetinstrument van psychopathie in mannelijke forensische populaties (Brown & Forth, 1997; Knight & Guay, 2006). Het instrument bestaat uit twintig items die persoonlijkheids- en gedragskenmerken meten. Bij een score van 26 of meer krijgt een individu het 'label' psychopaat, maar dit verdient enige nuancering. Er kan niet worden gesproken over een specifiek type 'psychopaat', want eenmaal gecategoriseerd scoren individuen nog verschillend op de items. Het construct is dan ook complexer dan vaak aangenomen wordt.

Factoranalyse van de PCL onthulde twee gecorreleerde dimensies die Patrick, Bradley en Lang (1993) *emotional detachment* (Factor 1) en *antisocial behavior* (Factor 2) noemen (figuur 2.4). Factor 1 bevat affectieve en interpersoonlijke items zoals oppervlakkige charme, grootheidswaan, liegen, manipuleren, emotionele oppervlakkigheid, afwezigheid van wroeging en gebrek aan empathie. Factor 2 bevat items die een impulsieve, antisociale levensstijl beschrijven zoals kindergedragsproblemen, impulsiviteit, jeugddelinquentie, agressief gedrag, verveeldheid, afwezigheid van lange-termijndoelen (planning) en onverantwoordelijkheid (Patrick et al., 1993).

Figuur 2.4 Het tweefactorenmodel van psychopathie op basis van de PCL-R. Bron: Hart (1998: 19).

Volgens Van der Meer en Raes (2004) is de grootste verdienste van Hervey Cleckley dat hij in zijn boek *The mask of sanity* (1976) de persoonlijkheidskenmerken van de psychopaat beschreef zonder daarbij morele oordelen te vellen. Hij benadrukte dat mensen met deze persoonlijkheidstrekken zich in alle lagen van de bevolking bevinden. Dit illustreerde hij met voorbeelden van zakenlieden, wetenschappers, artsen en psychiaters. Volgens Cleckley waren de symptomen van psychopathie het product van een onderliggend

affectief defect. De echte psychopaat was dan ook niet in staat om echte emoties te voelen, positief of negatief. Het gebrek aan emotionele reactiviteit verminderde sterke affectieve uitingen, vijandige wrok en boze agressie (Patrick & Zempolich, 1998).

Onderzoek in navolging van Cleckley onder mannelijke gevangenen demonstreert juist een sterke relatie tussen psychopathie en gewelddadig gedrag (Patrick & Zempolich, 1998). De personen uit Cleckley's studie waren echter niet-criminelen, hoofdzakelijk afkomstig uit de bovenste lagen van de middenklasse. Volgens Patrick en Zempolich (1998) is het goed mogelijk dat de grotere prevalentie van agressief gedrag bij psychopaten in gevangenschap meer gerelateerd is aan de antisociale component (factor 2 van de PCL-R) dan de kern-emotionele component (factor 1 van de PCL-R), die Cleckley benadrukte. Delinquente psychopaten vertonen vaker een breed spectrum en grotere frequentie van gewelddadige gedragingen dan delinquente niet-psychopaten.

Verschillende vormen van agressie kunnen gerelateerd zijn aan verschillende facetten van psychopathie. In het bestuderen van de relatie tussen psychopathie en geweld moet men rekening houden met subtypen van gewelddadig gedrag en de rol van emotie die daarbij speelt. Niet-psychopaten zijn bijvoorbeeld vaker gewelddadig tegen vrienden of geliefden, terwijl psychopaten vaker gewelddadig zijn ten opzichte van vreemden. Het gewelddadige gedrag van psychopaten zou vaker koelbloedig en instrumenteel zijn, dan emotioneel (Patrick & Zempolich, 1998).

De rol van psychopathie bij verkrachting krijgt steeds meer aandacht in de literatuur. Psychopathie wordt door velen beschouwd als ernstige persoonlijkheidsstoornis die al vroeg in het leven tot uiting komt en in de meeste gevallen volhardt over de levensloop (Brown & Forth, 1997). De modale persoonlijkheidsstoornis gevonden bij verkrachters is meestal een bepaalde vorm van een antisociale stoornis (Knight & Guay, 2006). Porter, Fairweather, Drugge, Herve, Birt en Boer (2000) gaan nog een stapje verder en stellen dat bij verkrachters, wiens gedrag klaarblijkelijk antisociaal is, meestal een psychopatische persoonlijkheidsstoornis gevonden wordt. Zij onderzochten het gedrag van 95 gevangenen met een psychopathische persoonlijkheid en 234 niet-psychopathische gevangenen, die seksuele maar ook niet-seksuele delicten gepleegd hadden. Hun onderzoeksresultaten zijn in tabelvorm (tabel 2.6) weergegeven. Uit de tabel is af te lezen dat psychopathie en seksueel delictgedrag in dit onderzoek niet direct samenhangen; het aantal psychopathische (64.2%) en niet-psychopathische (69.7%) plegers van seksuele delicten ligt dicht bij elkaar. Wordt echter gekeken naar specifieke vormen van misbruik, dan blijkt bijvoorbeeld dat exclusieve kindermisbruikers relatief minder vaak psychopathisch zijn. Porter en collega's concludeerden uit hun studie dat de gemengde verkrachter / kindermisbruiker en de verkrachter meer psychopathisch zijn dan kindermisbruikers.¹⁹ Helaas wordt niet duidelijk welke invloed psychopathie heeft op het delictgedrag (en geweldgebruik) van de verschillende seksuele plegers.

Tabel 2.6 Psychopathie bij gevangenen * intrafamiliaal kindermisbruik: incest. ** extrafamiliaal kindermisbruik: ontucht

Gevangenen N = 329		Psychopathisch N = 95	Niet-psychopathisch N = 234	
Seksuele delicten	Verkrachte alleen volwassenen	38.9%	28.2%	
	Verkrachte kinderen & volwassenen	16.8%	3.8%	
	Alleen intrafamiliaal kindermisbruik*	4.2%	14.1%	
	Extrafamiliaal kindermisbruik**	3.2%	19.2%	
	Intra-** & extrafamiliaal kindermisbruik	1.1%	6.4%	
Niet-seksuele delicten		Alleen niet-seksuele delicten	35.8%	28.2%

Seto & Barbaree (1999) onderzochten de hypothese dat goed gedrag tijdens de klinische behandeling geassocieerd is met lagere recidive (steekproef van 283 zedendelinquenten). Deze werd niet ondersteund; goed gedrag hing zelfs samen met ernstige recidive op een gewelddadig of zedendelict. Verder onderzoek wees uit dat mannen met hogere scores op psychopathie (PCL-R) en beter gedrag tijdens behandeling juist het meest waarschijnlijk zouden recidiveren. Verklaringen voor deze resultaten zouden liggen in het vertonen en het aanleren van manipulatief gedrag.

Seto & Barbaree vonden ook dat er een significant verschil in score op de PCL-R was tussen verkrachters, incestplegers en extrafamiliaire kindermisbruikers. Verkrachters scoorden gemiddeld hoger dan de

¹⁹ Verschillen tussen kindermisbruikers en verkrachters worden door Daversa, Sitnikov en Knight (2006) verklaard door de hogere scores van verkrachters op beide PCL-R Factor 2 en *Affectieve Instabiliteit*.

kindermisbruikers.²⁰ Van de verkrachters werd 9% geïnclassificeerd als psychopatisch. Mannen die scoorden op psychopathie waren jonger, lager geschoold en hadden een lagere sociaaleconomische status.

Volgens Van Beek (2005) is psychopathie (als persoonlijkheidsfactor) in wetenschappelijk onderzoek een van de sterkste voorspellers van geweld. In combinatie met een seksueel deviant voorkeur is het ook de sterkste voorspeller van seksueel geweld. In de Van der Hoeven Kliniek werd onderzocht hoe psychopathie (een score van 26 of meer op de PCL-R) over de drie delictscenarioprofielen was verdeeld. De antisociale plegger was statistisch significant vaker (53%) als psychopaat te classificeren. Deze plegger bleek bovendien (bijna statistisch significant) het meest niet-seksueel gewelddadig te recidiveren (62%).

Van Beek²¹ ziet een relatie tussen psychopathie en sadisme, waarin psychopathie (vaak een laag niveau van empathie) het sadisme faciliteert. De meer gewelddadige verkrachters zullen hoger scoren op psychopathie. De manifestatie van het geweld hangt zijns inziens in grote mate af van de opstelling en reacties van het slachtoffer.

Brown & Forth (1997) vergeleken 60 psychopatische en niet-psychopatische verkrachters in de gevangenis op statistische risicofactoren en op emotionele en motivationele factoren. De verkrachters werden gescoord op de PCL-R en geïnclassificeerd volgens de MTC:R3 van Knight & Prentky. Psychopathie hing positief samen met niet-seksueel delictverleden en negatief met aanvangleeftijd van het seksuele delictgedrag, aantal slachtoffers en negatieve emoties voorafgaande aan het delict. Psychopathie was echter niet gerelateerd aan het seksuele delictverleden, leeftijd waarop men startte met het seksuele delictgedrag of psychische en fysieke beschadiging van het slachtoffer. Psychopaten waren eerder te kwalificeren als opportunistische en globale-boosheid verkrachters.

Prentky en Knight onderzochten de baserate voor psychopathie bij de verschillende typen pleggers van de MTC typologie voor verkrachters (bijlage III). Psychopathie kwam het vaakst voor bij het overtuigd sadistische type en het globale boosheidstype, gevolgd door het opportunistische type met lage sociale competentie (Koeck et al., 2002:). De factor 1 van de PCL-R (*Arrogant and deceitful personality / Emotional detachment*) was in een volwassen steekproef voorspeller voor seksuele fantasieën en antisociaal gedrag en agressie (Knight & Sims-Knight, 2003).

Een nieuwe benadering van psychopathie

Meer recentelijk wordt vanuit verschillende hoeken gepleit voor een dimensionale benadering van psychopathie. De factor 1- en factor 2-dimensies van de PCL-R (figuur 2.6) lijken als voorspellers van seksueel geweld verschillende rollen te spelen, in beide criminele en niet-criminele steekproeven (Knight & Sims-Knight, 2004). Dit suggereert dat deze factoren misschien samen hangen met algemene processen die aan ieder agressief gedrag ten grondslag liggen en dat psychopathie een extreem uiterste is van beide dimensies.

Psychopathie wordt gekenmerkt door verschillende factoren. Onderzoek met de PCL-R hanteert het tweefactoren-model, maar klinische benaderingen richten zich op drie afzonderlijke facetten: een interpersoonlijke, een affectieve en een gedragscomponent. Na bestudering van de oorsprong en het bestaansrecht van het tweefactorenmodel kan dit volgens Cooke en Michie (2001) niet in stand worden gehouden. Zij ontwikkelden op basis van de PCL-R een hiërarchisch driefactorenmodel, waarin psychopathie steelt op drie factoren:

- 1) *Arrogant and Deceitful Interpersonal Style*;
- 2) *Deficient Affective Experience*; en
- 3) *Impulsive and Irresponsible Behavioral Style*.

Hoe de kenmerken van psychopathie over deze drie factoren verdeeld zijn, is te zien in figuur 2 in bijlage VI. Het hiërarchische driefactorenmodel is volgens Cooke en Michie robuust; het is cross-gevalideerd in Noord-Amerika en getest met relevante meetinstrumenten van psychopathie (PCL-SV, PCS, kenmerken afgeleid van de ASPD en ICD-10 criteria).

Ook Guay, Ruscio, Knight en Hare (2006, in review) vinden substantiële ondersteuning voor een dimensionale in plaats van een taxonomische interpretatie van psychopathie, in ieder geval zoals gemeten door de PCL-R. In hun studie werden recente verbeteringen in taxonomische analyse geëvalueerd en toegepast op de PCL-R scores van 4865 daders uit verscheidene forensische instellingen. De resultaten suggereren dat de

²⁰ (verkrachters scoorden een gemiddelde M van 19.0, SD = 7.3, incestpleggers en kindermisbruikers scoorden M = 14.4 en M = 14.6 beide bij een SD = 6.2).

²¹ dr. Henri van der Hoeven Kliniek, gesprek 21 maart 2006

componenten van psychopathie dimensionaal verdeeld zijn. Als psychopathie inderdaad dimensionaal benaderd moet worden, wordt het concept nog ingewikkelder dan het al was.

Zeer recentelijk ontdekten Daversa, Sitnikov en Knight (2006) dat de PCL-R Factor 1 (interpersoonlijke en affectieve kenmerken) niet gerelateerd is aan seksueel geweld of de fysieke verwonding van een verkrachtingslachtoffer. Daarnaast kan de meeste variantie in de PCL-R Factor 2 (antisociaal gedrag) bij het voorspellen van seksuele agressie verklaard worden door *Affectieve Instabiliteit*, een van de drie componenten waar psychopathie volgens Cooke et al. uit opgebouwd is. Dit suggereert dat Knight en Guay's aanzet tot integratie van de psychopathiefactoren in de opbouw van gewelddadigheid van verkrachting aanpassing nodig heeft. Knight geeft in persoonlijke correspondentie (2006) aan dat geweld in de MTC verkrachtertypologie dan ook verklaard moet worden vanuit een defecte affectregulatie en niet vanuit de Factor 1 van de PCL-R.

Het wordt duidelijk dat men nog steeds bezig is het construct psychopathie te ontrafelen, om beter zicht te krijgen op de bijdrage die specifieke onderdelen leveren aan verkrachting en geweld. In de onderzoeken worden verschillende onderzoekspopulaties gebruikt. Porter en collega's nemen gevangenen met psychopathische kenmerken als uitgangspunt, om vervolgens na te gaan in hoeverre deze mannen zedendelicten gepleegd hebben. Andere onderzoekers starten juist met een populatie zedendelinquenten, om vervolgens na te gaan of deze psychopathische kenmerken vertonen. Hierdoor zijn dergelijke onderzoeken niet vergelijkbaar.

Ondanks deze verschillende onderzoeksmethoden en benaderingen, blijkt uit de literatuur dat de psychopathie een belangrijke dimensie is bij gewelddadige verkrachtingen. Psychopathie moet als construct los gezien worden van parafilia, die op zichzelf meestal ongevaarlijk zijn. In combinatie met een parafiele stoornis of een andere deviante seksuele voorkeur is psychopathie echter tekenend voor een gevaarlijke groep verkrachters, ontuchtplegers en (seksuele) seriemoordenaars. Hoe psychopathie dan daadwerkelijk bedraagt aan het geweldsaspect in seksuele delicten is nog niet duidelijk. Het tweefactorenmodel van de PCL-R lijkt in ieder geval geen stand te houden en men vermoedt dat gewelddadigheid in verkrachtingen samenhangt met affectieve instabiliteit.

Met de recente nadruk op psychopathie moet de (mogelijke) invloed van andere stoornissen niet verwaarloosd worden. Silva, Leong en Ferrari (2004) wijzen erop dat het antisociale gedrag van seksuele moordenaars meestal onderzocht wordt vanuit het perspectief van psychopathie, waardoor concepten zoals gebrek aan empathie verklaard worden vanuit een psychopathische eigenschap. Hierdoor gaat men voorbij aan de mogelijkheid dat gebreken in de empathie ook kunnen samenhangen met een autistische psychopathologie.

Daarnaast kunnen persoonlijkheidsstoornissen met schizoïde, paranoïde, of borderlinekenmerken voorkomen bij seksuele delictplegers. Het merendeel van schizoïde gestoorden pleegt geen misdrijven, maar als zij wél tot delictpleging overgaan, is er door het volledig ontbreken van emoties vaak sprake van meerdere, ernstige misdrijven. Ook mensen met een borderlinesyndroom zijn vaker gewelddadig. Deze individuen worden gekenmerkt door affect-labiliteit, terugkerend suïcidaal gedrag, buitensporige woede en impulsiviteit (Blaauw, Ferenschild, Van Koppen & Sheridan, 2002). Bogers (2000: 319) stelt het zo: "*De kans op gewelddadig gedrag neemt toe met het aantal DSM-diagnoses.*"

2.4.2 Seksueel sadisme

Ook seksueel sadisme wordt in verband gebracht met gewelddadige verkrachtingen en seksuele moord. In de meeste verkrachtingstypologieën komt een pleger met sadistische eigenschappen voor. Het geseksualiseerde geweld van deze plegers onderscheidt zich van de andere typen door een ritualistisch karakter en focus op de erogene zones van het lichaam. Vaak wordt het slachtoffer verminkt en soms vermoord.

Seksueel sadisme wordt in Amerika gangbaar geclassificeerd volgens de DSM-IV, los van masochisme. In Europa en de rest van de wereld wordt veelal de ICD-10²² gehanteerd, die sadisme en masochisme als onderdeel ziet van dezelfde entiteit. Criteria volgens de twee systemen zijn vergelijkbaar maar niet hetzelfde. De ICD-10 definieert *sado-masochisme* meer als een construct waarin passieve en actieve wensen gecombineerd worden. Daarnaast wordt een dimensionale benadering gebruikt, waarin wordt benadrukt dat sommige elementen in sdomasochisme niet seksueel afwijkend zijn. Beide systemen definiëren seksueel sadisme in termen van seksuele opwinding door activiteiten of fantasieën die het psychische en/of fysieke lijden van een slachtoffer omvatten (Berner, Berger & Hill, 2003).

---

²² World Health Organization (1992). *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders: Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines*. Genève, Zwitserland.

De parafilie seksueel sadisme moet worden onderscheiden van de *sadistische persoonlijkheidsstoornis* (DSM-III-R). Daarin zijn ook aspecten te vinden van wreedheid, marteling en psychisch of fysiek lijden, maar losgekoppeld van enige seksuele opwindning of andere seksuele componenten. Symptomen van de sadistische persoonlijkheidsstoornis (of *SPD*, sadistic personality disorder) kunnen echter wel in combinatie met de parafilie voorkomen, wat voor Berner, Berger en Hill (2003) een argument is om te pleiten voor een dimensionale benadering van seksueel sadisme. Gevallen waarin seksueel sadisme gecombineerd is met de persoonlijkheidskenmerken van de SPD, vormen misschien een intensivering van seksueel sadisme. In de opvatting van sadisme als een dimensionaal construct geven Berner et al. twee factoren die bijdragen aan sadistisch genot. Voor de ene factor is het aspect van lichamelijke bevrediging door seksueel-agressieve stimuli bepalend, de andere factor richt zich op de innerlijke representatie van vijandige aspecten (het antisociale-boosheid-woede aspect).

Mensen met een sadistische persoonlijkheidsstoornis zoeken meestal geen psychische hulp. Daarom is informatie over deze stoornis meestal afkomstig uit het forensisch veld (Blaauw et al., 2002). Echter, "*de diagnostiek rond seksueel sadisme is een ramp*", stelt Van Beek.²³ In lijn met deze opmerking concluderen Marshall en Yates (2004) dat de diagnose van sadisme (DSM-IV) in een forensische setting altijd onbetrouwbaar en vrijwel onbruikbaar is. Een moeilijkheid bij de diagnose seksueel sadisme is, dat de betreffende persoon door bepaalde handelingen of reacties van het slachtoffer seksueel opgewonden raakt. Dit zijn subjectieve kenmerken en weinig individuen zullen eerlijk aangeven door welke afwijkende seksuele handelingen zij opgewonden raken. Diagnose hangt af van de diagnosticus die de seksuele opwindning vast moet stellen. Hoe meer een diagnose afhangt van subjectieve oordelen, hoe onbetrouwbarder deze wordt, aldus Marshall en Yates (2004). In plaats van het element van seksuele opwindning zouden direct observeerbare gedragingen beter werken als criteria.

Marshall en Kennedy (2003) pleiten er dan ook voor om de huidige diagnostische criteria te verlaten en meer uit te gaan van data die het gedrag beschrijven. Zij onderzochten definities in de literatuur en ontdekten dat, naast de algemene kenmerken van de DSM-IV, een variëteit aan andere kenmerken geïdentificeerd werden als cruciaal voor de diagnose seksueel sadisme (zoals macht, controle, dominantie, vernedering, degradatie, wreedheid, marteling en excessief geweld). Behalve wreedheid, marteling en verminking, zijn deze kenmerken veel voorkomende kenmerken bij alle verkrachtingen. Marshall en Kennedy benadrukken dan ook dat juist wreedheid, marteling en verminking uniek zijn voor sadisten en de differentiële diagnostische kenmerken zouden moeten zijn. De verscheidene kenmerken van verkrachting (bijvoorbeeld macht / controle / dominantie; vernedering / degradatie; geweld) en de kenmerken die sadistische daders lijken te onderscheiden (wreedheid / marteling; seksuele verminking) liggen volgens hen allemaal op één continuüm. Clinici moeten daders vervolgens scoren op de verschillende dimensies en dan kan er worden gekeken of de classificatie sadisme van toepassing is. Het voorstel om een meer dimensionale benadering te ontwikkelen met onderscheidende kenmerken voor sadistische plegers, biedt in de toekomst wellicht meer perspectief, ook met het oog op de geweldtoepassing.

Psychopathie en sadisme zijn kortom van invloed op de geweldtoepassing in verkrachtingen, maar het is nog onzeker welke rol zij precies vervullen. Studies wijzen uit dat de psychopaat meer sadistische trekken vertoont dan de niet-psychopaat (Holt, Meloy & Strack, 1999). De relatie tussen psychopathie en sadisme is nog onduidelijk, maar vermoedelijk faciliteert psychopathie de aanwezige sadistische neigingen.

2.4.3 Cognitieve vervormingen

In een aantal van de besproken benaderingen wordt een belangrijke rol toegeschreven aan cognitieve vervormingen. Ward, Hudson en Marshall (1995) leggen uit dat seksueel agressief gedrag veelal gefaciliteerd en rechtvaardigd wordt door vervormd denken en affectieve gebreken. Zij pleiten voor een conceptueel model dat deze mechanismen erkent. Seksuele delictplegers ontkennen of bagatelliseren hun delicten vaak, of schuiven de verantwoordelijkheid af op het slachtoffer. Zij vertonen kenmerken zoals passiviteit, coverte planning, empathie- en andere emotionele gebreken, problemen met intimiteit en sociale competentie en middelenmisbruik. Deze kenmerken worden vaak gezien als voorlopers van het delict, maar het ontbreekt nog aan goede verklaringen. Volgens Ward et al. kunnen de genoemde kenmerken ook consequenties zijn van het delict.

²³ Dr. Henri van der Hoeven Kliniek, gesprek 21 maart 2006.

Polaschek en Ward (2002) onderzoeken de cognitieve aspecten van verkrachting verder met hun theorie van *impliciete theorieën*. Verkrachters construeren cognitieve schema's over hun slachtoffers en hun eigen delictgedrag. Deze *impliciete theorieën* bevatten een aantal ideeën en constructen die in twee categorieën verdeeld kunnen worden: overtuigingen en wensen. In het kort hebben verkrachters delictondersteunende cognities, waaronder de overtuiging dat heteroseksuele ontmoetingen inherent vijandig zijn, dat vrouwen mannen misleiden over wat ze echt willen en dat vrouwen constant seksueel ontvankelijk zijn voor de behoeften van de man. Deze denkbeelden doen erg denken aan aspecten van de feministische benadering in hoofdstuk 1; het theoretische kader dat Polaschek en Ward geven, richt zich echter op individuele cognitieve schema's, waarmee een verklaring op microniveau (niveau III) binnen bereik ligt.

De impliciete theorieën van verkrachters gaan over algemene entiteiten (zoals mannen, vrouwen), hun eigenschappen en de relatie daartussen. Dus de cognitieve vervormingen, kenmerkend voor het delict, komen voort uit meer algemeen verklarende ideeën van de pleger over zichzelf, zijn leven en anderen.

Polaschek en Ward (2002) benoemen vijf impliciete theorieën, die in verschillende samenstellingen en aantallen bij verkrachters voorkomen. De impliciete theorieën zijn: *women are unknowable*, *women as sex objects*, *male sex drive is uncontrollable*, *entitlement*, en *dangerous world*. Deze worden vervolgens vergeleken met de algemene thema's die verkrachters zelf aandragen (Polaschek en Gannon, 2004). Drie van de schema's kwamen vaak in de delictbeschrijvingen van de verkrachters voor, namelijk *women are unknowable*, *women are sex objects* en *entitlement*. De andere twee schema's kwamen in een kleine minderheid van de beschrijvingen voor. De auteurs vonden geen 'nieuwe' schema's. Een prominente vinding was dat veel verkrachters vrouwen omschreven als kwaadwillig én onbetrouwbaar. Daarom veranderden ze de naam van het eerste schema (*women are unknowable*) in *women are dangerous*.

Sommige schema's kunnen ook voorkomen bij niet-delinquente mannen en vrouwen. Dit moet verder onderzocht worden, maar Polaschek en Ward (2002) stellen dat impliciete theorieën waarschijnlijk een noodzakelijke, maar op zichzelf onvoldoende factor vormen in de etiologie van verkrachting. Het is dus één factor in een groter geheel.

In de theorieën die de invloed van cognitieve schema's ondersteunen, wordt het vaak niet duidelijk of deze schema's vooral van toepassing zijn ná de verkrachting, ter rechtvaardiging van het gepleegde delict, of vooraf en tijdens de verkrachting, om deze te faciliteren. In het laatste geval kunnen de cognitieve vervormingen het geweldgebruik verklaren; Geweld wordt toegepast omdat 'vrouwen slecht zijn', 'mannen er recht op hebben om seks af te dwingen' of vanwege een andere cognitief schema. Voor zover cognitieve schema's een faciliterende rol vervullen, kunnen zij relevant zijn bij het achterhalen van betekenis van het toegepaste geweld in verkrachtingen.

2.4.4 Seksuele fantasieën

In het daderperspectief, maar ook in het perspectief van het delict, wordt vanuit verschillende hoeken gesuggereerd dat er een verband is tussen seksuele fantasieën en seksueel delictgedrag (Hazelwood & Warren, 2001; Ressler et al., 1988; Schlesinger, 2004; Prentky et al., 1989; Prentky & Knight, 1991). Seksueel opwindende fantasieën zijn volgens de DSM-IV een wezenlijk kenmerk van parafilia. De biopsychosociale theorie van Marshall en Barbaree (1990a) uit het eerste hoofdstuk erkent een dergelijke invloedsfactor bij seksuele agressie, maar hoe deze invloed werkt is volgens hen niet duidelijk. Ook in de verkrachters typologieën (Cohen et al., 1969; Groth et al., 1977; Knight & Prentky, 1990; Van Beek, 1999) en ontwikkelingsmodellen (Ward et al., 1998; Knight & Sims-Knight, 2003; 2004) in het daderperspectief wordt een preoccupatie met seksuele fantasieën genoemd.

Volgens Hazelwood en Warren (2001) hebben seksuele fantasieën een complexe, organiserende functie in het dadergedrag. De fantasieën zouden de verbale interactie met het slachtoffer bepalen, de seksuele geprefereerde en ritualistische gedragingen. De fantasie wordt gezien als een motiverende factor die aan het delict en het delictgedrag ten grondslag ligt. Due en Edelmann (1997) ontdekten dat *predatory* (roofdierachtige) daders uitgebreidere deviante fantasieën hebben en hun delicten vaker plannen dan opportunistische daders.

Weinig studies hebben de vraag naar een verband tussen seksuele fantasie en gedrag echter empirisch benaderd. Beauregard, Lussier en Proulx (2005) hebben een poging gedaan, wat het idee dat er een directe link is tussen seksuele voorkeur en delictgedrag van verkrachters deels ondersteunde. Met hun onderzoek wilden ze de rol van seksuele preferentie en situationele factoren bestuderen in relatie tot drie componenten van de modus operandi: (1) niveau van delictorganisatie; (2) niveau van gebruikte dwang, en; (3) niveau van toegebracht fysiek letsel aan het slachtoffer. Het onderzoek werd uitgevoerd onder een steekproef van 118

dadere die een vrouw van 16 jaar of ouder hadden verkracht.²⁴ De resultaten wezen op verbanden tussen seksuele interesse, situationele factoren en modus operandi. Daders met grotere seksuele interesse in geweld vertoonden ten eerste een hoger niveau van organisatie in de modus operandi. Ten tweede was alcoholconsumptie vlak voor het delict gerelateerd aan een hogere mate van toegepaste dwang. Ten derde wees een negatieve emotionele gemoedsgesteldheid vlak voor het delict op extremere verwonding van het slachtoffer. De invloed van de situationele factoren op de modus operandi was groter dan de invloed van de seksuele voorkeuren. De auteurs zijn wel van mening dat delictgedrag gerelateerd is aan persoonlijkheidskenmerken van de dader. Zij benadrukken echter dat de modus operandi dynamisch is en kan fluctueren afhankelijk van bepaalde situationele factoren, die samen kunnen hangen met dader en slachtoffer.

Dit onderzoek onderstreept de invloed van situationele factoren op de delictpleging. Voor delicten, waarin een hoge mate van fysiek geweld is toegepast, kunnen alcohol en een negatieve emotionele stemming een belangrijke invloed hebben. Een significant aantal verkrachters rapporteert verscheidene kenmerken van de situatie, direct voorafgaande aan de verkrachting, zoals boosheid, alcoholintoxicatie en seksuele opwinding (Barbaree & Serin, 1993).

Hoge niveaus van geweld kunnen samenhangen met de situationele stemming van de dader tijdens een delict en hoeven niet algemeen kenmerkend te zijn voor de dader in kwestie. Veel van de besproken auteurs onderschrijven de rol van contextuele of situationele invloeden, zoals de invloed van middelengebruik, stress of een negatieve gemoedsgesteldheid voorafgaande aan het delict. Deze ontremmende factoren komen hier daarom nog kort aan bod.

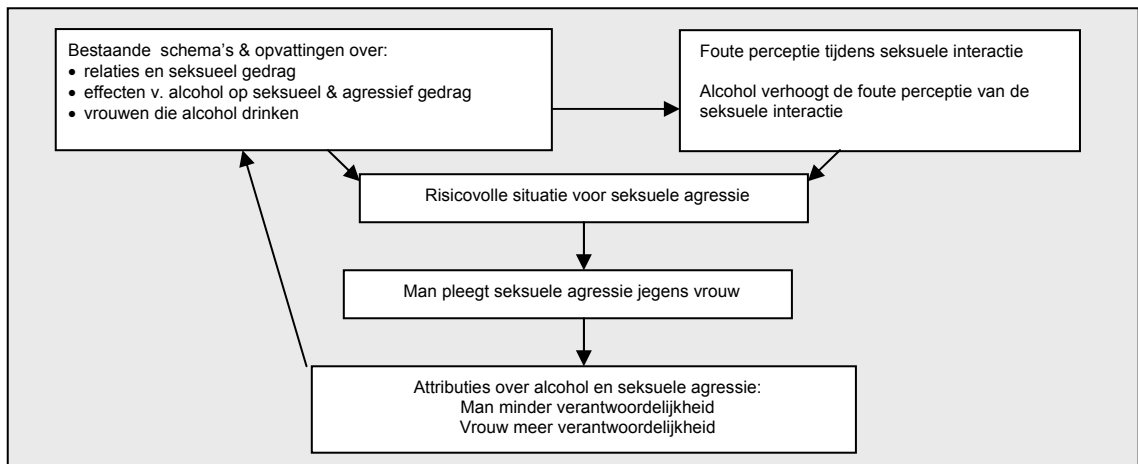
2.4.5 Disinhiberende factoren

Disinhibitoren dragen bij aan de verslapping van normale controles en de activering van een bestaande neiging om bepaald gedrag te vertonen. Disinhiberende factoren kunnen dus de kans op seksueel deviant gedragingen (waaronder verkrachting) vergroten. Verschillende studies stellen dat alcohol een disinhiberende factor is bij seksuele delicten (Marshall & Barbaree, 1990a; Prentky & Knight, 1991; Levi & Maguire, 2002; Beauregard et al., 2005). Hall en Hirschman (paragraaf 2.3.2) onderstrepen in hun model de rol van alcohol, die een ontremmende werking heeft bij seksuele daders met affectieve discontrole (gebrekkige controle van de emoties).

Volgens het *state-disinhibition model* van Barbaree & Marshall (1991) kunnen situationele en contextuele factoren, zoals alcoholconsumptie, de opwinding rond het verkrachtingsidee versterken en faciliteren daarmee het delict. Deze omstandigheidsvariabelen kunnen het voorkomen van een seksueel delict beïnvloeden via de verstoring van de stimulusinhibitie. Situationele variabelen kunnen met andere woorden iemands niveau van zelfcontrole over zijn seksuele en agressieve neigingen tijdelijk verstoren en het risico van een seksueel delict versterken. Het zijn faciliterende factoren bij een al aanwezige neiging: Ongeacht hoe dronken iemand is, het is hoogst onwaarschijnlijk dat die persoon zal verkrachten als de tendens om dat te doen niet al aanwezig was, vóór de intoxicatie (Prentky & Knight, 1991). De bevindingen van Beauregard, Lussier en Proulx (2005) zijn met dit model in overeenstemming, echter, alleen het niveau van gebruikte dwang kon worden voorspeld door de voorafgaande consumptie van alcohol.

Abbey, Ross, McDuffie en Mcauslan richten zich vanuit een feministisch perspectief op de invloed van alcoholconsumptie in de etiologie van seksuele agressie (Gijs, 2002). Volgens hen socialiseert de samenleving mannen en vrouwen tot personen met verschillende *genderschema's* (geslachtsrollen). Mannen menen dat ze seks moeten initiëren en er (soms) recht op hebben, waarbij agressie begrijpelijk is als dat recht getart wordt. Vrouwen menen juist dat ze seksualiteit af moeten remmen. Alcoholconsumptie of de verwachtingen over de effecten daarvan, bevordert de activering van schema's die het plegen van seksuele agressie faciliteren. Door alcoholgebruik worden bestaande vooroordelen en genderschema's geactiveerd en ontstaan misvattingen in de interactie. Ook leidt alcoholgebruik tot een verandering in het attributieproces van wie verantwoordelijk is voor het seksueel agressieve gedrag. Aan mannen die gedronken hebben wordt minder verantwoordelijkheid toegeschreven, aan vrouwen die gedronken hebben juist meer. Deze attributies bevestigen de bestaande opvattingen en vooroordelen over seksuele agressie weer (figuur 4.1).

²⁴ De subjecten werden fallometrisch getest, waarbij erectie-indicerende reacties op bepaalde stimuli gemeten worden. Daarnaast werd CQSA, een computergestuurde vragenlijst, gebruikt. De data werden met multiregressieanalyses verwerkt.

Figuur 2.5 Abbey's model van de rol van alcohol en foute perceptie in seksuele agressie. Bron: Gijs (2002: 15).

Het wordt duidelijk dat diverse persoonsgebonden, maar ook ontremmende situationele en andere contextuele factoren van invloed zijn op verkrachting en op de geweldtoepassing daarbij. Daarbij is er een spanningsveld tussen enerzijds empirische, maar in de praktijk nog weinig bruikbare classificatiesystemen en anderzijds klinisch relevant lijkende systemen, die geen empirische wetenschappelijke toetsing hebben ondergaan of doorstaan.

Problemen met definiëring en classificatie van onder meer psychopathie en sadisme creëren leiden tot herziening van de oude systemen, naar een systeem waarbij kenmerken op een continuüm met verschillende dimensies geplaatst worden. Deze ontwikkelingen dringen tevens door in het veld van de classificatie van verkrachters.

2.5 De betekenis van geweld in het daderperspectief

2.5.1 Evaluatie van het daderperspectief

Bij het categoriseren van verkrachters treedt een aantal grote methodologische problemen op de voorgrond. Allereerst zijn veel studies afhankelijk van self-reports van verkrachters en zijn verklaringen vaak retrospectief. Het feit dat veel onderzoek gedaan wordt met personen die zich in het juridische systeem bevinden, legt beperkingen op aan de betrouwbaarheid van interviews. De daders vrezen mogelijke negatieve consequenties bij het onthullen van bepaalde informatie, waardoor zij niet willen antwoorden of nog erger, de feiten vervormen. Ook de verschillen in juridische status van de respondenten kan de vergelijkbaarheid van onderzoeksresultaten beperken (Prentky & Knight, 1991). Deze vergelijkbaarheid heeft ook te lijden onder het feit dat verschillende onderzoekspopulaties gebruikt worden. Er worden criminele (Prentky & Knight, 1990) en niet-criminele (Malamuth, 1986) steekproeven gebruikt en binnen deze twee groepen wordt ook weer gedifferentieerd. Zo worden bij verkrachters soms alleen zaken buiten de relatiesfeer gebruikt en soms worden ook 'date rape' zaken in het onderzoek betrokken. Ook wordt vaak een steekproef geselecteerd binnen de behandelingssetting, waar veroordeelde seksuele geweldplegers zitten (Prentky & Knight, 1991; Van Beek, 1999). Bij niet-delinquente mannen wordt vaak een steekproef getrokken onder een behoorlijk unieke subpopulatie, zoals studenten (Malamuth et al., 1995).

Ten tweede zijn de officiële dossiers, die veelal als basis van informatie over deze subjecten worden gebruikt, behoorlijk incompleet. De informatie in deze dossiers is ook afhankelijk van de grondigheid, theoretische oriëntatie, training, werkdruk en beschikbare bronnen van de schrijvers.

Ten derde wordt gewerkt met de verkrachters die in het juridisch systeem geregistreerd zijn. Voor de onderzoekspopulatie is men dus afhankelijk van het succes van de opsporing, of van kenmerken van de daders die in het juridisch systeem terecht komen. Delinquenten hebben tevens meer delicten gepleegd dan die aan hen ten laste zijn gelegd.

Tot slot kan de samenstelling van steekproeven enorm verschillen tussen onderzoeken, door het variabele aangiftecijfer van verkrachting en de schommelende prioritering die zaken krijgen in de opsporing. Empirische validering is moeilijk, doordat populaties niet groot zijn en moeilijk toegankelijk. De representativiteit van

steekproeven vormt een groot probleem; vaak bestaan steekproeven uit een populatie in een specifieke forensische behandelsetting, zoals een TBS-kliniek. Daders die daar zitten hebben bepaalde eigenschappen, die niet gelden voor de hele populatie verkrachters. Daarnaast wordt om een model te toetsen ook wel een steekproef getrokken uit een niet-criminele populatie, zoals studenten (Malamuth e.a., 1991).

De verkrachters typologie MTC:R3 van Knight & Prentky is tot op heden het meest betrouwbare en gevalideerde systeem dat gepubliceerd is. De typologie moest een handvat bieden om het construct geweld in voldoende mate te differentiëren, maar ook de achterliggende motieven van verkrachters in het geheel integreren. De typologie lijkt echter vooral gericht op indeling van verkrachters in een klinische setting. Vooral het achterliggende motief en kenmerken van de dader worden beschreven. De aandacht wordt in veel mindere mate gericht op de toepassing van het geweld in het delictgedrag, de betekenis van verschillende manifestaties van het geweld of hoe deze uit de delictkenmerken blijkt. Momenteel is men het classificatiesysteem weer aan het reviseren en laat men de typologische benadering los.

In hoofdstuk 2 werd duidelijk dat de verkrachters typologieën behoudens bepaalde beperkingen van betekenis kunnen zijn in de klinische behandelsetting, maar niet geschikt zijn voor toepassing in de opsporing. Men concentreert zich met name op de psychologische kenmerken van de dader, waarbij grotendeels voorbij gegaan wordt aan de details of kenmerken van het delict zelf. Dit verzwakt het nut en de toepasbaarheid in de juridische context en opsporing (Canter et al., 2003). Dit wordt tevens erkend door de verscheidene auteurs uit de benadering zelf; implicaties van de typologieën moeten vooral worden gezocht in de behandelsetting.

De algemene modellen, die meer proximale factoren bevatten, verklaren de aanloop naar de delictpleging en kunnen daarmee helpen de betekenis van de verkrachting en / of het toegepaste geweld te duiden. De meeste modellen die in hoofdstuk 2 behandeld zijn, zijn echter nog niet empirisch getest. Het confluentiemodel van Malamuth heeft de meeste onderbouwing, maar meer recentelijk wordt het model door Knight en Sims-Knight weerlegd.

2.5.2 Samenvatting: de betekenis van het geweld in het daderperspectief

In dit hoofdstuk werd bekeken wat in de literatuur uit het perspectief van de dader bekend is over de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moord. Het beeld overheerst dat verkrachting en seksuele moord op hetzelfde continuüm liggen; in zowel de typologieën van Groth et al. (1977) als van Knight & Prentky (1990) en Van Beek (1999) vormt de dood de extreemste uitkomst van de geweldstoepassing tijdens de verkrachting. Ook in de andere gedragswetenschappelijke literatuur wordt seksuele moord niet als een bijzonder of uniek delict gezien, dat gepleegd wordt door een afzonderlijke (seksuele) dader.

Verkrachters typen en motieven

De verkrachters typologieën zijn indelingen op basis van de motieven van daders en de psychologische betekenis van het delict. Tabel 2.7 op pagina 47 geeft een samenvatting van de belangrijkste verkrachters typen en motieven voor verkrachting, zoals omschreven in dit hoofdstuk. Uit het hoofdstuk en de tabel blijkt dat de meeste auteurs hoofdzakelijk het primaire motief en de kenmerken van de dader beschrijven. Er wordt niet veel gedetailleerde informatie gegeven over het delict en het geweld. Als een betekenis af te leiden is uit het achterliggende motief, kan deze niet gekoppeld worden aan specifieke kenmerken van het geweld. Typen plegers en hun delictscenario's die in de Dr. Henri van der Hoevenkliniek onderscheiden worden, bieden meer aanknopingspunten naar delictkenmerken.

Primaire motieven wisselen in de literatuur van seksueel en/of agressief naar macht en boosheid. Op basis van de motieven die in de verschillende typologieën terugkomen, kunnen vier clusters of 'metatypen' verkrachters geïdentificeerd worden. Deze zijn aangegeven in de eerste kolom van tabel 2.7. In de tweede kolom staan de originele typen die hieronder geschaard kunnen worden. De vier clusters of metatypen zijn:

- A. compenserend:** zij proberen via de verkrachting gevoelens van (seksuele) inadequaatheid te compenseren;
- B. wraakzuchtig:** deze typen projecteren hun woede jegens vrouwen op hun slachtoffer en nemen wraak;
- C. antisociaal:** een impulsieve, algemeen antisociale dader verkracht uit opportuniteit;
- D. sadistisch:** seksuele opwinding en geweld versterken elkaar in de verkrachting

Rond het geweld kan ruwweg een scheiding gemaakt worden tussen de compenserende groep enerzijds, waarin weinig tot geen geweld wordt toegepast en de andere drie metatypen anderzijds, waarin geweld juist wel kenmerkend is. Voor deze laatste drie clusters heeft het geweld een 'expressieve', ventilerende functie: via het geweld komen de verkrachters tot ontlading (van hun achterliggende motief). Met uitzondering van het coverte sadistische type kunnen al deze typen ook ernstig fysiek gewelddadig worden en kan het geweld uitmonden in de dood van het slachtoffer.

De antisociale typen verkrachten vanuit een algemene antisociale levensstijl. De verkrachting vindt vaak plaats uit opportuniteit. Deze typen zetten geweld in eerste instantie in ter controle van het slachtoffer. Daarbij is de verkrachter verbaal en fysiek agressief om zijn macht te tonen en zo medewerking te verkrijgen, maar als het slachtoffer zich verzet kan hij deze 'instrumentele' grens overschrijden en overgaan tot zware mishandeling.

De wraakzuchtige typen verkrachten uit een motief van wraak en agressie; seksuele motieven spelen een ondergeschikte rol. Deze daders zijn meteen extreem, soms dodelijk, gewelddadig en gebruiken seks om het slachtoffer verder te vernederen. Zij gebruiken geen speciaal wapen. Er wordt gestompt, getrapt en geslagen, vooral in het gezicht, of de keel wordt dichtgeknepen, om woede jegens vrouwen op het slachtoffer af te reageren. Seks wordt daarbij als wapen gebruikt. Bij verzet van het slachtoffer neemt het geweld toe. In de Dr. Henri van der Hoevenkliniek komt het wraakzuchtige type minder vaak.

De sadistische typen onderscheiden zich, door het ritualistische karakter van hun delicten, waarbij het slachtoffer verminkt wordt en het geweld zich richt op de erogene zones van het lichaam. Bij een excessieve geweldtoepassing kan sadisme dus een rol spelen, maar dit is niet altijd het geval. Ook Prentky & Knight (1991) benadrukken dit.

Als de compenserende typen al geweld toepassen, is dit om controle over en medewerking van het slachtoffer te verkrijgen. Er blijkt in ieder geval wel, dat de reactie van het slachtoffer een bepalende rol kan spelen. Zo zullen de seksualiserende compenserende typen in de meeste gevallen vluchten, als het slachtoffer zich verzet. De compenserende typen, bij wie macht het primaire motief is, zouden het slachtoffer juist immobiliseren door het vast te binden. Het is interessant om de invloed van deze dader-slachtofferinteractie verder te onderzoeken.

Instrumenteel versus expressief geweld

De instrumentele-expressieve dichotomie wordt in de literatuur regelmatig aangehaald om de functie van geweld aan te duiden. De omschrijving lijkt consistent, maar onderzoek uit de jaren negentig ondersteunt de centrale rol die de dichotomie toebedeeld kreeg niet. De dichotomie geeft te weinig onderscheidend vermogen en kan sommige discrepanties niet verklaren. Sommige verkrachters bijvoorbeeld, worden duidelijk gemotiveerd door sadistische of boze fantasieën, maar gaan niet over tot het toebrengen van ernstige fysieke verwondingen (Prentky & Knight, 1991). Daarnaast blijkt het lastig te bepalen of verhoogd geweldgebruik in reactie op verzet van het slachtoffer in dienst blijft van het verkrijgen van medewerking, of dat een expressieve component het overneemt. Zelfs wanneer gedetailleerde delictomschrijvingen voorhanden zijn, kan het onderscheid onduidelijk blijven (Prentky & Knight, 1991).

Het grootste probleem bij de dichotomie is echter de validiteit. Wanneer men de dichotomie probeert toe te passen stuit men op een hoge variabiliteit in de intensiteit en functie van geweld in verkrachtingen. Alleen al binnen een toepassing om medewerking van het slachtoffer te verkrijgen, kan geweld variëren onder invloed van slachtofferverzet, gebruik van alcohol of drugs door de dader, de (nabije) aanwezigheid van derden en situationele of daderspecifieke factoren. Ook wanneer het geweld expressief is kunnen motivatie en manifestaties aanzienlijk variëren. In sadistische gevallen kan het geweld geseksualiseerd zijn (geweld en seksuele opwinding versterken elkaar) en de handelingen kunnen bizar, ritualistisch of door fantasie gedreven zijn. In niet-sadistische gevallen is het geweld niet geseksualiseerd en lijken de (verbale) uitingen gericht op het degraderen, vernederen of fysiek laten lijden van het slachtoffer. Bij globale-boosheidverkrachters is de woede niet gedifferentieerd naar sekse en gewelddadig gedrag wordt vertoond in verschillende situaties. Volgens Prentky en Knight (1991) wijst dit alles erop dat niet alleen het construct geweld voldoende dient te worden gedifferentieerd, maar ook de primaire motieven van verkrachters in het geheel betrokken moeten worden. Knight en Prentky (1990) hebben geprobeerd met hun MTC:R3 hiertoe een handvat te bieden. Als gevolg worden vooral de kenmerken en motieven van de dader beschreven en wordt weinig aandacht geschonken aan de verschillende uitingen, intensiteiten en kenmerken van het geweld dat zij hanteren.

Algemene theorieën van seksueel geweld

De algemenere theorieën van seksuele agressie richten zich op factoren die van invloed zijn op ontwikkelingspaden naar verkrachting. Deze verschillende delictpaden geven meer inzicht in het distale traject dat tot de verkrachting leidt. Over het delict zelf wordt in deze onderzoeken weinig tot niets gezegd, dus in eerste instantie kunnen geen uitspraken gedaan worden over de functie van het geweld dat individuen, die bij deze delictpaden horen, zullen toepassen. De onderzoeken geven echter meer inzicht in achterliggende oorzaken en motieven van de daders, wat zeker van belang kan zijn bij het duiden van de betekenis van het geweld (toekomstig onderzoek). Een aantal van de delictmodellen benadrukt de invloed van affectieve discontrole, problematische impulscontrole en zelfregulatie van gedrag (Pithers, 1993; Hall & Hirschman, 1991; en Ward et al., 1998, 1999; Knight & Sims-Knight, 2003, 2004).

Polaschek en collega's (2001, 2004) tot slot benadrukken de mogelijkheid van meerdere of wisselende delictdoelen in het delictproces van verkrachting, onder meer onder invloed van de slachtofferreactie. In relatie tot verschillende delictdoelen komt excessief geweld volgens Polaschek en collega's meer voor in de benaderingsfase, maar minder tijdens de verkrachting zelf. Tijdens de verkrachting wordt vooral excessief (of 'expressief') geweld toegepast als een dader gefrustreerd raakt door de reactie van het slachtoffer. Deze notie van wisselende delictdoelen is cruciaal in de duiding van het toegepaste geweld tijdens het delict. Het breekt met de statisch beschreven typologieën die eerder in het hoofdstuk behandeld werden.

De rol van psychopathie

Verschillende auteurs halen de (vermeende) rol aan die de antisociale persoonlijkheidsstoornis en/of psychopathie speelt bij het gewelddadige karakter van sommige verkrachtingen (Malamuth, 1991; Hall & Hirschman, 1991; Van Beek, 1999; Knight & Sims-Knight, 2004; Knight & Guay, 2006). Van Beek (2005) onderstreept dat psychopathie als persoonlijkheidsfactor een van de sterkste voorspellers van geweld is. In combinatie met een seksueel deviante voorkeur is het ook de sterkste voorspeller van ernstig seksueel gewelddadig gedrag. De antisociale pleger van Van Beek bleek vaker als psychopathisch te kwalificeren. Andersom bekeken bleken psychopaten volgens de studie van Brown en Forth (1997) eerder te kenmerken als opportunistische en globale-boosheidverkrachters. Men denkt dat psychopathie een rol speelt bij het gewelddadige gedrag van deze verkrachters. Volgens Porter et al. (2000) zijn de gemengde verkrachter / kindermisbruiker en de verkrachter meer psychopathisch dan exclusieve kindermisbruikers. Dit sluit aan bij de geweldshypothese, daar preferentiële kindermisbruikers zelden gewelddadig zijn.

Onderzoek onder mannelijke gevangenen demonstreert een sterke relatie tussen psychopathie en gewelddadig gedrag (Patrick & Zempolich, 1998). De antisociale factor (PCL-factor 2) is volgens Patrick en Zempolich verantwoordelijk voor dat misdadigers die hoog scoren op psychopathie, vaker een breed spectrum en grotere frequentie van gewelddadige gedragingen vertonen dan niet-psychopaten. De persoonlijkheidsgebaseerde benadering van psychopathie onderscheidt een gebrekkige affectieve beleving (*deficient affective experience*) als een van de drie componenten van psychopathie. Knight & Guay dachten dat de PCL-R Factor 1 bijdroeg tot gewelddadigheid in verkrachtingen. Meer recentelijk wordt vermoed dat affectieve instabiliteit verantwoordelijk is voor het geweld in verkrachtingen. Dit is echter nog niet overzichtelijk uitgewerkt en men pleit voor een meer dimensionale benadering van het construct psychopathie. Dit maakt het eerder al problematische construct nog complexer.

De antisociale gedragsstoornis en psychopathie geven niet zozeer een directe betekenis van het geweld, maar kunnen wel het excessieve karakter ervan verklaren. Ook problemen met de affectregulatie of zelfregulatie worden zoals gezegd al langer aangehaald bij het verklaren van het gewelddadige karakter van sommige verkrachtingen (Pithers, 1993; Hall & Hirschman, 1991; Ward et al., 1998) en impulsiviteit of problemen met de impulscontrole worden in de verschillende typologieën genoemd. Het seksuele geweld van (pedo)seksuele daders met een affectieve discontrole is volgens Hall en Hirschman meestal opportunistisch van aard, niet gepland, gewelddadig en impulsief in plaats van compulsief. Onhanteerbare emoties (woede) zijn voor de verkrachter van doorslaggevende betekenis.

Helaas wordt uit de huidige onderzoeken niet duidelijk welke invloed psychopathie meer specifiek heeft op de modus operandi (en het geweldgebruik) van de verschillende seksuele delictplegers. Dit vormt dan ook een interessant gebied van toekomstig onderzoek. Dit geldt ook voor de rol van seksueel sadisme, die nog onduidelijker is dan de invloed van psychopathie. Eén hypothese is dat psychopathie eventuele sadistische neigingen versterkt.

Tabel 2.7 Overzicht bevindingen daderperspectief. Typen die sterk overeenkomen, zijn bij elkaar geplaatst en vormen samen metatypen.

'META-TYPEN' (clusters)	TYPEN	DADERKENMERKEN	MOTIEVEN	FUNCTIE GEWELD	KENMERKEN GEWELD	DADER-SO INTERACTIE
A compenserend	Compensatory (Cohen et al., 1969) Sexual - hoog & laag sociaal competent (Typen 6 & 7) (Knight & Prentky, 1990) Seksualiserend (Van Beek, 1999) Power-reassurance (Compenserend seksueel) (Groth et al., 1977)	preoccupatie met verkrachttingsfantasieën; Psychoseksuele problematiek; extreem passief & onderdanig, bijna geen andere misdrijven, behoefte zelfbevestiging gevoelens van seksuele inadequaatheid	<i>Seks</i> ; seksueel bevredigen lust & interpersoonlijke verlangens <i>Macht</i> (seksueel) Over-compenserend machtsvertoon, angst & onzekerheid t.o.v. vrouwen overwinnen. geruststelling.	Controle So.	Nauwelijks agressief, Meestal geen fysiek geweld, geen gedwongen anale seks of pijpen (het slachtoffer moet bevredigd worden); Geen gebruik wapen, evt aanwezigheid mes Vastbinden, dreiging met wapen of geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal. Weinig verbaal geweld	Vlucht bij verzet SO; SO-inspraak. vraagt om bevestiging; Probeert contact te krijgen met SO, praat over zelf, toont empathie
	Power-assertive (compenserend algemeen) (Groth et al., 1977)	verdergaande & algemene gevoelens van inadequaatheid	<i>Macht</i> (algemeen); Bevestiging viriliteit & dominantie, verbeteren masculiene zelfbeeld. 'verove-ring' SO, absolute controle	Controle So.	Vastbinden, dreiging met wapen of geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal.	
B wraakzuchtig	Displaced aggression (Cohen et al., 1969) Anger-retaliation (wraak) (Groth et al., 1977) Vindictive (typen 8 & 9) (Knight & Prentky, 1990) Wraakzuchtig (Van Beek, 1999)	woede, minachting en haat voor vrouwen Labele afhankelijkheidsrelaties vrouwen; woede, minachting en haat voor vrouwen; Geen seksuele fantasieën. <i>Problematische emotieregulatie</i>	<i>Agressie</i> ; projectie boosheid. Vernederen, fysieke beschadiging SO Zoekt <i>wraak</i> , afreageren woede jegens vrouwen. Straffen van vrouwen. Seksuele lust speelt ondergeschikte rol.	Ontlading; uitlaatklep voor woede jegens vrouwen ventileren woede & razernij; verplaatste agressie (express.). Seksueel geweld middel SO te vernederen (instr.).	Ernstig lichamenlijk letsel, moord. Direct extreem fysiek gewelddadig (soms dodelijk); Excessief. Fysieke geweldpleging hele lichaam, ernstig fysiek letsel. Losrukken of scheuren van kleding. Moord extreme uitkomst. Geen wapen. Stompen, trappen, slaan, vooral gezicht; Veelal keel dichtknippen. Verbaal geweld; kwetsende, vernederende taal.	Bij verzet SO neemt geweld toe
	Pervasively angry (type 3) (Knight & Prentky, 1990)	Gewelddadige delicten, slechte impulsiviteitscontrole. Ongedifferentieerde boosheid (m/v)			Ontlading; uitlaatklep voor algemene woede	Excessief geweld, kan tot moord leiden. Ernstig lichamenlijk letsel
C sadistisch	Sex-aggression-diffusion (Cohen et al., 1969) Anger-excitation (Groth et al., 1977) Overt sadistic (type 4) (Knight & Prentky, 1990)	Sadisme, destructieve seksuele fantasieën, pornografie, gewelddadig, delictdrang	<i>Seks & agressie</i> ; Seksuele opwinding en boosheid Seksueel, Sadistisch. Seksuele genoegdoening, opwinding, impulsief,	Sadistisch: bevrediging; Geërotiseerd geweld, Sadistisch: bevrediging; Lijden SO is opwinding. Geërotiseerd geweld,	Excessief. Fysieke geweldpleging hele lichaam, ernstig letsel. Losrukken of scheuren van kleding. Moord als extreme uitkomst. Verbaal geweld. ernstig lichamenlijk letsel, verminking, moord, geweld gericht op erogene zones, ritualistisch	
	Covert sadistisch (type 5) (Knight & Prentky, 1990)		Seksueel	Sadistisch: seksuele bevrediging	Niet fysiek gewelddadig	
D Antisociaal	Impulsive (Cohen et al., 1969) Opportunistic (type 1 en 2) (Knight & Prentky, 1990) Ontwikkelingsstoornis (Hall & Hirschman, 1991) Antisociaal (Van Beek, 1999)	Alg.antisociaal & crimineel gedragspatroon. Psychosociale aanpassingsprobl. Weinig impulscontrole. hoog/laag sociaal competent, APD, gericht op directe behoeftebevrediging	Roofzuchtig en opportunistisch; Bevredigen momentane seksuele verlangens; Afreageren van spanningen	Initieel: controle	Relatief veel geweld Fysieke agressie om macht te tonen; Verbale agressie om macht te tonen	Bij verzet meer gewelddadig, eventueel zware mishandeling
	Affectieve discontrole (Hall & Hirschman, 1991)	Seksuele en niet-seksuele agressie	Opportunistisch, impulsief. Onhanteerbare emoties.	Afreageren stress; ventileren	gewelddadig	
	Stresspleger (Pithers, 1993)	Gebrekkige affectregulatie,	Stress, negatieve bui, verliest zelfcontrole	Afreageren stress		

3. Benadering vanuit het delictperspectief

Zoals uit de inleiding al bleek zijn ernstige zedenzaken, waarbij de dader een onbekende is van het slachtoffer, vooral in het geval van moord moeilijk op te lossen. Om kenmerken van de dader te achterhalen worden in de opsporing elementen van het misdrijf bestudeerd. Eén van de elementen van het delictgedrag die daarbij houvast kan bieden, is het toegepaste geweld.

In het derde hoofdstuk wordt de probleemstelling dan ook benaderd vanuit de invalshoek van de daad of het delict. In de delictgeoriënteerde onderzoeksbenaderingen vindt bijna altijd een splitsing plaats tussen verkrachtingen en seksuele moorden. Uitgangspunt is het delict en onderzoek richt zich dan ook meestal op ofwel seksuele moord, ofwel verkrachting. Bij onderzoeken naar verkrachting wordt de slachtofferverklaring meestal als belangrijkste informatiebron gebuikt; bij seksuele moord is men aangewezen op informatie afkomstig van de plaats delict.

De benaderingen die in dit hoofdstuk worden besproken, vallen grotendeels onder de stroming van de (gedragskundige) daderprofilering. Op basis van het delictgedrag, waaronder het toegepaste geweld, proberen onderzoekers tot een indeling van daders of delictgedragingen te komen. Bekeken wordt wat bij deze indelingen bekend is over de vorm, mate en betekenis van het toegepaste geweld. Tot slot wordt gekeken of er relevante kenmerken van het geweld zijn die op een bepaald type dader wijzen.

3.1 Gedragskundige daderprofilering: een inleidend overzicht

3.1.1 Wat is daderprofilering?

Daderprofilering is een opsporingstechniek die delictkenmerken gebruikt om beschrijvende informatie over het gedrag en de persoonlijkheid van een dader te genereren, het veld van mogelijke daders te vernauwen en te assisteren in de opsporing. Om de persoonskenmerken van de dader af te leiden, wordt een reconstructie gemaakt van zijn gedrag tijdens de uitvoering van zijn delict (Beauregard, Proulx & Rossmo, 2005; Davies, 1992). Bij de meeste delicten is daderprofilering overbodig, omdat er getuigen van het misdrijf zijn of deskundigen die via de delictcontext de dader kunnen identificeren. Volgens Hazelwood & Burgess (2001) zijn bepaalde misdrijven bij uitstek geschikt voor het proces van daderprofilering. Zij noemen verkrachtingen, ontucht, seriemoorden, rituele misdrijven, dreigdelicten en pyromanie. Daderprofilering wordt ingezet bij zaken, vooral misdrijven van gewelddadige aard, waarbij daders niet door getuigen (waaronder slachtoffers) geïdentificeerd kunnen worden. Seksuele moorden buiten de relatiesfeer vormen voor gedragskundige profilers dan ook de kernzaken (Blaauw et al., 2002). Veel van de literatuur over daderprofilering van gewelddadige misdrijven richt zich ook op (seksuele) moord (bijvoorbeeld Schlesinger, 2004; Gerberth, 2003; Canter et al., 2003; Salfati, 2005).

Er bestaan uiteenlopende benamingen voor daderprofilering, zoals 'profielanalyse', 'psychologische daderprofilering', 'gedragsanalyse', 'offender profiling', 'criminal profiling', 'psychological profiling', of 'criminal investigative analysis'. De verschillende benamingen hebben dezelfde basis, namelijk het afleiden van daderkenmerken uit de kenmerken van het delict (Blaauw et al., 2002). De traditionele term *daderprofilering* of 'criminal profiling' wordt tegenwoordig veelal vervangen door het bredere *criminal investigative analysis* (CIA) of het Nederlandse *gedragskundige analyse* of *gedragskundige researchadvies* (Hazelwood & Warren, 2001; Uljee, 2001). Onder *gedragskundige analyse* wordt verstaan: "Het analyseren van misdrijven waarbij het mogelijk is om op grond van het gedrag van de dader conclusies te trekken voor de opzet van een *rechercheonderzoek*", aldus Uljee.²⁵ Het valt op dat met de uiteenlopende benamingen ook verschillende opvattingen over de inhoud van daderprofilering bestaan. Met de bredere concepten probeert men aan te geven dat daderprofilering meer omvat dan de analyse van de plaats delict. Er wordt ook gezocht naar daderkenmerken die niet direct af te leiden zijn uit de gegevens van het rechte team, zoals achtergrond- en ontwikkelingskenmerken. "De beste aanpak is als psychologische kennis uit de wetenschap gecombineerd wordt met *recherche-ervaring*", zegt profiler Schippers (2006) van de KLPD. Kenmerken van de zaak worden gecombineerd met kennis uit wetenschappelijk onderzoek (Blaauw et al., 2002).

²⁵ In dit onderzoek wordt in navolging van Blaauw et al. bij voorkeur de term *gedragskundige daderprofilering* gehanteerd, omdat de term *gedragskundige analyse* buiten de specifieke context van de opsporing haar lading verliest.

Het opstellen van een daderprofiel: inductieve versus deductieve analyse

Het opstellen van een daderprofiel kan op inductieve en op deductieve wijze plaatsvinden.

Inductieve gedragskundige analyse berust op de assumptie dat als bepaalde misdrijven, gepleegd door verschillende individuen, overeenkomstig zijn, de daders dan ook bepaalde gelijke persoonlijkheidskenmerken moeten hebben (Holmes & Holmes, 2002a). De informatie die bij zo'n analyse verzameld wordt, is afkomstig van delicten in het verleden, van bekende daders en andere bronnen, inclusief mediaberichten. Een inschatting van het misdrijf komt dus meestal af van gelijksoortige misdrijven. Inductieve gedragskundige analyse is relatief snel uit te voeren, omdat informatie reeds voorhanden is en niet gegenereerd hoeft te worden.

Bij *deductieve gedragskundige analyse* construeert de profiler via een grondige analyse van de plaats delict en het bewijsmateriaal een mentaal plaatje van de onbekende dader. Ook informatie over het slachtoffer wordt hierbij betrokken. Het profiel wordt afgeleid van het fysieke, maar ook niet-fysieke bewijsmateriaal. De deductieve analyse is meestal een langdurig proces en als de plaats delict niet meer intact is, niet mogelijk. Volgens Holmes & Holmes worden de twee methoden idealiter samen gebruikt, om tot een psychologisch profiel te komen van de dader.

Volgens Blaauw et al. (2002) bestaat het opstellen van een daderprofiel uit twee fasen. Eerst wordt op basis van de plaats delict en andere dossierinformatie (zoals het verhoor van getuigen, zo mogelijk het slachtoffer) de *modus operandi* van de dader achterhaald. Men probeert te reconstrueren welke handelingen de dader precies verricht heeft en in welke volgorde. Dit is dus een deductieve aanpak. Ten tweede wordt uit deze *modus operandi* afgeleid welke kenmerken de dader zou kunnen hebben. De samenstelling van een daderprofiel dient tevens gebaseerd te worden op kennis uit empirisch onderzoek over soortgelijke daders en gegevensbestanden van soortgelijke delicten (inductief).

Aan deze werkwijze liggen een aantal assumpties ten grondslag. Allereerst gaat men ervan uit dat er een bepaalde mate van consistentie is in het dadergedrag. Een dader zal gelijksoortige gedragingen vertonen in gelijksoortige afzonderlijke delicten. Of ten minste moet de variatie tussen delicten van dezelfde dader aanzienlijk minder zijn dan van een willekeurige selectie delicten (Mokros & Alison, 2002; Wilson & Alison, 2005). Een tweede assumptie is die van homogeniteit tussen delictgedrag en daderkenmerken. Dit behelst dat naarmate twee daders meer op elkaar lijken, hun delicten ook op elkaar zullen lijken (Wilson & Alison, 2005). Holmes en Holmes (2002a) stellen dat de plaats delict de persoonlijkheid weerspiegelt. Een assumptie die hieraan raakt is dat de persoonlijkheid van de dader niet verandert.

Modus operandi en handtekening

Binnen de context van gedragskundige daderprofilering wordt de term *modus operandi* gebruikt om alle gedragingen te vangen die een dader bij het uitvoeren van zijn misdrijf vertoont (Hazelwood & Warren, 2004). Volgens Hazelwood en Warren (2001) bevat de *modus operandi* (MO) drie primaire bedoelingen: (1) de identiteit beschermen; (2) succes bij het misdrijf garanderen; en (3) ontsnapping faciliteren. Daar voegt Hazelwood (2001) in een andere publicatie nog aan toe (4) om toegang tot een slachtoffer te verkrijgen. De auteurs zeggen dat de *modus operandi* naar hun ervaring slechts valide is voor een periode van drie tot vier maanden. Daarna kan de MO veranderen, als gevolg van de ervaring die de dader opdoet bij het plegen van zijn delicten, in de gevangenis, vanuit de media, zijn eigen groei en aanpassingsvermogen.

De zogenaamde *handtekening* die een dader achterlaat op de plaats delict zou juist niet veranderen. De handtekening is volgens Holmes en Holmes (2002: 44): "*the unique manner in which a certain offender will commit a crime.*" Dit kan de manier zijn waarop de dader een moord pleegt, bepaalde woorden die hij tijdens de verkrachting gebruikt of de manier waarop hij de plaats delict achterlaat. Hazelwood en Warren (2001; 2004: 317) omschrijven deze als het ritualistische aspect van het delict: "*The signature is viewed as a highly individualized and unique combination of habitual aspects of offending behavior derived from the fantasy and motive for a series of crimes perpetrated by a single offender.*" Volgens hen dient de handtekening om tegemoet te komen aan de onderliggende behoeften of motivaties van de dader en blijft daarom psychoseksueel opwindend over de tijd (Hazelwood & Warren, 2001).

3.1.2 Benaderingen van gedragskundige daderprofilering

Binnen de gedragskundige daderprofilering zijn drie onderzoeksbenaderingen te onderscheiden (Blaauw et al., 2002). Allereerst zijn er benaderingen die ontwikkeld zijn door klinici. Forensisch psychiaters gebruiken ervaring uit hun werkveld en achtergrondkennis van daders om classificaties op te stellen. Ten tweede zijn er typologieën die hun oorsprong hebben bij de Behavioral Science Unit (BSU)²⁶ van de FBI. Deze typologieën horen in dit hoofdstuk thuis en niet in het vorige, omdat zij ontwikkeld zijn vanuit het centrale uitgangspunt van het delict. Ten derde is er een groep auteurs (Canter et al.; Kocsis et al.) die onderzoek doet naar delictgedrag vanuit een statistische benadering. Deze auteurs doen empirisch onderzoek naar clusters delictgedragingen, soms ook in samenhang met daderkenmerken.

Klinische benadering: forensisch psychiaters

Vaak beginnen publicaties over gedragskundige daderprofilering met een verslag van het daderprofiel van de George Metesky, de *Mad Bomber*, dat de Amerikaanse psychoanalytische psychiater Dr. James Brussel opstelde in 1957 (Blaauw et al., 2002; Holmes & Holmes, 2002). In de voetsporen van Brussel houden vele andere klinici zich bezig met gedragskundige daderprofilering.

Bij de klinische delictbenadering baseert de *profiler* de delictanalyse op zijn eigen ervaring. Een misdrijf wordt onderzocht vanuit kennis van algemene theorieën of vanuit de werkervaring van de clinicus met bepaalde dadergroepen. Hierbij wordt meestal veel aandacht besteed aan de vermeende gedachten, emoties en motieven van de dader.

Veel klinische profilers gebruiken resultaten uit onderzoek over het verband tussen psychische stoornissen en het delict, veelal (seksuele) moord. Fins onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat onder verdachten van moord excessief veel psychiatrische problemen voorkomen. Dat zou bij seksuele moorden ook het geval kunnen zijn. Er is echter weinig onderzoek dat de vraag helpt beantwoorden of daders met bepaalde stoornissen bepaalde soorten delicten (op een bepaalde manier) plegen (Blaauw et al., 2002).

De psychiater Brittain onderzocht de sadistische seksuele moordenaar vanuit zijn klinische ervaring. Hij stelde zich niet tot doel theorieën te ontwikkelen over sadisme, maar een beschrijving te geven van het psychosociale profiel van dit soort moordenaar. Volgens Brittain heeft de seksuele moordenaar een narcistische en egocentrische persoonlijkheid met obsessieve *traits*, die vaak in de plaats delict weerspiegeld worden. Het individu voelt dat hij anders is en heeft de neiging zich te isoleren. Dit type moordenaar lijdt vaak aan meerdere parafilieën, zoals travestie, fetisjisme en masochisme. Het moorden gebeurt ritueel en volgt na een bedreiging van het zelfvertrouwen of zelfbeeld. Het misdrijf is gepland en het slachtoffer wordt willekeurig gekozen, of op basis van onbekende beweegredenen (Blaauw et al., 2002).

Andere klinische profilers zijn Julian Boon, een Engelse psycholoog bekend om zijn successen in de toepassing van persoonlijkheidstheorieën (Jackson & Bekerian, 1997); de psychiater Richard Badcock, die successen meldt omtrent toepassing van zijn klinische kennis over woede, fantasie en het 'innerlijke leven' (Blaauw et al., 2002; Jackson & Bekerian, 1997); en de Engelse psycholoog Paul Britton, bekend door de toepassing van zijn kennis van zedendelinquenten en seksuele stoornissen. Britton schreef twee bestsellers over zijn werk als *profiler*²⁷ (Blaauw et al., 2002).

De klinische benadering is vooral gebaseerd op allerlei theorieën en de eigen ervaringen van de onderzoeker. Omdat veelal onduidelijk is welke theorie wordt gebruikt of welke achtergrond tot de conclusies leidt, is het werk van de klinische profiler vaak weinig inzichtelijk. In de meeste studies van deze klinische profilers was de steekproefgrootte, als er al een steekproef was, onbekend en het aantal variabelen beperkt. Deze studies zijn niet gebaseerd op een empirische (classificatie)methode (Beauregard & Proulx, 2002) en omdat de achtergronden zo weinig inzichtelijk zijn, wordt verder niet op het werk van deze klinici ingegaan.

FBI-typologieën

De benadering van het delict die afkomstig is van de Amerikaanse FBI leunt het zwaarst op typologieën. Eind jaren zeventig ging de FBI zelf onderzoek doen naar daderprofilering. Het gebruik van klinische classificatiesystemen ter analyse van de plaats delict was problematisch, wat leidde tot de ontwikkeling van diverse classificatiesystemen speciaal voor toepassing in de opsporingspraktijk. De Behavioral Science Unit (BSU) van

²⁶ De BSU heet tegenwoordig National Centre for the Analysis of Violent Crime (NCAVC).

²⁷ *Picking up the pieces*. London: Corgi, 2001; *The jigsaw man*. London: Corgi, 1997.

de FBI in Quantico ging veroordeelde daders interviewen over hun delictgedrag, om zo tot een classificatiesysteem te komen (Blaauw et al., 2002). Dit eerste onderzoek, waarbij 36 daders geïnterviewd werden, vormt bij veel onderzoekers binnen deze benadering nog steeds het uitgangspunt en wordt nader toegelicht in paragraaf 3.3.1.²⁸

De FBI-benadering is veelvuldig bekritiseerd op een gebrek aan toetsbaarheid, validiteit en betrouwbaarheid. De assumpties die ten grondslag liggen aan de traditionele FBI-profileringstechnieken lijken veel op de assumpties die horen bij naïeve *trait* persoonlijkheidstheorieën (Alison, 2005). Hiermee wordt bedoeld op de veronderstelling dat het menselijk gedrag een bepaalde mate van consistentie vertoont, als gevolg van onderliggende, stabiele *traits*. Inzichten uit de FBI-benadering over verkrachting en seksuele moord worden besproken in 3.3.

Statistische benadering

Naar aanleiding van de kritiek op de FBI-typologieën werd een meer wetenschappelijke benadering toegepast op profilering. Dit resulteerde onder meer in de ontwikkeling van twee alternatieve empirische technieken: item-to-item correlatieanalyse en thematische gedragsanalyse (Wilson & Alison, 2005).

Een *item-to-item correlatieanalyse* onderzoekt mogelijke verbanden tussen enkelvoudig delictgedrag en daderkenmerken, in plaats van verschillende typen daders te identificeren. Davies, Wittebrood en Jackson (1998) analyseerden bijvoorbeeld het delictgedrag en dossiers van 210 Britse verkrachters. Zij rapporteerden enkele successen in het aangeven van het verband tussen specifieke delictgedragingen en specifieke daderkenmerken. Met betrekking tot geweld vonden zij dat een dader, die extreem geweld toepaste tijdens de verkrachting, bijna drieëneenhalf keer zo vaak een eerdere veroordeling voor een gewelddadig misdrijf had. Item-to-item correlatieanalyse richt zich op een enkelvoudige gedraging op een bepaald tijdstip. Een probleem met de benadering is dan ook dat daders wellicht geen consistent gedrag vertonen tussen verschillende delicten. Een ander kritiekpunt is dat de benadering geen rekening houdt met de ingewikkelde interactie tussen verschillende gedragsvariabelen (Salfati & Canter, 1999).

Thematische gedragsanalyse is het onderzoeken en classificeren van delictgedrag op een algemeen, geaggregeerd niveau, in termen van brede psychologische thema's. Het doel is het doen van voorspellingen over algemene achtergrondinformatie van een dader (Alison, Bennell, Mokros & Ormerod, 2002). De benadering gaat uit van de premisse dat daders, die binnen hun delicten hetzelfde gedragsthema vertonen, waarschijnlijk gelijksoortige achtergrondkenmerken hebben. Dus als een analyse van opgeloste delicten verbanden blootlegt tussen brede thema's van delictgedrag en typen daders, dan kan een onopgelost misdrijf vergeleken worden met dit model om kenmerken van een onbekende dader te voorspellen (Wilson & Alison, 2005).

Een van de technieken die toegepast wordt bij thematische gedragsanalyse is een multidimensionale techniek, genaamd *smallest space analysis* (SSA). Bij deze methode ligt de nadruk op de vergelijking van scores, de relatieve relatie tussen variabelen, in plaats van op absolute waarden. De uitkomst van de analyse is de representatie van variabelen als punten in een multidimensionaal schema. De relatieve frequentie van gelijktijdig voorkomende gedragingen (variabelen) wordt weerspiegeld in de relatieve afstand tussen de punten in dit schema. Hoe dichter twee punten bij elkaar staan, hoe groter de waarschijnlijkheid dat ze samen voorkomen in een delict. Variabelen die veel voorkomen (hoge frequentie) staan in het centrum van het ruimtelijke schema en variabelen met lagere frequentie staan steeds verder in de periferie. Variabelen die zeer vaak voorkomen en in de kern staan, zijn dan ook kerngedragingen die over het algemeen door alle individuen gedeeld worden. Dit heeft als gevolg dat de minder voorkomende variabelen of gedragingen meer differentiatie aanbrengen in de delicten (Canter et al., 2003).

---

²⁸ De Amerikaan Ronald Holmes is één van de auteurs uit deze hoek. Via zijn werk als sociaal- en reclasseringsmedewerker was hij naar eigen zeggen betrokken bij meer dan 500 zaken. Hij heeft veel geschreven op basis van zijn ervaring als *profiler* in de FBI-hoek (Blaauw et al., 2002).

3.2 Seksuele moord: een bijzonder delict?

Seksuele moord is relatief zeldzaam: Het geschatte percentage (mogelijk) seksueel gerelateerde moorden is erg klein, minder dan 1% van het totale aantal moorden in de Verenigde Staten (Meloy, 2000)²⁹. In Nederland lag het aantal geregistreerde verkrachtingen in het jaar 2002 op 888 (Van Wijk et al., 2006), vergeleken met een aantal seksuele moorden dat jaarlijks onder de tien blijft (Kaasjager, 2004). Toch is er, vooral internationaal, onevenredig veel gepubliceerd over het onderwerp. Bij het lezen van dit rapport moet men het lage percentage seksuele moorden echter in het achterhoofd houden.

Hoewel seksuele moord en verkrachting veelal afzonderlijk worden bestudeerd, wordt het in de meeste publicaties uit de opsporingshoek niet meteen duidelijk of de delicten ook als intrinsiek verschillend gezien moeten worden. Op deze vraag wordt nu dieper ingegaan.

3.2.1 Definities seksuele moord

Seksuele moord wordt door verschillende auteurs anders gedefinieerd of beschreven. Een aantal definities benadrukt dat de moord opzettelijk is en seksueel gedrag bevat (Beech et al., 2005). Zo verstaat Meloy (2000: 2) onder *sexual homicide*: “*the intentional killing of a person during which there is sexual behavior by the perpetrator*”. Deze definitie bestaat uit twee belangrijke elementen. Het eerste element is ‘intentional killing’, oftewel ‘homicide’. Ten tweede wordt seksuele moord gedefinieerd als een moord waarbij gelijktijdig sprake is van seksueel gedrag³⁰. Het intentionele en seksuele aspect van de moord zijn echter problematisch. In de eerste plaats is het element van opzet in de praktijk niet altijd aantoonbaar. Ten tweede kan het seksuele element dusdanig breed opgevat worden, dat het een variëteit aan tijdspannen en seksuele gedragingen kan beslaan.

Meloy stelt dat de definitie die hij hanteert, overeen komt met andere definities van seksuele moord, zoals die van Douglas, Burgess, Burgess & Ressler (1992: 123): “*Sexual homicide involves a sexual element (activity) as the basis for the sequence of acts leading to death. Performance and meaning of this sexual element vary with the offender. The act may range from actual rape involving penetration to a symbolic sexual assault*”. Toch is er een belangrijk verschil met de definitie van Meloy, namelijk het element van opzettelijkheid. De definitie van Douglas en collega’s impliceert dat er sprake is van een zedendelict, dat met een opeenvolging van gedragingen uitmondt in moord. Er wordt niet gesteld dat de moord gepland of opzettelijk was.

Een definitie van Swanson, Chamelin, & Territo luidt: “*Sex murders may have been preplanned by the perpetrator or may have occurred as a secondary aspect of a sex crime. The actual murder of the victim may occur before, during, or after the sex act. In some instances, the victim is murdered as a psychologically integral part of the sex act. In other cases, the victim is murdered to eliminate a witness or is killed accidentally*” (Uljee, 2001:13). Deze definitie vertoont gelijkenis met de definitie van *seksueel gemotiveerde moord* die Uljee hanteert in een onderzoek naar verbanden tussen dader- en delictkenmerken bij seksuele moorden in Nederland:

“Het slachtoffer is vermoord en er is sprake van een opgedrongen seksuele handeling van de dader. Het om het leven brengen kan deel uit maken van de seksuele fantasie, kan bedoeld zijn om het slachtoffer als getuige te elimineren, of kan per ongeluk of in een opwelling gebeurd zijn bij het in bedwang houden van het slachtoffer. De seksuele handeling kan echt zijn, daadwerkelijke penetratie, of alleen in de fantasie van de dader een seksuele betekenis hebben. Deze seksuele handeling kan plaatsvinden voor, tijdens of na het overlijden van het slachtoffer. Verder moet het seksuele motief het hoofdmotief zijn.” (Uljee, 2001: 13)

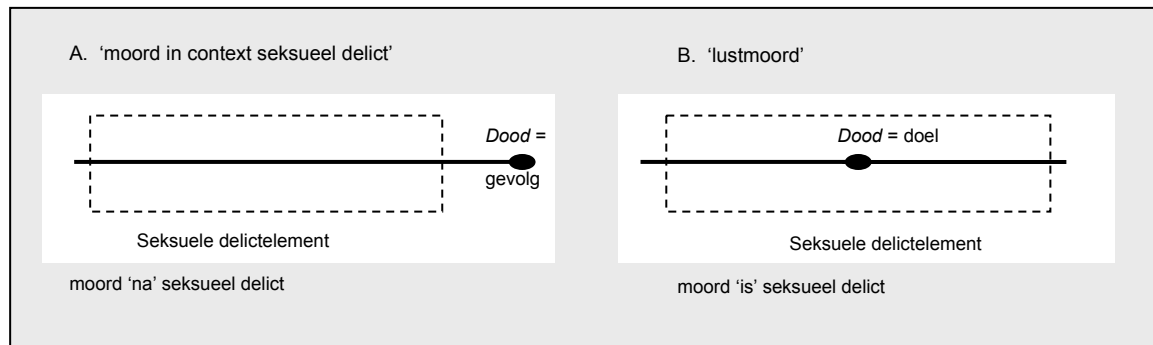
Deze definitie erkent de mogelijkheid dat de moord een ongeplande, uiterste vorm is van de geweldtoepassing. Het laatste element van de definitie, dat het seksuele motief het hoofdmotief moet zijn, lijkt problematisch. Het valt te betwijfelen of dit duidelijk te achterhalen is.

Er is een aantal vragen dat gesteld kan worden rond het gegeven seksuele moord. Er is bijvoorbeeld de vraag naar de opzettelijkheid: was de moord gepland of berekend, of was de dood een onvoorzien gevolg van het (gewelddadige) seksuele misdrijf? Als de moord opzettelijk, berekend uitgevoerd werd, bestaat daarnaast de vraag naar het motief van de moord: Lag er een seksueel motief aan de moord zelf ten grondslag, dat wil zeggen was het doden zelf seksueel opwindend voor de dader? Of werd overgegaan tot doding na het oorspronkelijke

²⁹ Meloy stelt daarbij wel dat dit een grove schatting is en waarschijnlijk een onderrepresentatie van het werkelijk aantal seksuele moorden. Vaak worden seksuele elementen van het misdrijf door de betrokken rechters over het hoofd gezien of niet als zodanig geregistreerd.

³⁰ Meloy et al. (2000: 2) operationaliseren ‘seksueel gedrag’ als volgt. Er moet sprake zijn van ofwel (1) fysiek bewijs voor seksuele activiteit in temporele of spatiale nabijheid van het delict of het slachtoffer, ofwel (2) een juridisch aanvaardbare verklaring met betrekking tot de seksuele activiteit van de dader. Fysiek bewijs van een seksuele component is soms af te leiden uit forensische analyse. In sommige gevallen is het seksuele element echter minder duidelijk. Soms bekent de dader de moord, maar ontkent hij enige seksuele motivatie (Beech e.a., 2005).

seksuele misdrijf, bijvoorbeeld om het slachtoffer als getuige te elimineren? Een verkrachter die zijn slachtoffer doodt om herkenning te voorkomen, is dus geen lustmoordenaar. Wellicht is het zinvol een theoretisch onderscheid te maken tussen 'moord in de context van een seksueel delict' en een specifiek type seksuele moordenaar, dat een moord pleegt uit een motief van seksuele opwinding. Deze laatste moordenaars worden door sommige auteurs ook wel aangeduid als *lustmoordenaar* (bijvoorbeeld Ressler, Burgess & Douglas, 1988). Van theoretisch belang is of het seksuele aspect van het delict los staat of verbonden is met de handeling van het doden. Hiermee ontstaan twee scenario's (figuur 3.1):

Figuur 3.1 Twee scenario's seksuele moord: seksueel motief wel of niet verbonden met de moord

Op deze manier bezien wordt Uljee's term *seksueel gemotiveerde moord* een wat ongelukkige keuze in de alomvattende definitie die hij daarbij geeft. Volgens de definitie hoeft de feitelijke moord zelf namelijk niet seksueel gemotiveerd zijn; het om het leven brengen kan ook "bedoeld zijn om het slachtoffer als getuige te elimineren, of kan per ongeluk of in een opwelling gebeurd zijn bij het in bedwang houden van het slachtoffer".

Met de twee scenario's van gevolg en doel wordt ook het verschil duidelijker tussen een sadistische verkrachter en een zogenoemde lustmoordenaar. Een *sadist* is iemand die seksueel opgewonden raakt van het martelen en pijnigen van zijn slachtoffer. Hij zal zijn slachtoffer juist zolang mogelijk in leven willen houden. Het doden van het slachtoffer is niet het doel, maar wel vaak het gevolg van de martelingen. Een *lustmoordenaar* is iemand die seksueel opgewonden raakt van het doden van zijn slachtoffer. Het doden is dus een onderdeel van zijn seksuele fantasie en het doel is vanaf het begin om het slachtoffer te doden (Uljee, 2001). Auteurs die uitgaan van het unieke karakter van de lustmoordenaar onderscheiden vaak verschillende typen (zie bijlage VII).

In de praktijk zal de afbakening die hier zojuist geschetst is, wellicht nooit zuiver aan te tonen zijn. Om deze reden worden in het vervolg van dit hoofdstuk met 'seksuele moordenaar' de daders bedoeld uit beide scenario's, tenzij specifiek anders vermeld. Het begrip seksuele moordenaar wordt hiermee een overkoepelend begrip.

3.2.2 Seksuele moordenaars versus verkrachters

Verschillen mannen die moorden in de context van een seksueel delict (afgezien van lustmoordenaars) wel intrinsiek van andere seksuele delictplegers? Kan seksuele moord op een zelfde continuüm geplaatst worden als andere seksuele misdrijven, waarbij in meer of mindere mate gebruik gemaakt wordt van geweld? Ook Kocsis et al. (2002b) stelden zich deze vraag bij hun MDS (*multidimensional scaling*)-analyse van seksuele moord (zie paragraaf 3.4.1). Zij vonden bij één van de delictstijlen, dat zij het *verkrachterttype* noemen, de implicatie dat de moord wellicht niet bedoeld was en daarmee een extreme, ongewilde uitkomst van het toegepaste geweld ter controle van het slachtoffer. Enkele andere onderzoekers hebben zich ook op dit punt gericht.

Volgens Beech, Fisher en Ward (2005) is er steeds meer bewijs dat seksuele moordenaars van volwassen vrouwen niet kwalitatief verschillen van (gewelddadige) verkrachters. Proulx, Beauregard en Nichole (2002) vonden geen significante verschillen in de persoonlijkheidsprofielen van seksuele moordenaars en andere seksuele delinquenten, zoals gemeten met de Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI). Met betrekking tot de kindertijd van seksuele moordenaars rapporteerden Ressler, Burgess en Douglas (1988) een hoog niveau van fysiek en psychologisch misbruik, instabiliteit van de verzorger en perceptie van oneerlijke behandeling in het gezin. Deze achtergrondproblematiek verschilt echter niet enorm met die van andere seksuele delinquenten.

De enige duidelijke verschillen die Proulx et al. (2002) tussen seksuele moordenaars en andere seksuele delictplegers (gericht op volwassen vrouwen) rapporteerden waren situationele factoren voorafgaande aan het misdrijf: woede (55% van de seksuele moordenaars rapporteerde zich boos te voelen voor het delict, tegen 33% van de andere seksuele delinquenten); alcoholconsumptie (83% van de seksuele moordenaars had alcohol gedronken vlak voor het delict, tegen 52% van de andere seksueel delinquenten); en wapenbezit (62% van de seksuele moordenaars vergeleken met 34% van de andere seksuele delictplegers). Proulx et al. vonden ook dat seksueel gemotiveerde moordenaars (35%) een hoger niveau van (seksueel) deviante fantasieën rapporteerden dan andere seksueel delinquenten (23%). Hetzelfde gold voor drugsgebruik vlak voor het delict (52% versus 37%). Deze verschillen waren niet significant.

Het onderzoek van Proulx et al. wijst erop, dat de situationele invloed wellicht groter is dan onderliggende verschillen in delictgerelateerde dadenkenmerken.

In een longitudinaal onderzoek van Francis en Soothill (2000) in Engeland en Wales stond de vraag centraal wat de waarschijnlijkheid is dat seksuele delinquenten moord(en) zullen plegen. Als een verkrachter in een latere periode van zijn deviante levenspad aan het moorden kan gaan, ondersteunt dit het idee van één geweldscontinuüm en weerlegt de opvatting dat de seksuele moordenaar een andere dader is dan de verkrachter.

De auteurs volgden bijna 7500 in 1973 veroordeelde zedelinquenten gedurende een 21-jarige follow-up periode, waarbij gelet werd op een nieuwe veroordeling voor moord (of doodslag). Dit onderzoek had ook betrekking op zaken in de huiselijke sfeer. In het onderzoek werden tijdens de follow-up periode 19 personen veroordeeld voor moord. Er waren zeven gevallen van moord op een vreemde; deze waren op één uitzondering na allemaal gepleegd door initiële kindermisbruikers. Van de initiële kindermisbruikers was het moordslachtoffer vaker een vreemde vrouw dan een kind. Met enige voorzichtigheid geven de auteurs aan dat in termen van leeftijd de initieel jongere groep een groter 'moord-risico' heeft. Een hypothese is dat deze daders begonnen met een gemakkelijker doelwit (kind) voordat zij zich richtten op een volwassen slachtoffer. Waarom zij overgingen tot moord, is onbekend. Mogelijk was bij een volwassen slachtoffer de gepercipieerde kans op ontdekking groter, waarop het slachtoffer 'uitgeschakeld' moest worden.

Grubin (1994) vergeleek 21 seksuele moordenaars (mannen die vrouwen vermoord hadden in de context van een seksueel delict) met een groep van 121 verkrachters. De moordenaars onderscheidden zich van de verkrachters door een levenslange sociale geïsoleerdheid en gebrek aan heteroseksuele relaties. Grubin trekt de conclusie dat er rekening gehouden moet worden met de sociale en emotionele isolatie die bij seksuele moordenaars aangetroffen wordt. Deze kan tot belangrijke inzichten leiden betreffende de reden dat seksuele delinquenten overgaan tot moorden. Dit doet weer erg denken aan de *emotionele detachment* component van psychopathie.

Concluderend zijn er aspecten aan te wijzen, waarop verkrachters verschillen van seksuele moordenaars, maar de twee lijken grotendeels wel in elkaars verlengde te liggen.

3.2.3 Onderzoek in Nederland

Over seksuele moorden is in Nederland door de zeer lage prevalentie weinig bekend. Niels Uljee schreef in 2001 in opdracht van de dienst Nationale Recherche Informatie (dNRI) van de KLPD een onderzoeksscriptie over het fenomeen 'seksueel gemotiveerde moord'. Zijn onderzoek typeerde hij als eerste inventarisatie van de algemene kenmerken van het fenomeen en een eerste exploratie naar mogelijke verbanden tussen (geclusterde) dader- en delictkenmerken. Het onderzoek had betrekking op 45 opgeloste misdrijven, gepleegd door 40 verschillende daders.

Uljee onderscheidde via clusteranalyse ruwweg drie typen seksueel gemotiveerde moordenaars: De derde, kleinste groep (DIII) bestond uit oudere daders (38 tot 48 jaar), die minstens vier jaar in de gevangenis hadden gezeten voordat zij de moord pleegden. De enige overeenkomst was hun leeftijd en volgens Uljee was het weinig zinvol hier verder naar te kijken. De andere twee typen (DI en DII) kenmerkte hij in navolging van Ressler et al. (1988) als georganiseerd antisociaal en ongeorganiseerd a-sociaal. De belangrijkste onderscheidingscriteria waren de 'leeftijd' van de dader, 'wel of geen tbs', 'wel of geen relatie', 'woonsituatie' en de 'afstand tussen woonplaats dader en woonplaats slachtoffer'.

Aan de hand van de delictkenmerken identificeerde Uljee drie typen seksuele moord, waarvan één type uit twee subtypen bestond. Het belangrijkste verschil tussen de typen was de leeftijd van de slachtoffers. Bij het eerste type seksuele moorden waren slachtoffers jonger dan 21 jaar en bij het derde type waren slachtoffers ouder dan

65 jaar. Type twee, met slachtoffers tussen de 21 en 65 jaar, bestond uit twee subtypen die verschillende delictlocaties hadden: buiten- of binnenshuis.

De drie typen daders en drie typen moorden werden vervolgens voorzichtig met elkaar in verband gebracht. Uljee vond in totaal 16 significante correlaties tussen 12 delictkenmerken en 7 daderkenmerken.

De verschillen tussen de groepen seksuele moordenaars waren relatief en er was overlap bij alle variabelen. In Uljee's (2001: 25) eigen woorden "zijn er met enige slagen om de arm enkele kenmerkende aspecten aan te geven, met name bij de groepen DI en DII". Ook bij de drie clusters van soorten seksueel gemotiveerde moord was er bij de scores op de verschillende variabelen veel overlap. Het lijkt daarom niet zinvol deze toch al wankel typen daders en delicten met elkaar in verband te brengen.

Het onderzoek van Uljee beslaat ook moorden waarbij de dader een bekende is van het slachtoffer. Bij dadertype DI is dit in 17% van de zaken het geval, tegen 64% van de gevallen bij DII. Of de dader een bekende is, wordt ook gebruikt als variabele bij de koppeling van dader- en delictkenmerken. Het onderzoek van Uljee zegt bovendien weinig tot niets over het geweldgebruik of de manier waarop slachtoffers om het leven gebracht zijn. Er is geen gedetailleerde informatie over de interactie tussen dader en slachtoffer onderzocht. Om deze redenen draagt het weinig bij aan dit literatuuronderzoek.

Samenvattend lijken seksuele moordenaars, afgezien van de lustmoordenaar (figuur 3.1), niet intrinsiek verschillen van gewelddadige verkrachters. Het beeld ontstaat dat verkrachting en seksuele moord op eenzelfde continuüm van geweld geplaatst kunnen worden.

Toch richt het meeste onderzoek dat in de volgende paragrafen behandeld wordt, zich om methodologische redenen ofwel op verkrachting, ofwel op seksuele moord. Bij onderzoek naar seksuele moord wordt het onderscheid tussen moord in de context van een seksueel delict (figuur 3.1, scenario A) en seksueel gemotiveerde moord of lustmoord (scenario B) meestal niet gemaakt. De verdere indeling van dit hoofdstuk is gebaseerd op de achterliggende onderzoeksbenadering, die haar oorsprong vindt in het werk van de FBI-agents (paragraaf 3.3) of in het statistische veld (paragraaf 3.4). Zoals gezegd blijft de klinische benadering verder buiten beschouwing.

3.3 Typologische delictbenaderingen uit de FBI-discipline

Er is vanuit het perspectief van de opsporing veel gepubliceerd over typologieën of indelingen voor seksuele moord, in de eerste plaats vanuit de FBI-hoek. Er is een aantal dichotome indelingen voor seksuele moordenaars en / of verkrachters en aantal meervoudige typologieën.

3.3.1 Dichotome classificaties

De *organized* – *disorganized* typologie van de FBI

De *organized* - *disorganized* typologie voor (seksuele) moordenaars is grotendeels ontwikkeld via het werk van Ressler en zijn collega's aan de BSU (Ressler, Burgess, Hartman, Douglas & McCormack, 1986; Ressler, Burgess & Douglas, 1988; Burgess, Hartman, Ressler, Douglas & McCormack, 1986; Ressler, Burgess, Douglas, Hartman & D'Agostino, 1986). 'Special agents' Douglas en Ressler interviewden 36 veroordeelde lustmoordenaars en seksuele sadistische moordenaars in de gevangenis en analyseerden 118 delicten die deze daders samen pleegden. De onderzoekers wilden meer te weten komen over de modus operandi, kenmerken van de plaats delict, gehanteerde methoden om ontdekking te voorkomen en daderprofielen (Ressler et al., 1986a; Blaauw et al., 2002).

De (al vroeg aanwezige) centrale rol van dagdromen en fantasie in het leven van de daders was volgens Burgess et al. (1986) van kritieke betekenis in de aanzet tot het moorden. Ressler, Burgess, & Douglas (1988) ontdekten vervolgens dat bij seksueel gemotiveerde misdrijven delict- en daderkenmerken gescheiden konden worden naar *organized* en *disorganized*³¹. De typologie is samengevat in tabel 3.1, die is gebaseerd op een schematische weergave van Ressler, Burgess & Douglas (1988). Ten behoeve van dit onderzoek wordt een rij toegevoegd waarin kenmerken van het geweld geplaatst worden. Aanvullend onderzoek suggereert dat een 'georganiseerde' plaats delict significant vaker wijst op seksuele seriemoord en op seksueel sadisme dan een 'onorganiseerde' plaats delict (Meloy, 2000).

³¹ Deze termen worden in het Nederlands vaak aangehaald als georganiseerd versus ongeorganiseerd, maar een goede Nederlandse vertaling is er eigenlijk niet voor deze concepten.

Opvallend is dat er weinig informatie gegeven wordt over de daadwerkelijke moord zelf, hoe wapens gehanteerd werden, of andere gewelddetails. Ook Ressler et al. (1986b) geven in hun artikel genaamd *Murderers who rape and mutilate* weinig kenmerken van het geweld tijdens het delict. Zij richtten zich meer op de verschillen in tussen moordenaars die hun slachtoffer verminken na de moord en de daders die hun slachtoffer verkrachten om vervolgens over te gaan tot de moord. Dit verschil koppelen zij aan het al dan niet seksueel misbruikt zijn in de kindertijd. Veel aanknopingspunten, buiten een georganiseerde of ongeorganiseerde component, bieden de auteurs niet.

Tabel 3.1 Kenmerken van de plaats delict, het profiel en het geweld van *organized* en *disorganized* moordenaars

	Organized	Disorganized
Variabelen van de plaats delict	Gepland delict Slachtoffer een 'onbekend' doelwit Gepersonaliseerd slachtoffer Gecontroleerde conversatie PD reflecteert algehele controle Slachtoffer geïmmobiliseerd Gewelddadige handelingen voor dood Lichaam verborgen Wapen of bewijs afwezig Verplaatst slachtoffer of lichaam	Spontaan, opportunistisch misdrijf Slachtoffer of locatie onbekend Gedepersonaliseerd slachtoffer Minimale conversatie Plaats delict willekeurig en slordig Minimaal gebruik van immobilisatie-middelen Seksuele handelingen na de dood Lichaam achtergelaten in open zicht Bewijs of wapen vaak aanwezig Lichaam achtergelaten op PD
Profiel-variabelen	Intelligent Sociaal competent Vaardig werk geprefereerd Seksueel competent Inconsistente discipline in kindertijd Gecontroleerde stemming gedurende delict Gebruik van alcohol met misdrijf Woont samen met partner Mobiël met auto in goede staat Volgt criminaliteit in media Kan van werk wisselen of stad verlaten Seksueel sadisme Seksuele seriemoordenaar	Gemiddelde intelligentie Sociaal onvolwassen Slecht arbeidsverleden Seksueel incompetent Harde discipline in kindertijd Ongedurige stemming tijdens delict Minimaal alcoholgebruik Woont alleen Woont of werkt dichtbij PD Minimale interesse in media Minimale verandering in levensstijl
Geweld	Gewelddadige handelingen voor dood Dwingt onderdanige houding slachtoffer af Gebruikt middelen om So te immobiliseren (touw, tape, etc.) Sadistisch	Onaangekondigd / opeens geweld

Sinds de ontwikkeling van de typologie is het onderscheid door verscheidene auteurs gebruikt om seksuele moorden te differentiëren. Het onderscheid tussen *organized* en *disorganized* daders wordt dan gemaakt op basis van criteria die volgens de auteurs afgeleid kunnen worden van de plaats delict, het slachtoffer en forensisch materiaal (Canter, Alison, Alison & Wentink, 2004).

Organized delicten zijn vaker opzettelijke, geplande misdrijven, gepleegd door volwassen, vindingrijke daders die meestal een vaste baan hebben. *Disorganized* delicten zijn willekeurige, toevallige misdrijven, gepleegd door onvolwassen, opportunistische daders met onstabiele gezinsachtergrond (Wilson & Alison, 2005).

Douglas, Burgess, Burgess & Ressler (1992) voegden in hun *Crime Classification Manual* een derde categorie toe. Deze categorie van de *gemende dader* is een restcategorie voor delicten die niet in de *organized* of *disorganized* categorie passen (Beauregard & Proulx, 2002). Bijvoorbeeld omdat de aanval meer dan één dader kent, het slachtoffer zich kan verzetten of de dader na verloop van tijd kan 'escaleren' naar een ander delictpatroon. Er is wel enige vorm van planning, maar het lichaam van het slachtoffer wordt niet (goed) verborgen. De plaats delict kan een grote wanorde zijn en er is veel geweld tegen het slachtoffer geweest. De dader is vaak jong of gebruikt drugs of alcohol.

Deze gemengde categorie holt eigenlijk de inhoud en betekenis van de hele typologie uit, omdat het onderscheidend vermogen van de oorspronkelijke twee categorieën grotendeels verdwijnt. Er worden ook kenmerken genoemd die weer terug te voeren zijn op de oorspronkelijke twee typen. De introductie van een derde categorie roept fundamentele vragen op over de empirische waarde van de basisdichotomie. Als een groot aantal van de daadwerkelijke zaken gemengd is, dan heeft de basisdichotomie bij systematische evaluatie slechte overlevingskansen (Canter et al., 2004).

De *organized-disorganized* dichotomie wordt breed toegepast in de praktijk en ook veelvuldig gebruikt als basis voor onderzoek. Deze 'nieuwe' onderzoeken zijn dus gebaseerd op die eerste FBI-steekproef van 36

moordenaars. Er zijn echter veel gebreken aangetoond wat betreft de betrouwbaarheid en validiteit van die eerste interviews en de manier waarop hieruit conclusies getrokken werden. De interviews waren niet goed gestructureerd en de steekproef was klein en selectief. De steekproef werd bepaald door gelegenheid: 36 daders die instemden met een interview. Daarnaast werd de steekproef ingedeeld naar bepaalde kenmerken, die men als onderscheidend zag voor *organized of disorganized* gedrag. De FBI agents verdeelden de steekproef naar 24 georganiseerde en 12 ongeorganiseerde daders. Vanaf het begin waren ze dus aan het illustreren hoe bepaalde gedragingen en daderkenmerken gecombineerd voor-kwamen in hun steekproef. Ook later is de onderscheidende kracht van de dichotomie nooit getest op een steekproef, die niet speciaal getrokken was om de dichotomie te illustreren. Er is in de wetenschappelijke literatuur geen aanvullend onderzoek meer te vinden over de betrouwbaarheid en validiteit van het oorspronkelijke onderzoek (Canter et al., 2004). Ondanks de zwakten in de *organized-disorganized* dichotomie wordt deze breed gedragen en ingezet voor daderprofilering van seriemoordenaars, delicttheorieën en zelfs in moordrechtzaken.

Impulsive – ritualistic paradigma van Hazelwood & Warren (2000)

Meer recentelijk presenteren Hazelwood en Warren (2000) een relatief eenvoudige typologie, in een poging de complexe gedrags-elementen van seksuele misdrijven in te delen. Hun dichotomie deelt de seksuele dader in naar een *impulsief* en een *ritualistisch* type. Hazelwood en Warren stellen dat deze twee groepen daders onderscheiden kunnen worden aan de hand van hun delictstijl en onderliggende motivationele thema(s).

De *impulsieve* zedendelinquent wordt omschreven als 'criminally unsophisticated' en is vooral reactief in slachtoffersselectie en delictgedrag. Deze dader heeft meestal een kleurrijk delictverleden en gebruikt aanzienlijk veel geweld. Hij heeft een opportunistische persoonlijkheid en is sterk gericht op seks, wat een koppeling van seksuele en agressieve impulsen in de hand werkt. Hazelwood en Warren verwijzen ook naar het onderzoek van Brown & Forth (1997, zie ook hoofdstuk 2) dat wijst op een psychopatisch karakter bij dit opportunistische dadertype. Om de motivatie van dit type te beschrijven, grijpen Hazelwood en Warren onder meer terug op de opportunistische typen en het globale boosheidstype van Knight & Prentky (1990). Deze typen hebben weinig tot geen seksuele fantasieën. Bij het seksuele delict gaat het eerder om een ongeplande gelegenheid, of er is een algemeen patroon van boosheid, dat de dader motiveert. De dader heeft het gevoel overal recht op te hebben en dat alles in zijn omgeving voor hem voor het grijpen ligt. Zijn delictgedrag is gericht op controle over het slachtoffer, waartoe hij fysiek geweld gebruikt. Ook is hij fysiek gewelddadig vanwege een onderliggend boosheidsmotief, wat het geweldgebruik vaak excessief en brutaal maakt. Zijn seksuele gedrag is vernederend en resulteert in verwondingen aan de erogene lichaamszones van het slachtoffer. De dader is verbaal beperkt en grof. Zijn repertoire beperkt zich tot zinnen als "houdt je bek", "doe je kleren uit" en "kom hier". De auteurs zeggen dat er weinig bewijs is van de betrokkenheid van parafiele kenmerken (bondage, voyeurisme, sadisme, etc.). Dergelijke kenmerken spelen dan ook een belangrijke rol in fantasiegestuurde misdrijven, zo stellen zij.

De *ritualistische* dader kenmerkt zich juist wel door diverse parafiele interesses, een invloedrijk fantasieleven en verregaande delictplanning. Hij lijkt veel explicieter in zijn bedoelingen en is vooral gemotiveerd door specifieke seksuele fantasieën die hij in de praktijk wil brengen. Deze fantasieën vormen volgens de auteurs de blauwdruk voor de meerdere delicten. Dit type komt minder vaak voor dan de impulsieve dader, maar is het meest succesvol in zijn misdrijven en het moeilijkst op te sporen. Volgens de auteurs kan de persoonlijkheid van deze daders sterk uiteen lopen. Net als de impulsieve dader is zijn motivatie voor de verkrachting macht, boosheid of een combinatie daarvan. Het verbale aspect van het delict is essentieel voor opwinding en bevrediging. In navolging van de modellen van Barbaree & Marshall (1991) stellen Hazelwood en Warren dat de ritualistische dader seksueel opgewonden raakt als reactie op het geweld-dadige machtsaspect van de verkrachting. Het toegepaste fysieke geweld is afhankelijk van het motief van de dader en van de reactie die hij bij zijn slachtoffer uit wil lokken. Het geweld kan minimaal zijn, maar ook ernstig genoeg om tot de dood te leiden, vooral bij een boosheidsmotief.

Hazelwood en Warren (2000) geven een aantal voorbeeldcases, vooral bij het ritualistische type, die de typologie moeten ondersteunen. Zij presenteren de impulsieve – ritualistische typologie zonder achterliggende concepten, beschrijving van een steekproef of andere onderbouwing. De auteurs verklaren alleen dat het paradigma is afgeleid uit hun onderzoek en ervaring als gedragskundig analist ("*criminal investigative analysis experience and research*", p.267). Zij stellen dat de twee groepen daders op basis van hun delictstijl en onderliggende motivationele thema(s) van elkaar onderscheiden kunnen worden (Hazelwood & Warren, 2001: 111). Tegelijkertijd liggen de primaire motieven van *beide* typen op het gebied van macht, boosheid of een

combinatie van beide. Een duidelijk onderscheid op basis van motieven lijkt dus niet mogelijk. Als het niveau van het toegepaste fysieke geweld afhankelijk is van het motief, zoals gesteld bij de ritualistische dader, kan afgevraagd worden waarom dan niet verder gedifferentieerd is naar dit motief.

Met betrekking tot het toegepaste geweld stellen de auteurs tot slot dat eerder onderzoek (Warren et al., 1999) erop duidt dat de meer ritualistische verkrachter meer geweld gebruikt naarmate hij meer delicten pleegt. De minder ritualistische dader blijft daarentegen gelijke niveaus van bruto geweld toepassen, onafhankelijk van het aantal misdrijven dat hij gepleegd heeft.

De manifestatie van het geweld geeft binnen deze typologie weinig aanknopingspunten, omdat deze binnen een type nog enorm sterk uiteenloopt. Binnen de twee typen is sprake van sterke heterogeniteit, wat de typologie weinig onderscheidend vermogen geeft.

Wanneer naar delictstijl wordt gekeken, lijkt het belangrijkste onderscheid tussen de twee typen te liggen in de aan- of afwezigheid van delictplanning en fantasieën. Dit doet direct sterk denken aan de *organized – disorganized* dichotomie van Ressler et al. (1986a). Wat in eerste instantie een behoorlijk willekeurige indeling lijkt naar twee typen, vertoont inhoudelijk grote overeenkomsten met deze populaire, maar weinig betrouwbare indeling. Hazelwood en Warren (2001) verklaren nog dat het mogelijk is dat hun paradigma een continuüm van seksueel gewelddadig gedrag beschrijft en niet twee afzonderlijke groepen daders *per se*.

Selfish – unselfish dichotomie van Hazelwood

Hazelwood verklaarde in 1987³² dat verkrachters geïnterpreteerd kunnen worden als *selfish* of *unselfish*. In een gedragsanalyse van de slachtofferverklaring moet volgens Hazelwood (2001) eerst bepaald worden of de aanval *selfish* of *unselfish* bedoeld was door de dader. De term 'onegoïstisch' is daarbij niet bedoeld om de dader in een gunstiger licht te plaatsen. Volgens Hazelwood dient de *selfish – pseudo unselfish* dichotomie als startpunt voor de analist om de dader in te delen. Daarbij neemt de analist de verbale, seksuele en gewelddadige fysieke dadergedragingen in ogenschouw.

De *selfish* verkrachter gebruikt het slachtoffer als een 'decorstuk' of object. Hij is fysiek en verbaal grof en beledigend, gebruikt middelmatig of excessief geweld om zijn doelen te bereiken en bekommert zich niet over het welzijn of de gevoelens van zijn slachtoffer. De (*pseudo*) *unselfish* verkrachter probeert het slachtoffer juist te betrekken in de seksuele daad, kan complimenteus of verontschuldigend zijn, stelt zijn slachtoffer gerust en gebruikt minimaal geweld. Hij wil zijn fantasie vervullen, waarin het slachtoffer gewillig meewerkt (Wilson & Alison, 2005).

De *selfish – unselfish* dichotomie vormt vervolgens de basis voor een meervoudige typologie.

3.3.2 Meervoudige typologieën van verkrachting en seksuele moord

Nadat de verkrachter is ingedeeld als *selfish* of *unselfish*, kan deze volgens Hazelwood (2001) verder ingedeeld worden aan de hand van de verkrachters typologie van Groth, Burgess & Holmstrom (1977) (zie hoofdstuk 2). Deze bestond uit (1) de *power reassurance* verkrachter, (2) de *power assertive* verkrachter, (3) de *anger retaliatory* en (4) de *anger excitation* verkrachter. In de loop der jaren hebben Hazelwood en Burgess (1987; 1995) deze typologie geïnterpreteerd en aangepast voor gebruik in de opsporing. Hazelwood verklaart dat deze typeomschrijvingen behoorlijk goed aansluiten bij de daders die hij zelf heeft geïnterviewd en de aanvalsstijlen die hij bestudeerd heeft. Hij voegt echter nog twee categorieën aan de typologie toe: de opportunistische (*opportunistic*) verkrachter en de groepsverkrachting (*gang rape*). De laatste wordt hier buiten beschouwing gelaten, daar dit een misdrijf betreft waarbij groepsdynamiek en andere contextuele factoren een grote rol spelen. De aangepaste typeomschrijvingen van Hazelwood worden in schema (tabel 3.2) weergegeven. Hierin worden ook de rol en de betekenis van het geweld samengevat.

Het *power-reassurance* type van Hazelwood heeft wat weg van het covert sadistische type van Knight en Prentky. Hazelwood (2001) geeft zelf aan dat voorzichtigheid geboden is bij het indelen van een verkrachter volgens deze classificatie. Het komt zelden voor dat een verkrachter zijn delict zo pleegt, dat hij duidelijk als een van de genoemde types kan worden aangemerkt. In de praktijk worden vooral mengvormen aangetroffen. Toch is dit systeem het fundament geworden van onderzoeksanalyse naar verkrachters, zoals uitgevoerd door het National Center for the Analysis of Violent Crime (NCAVC, opvolger van de BSU) bij de FBI. Opsporingsdiensten

³² R.R. Hazelwood in eerste editie (1987) van R.R. Hazelwood & A.W. Burgess (Eds.), *Practical aspects of rape investigation*. New York: CRC Press. Bij dit onderzoek is de derde editie (1995) gebruikt, waarbij Hazelwood in een gelijknamig artikel dezelfde dichotomie voorstelt.

over heel de Verenigde Staten dienen onopgeloste verkrachtingszaken in bij het NCAVC, waar analisten de zaak onderzoeken en lokale opsporingsambtenaren voorzien van demografische, delictgerelateerde en achtergrondinformatie die moet helpen bij de identificatie van de dader (Wilson & Alison, 2005).

Tabel 3.2 Verkrachtertypen Hazelwood in schema.

	Macht		Boosheid		5. opportunistisch
	1. power-assertive	2. power-reassurance	3. anger-retaliation	4. anger-excitation	
Motief	Minimale rol fantasie, oefent 'zijn recht als man' uit; uitdrukken viriliteit en dominantie	Ritualistisch, fantasieën, consensuele relationele component. Bevestigen masculiene zelfbeeld, controle	Hoog impulsief; Haat vrouwen, straffen en vernederen vrouwen Ventileren boosheid en wraak	Seksueel sadisme Fantasie speelt grote rol, vooral parafiele kant; Seksuele opwinding door reactie slachtoffer op fysieke en emotionele pijn: liefst angst en totale onderwerping	Seksueel motief, 'extraatje' Impulsief
Delictstijl style of attack	Seksueel & verbaal egoïstisch, houdt geen rekening met fysieke of emotioneel welzijn Opportuniteit, <i>con approach</i> verandert van houding als slachtoffer 'binnengehaald' is.	Pseudo-onegoïstisch verbaal & seksueel gedrag Enige planning, laag risico Verrassingsbenadering Bij verzet compromis of onderhandelen	Seksueel & verbaal egoïstisch Niet beraamd. Emotionele uitbarsting van woede; impulsief. <i>Blitz approach</i>	Seksueel & verbaal egoïstisch; hoog niveau v. planning & methodologische uitvoering; elk detail uitgedacht & geoefend, letterlijk of in fantasie; <i>con approach</i> voor toegang, daarna snel immobiliseren So dmv bondage, ontvoering; klinisch in aanwijzingen	Seksueel & verbaal egoïstisch; Impulsief, ongepland, meeste verkrachtungen tijdens inbraak of beroving
Rol van geweld	Gemiddeld tot excessief geweld ter onderwerping & controle; Kan niet schelen of hij So verwondt, vrouw is object van bevrediging	Bang So pijn te doen; beleeft geen plezier aan geweld; controle	Extreem gewelddadig Seks als wapen ter straf / vernedering. Gericht bruut geweld ter bevrediging emotionele behoefte. Opgekropte woede wordt seksueel & fysiek afgereageerd	Immobiliseren slachtoffer; Creëren van pijn, vernedering en degradatie	Minimaal, meewerking verkrijgen
Kenmerken geweld	Gemiddeld tot excessief Gebruikt meestal vuisten; Uitrukken of scheuren kleding van lichaam, terzijde geworpen; Herhaaldelijke verkrachting; Laat So achter zoals hij haar heeft 'gebruikt'	Minst fysiek letsel, minimaal tot gemiddeld geweld Wapen (tonen / dreigen) Dwingt kleding uit te trekken ritualistisch	Excessief, onnodig fysiek geweld; Seksuele geweld is kort van duur. Uitrukken of scheuren van kleding; Wapens die ter beschikking zijn, meestal vuisten of voeten	Ritualistisch; excessief geweld, meedogenloos; ernstig fysiek & emotioneel trauma. Rape kit: wapens e.a. (bondage); bruut geweld leidt vaak tot dood. Fysieke marteling mbv. instrumenten; psychologisch geweld; kleding v. lichaam snijden, seksuele bondage; inbrengen v. vreemde objecten in anus & vagina; seksueel experimenteel.	Laat So vaak vastgebonden achter
Andere kenmerken	Lage tot gemiddelde impulsiviteit Ook verkrachting van date, partner of bekende; Indien seksuele disfunctie, dan uitgebleven ejaculatie; Geen parafiel gedrag	Hoog ritualistisch; souvenir; Herhaling; succesvolle aanval stelt gerust, maar dit ebt weg. Zal blijven plegen. Evt ander parafiel gedrag tijdens delict (voyeurisme, fetisjisme). Seksuele disfunctie; 'veilige' locatie (woning);	So symboliseert significante andere vrouw(en) in leven dader; Geen specifieke tijden of plaatsen; Indien seksuele disfunctie, dan uitgebleven ejaculatie; Weinig tot geen parafiel gedrag	Minst voorkomende type; So lopen uiteen in leeftijd, sexe; Kan slachtoffer lang vasthouden (uren tot dagen); parafiele gedragingen zoals voyeurisme, bondage, sadisme, fetisjisme; type dat vaakst activiteiten met So registreert.	Alcohol of drugs

Aanvalsstijlen

De manier waarop de seksueel gemotiveerde moordenaar of verkrachter het slachtoffer benadert, wordt binnen de FBI-benadering ook naar een typologie vertaald (Hazelwood, 2001).

Bij de *con approach* misleidt de dader het (potentiële) slachtoffer en is er zelden sprake van veel geweld. Bij de *blitz approach* wordt het slachtoffer met direct en schadelijk fysiek geweld onderworpen of uitgeschakeld. Er is dus wel sprake van veel geweld en het slachtoffer krijgt geen enkele kans zich te verdedigen. Bij de *surprise* benadering wordt het slachtoffer verrast, maar niet doordat deze meteen uitgeschakeld wordt. Geweld wordt toegepast om het slachtoffer onder controle te houden, wat meer instrumenteel doet ogen.

Verkrachters typen volgens Holmes en Holmes (2002)

Naast een typologie van seriemoordenaars (*visionary, mission, hedonistic en power control*) geven Holmes en Holmes (2002b) een overzicht van typen verkrachters, dat zij afleiden uit onderzoek van anderen.³³ Zij onderscheiden de *power reassurance* (of *compensatory*), *anger retaliation*, *power assertive* (of *exploitive*) en *sadistic* verkrachter. Kenmerken van de verschillende typen, hun delicten, het geweld en motief of doel van de verkrachting zijn samengevat in tabel 3.3.

Tabel 3.3 Verkrachters typen Holmes & Holmes (2002b)

Type	Power reassurance (compensatory)	Anger retaliation	Power assertive (exploitive)	Sadistic
Dader kenmerken	Single; geen seksuele partner; stil, passief; sociale eenling; eenvoudige arbeid; voorkeur voor pornografische boeken; voyeurisme; exhibitionisme; travestie; fetisjisme; houdt mogelijk dagboek bij	laag opgeleid; getrouwd; fysiek gewelddadig, maar niet jegens partner; sociaal competent; haat jegens vrouwen; geadopteerd (20%); vijandige gevoelens jegens vrouwen; masculien en atletisch zelfbeeld; mogelijk actiegericht beroep	fysiek misbruikt als kind (75%); middelbareschool niet afgemaakt; meerdere huwelijken; bewust bezig met imago; masculien beroep; superioriteitsgevoel als man	seksueel deviante gezins-situatie; fysiek misbruik in kindertijd (63%); intelligent; middenklasse gezinsman, getrouwd; geen strafblad; dertiger; dwangmatige persoonlijkheid; witte boorden beroep; seksueel gewelddadige fantasieën; recreatief drugsgebr.
Motief / doel	Verhogen status, primaire doel is seksueel; Delictgedrag is uiting van seksuele fantasieën	SO pijn doen; wraak op vrouwen; oncontroleerbare woede & impuls tot verkrachting n.a.v. gebeurtenis met significante vrouw.	Viriliteit en dominantie uitdrukken; roofzucht, plundering	Fysiek en psychisch leed toebrengen; agressie en geweld zijn geërotiseerd
Delict kenmerken	Buurt; SO zelfde leeftijdsgroep & ras dader; SO gevraagd schuldig taalgebruik; SO gevraagd kleding uit te trekken; alleen noodzakelijke lichaamsdelen ontbloot; dader mogelijk impotent; mogelijk bedekking gezicht SO; mogelijk souvenir; mogelijk contact zoeken achteraf	Buurt; SO zelfde leeftijd of ouder; blitz aanval; weinig planning; scheurt of rukt kleding SO van lichaam; anale en orale seks; mogelijk ejaculatie in gezicht SO (vernedering); mogelijk uitgebleven ejaculatie	SO zelfde leeftijd & ras; impulsief maar doelbewuste aanval; gaat café's af; 'con' benadering / overmeesterd; mogelijk eigen wapen; wrede aanval; kleding SO gescheurd; vaginale, anale & orale verkrachting; egoïstisch delictgedrag, geen empathie; mogelijk voortijdige / geen ejaculatie	Leeftijd SO varieert; selectie SO; delictplanning; SO gestalked; SO vervoerd; bondage (duct tape), mond snoeren, handboeien; mogelijk blinddoek; brengt wapen mee; kan SO in detail vertellen wat hij gaat doen; delictproces gepland; kleding opengesneden; rituele elementen; uitgebleven ejaculatie; gebruik van 'rape kit'; alcohol
Functie geweld	ter controle SO	Wraak, expressie van woede. SO verwonden. Tweeledig doel: seksuele opwinding verhogen & angst creëren SO	Medewerking SO bewerkstelligen	Opwinding; geërotiseerd geweld; angst SO (boven controle)
Kenmerken geweld	Gematigd; Kan toenemen naarmate meer verkrachttingen; Weinig verbaal geweld; gebruikt wapen dat voorhanden is	Gewelddadig; wapens die voorhanden zijn, vuisten & voeten; excessief verbaal geweld / obscene; toenemende agressie/geweld; evt. moord	mix van verbaal misbruik en fysiek geweld; bij verzet SO fysieke overmacht laten gelden; geweld escaleert	vernedereend, schuldig taalgebruik; geweld neemt toe in delictketen; ritualistisch; kan uiteindelijk gaan moorden; moord is secundair

Deze typologie lijkt erg op die van Hazelwood, afgezien van het opportunistische type, dat bij Holmes en Holmes ontbreekt. De typologie is mede gebaseerd op de MTC:R1 van Knight en Prentky. Alhoewel de laatste druk van het boek van Holmes en Holmes uit 2002 stamt en de MTC typologie voor verkrachters van Knight en Prentky toen al twee revisies ondergaan had, blijven de auteurs met hun typologie bij de oorspronkelijke indeling. Holmes en Holmes geven wel de waarschuwing dat de gegeven kenmerken algemene richtlijnen representeren. De kenmerken zullen niet gelden voor iedere verkrachter die op een bepaald type lijkt.

Keppel & Walter (1999): typologie van rape-murderers

Keppel & Walter (1999) publiceerden een stappenplan voor gedragskundige analyse van de plaats delict. Daarnaast onderscheiden zij vier typen seksuele moordenaars, die zij mede baseren op de verkrachters typologie van Hazelwood & Burgess (2001). De typen zijn, afgezien van het moordaspect, dezelfde typen als Groth et al. (1977) noemen.

Bij het eerste type, de *power assertive rape-murderer*, verkracht de dader het slachtoffer om zijn dominantie en mannelijkheid te bewijzen. De moord is veelal een ongeplande overtrokken machoreactie om ontdekking te voorkomen. Bij de *power-reassurance rape-murderer* dient de verkrachting om een negatief zelfbeeld en gevoelens van inadequaatheid te compenseren. De moord vindt vervolgens plaats uit razernij, omdat het initiële doel van de verkrachting niet werd gehaald. Bij het derde type, de *anger retaliatory rape-murderer*, komen de verkrachting en moord voort uit haat jegens vrouwen en slechte ervaringen in relaties met vrouwen. Om stress

³³ Zij noemen Knight & Prentky (1987), Shook (1990), Kenney & More (1994), Koch (1995) en Ressler & Shachtman (1992).

kwijt te raken zal deze dader episodisch overgaan tot uitbarstingen van geweld. De verkrachting wordt gekenmerkt door een *blitz* aanval. Veelal sprake van een niet geplande explosieve aanval waarbij het slachtoffer gekozen is omdat het 'voorhanden' is. De dader gaat door met zijn aanval totdat hij verzadigd is, ongeacht of het slachtoffer nog leeft of niet. Vanwege de abrupte woede-uitbarsting is de PD vaak ongeorganiseerd. Vlak voor vertrek neemt de dader nog snel een souvenir mee. Deze dader kent geen schuldgevoel of wroeging. Het slachtoffer is in zijn ogen zelf schuldig aan de moord. Het vierde type is de *anger excitation rape-murderer*. Verkrachting en moord komen voort uit wens het slachtoffer te domineren en pijn en angst teweeg te brengen.

De typologie van Keppel en Walter is erg gericht op het motief. De typologie sluit goed aan bij het idee van wisselende delictdoelen van Polaschek et al. (2001), zoals beschreven in het vorige hoofdstuk. Keppel en Walter gaan er bij het tweede type bijvoorbeeld vanuit dat de dader van een initieel seksueel doel overstapt op een agressief doel, doordat het eerste doel niet gehaald kan worden. Ter illustratie worden de aspecten van de typologie van Keppel en Walter toegevoegd aan de tabel met de vier verkrachertypen van Groth en collega's (tabel 3.4).

Tabel 3.4 De verkrachter-moordtypen van Keppel en Walter in relatie tot de typen van Groth, Burgess & Holmstrom.

	1. power-assertive	2. power-reassurance	3. anger-retaliation	4. anger-excitation (sadistisch)
Motief voor verkrachting	Compenserend algemeen. Bevestiging viriliteit & dominantie, verbetering masculiene zelfbeeld. De 'verovering' van het slachtoffer, verkrijgen van absolute controle.	Compenserend seksueel. Overcompenserend machtsvertoon om angst en onzekerheid t.o.v. vrouwen te overwinnen. Geruststelling.	Boosheid. Zoekt wraak, afreageren van woede jegens vrouwen. Straffen van vrouwen.	Sadistisch. Seksuele genoegdoening, opwinding
Rol van geweld	Controle over So	Controle over So	Seks als wapen ter vernedering & degradatie	Lijden So = opwinding. Geseksualiseerd geweld
Kenmerken geweld	Vastbinden, dreiging met wapen of geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal.	Vastbinden, dreiging met wapen of geweld. Weinig medisch bewijsmateriaal. Weinig verbaal geweld	Excessief. Fysieke geweldpleging over hele lichaam, ernstig fysiek letsel. Losrukken of scheuren van kleding. Verbaal geweld. Moord als extreme uitkomst.	
Moord (Keppel & Walter)	Ongeplande reactie; voorkomen ontdekking	Initiële doel niet gehaald; Razernij	Escalatie geweld, razernij	Uiting van het sadisme

3.3.3 Waarde van de typologieën

In 1998 publiceerden Knight, Warren, Reboussin en Soley hun onderzoeksresultaten over de toepasbaarheid van de MTC:R3 in de opsporing. Het onderzoek aantonen of een verkrachertype voorspeld kon worden op basis van kenmerken van de plaatsen delict. Hiertoe werden twee analoge datasets (van de MTC en van de BSU / FBI) geanalyseerd. De database van de FBI (met 116 meervoudige verkrachters) bevatte gedetailleerde informatie van de plaats delict, maar minimale informatie over de daders³⁴. De MTC-database (254 verkrachters) bevat juist uitgebreide daderinformatie en minimale informatie van de plaats delict. Vanuit beide databases werden de beste voorspellers geïdentificeerd en werden *within-crime consistencies* (interne delictconsistentie) en *across-crime consistencies* (consistentie tussen delicten) geanalyseerd. De onderzoekers concludeerden dat delictgedragingen goede voorspellers waren van expressieve agressie en algemeen antisociaal gedrag. Variabelen van de andere dimensies waaruit de MTC:R3 is opgebouwd (zoals sadisme, delictplanning en relatie tot slachtoffer in delict) bleken echter niet goed te werken in het voorspellen van verkrachtingstype. De studie van Knight et al. onderstreept dan ook de problemen bij de toepassing van de MTC:R3 om een onbekende dader te classificeren, op basis van kenmerken van de plaats delict (Wilson & Alison, 2005).

Ook McCabe en Wauchope (2005) deden onderzoek naar de delictgedragskenmerken van verkrachters om bewijs te vinden voor verkrachertypologieën. Zij wilden achterhalen of de gedragskenmerken samen clusters vormen die gelijkwaardig zijn aan de meest voorkomende verkrachertypen in de literatuur: *anger*, *power exploitative*, *power reassurance* en *sadistic*. Zij pasten MDS toe om te bepalen of de gedragskenmerken, gerepresenteerd door 42 variabelen, naar verwachting gegroepeerd waren. Eerst werden politiedata van 130 verkrachters geanalyseerd. De resultaten wezen op enige validiteit voor de kenmerken die over het algemeen geassocieerd worden met de vier verkrachertypen, vooral van het *power reassurance* en de *sadistic* type. Er

³⁴ Er werd tevens gebruikt gemaakt van een eerdere verzameling van 25 serieverkrachters uit een BSU-interviewstudie.

waren echter wat onverwachte uitschieters bij beide *anger* en *power exploitative* typen. Dit wijst erop dat er wellicht meer dan één type boosheidverkrachter is en meer dan twee typen machtsverkrachters. In een tweede studie werden data van 50 verkrachtingszaken uit het juridisch systeem geanalyseerd. De resultaten lagen dicht bij die van de eerste studie.

De besproken FBI-classificatiesystemen of profiling-typologieën zijn behoorlijk bekritiseerd. Ze zijn meestal gebaseerd op klinische of intuïtieve classificatiesystemen, zoals die van Groth, die op hun beurt al bekritiseerd zijn vanwege gebrekkige betrouwbaarheid en validiteit. Daarnaast zijn ze gebaseerd op zeer beperkte daderpopulaties (Wilson & Alison, 2005). Vaak gebruiken ze de data van het initiële BSU-onderzoek als basis en de beperkingen van dat eerste onderzoek werken dus nog steeds door, waarmee de hele basis wankel is. Ook worden er weinig tot geen methoden, definities of systematische procedures beschreven waarop de typologieën gebaseerd zijn of waarmee data verzameld is. Boeken en andere publicaties uit de FBI-hoek bevatten vaak alleen de succesverhalen; elke systematische analyse van successen en mislukkingen ontbreekt. Dit maakt het moeilijk te beoordelen wat de waarde van de typologieën is en hoe zij zich ontwikkeld hebben. Het zal weinig verbazingwekkend zijn dat critici de wetenschappelijke vereisten, betrouwbaarheid en validiteit aan de kaak stellen. Omdat er geen onderzoeksmethoden beschreven worden, kan er ook geen toetsing of herhaling plaatsvinden. Canter (1994) zegt over het FBI-onderzoeksmateriaal: *“an interesting collection of material but hardly a vast scientific project.”*

De typologieën doen een poging om afzonderlijke categorieën te construeren waaronder een fenomeen geclassificeerd kan worden. Canter en zijn collega's denken dat typen van de oorspronkelijke *organized-disorganized* dichotomie onder de oppervlakte meer gelegen zijn op een continuüm met georganiseerde en ongeorganiseerde kenmerken op de uiterste zijden. In de praktijk blijken er mengvormen te zijn en lijken de variabelen eerder continu dan dichotoom. Canter pleit dan ook voor profielen op basis van statistische analyse van empirische gegevens.

3.4 Statistische indelingen van verkrachting en seksuele moord

Indelingen van seksuele misdrijven worden steeds vaker gebaseerd op statistische methoden. Daarbij richt men zich het liefst op direct observeerbare gedragingen. De delicten worden op deze wijze losgekoppeld van de achterliggende motieven van de dader, die volgens aanhangers van de statistische benadering nooit betrouwbaar in kaart te brengen zijn. Eerder ontwikkelde typologieën, zoals die van Groth et al. (1977) die motieven met gedrag combineren, vertonen volgens hen empirische gebreken (Kocsis et al., 2002a).

3.4.1 Statistisch onderzoek naar verkrachting

Canter et al.: 4 delictthema's bij verkrachting

Canter, Bennell, Alison en Reddy (2003) pleiten, mede naar aanleiding van de kritiepunten van item-to-itemanalyse (zie 3.1.2), voor een multidimensionale analyse van gedragsthema's in verkrachting. De uiteenlopende gedragingen in seksuele misdrijven reflecteren dat er verschillende relaties zijn die de daders met hun slachtoffers aangaan. Deze relaties en het gedrag van daders moeten volgens Canter en Heritage (1990) los bestudeerd worden van motieven.

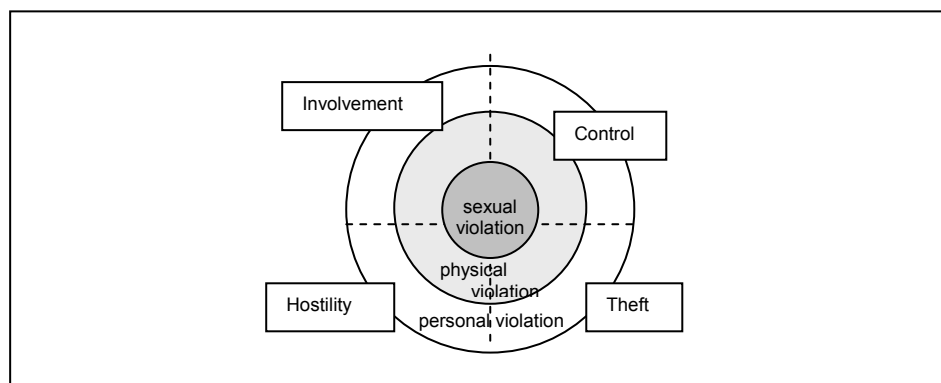
In dit licht pasten Canter en Heritage (1990) Smallest Space Analysis (SSA) toe op delictvariabelen afkomstig uit 66 verkrachtingen, samen gepleegd door 27 Britse daders. Er bleek een groepje kerngedragingen te bestaan dat door alle verkrachters gedeeld wordt, zoals 'vaginale penetratie'. Daarnaast waren er vijf gedragsthema's: *intimacy* (de dader zoekt intimiteit met het slachtoffer), *sexuality* (seksuele delictkenmerken), *violence* (gewelddadige behandeling van het slachtoffer), *impersonal* en *criminality*. Het laatste delictpatroon bevat criminele gedragingen die niet overt seksueel zijn (Canter et al., 2003; Wilson & Alison, 2005). Geweldpleging tijdens de verkrachting hangt dus samen met het gedragspatroon, dat kenmerkend is voor de dader.

Volgens Canter (1994; Canter et al., 2003) is het ook van belang in de gaten te houden welke rol het slachtoffer speelt voor de dader (tabel 3.5). Het slachtoffer kan worden gezien als een persoon, als object of als middel (*vehicle*).

Tabel 3.5 De status van het slachtoffer voor de verkrachter

status van het slachtoffer		
Persoon	Object	Middel
Ziet So als individu. Probeert pseudo-intieme relatie te bewerkstelligen	Houdt geen rekening met gevoelens So. Steelt, scheurt kleding So kapot, bedekt mond So, controle SO met wapen	Vernedert So, gebruikt excessief geweld, anale penetratie, verbaal geweld. So is geen individueel doelwit, maar representeert algemenere groep. So is geleider voor woede & frustratie dader.

Meer recentelijk gebruikten Canter en collega's (2003) dezelfde multidimensionale techniek bij een steekproef van 112 Britse verkrachters om de gedragsthema's in verkrachting verder te onderzoeken. Daarbij hypotheseerden zij dat verkrachtingen kunnen worden ingedeeld naar de interactieve thema's vijandigheid (*hostile*), controle (*controlling*), stelen (*stealing*) of betrokkenheid (*involving*), afgeleid van Canter & Heritage (1990). De structuur die zij voorstelden, met toenemende niveaus van inbreuk en de vier gedragsthema's van dader-slachtofferinteractie, is weergegeven in figuur 3.2. De donkerste binnenste cirkel is de kern van verkrachting, als een seksuele inbreuk. De volgende contour representeert gedragingen die fysieke inbreuk inhouden en de buitenste cirkel bestaat uit gedragingen die geassocieerd worden met persoonlijke inbreuk op het slachtoffer.

Figuur 3.2 Schematisch diagram van het voorgestelde model van verkrachting van Canter, Bennell, Alison en Reddy met het modulerend facet van inbreuk (persoonlijk, fysiek en seksueel) en de 4 soorten interactie.
Bron: Canter et al. (2003: 163)

De uitvoering van een Small Space Analysis resulteerde in een plot (figuur 3, bijlage VIII), waarin de variabelen 'vaginale penetratie' en 'verrassingsaanval' het kerngebied vormen. Dit bevestigt de hypothese dat deze twee delictgedragingen de definiërende kenmerken van verkrachting buiten de relatiesfeer zijn (Canter et al., 2003).

De verdeling van de overige gedragsvariabelen over de vier thema's, waaronder uitingen van geweld, staat in tabel 3.6.³⁵ Er zijn twee gedragsthema's die meer variabelen van fysieke schending weergeven, namelijk het vijandige gedragspatroon en dat van controle. *Theft*-verkrachtingen zijn hoofdzakelijk persoonlijk schendend en *involvement*-verkrachtingen hoofdzakelijk seksueel schendend. Als de gedragingen in combinatie voorkomen, is er meer reden om in de richting van een onderliggend gedragsthema te denken. De gedragingen die onder het thema *controle* vallen, hebben vooral te maken met het immobiliseren van het slachtoffer (vastbinden, de mond snoeren, wapengebruik) en het voorkomen gepakt te worden (bedreiging van het slachtoffer, blinddoeken, vermomming). Dit gedragsthema lijkt op het 'slachtoffer-als-object' thema (Canter, 1994) en veronderstelt een bepaalde mate van planning en voorbereiding.

Bij het eerste gedragsthema, *vijandigheid*, is er een overeenkomst met het 'slachtoffer als middel'-thema van Canter (1994). Alleen bij dit thema is sprake van nadrukkelijk fysiek gewelddadig gedrag. Dit gaat gepaard met seksuele geweldpleging (anale penetratie, gedwongen orale seks en gedwongen participatie) en zou volgens Canter et al. een expressieve functie hebben.

³⁵ Om de interne betrouwbaarheid te duiden gebruikten Canter et al. (2003) de Kuder-Richardson 20 (K-R 20) coëfficiënt, die lijkt op de meer gebruikte Crombach's alpha. De K-R 20 waarden zijn opgenomen in de tabel. Een waarde van 0.6 is de ondergrens, een waarde van 0.8 is goed. Volgens de auteurs is een waarde van 0.65 heel aardig, omdat de data oorspronkelijk niet verzameld waren voor empirisch onderzoek. De andere drie waarden liggen tussen de 0.5 en 0.6, wat te laag is.

Tabel 3.6 25 gedragsvariabelen Canter et al. in 112 verkrachtingen verdeeld over niveau en soort schending.

Soort inbreuk (gedragsthema's)	Niveau van inbreuk		
	Persoonlijk	Fysiek	Seksueel
Hostility K-R 20 = 0.65	Forces victim sexual comment	Demeans victim Multiple violence Single violence Tears clothing Verbal violence	Anal penetration Fellatio Forces victim participation
Control K-R 20 = 0.51	Implies knowing victim	Binds victim Blindfolds victim Wears disguise Gags victim Threatens not to report Weapon use	
Theft K-R 20 = 0.59	Steals identifiable Steals personal Steals unidentifiable	Demands goods	
Involvement K-R 20 = 0.57	Compliments victim Implies knowing victim	Identifies victim	Cunnilingus Kisses victim Offender sexual comment

De kern van dit verhaal is dat de onderscheidende kenmerken van verkrachters volgens Canter et al. minder gezocht moeten worden in de seksuele en fysieke inbreuk. Veel van de fysieke geweldskenmerken liggen dichterbij de kern van verkrachting dan in de periferie, waar variabelen meer onderscheidend vermogen krijgen. De onderscheidende aspecten liggen vooral in de interactiestijl met het slachtoffer, dus ook de betekenis van het geweld is daaraan ondergeschikt.

Daarnaast wordt een algemener onderscheid gemaakt tussen enerzijds overt gewelddadige verkrachtingen, die bestaan uit gedragingen van het vijandigheidsthema en anderzijds minder gewelddadige verkrachtingen, die bestaan uit de gedragingen van de andere drie gedragsthema's. Als er maar één categorie is waarin openlijk of fysiek geweld wordt toegepast, dan kunnen daders op basis van dit onderzoek dus niet ingedeeld worden naar fysieke geweldskenmerken.

Deze kwantitatief, academisch beoordeelde profilering taxonomie is gebaseerd op statistische analyse van delictgedragingen en daarmee een van de eerste empirisch afgeleide modellen van verkrachting (Kocsis et al., 2002a). Er wordt alleen niet uitgelegd hoe in de SSA de verdeling naar de vier gedragsthema's gemaakt wordt en de delictstijlen worden niet in verband gebracht met daderkenmerken. Er wordt een waardevolle methode gegeven voor de interpretatie van delictgedragingspatronen, maar geen informatie over de praktische toepassing van het onderzoek in de gedragskundige daderanalyse van verkrachters.

Een veelvoorkomend dataprobleem bij dit soort onderzoeken is dat men vaak afhankelijk is van andere instellingen die niet altijd even gedetailleerd, consistent en vergelijkbaar registreren. Het gaat om slachtofferverklaringen, opgetekend door politiefunctarissen. Als delictgedragingen bijvoorbeeld niet voorkomen in een dossier, betekent dit niet dat ze niet gepleegd zijn. Daarnaast zijn slachtofferverklaringen alleen representatief voor verkrachtingen die daadwerkelijk zijn aangegeven bij de politie. Ook is het mogelijk dat een slachtoffer bepaalde aspecten benadrukt om aan te geven dat er echt geen instemming was en hoe traumatisch de ervaring was. Slachtofferverklaringen moeten dan ook met enige voorzichtigheid behandeld worden. Vanzelfsprekend kleven er aan andere informatiebronnen ook nadelen.

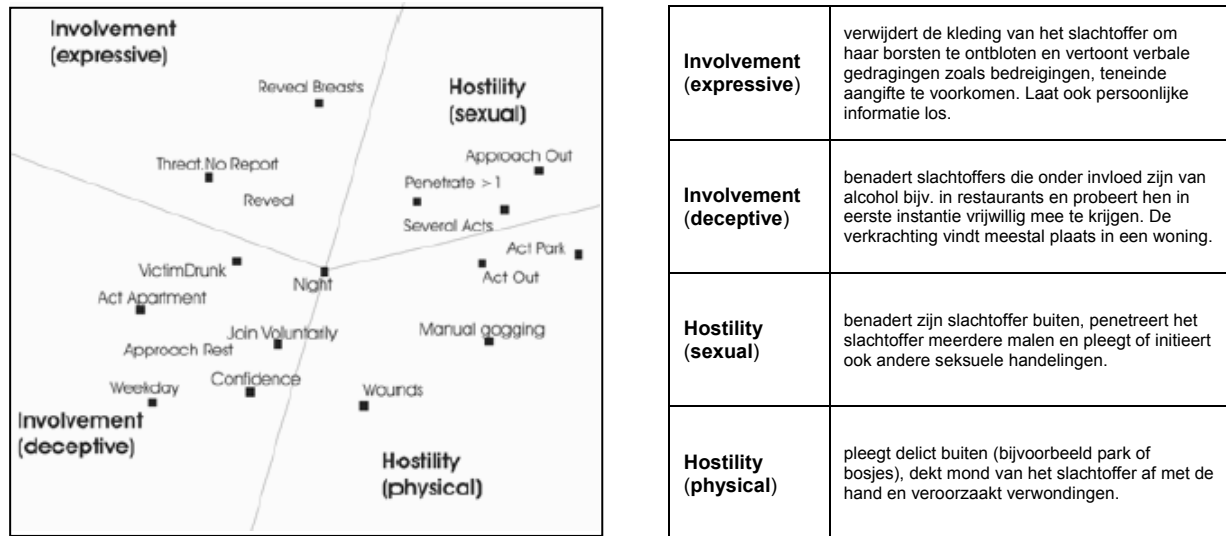
Primaire interactiestijlen van serieverkrachters van Santtila en collega's (2005)

Santtila, Junkkila en Sandnabba (2005) zien verkrachting ook als een interpersoonlijke transactie, waarbij de dader karakteristieke gedragsstijlen laat zien. Zij onderzochten een 43 serieverkrachtingen in Finland (tussen 1983 en 2001). Het doel was de structuur van de verkrachtingen te onderzoeken (waaronder interactiestijlen), een beschrijving te geven van de daderkenmerken en hier gedragskenmerken aan te koppelen via *multi dimensional scaling* (MDS).

Uit de analyse kwamen twee primaire vormen van dader-slachtofferinteractie naar voren: *involvement* en *hostility*. Bij het *involvement* thema probeert de dader een soort van relatie met het slachtoffer te bewerkstelligen. De twee stijlen zijn verdeeld in twee substijlen, waardoor er vier stijlen of thema's van delictgedrag van verkrachters ontstaan (figuur 3.3).

Het meer opportunistische *theft*-thema, dat in de eerdere onderzoeken (met enkelvoudige verkrachtingen) naar voren kwam, was niet aanwezig bij de hier onderzochte serieverkrachters. Dit lijkt logisch, aangezien

serieverkrachters over het algemeen minder opportunistisch, ongepland verkrachtingsgedrag vertonen dan enkelvoudige daders.

Figuur 3.3 MDS-plot met vier delictstijlen van serieverkrachting (Bron: Santtila et al., 2005: 97) en omschrijving van de thema's

Als er een bepaalde mate van gedragsconsistentie is, zou het mogelijk zijn verkrachtingen op basis van het delictgedrag van één dader aan elkaar te koppelen. Gedrag bij verkrachtingen ontstaat uit een interactie tussen dader, slachtoffer en de omgeving waarin het misdrijf plaatsvindt. Bij verkrachtingen heeft het slachtoffer misschien een dusdanige invloed op het gedrag van de dader, dat gedragskoppeling zeer moeilijk of onmogelijk wordt. De analyse van Santtila et al. (2005) toonde variatie tussen verkrachtingen van verschillende daders aan, maar ook consistentie binnen de verkrachtingen van één dader.

De vijf delicttypen van serieverkrachting van Kocsis en collega's (2002)

Kocsis, Cooksey en Irwin (2002a) signaleerden ook dat er in de studie van seksuele misdrijven met het oog op daderprofilering weinig kwantitatief wetenschappelijk beoordeeld onderzoek voorhanden is. Ze voerden een MDS-analyse uit op 62 incidenten van serieverkrachting. Hiertoe gebruikten ze Viclas³⁶-gegevens en dossiergegevens van de politie. Het Viclas-systeem maakt het mogelijk om kenmerken van zaken onderling te vergelijken. Daarbij wordt in ruime mate aandacht besteed aan gedragskenmerken van de dader.

Op basis van hun MDS-analyse vonden Kocsis en collega's vijf gedragsclusters. De clusters leidden ze af via een 'regionale' of ruimtelijke analyse; delictkenmerken die in hetzelfde gebied van het plot voorkomen werden onderzocht op gemeenschappelijke thema's om tot een interpretatie te komen van de betekenis van elk gebied.

Allereerst identificeerden Kocsis et al. een centraal cluster van serieverkrachting. De variabelen in dit eerste cluster hebben geen onderscheidend vermogen, maar stellen als het ware de 'diagnose' dat er sprake is van serieverkrachting³⁷. De meest centrale variabelen van serieverkrachting zijn niet zozeer de kenmerken die wijzen op seksuele penetratie, maar eerder kenmerken die wijzen op delictplanning (zoals: 'plan attack', 'weapon brought', 'avoid detection'). Dit wijst weer op de onjuistheid van de *organized-disorganized* dichotomie van de FBI, omdat alle serieverkrachtingen blijkbaar een aanzienlijke mate van delictplanning bevatten. Daarnaast is geweld een centraal element van alle serieverkrachtingen. Opvallend is dat 'theft' als variabele in het algemene, centrale cluster valt, maar in het onderzoek van Canter et al. (2003) een afzonderlijk, onderscheidend cluster vormt.

³⁶ Viclas: Violent Crime Linkage Analysis System. Computersysteem met databestand waarin gegevens van moorden, seksuele misdrijven en vermissingsgevallen worden opgeslagen.

³⁷ De auteurs geven aan wegens publicatielimitaties geen overzicht van de variabelen te kunnen geven. Richard N. Kocsis laat weten (persoonlijke correspondentie) dat de rechten van het materiaal momenteel overgedragen zijn aan een uitgever, ter publicatie in het (nog te verschijnen) boek genaamd *'Criminal Profiling: Principles & Practice'*, Humana Press, Totowa, NJ, USA

Afzonderlijk van het centrale cluster worden vier patronen van delictstijlen geïdentificeerd, die van de auteurs de volgende namen krijgen: *brutality*, *intercourse*, *chaotic* en *ritual*:

- *Brutality*. De delictstijl is explosief gewelddadig. De dader gebruikt vaak een lokmiddel, om het slachtoffer vervolgens opeens aan te vallen met een excessieve uitbarsting van bruto geweld en/of wurging. Het geweld vindt al plaats zonder enige seksuele toespeling en wordt niet ingezet om medewerking te krijgen, maar totale overheersing. Dit delicttype lijkt op het boosheidstype van Groth et al. (1977).
- *Intercourse*. Dit cluster heeft minder gewelddadige delictkenmerken. Het is duidelijk dat de dader een seksueel doel had met de verkrachting, die vaak anoniem plaats vindt doordat de dader zijn identiteit afschermt met een masker of het gezicht van zijn slachtoffer bedekt. Vergeleken met de andere clusters is dit patroon bijna passief. Het geweld dat gebruikt wordt, is net voldoende om medewerking van het slachtoffer te verkrijgen. De dader praat met zijn slachtoffer en gebruikt geweldsdreiging voor controle, waarna hij overgaat tot geslachtsgemeenschap. De dader heeft vaak last van seksuele dysfuncties, wat doet denken aan een motief van compensatie van (seksuele) inadequaatheid.
- *Ritual*. Dit cluster heeft zeer gewelddadige delictkenmerken, waaruit een element van opzettelijkheid en delictplanning blijkt. Het domineren van het slachtoffer lijkt een onderliggend thema. Dit cluster wijst op een patroon van geritualiseerd en parafiel gedrag, samenhangend met seksueel sadisme en lijkt op het sadistische type van Groth et al. (1977). Er is een associatie met marteling, fetisjisme en geweldgebruik tijdens de seks. Deze daders nemen souvenirs mee en er is vaak sprake van meerdere daders. Ook al vindt er geen moord plaats, toch lijkt dit patroon op dat van lustmoord. Het *ritual* patroon zou een fase kunnen representeren in de ontwikkeling daar naartoe (Kocsis et al., 2002a).
- *Chaotic*. Dit patroon weerspiegelt een impulsieve en gewelddadige delictstijl, die geen gecoördineerd doel lijkt te hebben. Het bevat delictvariabelen die wijzen op een vorm van mentale instabiliteit. Dit cluster bevat gewelddadige gedragingen zoals 'stabbing or shooting' en 'biting'. Seksuele interactie lijkt meer opportunistisch van aard en de dader steelt vaak eigendommen van het slachtoffer. Tot op zekere hoogte lijkt dit patroon een algemene criminele neiging, los van verkrachting, te reflecteren.

De aanhangers van deze vorm van statistische analyse geven aan dat de kracht ligt in de focus op direct observeerbare variabelen, welke in de meeste gevallen dichotoom gecodeerd worden (aanwezig / niet aanwezig). Een zwak punt van deze vorm van onderzoek is echter dat de uiteindelijke clusters tot stand komen via interpretatie van de onderzoekers. Vooral bij variabelen die aan het grensgebied liggen van clusters dient men in het oog te houden dat afbakening wellicht niet arbitrair, maar wel enigszins subjectief tot stand is gekomen. De auteurs geven ook aan dat bepaalde variabelen met een bredere ruimtelijke interpretatie in een andere regio kunnen liggen.

Volgens Kocsis et al. (2002a) levert hun onderzoek een empirisch coherent gedragsmodel van serieverkrachting op. Analyse van de gedragspatronen wijst ook in de richting van afzonderlijke daderkenmerken, die volgens de auteurs gebruikt kunnen worden om daderprofielen op te stellen. Gestructureerde daderinterviews en ander kwalitatief onderzoek kunnen meer licht op de bevindingen werpen. Een koppeling van daderkenmerken aan de delictpatronen is een volgende belangrijke stap om gedragskundige daderprofilering mogelijk te maken.

Koppeling van delictthema's en daderkenmerken

Häkkinen, Lindlöf en Santtila (2004) hebben geprobeerd deze volgende stap te maken in hun onderzoek van 100 Finse verkrachtingen buiten de relatiesfeer. Zij onderzochten eerst of hun steekproef dezelfde gedragsthema's als die van Canter et al. (2003) vertoonde. Hierbij identificeerden zij slechts drie van de vier thema's van Canter et al., zijnde *hostility* (forced cunnilingus, biting of the victim), *theft* (stealing goods from the victim, rummaging through victim's belongings) en *involvement* (reassuring, complimenting the victim). Ten tweede gingen zij na of deze gedragsthema's gekoppeld konden worden aan thema's van daderkenmerken.

Bij het categoriseren van de daderkenmerken ontdekten zij vier thema's: conventioneel; psychiatrisch/ouder; crimineel/gewelddadig; en crimineel/vermogen. Toen Häkkinen et al. de gedragsthema's aan deze daderthema's probeerden te koppelen, lukte dat alleen bij de diefstal-delictstijl, die paste bij de crimineel/vermogen daderthema. Alhoewel er slechts één significante relatie gevonden werd, bevestigde het onderzoek van Häkkinen et al. dat er individuele variaties zijn tussen verkrachters in de wijze waarop zij hun delict plegen. Dit is in overeenstemming met de bevindingen van Canter en collega's.

3.4.2 Statistisch onderzoek naar seksuele moord

Twee gedragsthema's van seksuele moord van Beauregard & Proulx (2002)

Beauregard & Proulx (2002) onderzochten of er ook specifieke delictpatronen bestaan bij seksuele moord. Via clusteranalyse onderzochten zij gedragsthema's in de misdrijven van een groep seksuele moordenaars in een Canadese gevangenis. Beauregard en Proulx vonden twee gedragsthema's:

- 1) *Sadistische* seksuele moordenaars plannen het delict en gebruiken fysieke dwang om het slachtoffer te controleren. Deze daders vernederen en verminken hun slachtoffers en verbergen de lichamen.
- 2) *Boosheid-georiënteerde* moordenaars plannen hun misdrijven niet. Zij gaan minder vaak over tot verminking, vernedering of fysieke geweldpleging en laten het lichaam vaak achter op de plaats delict.

Dit onderzoek onderschrijft het bestaan van algemene kerngedragingen van seksuele delinquenten en meer specifieke gedragsthema's, maar deze stijlen van delictgedrag worden niet aan daderkenmerken gekoppeld. Kocsis et al. (2002b) proberen ook bij seksuele moord tot een dergelijke koppeling te komen.

De vijf delicttypen van seksuele moord van Kocsis en collega's (2002)

Kocsis, Cooksey en Irwin (2002b) onderzochten 137 kenmerken van 85 seksuele moorden en de 65 verantwoordelijke daders in Australië, gericht op de ontwikkeling van psychologische profiling. De resultaten van hun MDS-analyse zijn weergegeven zijn in bijlage IX (figuur 1) en vatten hun poging samen om een empirisch afgeleid, coherent model van seksuele moord te presenteren. Uit de MDS-analyse kwamen vijf clusters van samenhangende kenmerken voort.

Het eerste, meest centrale cluster met ongedifferentieerde gedragingen, werd omschreven als *algemeen* en bevat kenmerken die bij alle seksuele moorden gelden: geweld, geslachtsgemeenschap met het slachtoffer en delictplanning. De prevalentie van seks en geweld zien Kocsis et al. als allemaal zaken die logisch passen bij het gegeven 'seksuele moord'. Het is echter niet te achterhalen wat de exacte relatie is tussen deze twee thema's; het uitdrukken van geweld en controle via seksualiteit of andersom. Ook in dit onderzoek geven de auteurs aan dat de aanwezigheid van delictplanning in het centrale, ongedifferentieerde cluster als bewijs dient voor de weerlegging van de *organized - disorganized* dichotomie en de ondersteuning van een continuüm.

Om het centrale cluster heen liggen vier gedragspatronen, die elk correleren met afzonderlijke daderkarakteristieken:

- *Perversion*. Dit cluster omvat een antisociale niet-berekenende dader, gekenmerkt door parafilia, die zich veel bezighoudt met perverse activiteiten.
- *Fury*. Het gaat om een weinig berekende, boze dader die een ernstige mate van geweld gebruikt. Dit cluster lijkt op het *brutality* cluster dat Kocsis et al (2002a) al bij serieverkrachting benoemden.
- *Rape*. Het gedrag in dit verkrachtingspatroon wijst erop dat de dader het slachtoffer kent en op een nauwelijks gewelddadige plaats delict; het is bijna alsof de dader de dood van het slachtoffer niet bedoeld had. Dit cluster lijkt op het *intercourse* patroon in het eerdere onderzoek naar serieverkrachting (Kocsis et al., 2002a).
- *Predatory*. De plaats delict van deze 'roofdierachtige' dader duidt op een zeer gewelddadige modus operandi met opzettelijkheid en wreedheid in het dadergedrag. De daders bij dit type hebben een verleden van seksuele delicten en allerlei seksuele parafilia. De daders hebben vaak een vrij goede positie in de gemeenschap. De *predator* kan het delict samen met een of meer mededaders plegen. Voorafgaand aan de moord wordt het slachtoffer vaak langdurig gemarteld en wordt haar de mond gesnoerd. Het eerste contact wordt meestal gelegd in een landelijke omgeving en de moord wordt meestal gepleegd in het huis van het slachtoffer, dat zich eveneens vaak bevindt in een landelijke omgeving. Vaak wordt de kleding van het slachtoffer kapot gescheurd en worden daarmee rituele handelingen verricht (Blaauw et al., 2002). Dit patroon vertoont grote overeenkomst met het *ritual* cluster uit het onderzoek naar serieverkrachting (Kocsis et al., 2002b)

Tabel 3.7 geeft een samenvatting van de bevindingen. De genoemde kenmerken komen steeds *met hogere waarschijnlijkheid* voor bij de vijf typen. In de rijen 'kenmerken PD' en 'kenmerken geweld' zijn variabelen uit het MDS-plot opgenomen, voor zover ze te identificeren waren; als variabelen niet goed te identificeren waren, zijn deze niet opgenomen in de tabel. De kenmerken van de overige vier clusters zijn in het originele Engels opgenomen, teneinde betekenisvorming te voorkomen. Hierbij is geprobeerd een ordening aan te houden van centrum naar periferie.

Tabel 3.7 Vijf delicttypen en kenmerken van seksuele moord van Kocsis, Cooksey & Irwin.

Clusters:	1 alg.	2 perversion	3 fury	4 rape	5 predatory
Daderkenmerken		Homo-/biseksueel; ouder; werk; drugs/ alcohol, pornografie,	helpt psychische stoornis	psychische stoornis; geen perversie of sadisme	psychische problemen, parafilia, seksuele delicten; misdaadliteratuur & seksueel materiaal
D-So interactie		Initiële contact woning So/ publieke ruimte; dader kwam vaker in initiële contactplaats; geruststellende conversatie	PD = buiten; lichaam So op PD PD = onbekend voor dader	Dader & So geen vreemden; initiële ontmoetingsplaats = PD, handeling met kleding So op initiële plaats	Initiële contact = buiten, ruraal; PD = woning So; handeling met kleding op PD; lichaam op PD
Delictgedrag	Planning; geslachts gemeenschap	Minder planmatig; anti-sociale perversie; extreme parafiele/perverse activiteit; pedofiel	Minder planmatig; Boosheid / wraak; neemt souvenir / trofee	Minder gewelddadige bedoelingen; doel is seks; penetratie	Planmatig; opzet, wreedheid. Gebruikt medepleger / -plichtige, voertuig, bij meer delicten meer So
Kenmerken PD		Publieke ruimte Semen elsewhere No hide body	Buiten No care body Took souvenir Sexual dysfunction	Sperma in So (semen in body) Body supine Force resist	Woning So/ privé binnen
Geweld	moord	Passiever; motief moord debatable; moord opzettelijk; rituele component (grenst aan predator)	Hoog, minder gepland / opzet; explosief, vernietiging So	Minder wreedheid, dood lijkt onopzettelijk, geweld ter controle So	Ritueel
Kenmerken geweld		Post-mortem sex	Anger extreme Facial trauma Force bf sex Too other item Unpatterned wound Major trauma Used bludgeon Took souvenir Body prone Multiple trauma Damaged clothing	Enkele verwondingen aan lichaam So threaten beaten minor trauma single trauma comm crime object inserted	Used ligature Tortured victim Patterned wound Gagged victim Force dg sex Used firearm

Het vijfde, *predatory* type toont de meeste overeenkomst met ander onderzoek naar seksuele moord. Het gedragspatroon heeft overeenkomsten met het *hedonistische type* van Holmes en Holmes (2002b) en het sadistische type van de FBI (Ressler et al., 1988). Holmes en Holmes maken nog een subverdeling naar een *thrill* en *lustmoordenaar*, gebaseerde op de aan- of afwezigheid van *post-mortem* seksuele activiteit. Het model van Kocsis et al. identificeert post-mortem seksuele handelingen als onderdeel van het cluster van het tweede, perverse type. Het model van Kocsis et al. ondersteunt de indeling van Holmes en Holmes dus niet. Het cluster van het perverse type bevat veel kenmerken die niet aansluiten bij het concept van de hedonistische dader, dus het is uitgesloten dat dit *perversion* patroon de lustcategorie representeert. Kocsis et al. pleiten voor een nieuwe evaluatie van de categorieën van Holmes en Holmes.

Het model van Kocsis et al. (2002b) vertoont grote overeenkomst met hun onderzoek naar serieverkrachting (2002a). Zij zien als verklaring daarvoor dat daders zich kunnen ontwikkelen, of escaleren, van verkrachting naar moord. Dit onderstreept een dynamisch karakter van verkrachting en de mogelijkheid van wisselende delictdoelen.

Er is een directe empirische koppeling tussen delictgedrag en daderkenmerken. Deze koppeling is in veel ander statistisch onderzoek achterwege gebleven. Het model is echter nog niet (kwantitatief) gerepliceerd om de validiteit en toepasbaarheid in de opsporing (wat de auteurs voor ogen hebben) te testen. Uit de onderzoeksbeschrijving blijkt dat slachtoffers niet vrouwelijk hoeven te zijn en dat dader en slachtoffer geen vreemden van elkaar hoeven te zijn (*rape*).

Kocsis et al. concluderen dat hun onderzoek een coherent model van seksuele moord oplevert, maar dat dit onderzoek slechts als startpunt voor aanvullend onderzoek gezien kan worden. Daarbij pleiten zij voor gestructureerde interviews met daders en ander kwalitatief onderzoeksmateriaal naar daderachtergronden ter aanvulling van het huidige model.

Vier transactiestijlen bij seksuele seriemoord van Canter en collega's (2004)

Canter, Alison, Alison en Wentink (2004) deden statistisch onderzoek naar het bestaansrecht van de *organized-disorganized* FBI-dichotomie. Zij testten de dichotomie via multidimensionale analyse (MDS) van het gelijktijdig voorkomen van 39 factoren van seriemoord, afgeleid van 100 moorden gepleegd door 100 Amerikaanse seriemoordenaars. Dit onderzoek is relevant, omdat het gaat om moord in een seksuele context. De resultaten toonden geen afzonderlijke clusters van delictkenmerken aan, die wijzen op het bestaan van de dichotomie.

Disorganized kenmerken zijn volgens Canter et al. veel zeldzamer en vormen geen apart type. Dit blijkt ook uit de Smallest Space Analysis die Canter et al. uitvoeren op de 39 variabelen (Figuur 1, bijlage VIII). Uit het SSA plot blijkt dat de meeste 'georganiseerde' variabelen zich in het centrum bevinden, de regio met de hoogste frequenties (van het gelijktijdig voorkomen van de variabelen). Net als Kocsis et al. zien zij dit als redelijk logisch, bij seriemoord, waar enige vorm van planning en controle noodzakelijk is om herhaald succesvol te zijn. De 'ongeorganiseerde' variabelen daarentegen spreiden verder uit richting de periferie. Deze distributies geven logischerwijs aan dat de georganiseerde variabelen karakteristiek zijn voor seriemoord in het algemeen. Wat seriemoorden vervolgens van elkaar onderscheidt wordt bepaald door de ongeorganiseerde variabelen, die minder algemeen zijn.

Een volgende stap is het toekennen van afzonderlijke thema's binnen het SSA-plot (figuur 2, bijlage VIII). Het verschil tussen de misdrijven ligt volgens Canter et al. in de verschillende transactiestijlen met het slachtoffer. De variabelen die uitwaaien naar de periferie van het plot hebben gaandeweg een lagere verschijningsfrequentie en verhoogde differentiërende waarde tussen misdrijven. Dit zijn vaak variabelen die allemaal onder de noemer 'ongeorganiseerd' vielen. Het onderscheid tussen de seriemoordenaars is dus zeer waarschijnlijk een functie van de verschillende manieren waarop ze ongeorganiseerde aspecten van gedrag vertonen. De auteurs onderscheiden vier vormen van interactie tussen dader en slachtoffer (of dader en het lichaam van het slachtoffer): *sexual control*, *plunder*, *mutilation* en *execution*. Zij baseren deze op een beschrijvende analyse van wat zij direct binnen de vier thema's observeren.

Links in het plot (*mutilation*) staan bijvoorbeeld een aantal delictkenmerken dat zeer weinig voorkomt, maar wel simultaan. De variabelen zijn voor de duidelijkheid opnieuw gerangschikt in een tabel (3.8) naar de vier stijlen van interactie. Ook de frequentiepercentages zijn weergegeven.

Tabel 3.8 Vier stijlen van dader-slachtofferinteractie van Canter, Alison, Alison & Wentink

4 stijlen van interactie met het slachtoffer											
Sexual control		%	Plunder		%	Mutilation		%	Execution		%
14	vaginal rape	74	14	vaginal rape	74	16	multiple sex acts	66	3	murder	67
1	victim alive during sex acts	91	15	overkill	70	6	torture	53		weapon	
2	body positioned	75	17	beaten	61	20	tease cuts	38		missing	27
4	multiple crime scene	61	19	belongings scattered	47	23	object penetration	35	25	manual	23
5	body concealed	58	21	bludgeoned	38	26	violence directed at genitalia	23		strangulation	19
18	body left in isolated spot	54	22	clothing scattered	36	11	tampered with evidence	21	10	firearm used	08
7	restraints	40	30	trail of clothing tot murder scene	13	32	genital mutilation	10	29	throat cut	
8	body covered post mortem	37	31	ransacking	11	33	body parts missing	10	35	burns on victim	
9	ligature strangulation	34				34	thoracic mutilation	09			
24	improvised murder weapon	31				36	abdominal mutilation	08			
27	weapon left in victim	19				37	innards extracted	06			
28	facial disfigurement	19				38	decapitation	05			
12	gagging	16				39	dismemberment	03			
13	bite marks	05									

Uit het plot en de samengestelde tabel blijkt dat het bij de interactiestijlen van de seriemoordenaars drie keer gaat om seriemoord in een seksuele context. Alleen de interactiestijl *executie* kenmerkt zich door afwezigheid van seksuele interactievariabelen. Canter et al. (2004: 311-312) spreken echter ook over seksuele handelingen in deze interactiestijl: "Once the sexual features of the offence have occurred, the victim is simply removed through strangulation, being shot, having their throat cut and / or having their body burned." Daaruit zou dan afgeleid kunnen worden dat deze analyse gaat over seriemoordenaars die moorden in een seksuele context.

De interactiestijl waarbij het slachtoffer *mutilatie* ondergaat, kent meer 'ongeorganiseerde' variabelen. Deze zijn echter anders dan de 'ongeorganiseerde' variabelen bij de interactiestijl *plunder*. In het eerste geval gaat het om een schending van het lichaam van het slachtoffer; in het tweede geval om een schending van diens eigendommen. Ongeorganiseerdheid past dus bij verschillende misdrijven.

Bij het cluster *sexual control* wordt het lichaam van het slachtoffer minder als een object door de dader gezien. Juist een actieve interactie met het slachtoffer is belangrijk, maar wel onder volledige controle van de dader.

De statistische benaderingen zien de dader-slachtofferinteractie als belangrijk onderdeel van de delictstijl. Voordat de bevindingen van dit hoofdstuk op waarde worden geschat en samengevat, worden nog twee bijzondere aspecten van verkrachtingen en seksuele moord besproken: de rol van het slachtoffer en verbaal geweld.

3.5 Bijzondere aspecten van het delict

3.5.1 De rol van het slachtoffer

Verkrachting, kan net als andere gewelddadige misdrijven worden gezien als een offensieve vorm van sociale interactie. Deze sociale context en vooral de rol van het gedrag van het slachtoffer in verkrachtingen is lange tijd genegeerd in onderzoek. De delicten van daders werden omschreven alsof zij plaatsvonden in een sociaal statische context. Studies zoals die van Canter et al. (2003) uit paragraaf 3.4.1 erkennen de notie van dader-slachtofferinteractie en verscheidene studies hebben aangetoond dat slachtoffergedrag een effect heeft op het gedrag van de dader (Polaschek et al., 2001).

Er is bijvoorbeeld uiteenlopend onderzoek geweest naar de opstelling van het slachtoffer bij een seksuele aanval, om verkrachting te voorkomen. Deze studies zijn veelal uitgevoerd om vrouwen preventieadvies te kunnen geven. Een aantal studies wijst uit dat schreeuwen om hulp, wegnemen of terugvechten de kans verhoogt om verkrachting te ontwijken, maar in extreme situaties kan verzet juist schadelijke of zelfs fatale consequenties hebben (Reekie & Wilson, 1993). Vrouwen die zich sterk verzetten tegen bijzonder gewelddadige mannen lopen meer kans dan andere slachtoffers om zware fysieke verwondingen op te lopen. Data verzameld onder 41 Amerikaanse serieverkrachters in de gevangenis suggereerde dat wanneer het slachtoffer zich verzette, het genot voor de verkrachter groter werd en de duur van de verkrachting langer (Hazelwood, Reboussin & Warren, 1989).

Ook in hoofdstuk 2 bleek al dat emoties, cognitie en gedrag tijdens het delictproces kunnen veranderen, afhankelijk van de aan de oppervlakte aanwezige doelen van de dader (Ward, Hudson en Keenan, 1998). Context, stemming en fysiologische veranderingen kunnen de toegang tot delictdoelen en de daarmee geassocieerde gedragspatronen activeren of afsluiten. Hierin ligt impliciet een rol van het slachtoffer besloten.

Polaschek, Hudson, Ward en Siegert (2001) noemen in een studie onder 24 verkrachters een aantal delictdoelen die in verschillende fasen van het delict naar voren kunnen komen (hoofdstuk 2, paragraaf 2.3.3). Naarmate het delict zich ontvouwt kan een dader, mede door de houding van het slachtoffer, van route veranderen. Volgens Polaschek & Hudson (2004) wisselen de doelen van de dader naar aanleiding van de reactie van het slachtoffer. Uit daderinterviews bleek dat verzettend gedrag van het slachtoffer actiever was tijdens de benaderingsfase dan tijdens de uitvoering van het delict zelf. Daders rapporteerden ook medewerking van het slachtoffer, dat zij interpreteerden als impliciete toestemming. Daders, die tot doel hadden het slachtoffer te vernederen, letten veel meer op de reacties van het slachtoffer.

Als er al een classificatie van daders mogelijk is, dan is het door contextvariabelen en situationele factoren zoals verzet van het slachtoffer, buitengewoon moeilijk om een dader vanuit het gepleegde delict te classificeren en op die manier zijn motieven te achterhalen. Toch is vanuit het tweede hoofdstuk een aantal lijnen in dader-slachtofferinteractie te ontdekken. Een bepaald type dader, dat Van Beek (1999) het *seksualiserende type* noemt, vlucht bijvoorbeeld bijna altijd bij verzet van het slachtoffer. Op het moment dat een dader op een typerende manier reageert op slachtofferverzet, kan dit verzet juist een factor worden, waarmee dit dadertype geïdentificeerd kan worden. In onderstaande tabel zijn typen uit hoofdstuk 2 geplaatst, waarbij de auteurs een specifieke daderreactie omschreven bij verzet van het slachtoffer. Het zou interessant zijn verder te onderzoeken in hoeverre deze daderreacties daadwerkelijk typerend zijn, en of daderreacties en dader-slachtoffer-interactiepatronen nog verder te differentiëren zijn.

Tabel 3.9 Daderreactie van verkrachtingstypen bij verzet van het slachtoffer

Dader vlucht	Geweld escaleert
<i>Seksualiserend</i> (Van Beek, 1999)	<i>Wraakzuchtig</i> (Knight & Prentky, 1990; Van Beek, 1999) <i>Anger-retaliation</i> (Groth et al., 1977)
	<i>Impulsief</i> (Cohen et al., 1969) <i>Opportunistisch</i> (Knight & Prentky, 1990) <i>Antisociaal</i> (Van Beek, 1999)
	<i>Ontwikkelingsstoornis (APD)</i> (Hall & Hirschman, 1991)

Volgens Van Beek³⁸ gaat het in het delict om een proces waarin agressieve en seksuele motieven kunnen wisselen. Psychopathie speelt volgens hem een rol in of en hoe dit gebeurt. Door een gebrek aan empathie en een cognitieve deficiëntie in de informatieverwerking handelen psychopathische typen vanuit een soort tunnelvisie. Zij zullen dan ook niet snel van hun 'pad' af gaan, als gevolg van bepaalde situationele factoren (zoals slachtofferverzet).

Het dynamische karakter dat de dader-slachtofferinteractie aan verkrachting geeft is een van de grootste problemen als men onderzoek wil doen naar het geweldsaspect binnen het delict. Een mogelijke manier om hiermee om te gaan is de slachtofferreactie te gebruiken als uitgangspunt, bijvoorbeeld door een splijting te maken tussen verkrachtingen waarbij het slachtoffer zich niet actief verzette en verkrachtingen waarbij dit juist wel het geval was.

Een bijkomend probleem is dat het vrijwel onmogelijk te achterhalen is of de reactie van een slachtoffer uitgelokt is door de dader. Het kan zijn dat de dader een gewilde reactie uitlokt, door het slachtoffer op een speciale manier te bejegenen. In dat geval zal een verandering in geweldgebruik van de dader niet toe te schrijven zijn aan een bepaalde opstelling van het slachtoffer; op diens reactie was immers door de dader geanticipeerd.

3.5.2 Verbaal geweld van verkrachters

Er is nog een ander belangrijk aspect dat achtergebleven is in het bestaande onderzoek over daderprofilering, namelijk de verbale of redestrategieën (*discourse strategies*) die verkrachters gebruiken tijdens (verschillende fasen van) het delict. Verkrachters kunnen verbale communicatie als strategisch middel inzetten om een slachtoffer onder controle te krijgen. In het identificeren van verbale strategieën liggen mogelijkheden tot het achterhalen van daderkenmerken.

Dale, Davies en Wei (1997) signaleren een gebrek aan systematisch onderzoek naar taalgebruik van verkrachters. In een exploratieve studie onderzochten zij de verbale communicatie zoals door slachtoffers gerapporteerd in 252 verkrachtingen, gepleegd door 55 daders. Ze identificeerden een reeks aan *discourse* strategieën, die beschreven worden aan de hand van de drie delictfasen initiatie, behoud en afsluiting. Volgens de auteurs geeft dit globale model, wat zij omschrijven als typologie, mogelijkheden om te komen tot een linguïstisch daderprofiel.

Om tot een analytisch model van verbale communicatie van verkrachters te komen, gebruiken zij socio-linguïstisch onderzoek naar variaties van de spreker in taalgebruik. Vervolgens is het taalgebruik tijdens de delicten, zoals gerapporteerd door de slachtoffers, onderzocht om gelijke vormen van *discourse* vast te stellen, die conceptueel door kunnen gaan als categorieën.

Zij onderscheiden bepaalde *discourse* strategieën, die zij als typerend zien, maar niet exclusief, voor drie fasen van de verkrachting: de initiatiefase (*approach*), de fase van onderhoud (*maintenance*) en de fase van afsluiting (*closure*). Een overkoepelend doel is het verzekeren van medewerking van het slachtoffer. Volgens de auteurs kunnen de strategieën redelijk consistent geassocieerd worden met bepaalde typen verkrachting.

Zij geven vervolgens een conceptueel kader waarin zij deze *discourse* strategieën presenteren (ter illustratie opgenomen in bijlage X). Helaas worden deze verschillende strategieën, die zij binnen verschillende fasen van het delict plaatsen, niet teruggekoppeld naar verkrachterttypen. Hierdoor blijven hun bevindingen steken op een globaal, beschrijvend niveau. Zij zeggen een typologie te geven, maar geven eerder een lijst van mogelijke *discourse* strategieën die daders in de drie delictfasen kunnen hanteren.

Daarnaast bestaan hun data uit indirecte informatie, zoals gegeven door de slachtoffers. Dale en collega's geven zelf ook aan dat deze databron geen betrouwbare informatie verschaft, omdat de interpretatie en herinnering van de slachtoffers vertekeningen kunnen geven. Het materiaal geeft de betekenis van taalgebruik weer zoals geïnterpreteerd door de slachtoffers, in plaats van geverifieerd taalgebruik. Tevens geven zij aan dat de huidige methoden onvoldoende gedetailleerde informatie opleveren over het taalgebruik van de verkrachter gedurende het delict. Deze problemen kunnen ook verklaren waarom er zo weinig onderzoek bestaat naar verbale aspecten in verkrachting. Toch vormt dit veld een interessante onderzoeksrichting, dat een belangrijke bijdrage kan leveren aan begrip over de dader.

---

³⁸ Dr. Henri van der Hoeven Kliniek, open interview 21 maart 2006

3.6 De betekenis van geweld in het delictperspectief

In dit hoofdstuk werd bekeken wat in de literatuur uit het perspectief van het delict bekend is over de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moord. Dit wordt samengevat in paragraaf 3.6.2. Eerst wordt besproken wat de wetenschappelijke en praktische waarde is van de literatuur uit het delictperspectief.

3.6.1 Evaluatie van het delictperspectief

Daderprofilering heeft veel erkenning verworven, ondanks een duidelijk gebrek aan empirisch bewijs van validiteit en juistheid van de onderliggende assumpties (Beauregard, Lussier & Proulx, 2005). Veel uitspraken worden gedaan op basis van ervaringen (Hazelwood & Warren, 2001), in plaats van empirisch onderzoek. Volgens Kocsis (2003) is er een aantal factoren aan te wijzen dat mogelijk bijgedragen heeft aan deze situatie. Ten eerste noemt hij de fictionele betovering waar de media het fenomeen daderprofilering in hullen. Ten tweede het feit dat daderprofilering ontwikkeld en gebruikt is door opsporingsinstanties die niet staan te springen om onafhankelijk kritisch onderzoek, wat in wetenschappelijke kringen juist gangbaar is. Ten derde noemt Kocsis de cirkelredenering, waarbij de betrouwbaarheid en validiteit van daderprofileringstechnieken gedemonstreerd wordt aan de hand van haar aanhoudend gebruik en vraag door de opsporingsinstanties.

De assumpties die aan daderprofilering ten grondslag liggen, lijken nooit te zijn bevestigd. De onderzoeksresultaten van Beauregard et al. (2005) ondersteunen slechts gedeeltelijk de assumptie dat delictgedrag gerelateerd is aan persoonlijke kenmerken van de dader. Zij verwerpen de overtuiging niet, maar wijzen op situationele factoren van dader en slachtoffer, die de modus operandi een dynamisch karakter geven. Delictgedrag is niet stabiel, maar wordt beïnvloed door de complexe interactie tussen persoon en situatie.

Boeken over daderprofilering beschrijven vaak alleen succesverhalen en geen mislukkingen. Een aantal evaluaties van gedragskundige rechercheanalyse bepalen de nauwkeurigheid van de techniek aan de hand van de mate waarin opsporingsambtenaren achteraf tevreden zeggen te zijn met het advies dat zij kregen. Bevindingen worden nergens sterk onderbouwd, ook niet als er een heel boek aan het onderwerp gewijd is. Veel boeken, geschreven door ex-FBI agents of andere 'beoefenaars' van daderprofilering stellen dat profilering een 'kunst' is. Dit onderstreept het gegeven dat de FBI-benadering niet berust op een wetenschappelijke aanpak. De statistische benadering doet in reactie hierop een poging kennis meer empirisch te funderen.

De meeste typologieën die ontwikkeld zijn binnen of in samenwerking met de FBI, berusten op of refereren aan de dichotomie van *organized* en *disorganized* daders. De breed gespreide toepassing van de dichotomie bij seksuele moord berust op een informeel, verkennend onderzoek van slechts 36 daders, die geselecteerd waren als voorbeelden. Er is nergens sprake van een specifiek onderzoek met een representatieve steekproef uit een algemene populatie van seksuele moordenaars of seriemoordenaars. 'Georganiseerde' kenmerken wijzen bij moord, waarbij ook seksuele aspecten gelden, eerder op algemene overeenkomsten (zoals kans op herhaling), waarbij 'ongeorganiseerde' kenmerken dan weer verder differentiëren naar verschillende soorten seriemoord (Canter et al., 2004). Alle seriemoordenaars hebben zowel georganiseerde als ongeorganiseerde kenmerken; de verschillen tussen hen zijn echter meer waarschijnlijk verschillen in het specifieke cluster van ongeorganiseerde variabelen.

Vooralsnog moet gedragskundige daderprofilering vooral worden gezien als één van de middelen die in de opsporing kunnen worden gebruikt, maar niet als wetenschappelijk betrouwbare methode.

De statistische methode, met Canter en Kocsis als belangrijkste aanhangers, is momenteel de meest veelbelovende. Het grootste goed dat deze benadering nastreeft is empirische analyse op puur observeerbare delictkenmerken, losgekoppeld van enige subjectieve waardetoekenning (zoals motieven). Dit doen de verschillende auteurs echter zelf weer teniet, door zelf clusters te creëren in de MDS- of SSA-plots op basis van kenmerken die zij als gemeenschappelijk waarden. Wellicht dat hier een meer betrouwbare oplossing voor gevonden kan worden, waarop een koppeling aan daderkenmerken meer zinvol lijkt.

3.6.2 Samenvatting: de betekenis van het geweld in het delictperspectief

Verkrachting versus seksuele moord

Verkrachting en seksuele moord worden in het delictperspectief meestal apart onderzocht. Dit hangt niet direct samen met de unieke betekenis van de moord in het seksuele delict, maar meer met de verschillende onderzoeksbronnen en methoden die de verschillende delicten vragen.

Na bestudering van het delictperspectief ontstaat het beeld dat onderzoekers van verkrachting moord zien als een gevolg dat na verloop van tijd in de delictketen kan ontstaan. Er wordt aangegeven dat een type verkrachter na verloop van tijd in zijn gewelddoelstelling kan escaleren en moorden kan gaan plegen. Dit impliceert dat seksuele moord in een andere fase zou zitten in de delictketen en niet dat het een ander soort dader betreft.

Toch onderscheiden sommige auteurs een apart type 'seksuele moordenaar', die vaak *hedonistische* moordenaar of meer specifiek *lustmoordenaar* genoemd wordt. Deze procesgerichte plegger wordt seksueel opgewonden van het toebrengen van fysiek en psychisch leed, waaronder angst, bij zijn slachtoffer. De seksuele dader verricht dominerende, rituele handelingen zoals marteling, verminking, het verwijderen van ledematen en necrofilie. De functie of betekenis van dergelijke uitingen van geweld is voor deze dader dan dus seksuele opwinding.

Typologieën

De typologieën van verkrachting en seksuele moord in het delictperspectief zijn net als de typologieën uit het tweede hoofdstuk vooral gericht op (statische) motieven van de dader. In het oorspronkelijke FBI-onderzoek werd de verkrachting of seksuele moord gezien als een uitleving van de fantasieën van de dader.

De betekenis van het geweld dat het *organized* type van het slachtoffer toepast, ligt vermoedelijk in het sadistische karakter van deze dader. Deze seksueel competente plegger dwingt een onderdanige houding van het slachtoffer af en gebruikt een 'rape kit' om het slachtoffer te immobiliseren. Bij de *disorganized* dader, die onverwacht ineens gewelddadig wordt en seksueel incompetent is, zou de betekenis van het geweld in de seksuele frustratie van de dader kunnen liggen. In geval van moord kan deze dader na de dood seksuele handelingen bij het slachtoffer verrichten.

Het brede draagvlak van de *organized-disorganized* dichotomie berust op een informeel, verkennend onderzoek van slechts 36 geselecteerde, illustratieve daders. De dichotomie is in verschillende studies bekritiseerd en weerlegd (bijvoorbeeld Canter et al., 2004). De introductie van een gemengde categorie ondermijnt de waarde van de oorspronkelijke dichotomie en holt diens inhoud en betekenis uit. Mate van organisatie of delictplanning blijkt beter te functioneren als een dimensie om daders in de breedte op in te delen (zie bijvoorbeeld Canter et al., 2004).

Andere dichotome indelingen in het delictperspectief zijn die van *selfish - pseudo unselfish* (Hazelwood, 1995) en *impulsief - ritualistisch* (Hazelwood & Warren, 2000). Op grond van welke theoretische basis of hoe deze dichotomieën tot stand gekomen zijn, wordt niet duidelijk. Ze lijken willekeurig en beperkt in onderscheidend vermogen.

Vanuit het delictperspectief zijn ook meervoudige typologieën opgesteld, die net als in het daderperspectief sterk leunen op motieven. Zo vult Hazelwood (1995) de verkrachters typologie van Groth et al. (1977) aan met een opportunistisch type en kenmerken van het delict en het geweld, maar ook hierbij is niet duidelijk waar deze kenmerken vandaan komen. Het zou dus te ver gaan om deze kenmerken van het geweld aan een betekenis te koppelen. De typologie van Holmes en Holmes (2002) lijkt veel op die van Hazelwood, alleen het opportunistische type ontbreekt. Deze typologie is mede gebaseerd op de MTC:R1 van Knight en Prentky, die inmiddels erg verouderd is en onbetrouwbaar is gebleken. Holmes en Holmes geven zelf wel aan dat de gegeven kenmerken algemene richtlijnen representeren. Deze typologieën zijn helaas te onbetrouwbaar om een betekenis van geweld uit af te leiden.

De typologie van verkrachter-moordenaars van Keppel en Walter (1999) is mede gebaseerd op de typologie van Knight en Prentky en geeft een verklaring voor de moord die vier typen verkrachters plegen. Het *power assertive* type verkracht om zijn dominantie en mannelijkheid te bewijzen. De moord is daarbij veelal een ongeplande overtrokken machoreactie om ontdekking te voorkomen. De *power-reassurance rape-murderer* verkracht ter compensatie van een negatief zelfbeeld en gevoelens van inadequatheid. Als dit initiële delictdoel niet gehaald kan worden, vermoord hij het slachtoffer uit razernij. Het derde, *anger retaliatory* type verkracht uit haat jegens vrouwen. De verkrachting is een ongeplande uitbarsting van geweld waarbij de dader doorgaat met zijn aanvallen totdat hij verzadigd is, ongeacht of het slachtoffer nog leeft. Het *anger excitation* type verkracht en

moordt uit een sadistisch motief. Bij de twee *power* typen vindt dus een verandering van delictdoel plaats; bij de twee *anger* typen is dit niet het geval of wordt dit niet duidelijk.

De typologie van Keppel en Walter kan een aanvulling vormen op de verkrachertypologieën van Groth en collega's of Knight en Prentky. Indien deze gecombineerd worden wordt een verklaring geboden voor het feit dat sommige daders overgaan tot moord en andere niet.

Statistische indelingen

De statistische onderzoeken van verkrachting en seksuele moord richten zich op direct observeerbare gedragingen van de daders. Via een multidimensional scalingtechniek worden vervolgens verschillende gedragsthema's, delicttypen of typen van dader-slachtofferinteractie geïdentificeerd.

Beauregard en Proulx (2002) vonden slechts twee gedragsthema's van seksuele moord, kenmerkend voor een sadistische dader die zijn delict plande en een boosheid-georiënteerde dader die geen delictplanning kent. Kocsis en collega's (2002) vonden vijf gedragspatronen voor beide serieverkrachting en seksuele moord. Eén centraal cluster is in beide onderzoeken algemeen kenmerkend voor alle seksuele moorden of verkrachtingen. Bij seksuele moorden kent dit algemene cluster 'seks' en 'geweld' als centrale variabelen. Dit lijkt logisch want om te kunnen spreken van seksuele moord moet een element van geweld en van seks aanwezig zijn. Bij serieverkrachtingen is het belangrijkste centrale kenmerk 'delictplanning'. De overige vier clusters van serieverkrachting en seksuele moord vertonen opvallende overeenkomsten, wat een dimensionale benadering ondersteunt. De varianten van seksuele moord zouden de geëscaleerde varianten kunnen zijn van serieverkrachting. De vier clusters van verkrachting en seksuele moord, die dus op elkaar lijken, vertonen zelf weer overeenkomsten met dadertypen uit het tweede hoofdstuk, zijnde wraakzuchtig, antisociaal, seksueel (compenserend) en sadistisch. Ook in de andere statistische onderzoeken naar verkrachting worden herkenbare onderliggende delict- of interactiethema's van verkrachting gesignaleerd: macht en controle, agressie/vijandigheid, intimiteit/betrokkenheid, algemene criminaliteit/diefstal/antisociaal.

Volgens Canter et al. (2003) zijn niet elementen van seksuele of fysieke inbreuk onderscheidend voor verkrachters, maar hun stijl van interpersoonlijke transactie. De betekenis van het geweld is daaraan ondergeschikt. In hun onderzoek is alleen bij het vijandige thema sprake van overt fysiek gewelddadig gedrag, dat een expressieve functie zou hebben. Verkrachters die veel geweld toepassen zouden dus automatisch binnen deze categorie vallen, wat het onderscheidend vermogen betreffende de geweldpleging ondermijnt.

Omdat de delictgedragingen in de statistische onderzoeken losgekoppeld zijn van dadermotieven bieden de clusters weinig aanknopingspunten voor de duiding van de geweldsvariabelen. Alleen de interpretatie van het plot en de typen die auteurs daarin 'aanwijzen', geven betekenis aan de resultaten. Deze betekenis is niet objectief bepaald en lijkt te willekeurig. Een koppeling naar daderkenmerken is in de statistische onderzoeken nog niet succesvol gebleken. Dit lukte Häkkänen (2004) alleen bij de diefstal delictstijl (*theft*).

De betekenis van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden kan minder goed afgeleid worden uit de typologieën en statistische onderzoeken van het delictperspectief. Typologieën geven wel achterliggende motieven en kenmerken van het toegepaste geweld, maar zijn niet betrouwbaar. In de publicaties wordt niet beschreven hoe men tot de typologieën gekomen is. Daarnaast geeft men aan dat de typen algemene richtlijnen zijn en dat mengvormen voor kunnen komen. De statistische onderzoeken zijn meer betrouwbaar, maar geven geen aanknopingspunten voor de duiding van het toegepaste geweld, omdat elke relatie met subjectieve waarden zoals motieven vermeden wordt. Vooralsnog zijn deze onderzoeken vooral beschrijvend en kan bekeken worden welke gedragsvariabelen samen en vaker voorkomen.

Verbaal geweld

Dale et al. (1997) identificeren tot slot een aantal verbale strategieën die verkrachters tijdens verschillende fasen van het proces hanteren. Hun onderzoek blijft helaas op een beschrijvend, ongestructureerd niveau hangen. Wellicht kunnen dergelijke *discourse* strategieën in de toekomst meer licht werpen op de functie van het geweld dat verkrachters toepassen.

Aanvalsstijlen

In relatie tot delictdoelen kan de aanvalsstijl van een verkrachting of moord veel zeggen over het initiële doel. Het zou interessant zijn dit verder te bestuderen, want de gegeven typologie van aanvalsstijlen geeft alleen een beschrijving van de aanval, maar niet het achterliggende doel. Bij de *con approach* is er zelden sprake van veel geweld. Bij de *blitz approach* wordt het slachtoffer met direct en schadelijk fysiek geweld onderworpen of uitgeschakeld. Bij de *surprise* benadering wordt het slachtoffer verrast, maar geweld wordt instrumenteel toegepast om het slachtoffer onder controle te houden. De betekenis van deze geweldtoepassingen kan ook alleen gezien worden in relatie tot het doel dat met de aanval beoogd wordt. In enkele andere typologieën of indelingen wordt soms aangegeven wat voor aanvalsstijl een dader hanteert, echter dit wordt niet consistent gedaan dus er kunnen geen conclusies aan worden ontleend.

Contextuele invloeden

Het gedrag van het slachtoffer heeft een effect op het gedrag van de dader. Het valt op dat in het delictperspectief in veel onderzoeken wel rekening gehouden wordt met de reactie van het slachtoffer of interactie tussen dader en slachtoffer. In een aantal gevallen wordt in de statistische benadering een indeling gemaakt naar interactiestijlen, om rekening te houden met deze contextuele invloed.

Binnen het delict kan een dader van route of delictdoel veranderen, naar aanleiding van het gedrag van het slachtoffer. Dit maakt het moeilijk daders te classificeren, motieven en de betekenis van het toegepaste geweld te achterhalen. Wel is er een aantal lijnen in dader-slachtofferreacties te ontdekken. Bepaalde daders vluchten bijna altijd bij slachtofferverzet (seksueel compenserende daders) en anderen escaleren juist in hun geweldtoepassing. Er is meer onderzoek nodig naar de consistentie van dergelijke reacties. Voor de onderzoeker is het moeilijk te achterhalen of een dader een slachtofferreactie heeft uitgelokt of niet.

Het blijft dus moeilijk om een betekenis aan bepaalde delictgedragingen toe te kennen, zo ook bij manifestaties van geweld. Gedragingen kunnen hun betekenis namelijk ook aan andere aspecten van de context ontleenen. Het afdekken van de mond van het slachtoffer met de hand kan bijvoorbeeld als reden hebben dat het delict plaatsvindt in een publieke omgeving, waar het slachtoffer vocaal de aandacht kan trekken. Als dezelfde handeling op een afgelegen plaats gesitueerd is, heeft dit waarschijnlijk een andere betekenis. Acties moeten idealiter dus ook gedefinieerd worden in hun bredere context en dit wordt nergens gedaan.

4. Vergelijking van de perspectieven en conclusie

Bij het bestuderen van de literatuur is geprobeerd in kaart te brengen wat er bekend is over de verschillende manifestaties van het geweld dat de seksuele delictplegers aanwenden en wat daarvan de betekenis is. Daarbij was tevens tot doel gesteld te onderzoeken of er een relatie is met bepaalde daderkenmerken.

In dit laatste hoofdstuk worden de bevindingen vanuit beide perspectieven met elkaar vergeleken en wordt aangegeven hoe de betekenis van het geweld hierbij benaderd kan worden. De bevindingen worden op (wetenschappelijke) waarde geschat en wordt aangegeven in hoeverre de onderzoeksvragen konden worden beantwoord. Overlap tussen de twee perspectieven en eenduidige onderzoeksresultaten zouden een basis moeten bieden voor de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag. Er wordt dan ook besproken of er een overheersende lijn uit de behandelde perspectieven gedestilleerd kan worden en in hoeverre deze een oplossing aandraagt voor de probleemstelling. Dit mondt uit in de conclusie, waarin een antwoord op de centrale probleemstelling wordt gegeven. Daar waar de kennis binnen de onderzochte literatuur ontbrak om de onderzoeksvragen te beantwoorden, worden aanbevelingen gedaan voor toekomstig onderzoek ter opvulling van deze informatiegaten.

4.1 Verschillen tussen de twee perspectieven

Verschillen tussen de perspectieven liggen logischerwijs in lijn van het onderzoeksobject en de doelstellingen die met het onderzoek gediend worden. In het daderperspectief wordt meer aandacht geschonken aan achterliggende invloedsfactoren, of de factoren die in de directe aanloop naar het delict van invloed zijn. Onderzoek wordt hier vooral toegespitst op de klinische behandelsetting en is meestal gericht op interventie, taxatie van recidiverisico en behandelplannen. Terwijl vroeger één homogene behandelaanpak gold voor alle seksuele delinquenten, proberen dadergeoriënteerde onderzoekers de behandelaars tegenwoordig handvaten aan te reiken waarmee de heterogene zedendelinquent geassocieerd kan worden. Er wordt onderzoek gedaan naar motieven, achtergronden, demografische, psychologische en pathologische kenmerken van de dader. Het gedrag tijdens het delict zelf blijft relatief onderbelicht, wat eigenlijk erg vreemd is; de behandelplannen die op basis van het daderonderzoek ontwikkeld worden, zijn er juist op gericht dit gedrag te veranderen. De onderzochte motieven en andere daderkenmerken zijn dus ook niet te koppelen aan specifieke gedragsuitingen tijdens het delict, waaronder het geweldgebruik.

Terwijl in het daderperspectief ook distale factoren in de modellen worden betrokken, concentreren de benaderingen in het delictperspectief zich vooral op proximale factoren. De delictgeoriënteerde onderzoekers hebben als doel de opsporing te ondersteunen met (wetenschappelijke) inzichten over daders, die uit de plaats delict of slachtofferverklaringen herleid kunnen worden. Dit gebeurde lange tijd op weinig wetenschappelijke wijze; vooral bestaande (ervarings)kennis werd gebundeld. Vanaf het moment dat de eerste profileringstechnieken via onderzoek ontwikkeld werden, zijn deze vooral geëvalueerd via verhalende publicaties over succeszaken. Mislukkingen worden meestal achterwege gelaten. Doordat onderzoekers uit het veld van de opsporing vaak huiverig zijn hun kennis 'op straat' te laten belanden, wordt in publicaties weinig gemeld over de gehanteerde theorieën en methoden.

Meer recentelijk wordt met een gedragswetenschappelijke uitbouw meer theoretisch en statistisch te werk gegaan, om zo een meer degelijke empirische basis te creëren. Juist vanuit deze optiek richt men zich in eerste instantie puur op observeerbare delictgedragingen, los van motivationele, cognitieve en andere daderkenmerken. De grootste kritiek die de statistici hebben op de dadertypologische benaderingen uit hoofdstuk 2, is dan ook dat er geen pogingen ondernomen worden om de afzonderlijke gedragingen los te koppelen van de motieven en afgeleide kenmerken van de dader. Andersom zijn de dadergerichte onderzoekers juist van mening dat de gedragingen niet los gezien kunnen worden van dergelijke achtergrondfactoren. Wat dat betreft staan de twee benaderingen volledig los van elkaar.

In de statistische benaderingen van het delictperspectief zijn echter al eerste aanzetten zijn gedaan om de gedragsanalytische resultaten weer te koppelen aan specifieke daderkenmerken, maar dit is nog niet goed gelukt. Het blijkt dat de statistische benaderingen zonder deze koppeling op een beschrijvend niveau blijven zitten. Een verklaring van het toegepaste geweld kan dus ook niet aan deze onderzoeken ontleend worden.

Binnen de twee perspectieven dader en delict van de hoofdstukken 2 en 3 neemt seksuele moord een variërende plaats in. Sommige auteurs zien seksuele moord als uniek delict, anderen beschouwen seksuele moord als de meest extreme uitkomst van een verkrachting. Het blijft lastig om voldoende licht op dit fenomeen te werpen, gezien de zeldzaamheid van het misdrijf en andere beperkingen in onderzoeksmateriaal, zoals de afwezigheid van een slachtofferverklaring.

Uit de gedragswetenschappelijk literatuur van het daderperspectief komt naar voren dat moord vooral gezien wordt als extreemste vorm van geweldgebruik door de verkrachter. Gedifferentieerd wordt naar motieven en mate van geweldtoepassing, waarbij moord aan het einde van het geweldscontinuüm ligt. Binnen de typologieën gaan niet alle verkrachters fysiek gewelddadig te werk, waarmee moord slechts voorkomt bij bepaalde typen, zoals bijvoorbeeld het globale boosheidstype (type 3), het overt seksuele, sadistische type (type 4) en de wraakgemotiveerde typen 8 en 9 van Knight en Prentky. Benadrukt wordt dat het fysieke geweld brute vormen aan kan nemen, echter, moord is een mogelijke, extreme uitkomst.

Opvallend is dat in de literatuur over daderprofilering juist veelal uitgegaan wordt van het bijzondere delict seksuele moord. Sommige auteurs veronderstellen ook dat de seksuele moordenaar een unieke zeden-delinquent is, waarvoor zelfs aparte typologieën opgesteld zijn. Dat veel geschreven is over seksuele moord op zichzelf, is niet erg vreemd, daar in dit opsporingsgerichte perspectief uitgegaan wordt van het delict en niet van de dader. Ook is seksuele moord buiten de relatiesfeer hét delict bij uitstek geschikt voor daderprofilering. Daarnaast worden verkrachting en seksueel moord in het delictperspectief veelal afzonderlijk onderzocht, omdat de beschikbare informatiebronnen daartoe dwingen.

De verkrachters typologieën uit het daderperspectief zijn relatief statisch in hun benadering van de persoon van de dader en het delictgedrag. Typologieën stelen op primaire motieven, die worden omschreven als algemeen geldend voor een type verkrachter. Alleen Polaschek en collega's benaderen verkrachting als een dynamisch concept. Zij onderstrepen de mogelijkheid van wisselende delictdoelen tijdens een verkrachting, mede in relatie tot de reactie van het slachtoffer.

Hoewel de rol van situationele factoren, zoals alcohol, stress, negatieve gevoelens en slachtofferverzet nog onduidelijk is, worden deze factoren erkend. Dit geldt ook voor de rol van seksuele fantasieën. Er wordt zelfs geopperd (Proulx et al. 2002) dat de invloed van deze factoren op het geweldgebruik hoger is dan die van onderliggende daderkenmerken.

Het valt op dat in het delictperspectief van hoofdstuk 3 meer rekening gehouden wordt met de reactie van het slachtoffer of interactie tussen dader en slachtoffer. In een aantal statistische onderzoeken wordt zelfs een indeling gemaakt naar interactiestijlen. Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken dat er notie genomen wordt van de mogelijkheid van wisselende doelen binnen hetzelfde delict. Bij de twee *power* typen van Keppel en Walker vindt bijvoorbeeld een verandering van delictdoel plaats; als het oorspronkelijke delictdoel (dominantie en mannelijkheid uitdragen of compenseren van negatief zelfbeeld) bereikt is of niet gehaald kan worden, vermoordt de verkrachter zijn slachtoffer uit razernij of om ontdekking te voorkomen.

Ook in het onderzoek van Kocsis et al. (2002b) is ruimte voor het idee van een verkrachter die in zijn geweldtoepassing escaleert tot moord. De delictthema's die de auteurs identificeren bij seksuele moord lijken de geëscaleerde varianten te zijn van de delictthema's die zij vinden bij serieverkrachting. Zo is het *rape* type seksuele moordenaar minder wreed in het delict en lijkt de dood bijna onopzettelijk. Dit type lijkt erg op het *intercourse* type van verkrachting. Het doel is seks en het geweld is minimaal, bijna passief, ter controle van het slachtoffer.

In relatie tot delictdoelen zou de aanvalsstijl van de dader veel kunnen zeggen over het initiële doel. Bij de *con approach* is er zelden sprake van veel geweld. Bij de *blitz approach* wordt het slachtoffer meteen met gericht fysiek geweld onderworpen of uitgeschakeld. Bij de *surprise* benadering wordt het slachtoffer verrast, maar geweld wordt alleen gebruikt om het slachtoffer onder controle te houden. De gegeven typologie van aanvalsstijlen geeft een beschrijving van de aanval, maar maakt geen verklarende slag naar het initiële motief voor verkrachting. Het zou interessant zijn verder te onderzoeken of initiële delictdoelen samenhang vertonen met aanvalsstijlen.

4.2 Overlap van de twee perspectieven

Beide perspectieven van hoofdstuk 2 en 3 gaan uit van de assumptie dat de heterogene seksuele dader te classificeren is naar meer homogene subgroepen, ofwel via een typologie, ofwel via een achterliggend traject naar het delict toe, ofwel via onderliggende delictthema's. Beide perspectieven proberen via het gedrag van de dader tot een classificatie of indeling te komen. Overlap zou dus gevonden moeten kunnen worden op het

niveau van het (delict)gedrag van de seksuele delictpleger. Zo bezien kunnen de perspectieven elkaar ook aanvullen. Opvallend genoeg zijn beide perspectieven weinig gedetailleerd in hun omschrijvingen van dit dadergedrag.

Recentelijke initiatieven en gezamenlijke inspanningen van de twee disciplines proberen de opsporings-taxonomieën en klinische of behandelparadigma's dichter bij elkaar te brengen. Zo proberen de Behavioral Science Unit van de FBI en het Massachusetts Treatment Center bijvoorbeeld te bepalen of indicatoren van de plaats delict, zoals gehanteerd in de opsporing, gebruikt kunnen worden om de typen te identificeren van de empirisch afgeleide MTC:R3. Daarbij werd duidelijk dat er veel werk verzet moet worden, wil de typologie toepasbaar zijn voor de opsporing.

Omdat de literatuur uit het delictperspectief in de meeste gevallen ófwel toegespitst is op seksuele moord, ófwel op verkrachtingen, blijft het moeilijk om de twee perspectieven met elkaar te vergelijken om overeenkomsten te vinden. Idealiter zou er meer delictgeoriënteerd onderzoek moeten plaatsvinden naar verkrachting en seksuele moord samen.

In beide perspectieven komen vaak dezelfde motieven of thema's van verkrachting en/of seksuele moord terug: (seksueel) compenserend; wraakzuchtig (boosheid); sadistisch; en antisociaal of impulsief/opportunistisch. De vier typen *rape-murderers* van Keppel en Walter zijn gebaseerd op de oorspronkelijke verkrachters typologie van Knight & Prentky (gebaseerd op de typologie van Groth et al., 1977). Het feit dat zij alle vier typen herkennen als moordenaar, zou impliceren dat de vier oorspronkelijke verkrachters typen alle vier moord als extreemste delictuitkomst hebben (alleen de bevindingen over de compenserende verkrachters uit hoofdstuk 2 spreken dit tegen, die over het algemeen nauwelijks agressief zijn en vluchten bij verzet). In het motief komen de typen overeen, alleen de delictuitkomst verschilt. De bepalende factor ligt dus bij de mate en uitkomst van het toegepaste geweld. Dit maakt het des te belangrijker de betekenis hiervan te achterhalen.

In combinatie met de verkrachters typologieën uit het tweede hoofdstuk sluit de typologie van Keppel en Walter goed aan bij het idee van wisselende delictdoelen van Polaschek et al. (2001). Keppel en Walter gaan er bij het tweede type bijvoorbeeld vanuit dat de dader van een seksueel doel overstapt op een agressief doel, doordat het eerste doel niet gehaald kan worden. Het dader- en het delictperspectief lijken elkaar op deze manier aan te kunnen vullen.

In eerste instantie lijken verkrachting en seksuele moord in het delictperspectief als verschillende soorten misdrijven te worden beschouwd, omdat ze steeds los van elkaar onderzocht worden. Na nauwkeuriger studie ontstaat echter het beeld dat onderzoekers van verkrachting de moord zien als een gevolg dat na verloop van tijd in de delictketen kan ontstaan. Een verkrachter kan na verloop van tijd kan escaleren in zijn geweldtoepassing. Dit impliceert dat seksuele moord in een andere fase zit in de delictketen en dat het niet een ander soort dader betreft.

Afgezien van de lustmoordenaar is de seksuele moord dus te zien als uiterste manifestatie van geweld op een geweldscontinuüm van seksuele delictpleging. De moord kan daarbij verschillende functies hebben. Een voorkomend instrumenteel doel is het onschadelijk maken van het slachtoffer als getuige, teneinde ontdekking te voorkomen. De moord kan ook een niet bedoeld gevolg zijn van een gewelddadige verkrachting. Sadisme kan daarbij een rol spelen, maar er zijn ook zaken bekend met enkelvoudige uitingen van geweld, die ongelukkig uitpakt en resulteerden in de dood van het slachtoffer.

De overlap van de twee perspectieven kan wellicht het best worden benaderd in termen van delictdoel. Het initiële delictdoel weerspiegelt het primaire of achterliggende motief voor de verkrachting. Als dit doel wisselt krijgt het geweld een andere lading. De betekenis verandert; direct, in functie (bijvoorbeeld van controle naar ontlasting) of subjectiever in de boodschap of waarde die het met zich meedraagt. Er ontstaat een ander doel.

De notie van wisselende delictdoelen lijkt ook een brug te kunnen slaan tussen de verkrachter en de seksuele moordenaar, die initieel zelfs gelijke doelen kunnen hebben. De betekenis van het toegepaste geweld kan dus overkoepelend worden bezien in termen van (wisselend) delictdoel, waarbij situationele factoren (zoals slachtofferreactie) hun invloed doen gelden.

Hoewel de rol van bepaalde situationele factoren, zoals alcohol, stress, negatieve gevoelens en slachtofferverzet nog onduidelijk is, worden deze factoren wel in beide perspectieven erkend. Dit geldt ook voor de rol van seksuele fantasieën. Tot slot lijken vooral psychopathie en sadisme in beide benaderingen belangrijke constructen bij de gewelddadigheid van seksuele delinquenten. Onderzoek is momenteel nog volop in ontwikkeling over de precieze invloed van de elementen van psychopathie op het geweld.

4.3 Benadering van de betekenis van het geweld in seksuele misdrijven

De vergelijking van de literatuur uit de twee perspectieven levert belangrijke bevindingen op betreffende de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moorden. Deze betekenis blijkt op een aantal manieren te benaderen.

Motieven van de delictpleging

De betekenis van het geweld is te benaderen via de het motief om het delict te plegen. Om onderscheid aan te brengen in verkrachtingen en seksuele moorden, zoeken ontwikkelaars van typologieën hun toevlucht in het achterliggende delictmotief van daders. De geweldsuiting moet dit motief weerspiegelen en daar zou ook de betekenis gevonden kunnen worden. Na alle typologieën en thema's uit de beide perspectieven bestudeerd te hebben, lijken vaak dezelfde hoofdmotieven of typen terug te komen: hoofdzakelijk seksueel of compensatie van (seksuele) gevoelens van inade-quaatheid; wraakzuchtig of boosheid; hoofdzakelijk sadistisch; impulsief/opportunistisch of antisociaal.

De ontwikkelingsmodellen, gedragsthema's en delictstijlen uit de hoofdstukken 2 en 3 richten zich in wat mindere mate ook op motieven. Het geweld kan bijvoorbeeld worden gezien in termen van delictroutes naar verkrachting. In dat geval wordt de betekenis van het geweld opgehangen aan verschillende ontwikkelingspaden en oorzakelijke factoren die tot het delict leiden. De persoonlijkheidsstoornis psychopathie en de parafilie sadisme worden genoemd, maar ook andere, meer distale factoren, die hun weerslag hebben op de levensloop van de dader. Een voorbeeld is fysiek en psychisch misbruik in de kinderjaren, wat in combinatie met andere invloedsfactoren kan leiden tot seksuele geweldpleging.

Men kan aandragen dat deze distale factoren niets van doen hebben met de reden van bepaalde toepassingen van geweld tijdens het delict. In het delictperspectief van hoofdstuk 3 worden dergelijke factoren ook verwaarloosd. Toch dienen deze factoren bij de duiding van de betekenis van het geweld betrokken te worden. Als deze factoren hebben geleid tot de uiteindelijke delictpleging, kunnen ze ook van invloed zijn op de manier waarop het delict uitgevoerd wordt.

De betekenis van manifestaties van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden kan minder goed afgeleid worden uit onderzoeken binnen het delictperspectief. Typologieën uit dit perspectief geven wel achterliggende motieven en kenmerken van het toegepaste geweld, maar zijn niet betrouwbaar. In de publicaties wordt meestal niet beschreven hoe men tot de typologieën gekomen is. Daarnaast wordt aangegeven dat de typen algemene richtlijnen zijn en dat mengvormen voor kunnen komen.

De statistische onderzoeken zijn meer betrouwbaar, maar geven geen aanknopingspunten voor de duiding van het toegepaste geweld, omdat elke relatie met motieven of andere achtergrondkenmerken gemeden wordt. Vooralnog zijn deze onderzoeken vooral beschrijvend en kan bekeken worden welke gedragsvariabelen samen en vaker voorkomen. Na statistische analyse worden door de onderzoekers zelf delictthema's aan de verschillende groepen toegekend, die betekenis kunnen geven aan het toegepaste geweld. De clusters zijn echter behoorlijk subjectief toegeschreven, wat de waarde van de afzonderlijke thema's niet ten goede komt.

De MTC:R3 typologie van Knight en Prentky uit het daderperspectief is over de hele breedte van de literatuur het meest empirisch onderzochte en meest betrouwbare classificatiesysteem dat nu bestaat. Toch laten de ontwikkelaars ook dit systeem achter zich, doordat een aantal problemen onoverkoombaar bleken. Momenteel is men op zoek naar een meer dimensionaal classificatiesysteem, dat plaats biedt aan elementen van het construct psychopathie. Een dergelijk systeem biedt mogelijk meer houvast bij de bestudering van de betekenis van het geweld dat de verkrachters hanteren. De onderzoeken die vandaag de dag voorhanden zijn, bieden deze houvast onvoldoende. Het is dan ook nog te voorbarig om de betekenis van het toegepaste geweld te koppelen aan dader- en/of delictkenmerken.

Functie van het geweld

Via de functie is de betekenis van het toegepaste geweld meer proximaal te benaderen. De functie van de daadwerkelijke geweldtoepassing wordt in de literatuur soms kort aangehaald, waarbij duidelijk de instrumentele-expressieve indeling van geweld als richtlijn gebruikt wordt. De functie van het geweld is enerzijds 'instrumenteel' om het slachtoffer te overmeesteren, medewerking te verkrijgen of onder controle te krijgen en houden (bij de

compenserende en seksualiserende typen). Anderzijds wordt er aangegeven dat aan deze controlerende functie voorbij gegaan wordt en het geweld een 'expressieve' functie heeft, in veel gevallen het uitdrukken van boosheid of het nemen van wraak. Als het geweld expressief ingezet wordt, wil dat zeggen dat het een waarde in zichzelf vertegenwoordigt, zoals het uiten van boosheid, het nemen van wraak of het vernederen van 'alle vrouwen'. Maar ook hier is het geweld altijd te bezien als functioneel voor een dader. De verkrachting en het (excessieve) geweldgebruik vormen een manier voor de dader om tot ontlasting te komen. Ook kan de functie van 'expressief' geweld voor de dader zijn om de eigen (psychische) pijn te verdoven. Een andere functie die gesignaleerd wordt is seksuele opwindning. Sadistische plegers worden seksueel opgewonden van het (excessieve) geweldgebruik. De vraag is in hoeverre een dergelijke 'expressieve' functie altijd te achterhalen is. Of het verschil duidelijk te achterhalen is tussen een pijnreducerende functie en een ontlastingsfunctie bij boze daders, valt te betwisten. De indeling naar instrumenteel of expressief geweld is helaas minder onderscheidend gebleken dan verondersteld werd en ook binnen een delict zijn beide functies vaak aanwezig. Door contextuele factoren, zoals de reactie van het slachtoffer kan geweld omslaan van gematigd, instrumenteel naar expressief. In dergelijke gevallen is het vaak heel moeilijk om een zuiver onderscheid te maken tussen instrumenteel en expressief geweld.

In 1.2.2 werd ook gepleit voor een indeling naar defensief versus begerend of naar reactief versus proactief. Deze indelingen komen in de literatuur verder niet actief naar voren, maar zouden wel gebruikt kunnen worden om de betekenis van het geweld te benaderen. De indelingen illustreren dat er bij de functie van geweld ook meerdere dimensies zijn. Het is zeker nuttig om verder uit te bouwen hoe de functie van geweld benaderd kan worden.

Wisselende delictdoelen

Een andere belangrijke bevinding die na bestudering van beide perspectieven op de voorgrond treedt, is de notie dat delictdoelen van een dader kunnen wisselen binnen de verkrachting. Deze notie is van groot belang bij de bestudering van de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moorden. De notie van wisselende delictdoelen vormt tevens de lijm tussen verkrachtingen en seksuele moorden; hij ondersteunt het idee dat beide misdrijven op eenzelfde continuüm liggen.

De betekenis van het toegepaste geweld wordt meestal gerelateerd aan het initiële delictdoel dat de dader heeft bij aanvang van de verkrachting. Het is gebleken dat delictdoelen kunnen wisselen binnen één delict en dat er ook meerdere doelen aanwezig kunnen zijn. Dit maakt het moeilijker de specifieke functie van het geweld te achterhalen, naarmate het delict verder is gevorderd.

Bij de wisseling van delictdoelen kan zoals gesteld de reactie van het slachtoffer een rol spelen. Als men niet op de hoogte is van de reacties van het slachtoffer, zijn deze veranderingen in delictdoel moeilijk te duiden.

Een gerelateerd probleem is, dat het zeer moeilijk te achterhalen is of de dader de reactie van het slachtoffer bewust heeft uitgelokt en er dus op anticeerde. Een slachtofferverklaring geeft dergelijke manipulatieve bedoelingen niet snel weer. Dit maakt het heel moeilijk om een betekenis aan bepaalde gedragingen tijdens het delict toe te kennen, zo ook bij manifestaties van geweld.

Overige situationele factoren

Veel gedragingen ontleen hun betekenis aan andere aspecten van de context. Het afdekken van de mond van het slachtoffer met de hand kan bijvoorbeeld als reden hebben dat het delict plaatsvindt in een publieke omgeving, waar het slachtoffer vocaal de aandacht kan trekken. Als dezelfde handeling op een afgelegen plaats gesitueerd is, heeft dit waarschijnlijk een andere betekenis. Acties moeten idealiter dus ook gedefinieerd worden in hun bredere context en dit wordt nergens gedaan.

Daarnaast kunnen context, stemming (negatieve gevoelens) en fysiologische veranderingen, bijvoorbeeld door middelengebruik, disinhberend werken. Dit kan de aanleiding zijn tot het plegen van het delict, maar ook tijdens het verloop van het misdrijf andere doelen en de daarmee geassocieerde gedragspatronen activeren. Excessieve uitingen van geweld kunnen dus samenhangen met de situatie of stemming van een dader tijdens een specifiek delict, en hoeven niet algemeen kenmerkend te zijn voor de dader.

Psychopathie en emotieregulatie

Het verschil in geweldgebruik in verkrachtingen is volgens velen een reflectie van de interpersoonlijke omgangsstijl, die kan samenhangen met persoonlijkheidsstoornissen. Uit de literatuur blijkt dat psychopathie en sadisme vooral in gewelddadige verkrachtingen en seksuele moord van invloed zijn. Om deze rol te kunnen duiden ging men lang uit van twee factoren van psychopathie (PCL-R). Verschillende auteurs veronderstelden dat de eerste factor, die antisociale gedragingen bevat, bepalend was voor een gewelddadige karakter van verkrachting. Meer recentelijk is gebleken dat gebreken in de affectregulatie hiervoor verantwoordelijk zijn. Diverse auteurs benadrukten al dat de gedragsregulatie een belangrijke rol speelt bij seksueel geweld (Marshall, Laws & Barbaree, 1990; Pithers, 1993; Ward et al., 1998).

Cognitieve schema's

Bij theorieën die de causale rol van cognitieve schema's ondersteunen, zouden verklaringen van de toepassing van geweld in verkrachtingen ook samenhangen met deze cognitieve vervormingen. De betekenis van het geweld lijkt niet direct te herleiden uit eventuele cognitieve schema's die de dader hanteert. Deze schema's lijken het deviante gedrag meer te rechtvaardigen voor de individuele dader of hoogstens te faciliteren. Er zijn namelijk meer mannen met dergelijke cognitieve schema's, die hier niet naar handelen.

Deze verschillende manieren om de betekenis van het geweld te duiden, leveren zoals reeds aangegeven helaas geen eenduidig, betrouwbaar beeld op van de (betekenis van) geweldtoepassing in verkrachtingen. Zij moeten worden gezien als handvaten voor toekomstig onderzoek en leiden in de conclusie naar een aantal hypothesen.

4.4 Conclusie

Uit de literatuur blijkt dat verkrachters en seksuele moordenaars sterk heterogeen zijn op uiteenlopende gebieden. In de sociaal-wetenschappelijke literatuur worden verschillende indelingen gehanteerd om deze heterogeniteit te reduceren. Door diverse auteurs zijn typologieën opgesteld voor verkrachters en/of seksuele moordenaars. Deze werden in het daderperspectief van hoofdstuk 2 en het delictperspectief van hoofdstuk 3 besproken. De indeling naar subtypen berust hoofdzakelijk op het motief dat aan de verkrachting ten grondslag zou liggen. Achterliggende thema's bij die motieven zijn seks, macht en agressie. De meestgenoemde motieven en delictthema's in beide perspectieven zijn (seksuele) compensatie, wraak (uit woede jegens vrouwen), opportunisme (algemene antisociale levensstijl) en sadisme.

Er wordt zeer beperkt over het toegepaste geweld gesproken, veelal in termen van instrumentele of expressieve functie. Er wordt aangegeven of een type een noodzakelijke mate van geweld hanteert om het delict te kunnen plegen, of dat hij daaraan voorbij gaat en 'zeer gewelddadig' of 'extreem gewelddadig' te werk gaat. Maar wat is 'excessief' of 'extreem' geweld? Het is opmerkelijk dat de uiteenlopende onderzoeken bijna allemaal getekend zijn door een gebrek aan gedragsdetail. Vooral de onderzoeken in het daderperspectief, die uiteindelijk gericht zijn op gedragsverandering via behandeling, beschrijven dit gedrag slechts globaal (met uitzondering van de delictscenarioprofielen van Van Beek). Het lijkt ze vooral om de aanloop naar het delict te gaan (terugvalrisico) en niet om het gewelddadige gedrag tijdens het delict zelf. Misschien is het nog vreemder dat ook de onderzoekers uit het delictperspectief erg abstract blijven over de geweldtoepassing. Zij nemen juist het delict als uitgangspunt van onderzoek, maar lijken zich ook te verliezen in de race om de beste daderindeling te ontwikkelen. Wat in de statistische benadering veelbelovend begint met objectief waarneembare delictkenmerken, eindigt in abstracte, subjectief bepaalde categorieën van thema's.

De typologische indelingen uit de hoek van de FBI noemen wel specifieke delictkenmerken bij de typen, waarbij ook kenmerken van het geweld genoemd worden. Deze indelingen zijn echter niet betrouwbaar en niet toetsbaar omdat nergens beschreven is hoe de classificatiesystemen precies zijn ontwikkeld.

Sommige auteurs uit het daderperspectief halen de invloed van het slachtoffer op het verloop van het delict kort aan. Zo zou de seksualiserende of compenserende dader in de meeste gevallen vluchten bij slachtofferverzet, terwijl de opportunistische dader door verzet juist extreem gewelddadig kan worden. Bij de meeste onderzoeken wordt verkrachting echter behoorlijk statisch benaderd. In het delictperspectief wordt meer rekening gehouden met de invloed van het slachtoffer; de statistische benaderingen benoemen delictthema's vaak in termen van dader-slachtofferinteractie.

Het meest valide en empirisch onderbouwde classificatiesysteem voor verkrachters dat er nu is, de MTC:R3 van Knight en Prentky, is recentelijk losgelaten door de ontwikkelaars, omdat er nog steeds problemen binnen het systeem waren en verbetering via de oude weg niet meer mogelijk leek. Gepleit wordt nu voor een dimensionele benadering van verkrachting, waarbij voorbij gegaan wordt aan het idee van vaste categorieën en vrijer gescoord kan worden op verschillende dimensies.

Momenteel is men het eens dat psychopathie van invloed is op de gewelddadigheid in verkrachtingen. Vermoed wordt dat vooral de affectregulatie verantwoordelijk is voor de gewelddadigheid van verkrachters. De invloed van seksueel sadisme is nog moeilijker te vangen dan de invloed van psychopathie.

Dit onderzoek brengt vooral een gebrek aan kennis over specifiek gedrag in verkrachtingen, waaronder de toepassing van geweld aan het licht. Dit is opvallend, zeker omdat de omvang van dit rapport al illustreert dat er een enorm veel informatie is over seksuele agressie en verkrachting. In geen van deze publicaties wordt echter dieper ingegaan op verschillende uitingen van geweld en mogelijke betekenis van deze toepassing. Het verschil in benaderingen van verkrachting en seksuele moord maakt de onderzoeken moeilijk vergelijkbaar, wat zelfs binnen de perspectieven al een probleem is. Er zijn vaak grote verschillen in onderzoekspopulatie, onderzoeksmethoden en informatiebronnen. Afgezien van deze toetsingsproblemen lopen de verschillende publicaties ook binnen dader of –delictperspectief uiteen in hun benadering van gewelddadige seksuele delicten. De bevindingen zijn door het bijzondere karakter van de onderzoekspopulaties ook moeilijk te generaliseren.

Geconcludeerd wordt dan ook dat het moeilijk is uitspraken te doen over de betekenis van het geweld in verkrachtingen en seksuele moorden, op basis van wat er geschreven is binnen de twee perspectieven. De wetenschappelijke literatuur blijkt weinig directe houvast te bieden voor een studie naar de betekenis van het geweld. Onderzoeken doen uitspraken op verschillende abstractieniveaus. De meeste dadertypologieën kennen weinig empirische ondersteuning en waar deze wel voldoende aanwezig is, blijken de classificaties meer geschikt voor toepassing in een klinische behandelsetting dan voor ontrafeling van het delictproces. Het perspectief van het delict biedt meer handvaten voor een koppeling van delict- en daderkenmerken, al worden bij gedragskundige daderprofilering assumpties gehanteerd, die niet altijd even robuust blijken te zijn. Ook hier blijkt dat clustering van daders naar afzonderlijke typen moeilijk is, mede door de individuele variabiliteit in modus operandi en de invloed van contextuele factoren. Daarnaast krijgen de clusters pas betekenis nadat deze door de onderzoekers zelf wordt toegewezen. Uit deze brede literatuuranalyse wordt dus duidelijk dat er gericht wetenschappelijk onderzoek nodig is naar de betekenis van verschillende manifestaties van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden.

Toch heeft dit onderzoek een aantal waardevolle opbrengsten. Een belangrijke bevinding is dat de indeling naar instrumenteel of expressief geweld minder onderscheidend is dan verondersteld wordt. Onder meer omdat beide functies vaak binnen een delict aanwezig zijn. Door situationele factoren, zoals de reactie van het slachtoffer, kan geweld ongemerkt veranderen van instrumenteel naar expressief. Op het moment dat een slachtoffer zich verzet en het geweldgebruik van een dader intensificeert, wordt het onduidelijk of het verhoogde geweld nog steeds een instrumentele functie heeft (slachtoffer onder controle krijgen), of inmiddels een expressieve (boosheid).

Daarnaast is het duidelijk geworden dat verkrachting en seksuele moord zeer waarschijnlijk op eenzelfde geweldscontinuüm liggen. Afgezien van de zogenaamde lustmoordenaar, die seksueel opgewonden raakt van de feitelijke doding van zijn slachtoffer, is het niet aannemelijk dat verkrachters en seksuele moordenaars intrinsiek andere soorten daders zijn.

In deze lijn ligt ook de bevinding dat verkrachting als een dynamisch concept benaderd moet worden. Uit dit literatuuronderzoek blijkt dat gedrag van verkrachters en de betekenis van het toegepaste geweld moeilijk typologisch te benaderen is. Het gedrag en de geweldtoepassing van een dader veranderen in de eerste plaats tussen verschillende delicten, waarbij escalatie van verkrachting naar seksuele moord kan optreden. In de tweede plaats is het delictgedrag *binnen* het delict variabel. Men dient zich te realiseren dat delictdoelen kunnen wisselen door situationele invloeden, waaronder de reactie van het slachtoffer. Initiële delictdoelen en bijbehorende functies van geweldgebruik kunnen tijdens het delict plaatsmaken voor een ander doel, waarmee ook de functie van het toegepaste geweld kan veranderen. Alleen als hiermee rekening gehouden wordt, kan de betekenis van het geweld dat een dader toegepast geanalyseerd worden.

Tot slot is op basis van de bevindingen van dit onderzoek een aantal hypothesen op te stellen:

- H1: Afgezien van de zogenaamde lustmoord, liggen verkrachting en seksuele moord op eenzelfde continuüm van geweld;
- H2: Verkrachting is een dynamisch delict, waarbinnen de doelen van de dader kunnen wisselen. Hiermee wisselt ook de functie en betekenis van het geweld.
- H3: Situationele factoren, zoals de reactie van het slachtoffer, zijn bepalend bij het geweld dat een dader hanteert;
- H4: De aanvalsstijl van een dader weerspiegelt zijn initiële delictdoel of primaire motief.
- H5: Psychopathie faciliteert het geweld in verkrachtingen via de affectregulatie;
- H6: Psychopathische kenmerken faciliteren sadistische neigingen;
- H7: Cognitieve vervormingen hebben vooral een rechtvaardigende of ten hoogste faciliterende invloed.

4.5 Aanbevelingen

In de eerste plaats is er gericht onderzoek nodig naar de specifieke uitingen van geweld in verkrachtingen en seksuele moorden, in relatie tot delict- en daderkenmerken. De onderzoeker dient zich te beseffen dat de betekenis van het geweld kan worden benaderd vanuit verschillende abstractieniveaus (motieven, functie, delictdoelen) met verschillende dimensies. Bij de onderwerpafbakening en operationalisatie moet hij hiermee rekening houden.

De beschreven opbrengsten van dit onderzoek zijn vooral aandachtspunten, waar vervolgonderzoek rekening mee zou moeten houden. Wisselende doelen binnen één delict, de rol van situationele factoren zoals de slachtofferreactie, de invloed van psychopathie, de affectregulatie en sadisme zijn niet te verwaarlozen factoren. De opgestelde hypothesen kan de onderzoeker als uitgangspunt nemen.

De notie dat delictdoelen kunnen wisselen onderstreept het belang meer inzicht te krijgen in het delictproces, de dader-slachtofferinteractie en de invloed hiervan op de geweldtoepassing. Er zijn aanwijzingen dat ook in deze heterogeniteit orde aan is te brengen. Te denken valt aan de bevinding dat de meeste seksuele of seksueel compenserende plegers vluchten bij slachtofferverzet, of dat opportunistische daders juist meer gewelddadig worden. Wellicht kan onderzoek uitwijzen dat er meer herkenbare patronen zijn van reacties op slachtofferverzet, kenmerkend voor bepaalde daders.

Met een meer dynamische benadering van verkrachting en mogelijkheid van wisselende delictdoelen is de dader een belangrijke onderzoeksbron. Juist deze dader kan het inzicht verschaffen in zijn (wisselende) bedoelingen. Hier ligt ook meteen een knelpunt: de persoonlijkheidskenmerken die de meest gewelddadige daders bezitten, maken hem tot een onbetrouwbare informatiebron. Een vereniging van bronnen zoals daderdossiers, slachtofferverklaringen en andere politieke gegevens zouden een meer betrouwbare basis moeten vormen.

In dit onderzoek is wegens praktische beperkingen hoofdzakelijk de gedragwetenschappelijke literatuur betreffende volwassen zedendelinquenten onderzocht. De betekenis van het geweld zou eigenlijk niet bestudeerd moeten worden, beperkt tot enkele typen zedendelinquenten (als er al sprake kan zijn van een dergelijke verdeling). Kindermisbruik is geen delictgedrag dat zich beperkt tot pedoseksuele delinquenten. Volwassen en jeugdige slachtoffers blijken niet altijd exclusieve groepen voor daders. Verkrachters die zich richten op volwassen slachtoffers kunnen zich ook aan kinderen vergrijpen of andersom. Het verdient dus aanbeveling de betekenis van geweld ook te bestuderen bij verkrachtingen en seksuele moorden gepleegd door jeugdige of pedoseksuele daders. Overigens zijn preferentiële pedoseksuele of pedofiele daders zelden gewelddadig.

De bevinding dat verkrachting en seksuele moord in elkaars verlengde liggen pleit ervoor verkrachting en seksuele moord samen in een ontwikkelingsperspectief te onderzoeken, wat tot nu toe in weinig gedaan is. Verkrachtingen worden in in het delictperspectief hoofdzakelijk bestudeerd met slachtofferverklaringen en seksuele moorden op basis van andere delictinformatie. Dit maakt dat de onderzoeken niet te vergelijken zijn. Als men iets over de betekenis van het toegepaste geweld wil kunnen zeggen, is het van het grootste belang dat verkrachting en seksuele moord in elkaars licht worden gezien. Daderinterviews en dossieronderzoek kunnen onder meer een waardevolle methode bieden om een onderzoek over het hele spectrum te verrichten. Met het oog op de geringe onderzoekspopulatie wordt internationaal onderzoek aanbevolen.

Literatuur

- Alison, L. (2005). 'From trait-based profiling to psychological contributions to apprehension methods', in: L. Alison (Ed.), *The Forensic Psychologist's Casebook; Psychological profiling and criminal investigation*. Portland, Oregon: Willan Publishing, pp. 3-22.
- Alison, L.J., Bennell, C. Mokros, A. & Ormerod, D. (2002). The personality paradox in offender profiling : A theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions. *Psychology, Public Policy and Law*, 8 (1), 115-135.
- Barbaree, H.E. & Marshall, W.L. (1991). The Role of Male Sexual Arousal in Rape: Six Models. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 39 (5), 621-630.
- Barbaree, H.E. & Serin, R.C. (1993). 'Role of male sexual arousal during rape in various rapist subtypes', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham & M.S. Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment, and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp.99-114.
- Beauregard, E., Lussier, P. & Proulx, J. (2005). The role of sexual interests and situational factors on rapists' modus operandi: Implications for offender profiling. *Legal and Criminological Psychology*, 10 (2), 265-278.
- Beauregard, E., Proulx, J. & Rossmo, K. (2005). Spatial patterns of sex offenders: Theoretical, empirical, and practical issues. *Aggression & Violent Behavior*, 10, 579-603.
- Beauregard, E. & Proulx, J. (2002). Profiles in the offending process of nonserial sexual murderers. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46 (4), 386-399.
- Beech, A., Fisher, D. & Ward, T. (2005). Sexual Murderers' Implicit Theories. *Journal of Interpersonal Violence*, 20 (11), 1366 -1389.
- Beek, D.J. van (2005). Het nut van profielbeschrijvingen van verkrachters. *Patient Care Neuropsychiatrie & Gedragsneurologie*, oktober, 195-197.
- Beek, D. J. van (1999). *De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten*. Deventer, Gouda Quint.
- Berner, W., Berger, P. & Hill, A. (2003). Sexual sadism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47 (4), 383-395.
- Blaauw, E., Ferenschild, K., Koppen, P.J. van, & Sheridan, L.P. (2002). 'Gedragskundige daderprofilering', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (eds.), *Het Recht van Binnen. Psychologie van het Recht*. Deventer: Kluwer, pp. 217-236.
- Blankstein, J.H. (1996). Seksuele delinquenten in Nederland (2). *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 1032-1039, reactie op het artikel Seksuele delinquenten in Nederland van J. Frenken, L. Gijs en D.J. van Beek in MGv 1996 (4).
- Bogers, (2000), C.H.M. (2000). 'Wat er ook gebeurt: over veiligheidsaspecten in de omgang', in: T.I. Oei, & M.S. Groenhuijsen (Red.), *Forensische Psychiatrie anno 2000. Actuele ontwikkelingen in breed perspectief*. Deventer: Gouda Quint, pp. 317-330.
- Bontekoe, E.H.M. (1984). Criminaliteit en geslacht. *Tijdschrift voor Criminologie*, 26 (1), 18-32.
- Brown, S.L. & Forth, A.E. (1997). Psychopathy and Sexual Assault: Static Risk Factors, Emotional Precursors, and Rapist Subtypes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65 (5), 848-857.
- Bukatko, D., & Daehler, M.W. (2001). *Child Development: A Thematic Approach*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Burgess, A.W., Hartman, C.R., Ressler, R.K., Douglas, J.E., & McCormack, A. (1986). Sexual homicide: a motivational model. *Journal of Interpersonal Violence*, 1 (3), 251-272.

- Canter, D.V. (2004). Offender profiling & Investigative Psychology. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 1 (1), 1-15.
- Canter, D.V., Alison, L.J., Alison, E & Wentink, N. (2004). Organized-disorganized typology of serial murder: Myth or model? *Psychology, Public Policy and Law*, 3, 293-320.
- Canter, D.V., Bennell, C., Alison, L. J.& Reddy, S. (2003). Differentiating sex offences: behaviorally based thematic classification of stranger rapes. *Behavioral Sciences & the Law*, 21, 157-174.
- Canter & Heritage (1990). A multivariate model of sexual offence behaviour: developments in offender profiling. *Journal of Forensic Psychiatry*, 1(2), 185-212.
- Cohen, M.L., Seghorn, T. & Calmas, W. (1969). Sociometric study of sex offenders. *Journal of Abnormal Psychology*, 74, 249-255.
- Cooke D.J., Michie C. (2001). Refining the construct of psychopathy: Towards a hierarchical model. *Psychological Assessment*, 13 (2), 171-188.
- Dale, A., Davies, A. & Wei, L. (1997). Developing a typology of rapists' speech. *Journal of Pragmatics*, 27(5), 653-669.
- Daversa, M. T., Sitnikov, L. & Knight, R.A. (2006). *Investigating the Relation of Secondary Psychopathy and Borderline Personality Features in a Sample of Sexual Offenders*. Poster, presented at the Annual Meeting of the Society for Research in Psychopathology.
- Davies, A. (1992). Rapists' behaviour: A three aspect model as a basis for analysis and the identification of serial crime. *Forensic Science International*, 55(2), 173-194.
- Davies, A., Wittebrood, K. & Jackson, J.L. (1998). *Predicting the criminal record of a stranger rapist* (special interest series paper 12). London: Home Office Policing and Reducing Crime Unit.
- Douglas, J.E., Burgess, A.W., Burgess, A.G. & Ressler, R.K. (1992). *Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crime*. New York: Simon & Schuster.
- Due, N., & Edelmann, R.J. (1997). The role of criminal fantasy in predatory and opportunistic sex offending. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 18-29.
- Ellis, L. (1993). 'Rape as a biosocial phenomenon', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, & M.S. Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 17-41.
- Everaerd, W., Cohen-Kettenis, P.T. & Dekker, J. (2000). 'Seksuele stoornissen en gender-identiteitstoornissen', in: W. Vandereycken, C.A.L. Hoogduin & P.M.G. Emmelkamp (red.), *Handboek psychopathologie. Deel 1, Basisbegrippen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, pp.333-359.
- Fishbein, D.H. (1992). The psychobiology of female aggression. *Criminal Justice and Behavior*, 19, (2) 99-126.
- Francis, B., & Soothill, K. (2000). Does sex offending lead to homicide? *Journal of Forensic Psychiatry*, 11 (1), 49-61.
- Frenken, J. (2000). 'Ontuchtplegers: Delictkenmerken, etiologie en behandeling', in: T.I. Oei & M.S. Groenhuijsen (Red.), *Forensische Psychiatrie anno 2000: Actuele ontwikkelingen in breed perspectief*. Deventer: Gouda Quint, pp. 239-258.
- Frenken, J. (2002). Strafbare seksualiteit en seksueel deviant gedrag. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 26, 4-8.
- Frenken, J. (2002). 'Seksuele misdrijven en seksuele delinquentie', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het Recht van Binnen. Psychologie van het Recht*. Deventer: Kluwer, pp. 139-176.

- Geberth, V.J. (2003). *Sex-related homicide and death investigation: practical and clinical perspectives*. Practical Aspects of Criminal and Forensic Investigations Series. Boca Raton: CRC Press.
- Gijs, L. (2002). Etiologische theorieën over seksueel agressief gedrag. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 26, 9-25.
- Gleitman, H., Fridlund, A.J. & Reisberg, D. (1999). *Psychology. 5th edition*. New York: W.W. Norton & Company.
- Green, R.J.D. (2002). Is Pedophilia a Mental Disorder? *Archives of Sexual Behavior*, 31 (6), 467–471.
- Groth, A.N., Burgess, A.W. & Holmstrom, L.L. (1977). Rape: power, anger and sexuality. *American Journal of Psychiatry*, 134 (11), 1239-1243.
- Grubin, D. (1994). Sexual murder. *British Journal of Psychiatry*, 165, 624-629.
- Grubin, D.H. & Kennedy, H.G. (1991). The classification of sexual offenders. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 123-129.
- Guay, J.P., Ruscio, J. Knight, R.A. & Hare, R.D. (2006). *Latent structure of psychopathy: A taxometric analysis of the latent structure of psychopathy: Evidence for dimensionality*. Taxonomy paper (in review).
- Haan, W.J.M. de (2003). 'Motieven bij plegers van geweld op straat', in: C.J.M. Schuijt & G. van den Brink (red.), *Publiek geweld*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 35-52.
- Häkkinen, H., Lindlöf, P. & Santtila, P. (2004). Crime scene actions & offender characteristics in a sample of Finnish stranger rapes. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 1, 17-32.
- Hall, G.C.N. & Hirschman, R. (1993). 'Use of a new laboratory methodology to conceptualise sexual aggression', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, & M.S. Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 115-134.
- Hall, G.C.N. & Hirschman, R. (1991). Toward a Theory of Sexual Aggression: A Quadripartite Model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (5), 662-669.
- Hare, R.D. (1991). *Manual for the revised Psychopathy Checklist*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Harris, G.T., Rice, M.E. & Quinsey, V.L. (1994). Psychopathy as a Taxon: Evidence That Psychopaths Are a Discrete Class. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62 (2), 387-397.
- Hart, S.D. (1998). *Assessing Psychopathy: An Overview of the Hare Scales*. Presentation at Simon Fraser University, Vancouver Canada.
- Hazelwood, R.R. (2001). 'Analyzing the rape and profiling the offender' in: R.R. Hazelwood & A.W. Burgess (Eds.), *Practical aspects of rape investigation* (3rd edition). New York: CRC Press, pp.133-164.
- Hazelwood, R.R. & Burgess, A.W. (2001). *Practical aspects of rape investigation: a multidisciplinary approach* (3rd edition). Practical Aspects of Criminal and Forensic Investigations Series. Florida: CRC Press.
- Hazelwood, R.R., Reboussin, R. & Warren, J.I. (1989). Serial rape: correlates of increased aggression and the relationship of offender pleasure to victim resistance. *Journal of Interpersonal Violence*, 4 (1), 65-78.
- Hazelwood, R.R. & Warren, J. I. (2004). Linkage analysis: modus operandi, ritual, and signature in serial sexual crime. *Aggression & Violent Behavior*, 9, 307-318.
- Hazelwood R. R. & Warren J. I. (2001). 'The relevance of fantasy in serial sexual crime investigations' in: R.R. Hazelwood & A.W. Burgess (Eds.), *Practical aspects of rape investigation: a multidisciplinary approach* (3rd edition). Practical Aspects of Criminal and Forensic Investigations Series. Florida: CRC Press, pp.83-95.
- Hazelwood R. R. & Warren J. I. (2000) The sexually violent offender: Impulsive or ritualistic? *Aggression & Violent Behavior*, 5 (3), 267-279.

- Hendriks, J. (2006). *Jeugdige zedendelinquenten. Een studie naar subtypen en recidive*. Proefschrift, op 23 maart 2006 gepresenteerd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.
- Holmes, R.M. & Holmes, S.T. (2002a). *Profiling violent crimes: an investigative tool. 3rd edition*. Thousand Oaks: Sage.
- Holmes, S.T. & Holmes, R.M. (2002b). *Sex crimes: patterns and behavior. 2nd edition*. London: Sage Publications.
- Holt, S.E., Meloy, J. R. & Strack, S. (1999). Sadism and psychopathy in violent and sexually violent offenders. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 27, 23-32.
- Hudson, S.M. (1998). *Theory in sexual offending*. Paper presented at the Second International Expert Conference 'Sexual Offenders: Issues, Risk Management and Treatment', Utrecht, September 4th.
- Hudson, S.M., Ward, T. & McCormack, J.C. (1999). Offense Pathways in Sexual Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (8), 779 - 798.
- Jackson, J.L. & Bekerian, D.A. (1997). *Offender profiling: Theory, research and practice*. Chichester: Wiley.
- Kaasjager, J. (2004). Denken zoals de dader: profiling in moord- en zedenzaken. *Recherchemagazine*, 3 (3), 16-17. Zoetermeer: Bureau De Redactie.
- Keppel, R.D. & Walter, R. (1999). Profiling killers: A revisited classification model for understanding sexual murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 43, 417-437.
- Knight, R.A. (1999). Validation of a typology for rapists. *Journal of Interpersonal Violence*, 14 (3), 303-330.
- Knight, R.A. & Guay, J.P. (2006). 'The role of psychopathy in sexual coercion against women' in: C. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy*. New York: Guilford Press, pp. 512-521.
- Knight, R.A. & Guay, J.P. (2003). Presentation on the 22nd annual Conference of the Association of the Treatment of Sex offenders (ATSA), St.Louis, Missouri, USA.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1987). The developmental antecedents in adult adaptations of rapist subtypes. *Criminal Justice and Behavior*, 14, 403-426.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1990). 'Classifying sexual offenders: the development and corroboration of taxonomic models', in: W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press, pp. 23-54.
- Knight, R.A. & Sims-Knight, J.E. (2004). Testing an Etiological Model for Male Juvenile Sexual Offending Against Females. *Journal of Child Sexual Abuse*, 13, (3/4), 33-55.
- Knight, R.A. & Sims-Knight, J.E. (2003). 'The developmental antecedents of sexual coercion against women: testing alternative hypotheses with structural equation modelling', in: R.A. Prentky, E.S. Janus & M.C. Seto (Eds.), *Sexually coercive behaviour: understanding and management*. New York, The New York Academy of Sciences, pp. 72-85.
- Knight, R.A., Warren, J.I., Reboussin, R. & Soley, B.J. (1998). Predicting rapist type from crime-scene variables. *Criminal Justice and Behavior*, 25 (1), 46-80.
- Kocsis, R.N., Cooksey, R.W. & Irwin, H.J. (2002a). Psychological profiling of offender characteristics from crime behaviours in serial rape offenses. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46 (2), 144-169.
- Kocsis, R.N., Cooksey, R.W. & Irwin, H.J. (2002b). Psychological profiling of sexual murders: an empirical model. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46 (5), 532-554.

- Koeck, S., Beek, D. van & Doncker, D. de (2002). Classificatie van pedoseksuelen en verkrachters. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 26, 37-45.
- Lanier, M.M. & Henry, S. (2004). *Essential Criminology*. Oxford: Westview Press.
- Lehnecke, K.M. (2000). 'Zedendelinquentie: een eeuwige zoektocht?', in: Oei, T.I. & Groenhuijsen, M.S. (Red.), *Forensische Psychiatrie anno 2000. Actuele ontwikkelingen in breed perspectief*. Deventer: Gouda Quint, pp. 259-278.
- Leuw, E., Bijl, R.V. en Daalder, A (2004). *Pedoseksuele delinquentie – een onderzoek naar prevalentie, toedracht en strafrechtelijke interventie. Onderzoek en Beleid 220*. WODC, Boom Juridische Uitgevers.
- Levi, M. & Maguire, M. (2002). 'Violent crime', in: M. Maguire, R. Morgan & R. Reinder (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*. New York: Oxford University Press, pp.795-843.
- Malamuth, N.M., Heavey, C.L., Linz, D., Barnes, G. & Acker, M. (1995). Using the Confluence Model of Sexual Aggression to predict men's conflict with women: a ten year follow-up study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69 (2), 353-369.
- Malamuth, N.M., Heavey, C.L. & Linz, D. (1993). 'Predicting men's antisocial behaviour against women: the interaction model of sexual aggression', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, and M.S Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 63-97.
- Malamuth, N.M., Sockloskie, R.J., Koss, M.P. & Tanaka, J.S. (1991). Characteristics of Aggressors Against Women: Testing a Model Using a National Sample of College Students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (5), 670-681.
- Marshall, W.L. & Barbaree, H.E. (1990a). 'An integrated theory of the etiology of sexual offending', in: W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press, pp. 257-278.
- Marshall, W.L. & Barbaree, H.E. (1990b). 'Outcome of comprehensive cognitive-behavioral treatment programs', in: W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press, pp. 363-385.
- Marshall, W.L., Laws, D.R. & Barbaree, H.E. (1990). 'Present status and future directions', in: W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum Press, pp. 389-395.
- Marshall, W.L. & Kennedy, P. (2003). Sexual sadism in sexual offenders: an elusive diagnosis. *Aggression and Violent Behavior*, 8 (1), 1-22.
- Marshall, W.L. & Yates, P. (2004). Diagnostic issues in sexual sadism among sexual offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 10 (1), 21-27.
- McCaghy, C.H. (1967). *Child molesters : A study of their careers as deviants*. New York : Holt, Rinehart & Winston.
- McCabe, M. P. & Wauchope, M. (2005). Different types of rapists. *Archives of Sexual Behavior*, 34 (2), 241-253.
- Meer, B.B. van der & Raes, B.C.M. (2004). Wie is de psychopaat onder ons? *Tijdschrift voor de politie*, 65, (3), 19-23.
- Meloy, J. R. (2000). The nature and dynamics of sexual homicide: an integrative review. *Aggression & Violent Behavior*, 5(1), 1-22.
- Mokros, A. & Alison, J.L. (2002). Is offender profiling possible? Testing the predicted homology of crime scene actions and background characteristics in a sample of rapists. *Legal & Criminal Psychology*, 1, 25-43.
- Oei, T.I. & Groenhuijsen, M.S. (2000) *Forensische psychiatrie anno 2000. Actuele ontwikkelingen in breed perspectief*. Deventer: Gouda Quint, pp. 239-259.

- Oliver, L.L. & Chambers, K. (1993). 'Introduction: Etiology and assessment', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, and M.S Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 7-16.
- Palermo, G.B. & Kocsis, R.N. (2005). *Offender Profiling: an introduction to the sociopsychological analysis of violent crime*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Patrick, C. J., Bradley, M. M., & Lang, P. J. (1993). Emotion in the criminal psychopath: Startle reflex modulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 82–92.
- Patrick, C.J. & Zempolich, K.A. (1998). Emotion and aggression in the psychopathic personality. *Aggression and Violent Behavior*, 3 (4), 303-338.
- Pithers, W.D. (1993). 'Treatment of rapists: reinterpretation of early outcome data and exploratory constructs to enhance therapeutic efficacy', in: G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, and M.S Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 167-196.
- Pithers, W.D., Marques, J., Gibat, C.C. & Marlatt, G.A. (1983). 'Relapse prevention with sexual aggressives : A self-control model of treatment and maintenance of change', in: J.G. Greer & I.R. Stuart (Eds.), *The sexual aggressor*. New York: Van Nostrand Reinhold, pp. 214-239.
- Polaschek, D.L.L. & Hudson, S.M. (2004) Pathways to rape: Preliminary examination of patterns in the offence processes of rapists and their rehabilitation implications. *Journal of Sexual Aggression*, 10 (1), 7-20.
- Polaschek, D.L.L., Hudson, S.M., Ward, T. & Siegert, R.J. (2001). Rapists' Offense Processes: A Preliminary Descriptive Model. *Journal of Interpersonal Violence*, 16 (6), 523 - 544.
- Polaschek, D.L.L. & Ward, T. (2002). The implicit theories of potential rapists: What our questionnaires tell us. *Aggression and Violent Behavior*, 7 (4), 385–406.
- Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Herve, H., Birt, A., & Boer, D.P. (2000). Profiles of psychopathy in incarcerated sexual offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 27 (2), 216-233.
- Prentky, R.A., & Knight, R.A. (2000). *Psychopathy baserates among subtypes of sex offenders*. Presentation at the Annual Meeting of the Association for the Treatment of Sexual Abusers, San Diego, 2 november.
- Prentky, R.A. & Knight, R.A. (1993). 'Age of onset of sexual assault: Criminal and life history correlates', in: G.N.C. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham, and M.S Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington DC: Taylor & Francis, pp. 43-62.
- Prentky, R.A. & Knight, R.A. (1991). Identifying critical dimensions for discriminating among rapists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (5), 643-661.
- Prentky, R.A., Burgess, A.W., Rokous, F., Lee, A., Hartman, C. Ressler, R.K. & Douglas, J.E. (1989). The presumptive role of fantasy in serial sexual homicide. *American Journal of Psychiatry*, 146, 887-891.
- Proulx, J., Beaugard, É., & Nichole, A. (2002, October). *Developmental, personality and situational factors in rapists and sexual murderers of women*. Paper presented at the 21st Annual Conference of the Association for the Behavioral Treatment of Sexual Abusers, Montreal, Canada.
- Reekie, G. & Wilson, P. (1993). 'Rape, resistance and women's rights of self-defence', in: P. Weiser Easteal (Ed.), *Without consent: confronting adult sexual violence*. Canberra: Australian Institute of Criminology, pp.341-360.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W. & Douglas, J.E. (1988). *Sexual homicide. Patterns and motives*. Lexington, MA: D.C. Heath.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W., Douglas, J.E., Hartman, C.R. & D'Agostino, R.B. (1986a). Sexual killers and their victims: Identifying patterns through crime scene analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 1 (3), 288-308.

- Ressler, R.K., Burgess, A.W., Hartman, C.R., Douglas, J.E. & McCormack, A. (1986b). Murderers who rape & mutilate. *Journal of Interpersonal Violence*, 1 (3), 273-287.
- Rutenfrans, C.J.C. (1989). *Criminaliteit en sexe: een verklaring voor de verschillen in het criminele gedrag van vrouwen en mannen*. Arnhem: Gouda Quint.
- Salfati, C.G. & Bateman, A.L. (2005). Serial homicide: an investigation of behavioural consistency. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 2, 121-144.
- Salfati, C.G. & Canter, D.V. (1999). Differentiating Stranger Murders. Profiling Offender Characteristics from behavioral styles. *Behavioral Sciences & the Law*, 17, 391-406.
- Santtila, P., Junkkila, J & Sandnabba, N. K. (2005). Behavioural linking of stranger rapes. *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*, 2, 87-103.
- Schippers, C. (2006). *Profiling: facts & fairytales*. Lezing Vrije Universiteit, Amsterdam, woensdag 31 mei 2006.
- Schlesinger, L.B. (2004). *Sexual murder: catathymic and compulsive homicides*. Boca Raton: CRC Press.
- Scully, D. & Marolla, J. (1985). Riding the bull at Gilley's: Convicted rapists describe the rewards of rape. *Social Problems*, 32, 251-263.
- Schwitters, R. (2003). 'Wat is criminologie?', in: H.G. van de Bunt (Red.), *Inleiding criminologie*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, pp. 15-44.
- Seto, M.C. & Barbaree, H.E. (1999). Psychopathy, treatment behaviour and sex offender recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 1235-1248.
- Silva, J.A., Leong, G.B. & Ferrari, M.M. (2004). A neuropsychiatric developmental model of serial homicidal behaviour. *Behavioral Sciences and the Law*, 22 (6), 787-799.
- Uljee, N. (2001). *Structuur in de waanzin: Verbanden tussen dader- en delictkenmerken van seksueel gemotiveerde moorden*. Doctoraalscriptie Psychologie, Universiteit Leiden, in samenwerking met KLPD / dNRI.
- Veen, V.C. & Ruiter, C. de (2005). De effectiviteit van behandelingen bij seksuele delinquenten; Een overzicht van de internationale literatuur. *Justitiële verkenningen*, 31 (1), 75-94.
- Verheul, R. Brink, W. van den & Velden, K. van der (2000). 'Persoonlijkheidsstoornissen' in: W. Vandereycken, C.A.L. Hoogduin & P.M.G. Emmelkamp (red.), *Handboek psychopathologie. Deel 1, Basisbegrippen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, pp.407-449.
- Ward, T. & Beech, A. (2006). An integrated theory of sexual offending. *Aggression & Violent Behavior*, 11 (1), 44-63.
- Ward, T. & Hudson, S.M. (1998). The Construction and Development of Theory in the Sexual Offending Area: A Metatheoretical Framework. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10 (1), 47-63.
- Ward, T., Hudson, S.M., & Keenan, T. (1998). A self-regulation model of the sexual offense process. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10 (2), 141-157.
- Ward, T., Hudson, S.M., & Marshall, W.L. (1995). Cognitive distortions and affective deficits in sex offenders: A cognitive deconstructionist interpretation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7 (1), 67-83.
- Ward, T., Hudson, S.M., Marshall W.L. & Siegert, R. (1995). Attachment style and intimacy deficits in sexual offenders: A theoretical framework. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7 (4), 317-335.
- Ward, T., Polaschek, D. & Beech, A.R. (2005). *Theories of sexual offending*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Warren, J., Reboussin, R., Hazelwood, R., Gibbs, R.N.A., Trumbetta, S.L. & Cummings, A. (1999). Crime scene analysis and the escalation of violence in serial rape. *Forensic Science International*, 100, 37-56.

Wijk, A.Ph. van, Mali, S.R.F., Bullens, R.E.R., Prins, L. en Klerks, P.P.H.M. (2006). *Zedencriminaliteit in Nederland: delicten en delinquenten nader in beeld gebracht*. Politiewetenschap, Nr.28. Apeldoorn: Politieacademie Onderzoeksgroep / Politie en Wetenschap.

Wilson, G. & Alison, L. (2005). Suspect prioritization in the investigation of sex offences: from clinical classification and profiling to pragmatism. In: L. Alison (Ed.), *The Forensic Psychologist's Casebook; Psychological profiling and criminal investigation*, pp.68-89. Portland, Oregon: Willan Publishing.

Internetbronnen

Dienst Justitiële Inrichtingen (2006). TBS. "Ons belangrijkste beveiligingssysteem is weten wat er in iemand omgaat". <<http://www.dji.nl/main.asp?pid=51>>, 10 mei 2006.

Openbaar Ministerie (2006). *De zaak Vaatstra*. <http://www.om.nl/dossier/de_zaak_vaatstra/>; 28 juli 2006

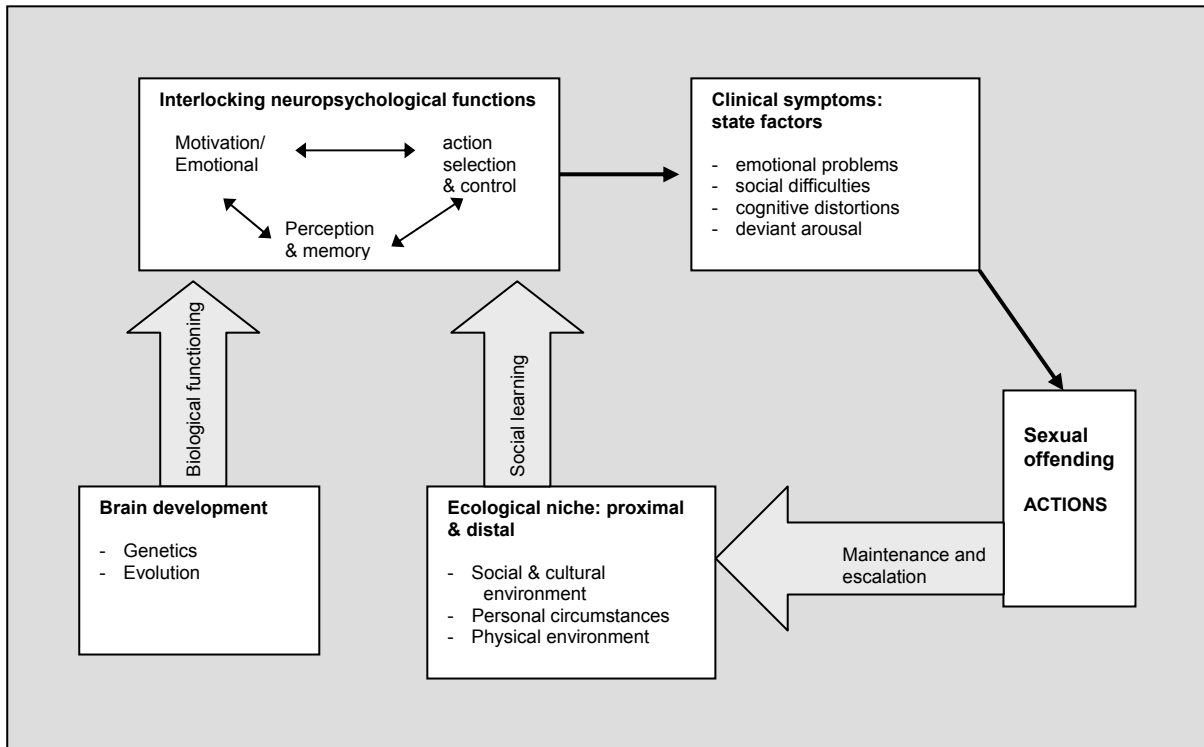
Peter R. de Vries (2004). *Marianne Vaatstra, het volledige dossier*. <<http://www.peterrdevries.nl/dossiers/mariannevaatstra/dossierdossier.htm>>, 28 juli 2006

Overig

Afbeelding op de cover: *Sex murder* – Otto Dix, 1922.

BIJLAGE I Ward & Beech' Integrated Theory of Sexual Offending (ITSO)

Ward & Beech (2006) proberen ideeën uit een aantal specifieke disciplines te integreren in een theorie van seksuele delictpleging, waaronder de neuropsychologie, ecologie, psychopathologie en het klinische veld.

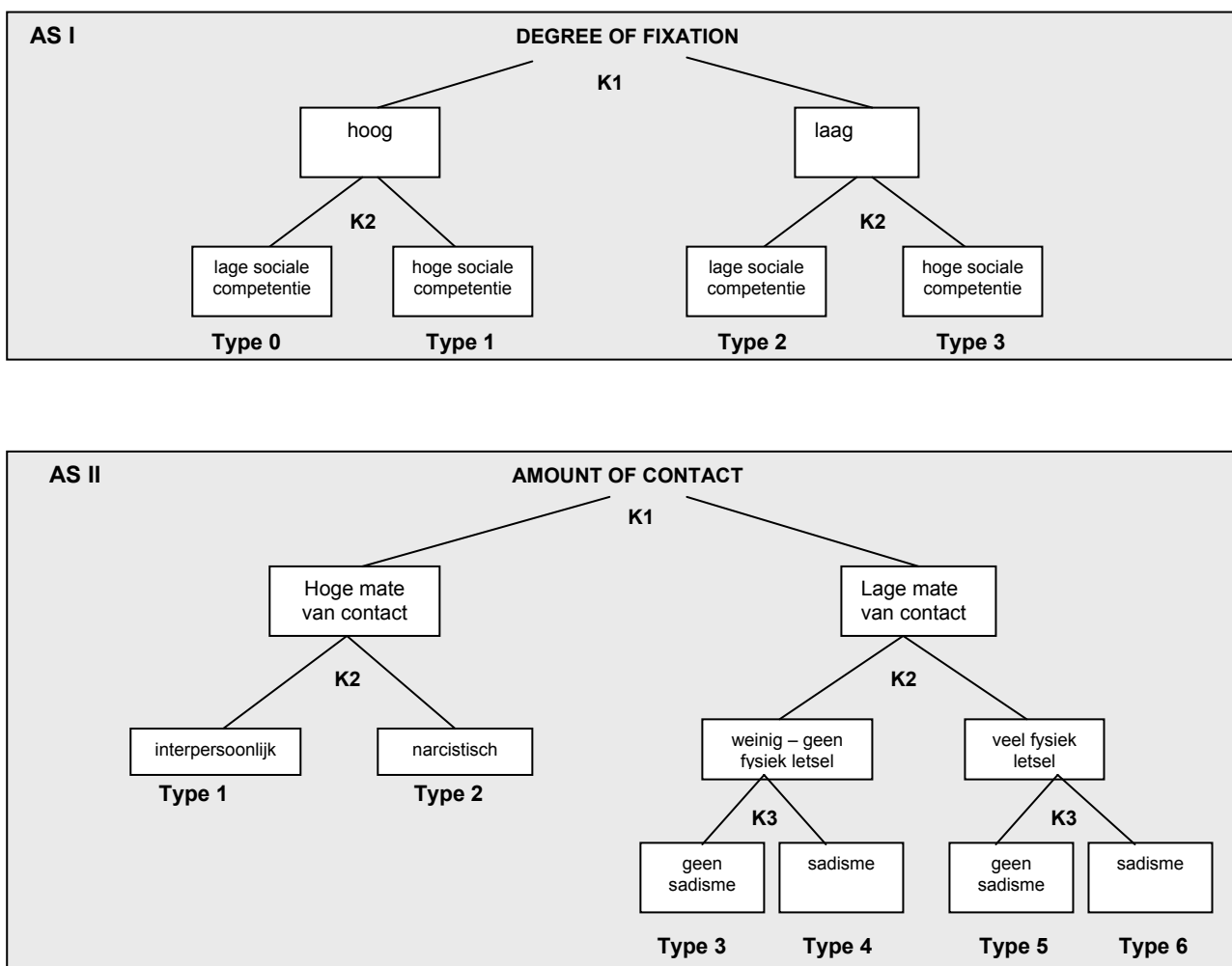

Figuur 1 Ward & Beech' Integrated Theory of Sexual Offending. Bron: Ward & Beech, 2006: 51.

BIJLAGE II Typologieën voor kindermisbruikers

Massachusetts Treatment Center: Child Molester Typology (MTC:CM)

Knight en Prentky (1990) ontwikkelden op basis van multifactoriële analyse een typologie voor kindermisbruikers. Zij baseerden hun typologie, de MTC:CM (*Massachusetts Treatment Center: Child Molester typology*), op het rationeel afgeleide systeem van Cohen en collega's (1969). Eerst wordt door Knight en Prentky een onderscheid gemaakt op basis van twee conceptuele dimensies: *degree of fixation* en *amount of contact*. De eerste dimensie duidt op de mate van specifieke pedoseksuele interesse, de tweede dimensie duidt op de mate van (aan de seksuele handelingen) voorafgaande interactie tussen het kind en de volwassene. Beide dimensies zijn vervolgens verder uitgewerkt (Leuw et al., 2004). In hun huidige MTC:CM3 typologie (derde herziene versie) krijgen kindermisbruikers een apart type voor As I (4 mogelijke typen) en een apart type voor As II (6 mogelijke typen) toegeschreven. Uiteindelijk zijn er aldus 24 combinaties mogelijk (figuur 1.1).

Figuur 1. MTC:CM3

Stroomdiagram van het beslissingsproces om kindermisbruikers te classificeren op As I en As II van de MTC:CM3.

As I: K1, Keuze 1, mate van fixatie; K2, Keuze 2, sociale competentie.

As II: K1, Keuze 1, mate van contact; K2, Keuze 2, betekenis van het contact interpersoonlijk of narcistisch / mate van fysiek letsel; K3, Keuze 3, al dan niet sadisme. Bron: Knight & Prentky, 1990: 31.

De dichotome variabelen waarop beslissingen op As I genomen worden, zijn de twee onafhankelijke constructen 'fixatie' (hoog of laag) en 'sociale competentie' (hoog of laag). As II kent drie beslissingsmomenten, waarvan het uitgangspunt de dichotome variabele 'contact' ('amount of contact') is. Bij een 'hoog contact' valt vervolgens de beslissing voor interpersoonlijk of narcistisch. Bij een 'laag contact' volgen achtereenvolgens de dichotome variabelen 'fysieke verwonding' en 'sadisme'. De typologie van Knight en Prentky is gevalideerd op basis van multivariate analyses van delictkenmerken en psychometrische gegevens van gedetineerde kindermisbruikers (Leuw et al., 2004).

Uit het onderzoek van Knight en Prentky onder 177 opgenomen plegers van pedoseksuele delicten blijkt dat geweldpleging alleen voorkomt in incidentele delicten en juist niet bij langdurigere contacten (Leuw et al., 2004). In die incidentele gevallen maakt de typologie een onderscheid tussen instrumenteel en expressief geweld. Op basis van de dimensie 'mate van contact' (wat aangeeft in hoeverre dader en slachtoffer bekenden van elkaar zijn) onderscheidt de typologie van Knight en Prentky zes typen kindermisbruikers. Type 1 (interpersoonlijke dader) en type 2 (narcistische dader) vallen onder 'veel contact'. Bij 'weinig contact' worden op basis van de variabelen 'mate van toegepast geweld' (toegebracht letsel) en 'gebruik van expressief geweld' (sadisme) vier dadertypen onderscheiden. Leuw en collega's zijn van mening dat de categorisering die uitgaat van 'weinig contact' opgevat kan worden als een afzonderlijke typologie van pedoseksuele delinquentie waarbij de dader een onbekende is voor het slachtoffer (zie tabel I.I). Dergelijke delicten zullen een narcistisch karakter hebben, aldus Leuw en collega's.

Tabel I.I Typologie van Knight & Prentky m.b.t. voor het slachtoffer onbekende plegers van pedoseksuele delicten. Bron: Leuw, Bijl & Daalder, 2004: 43.

	Geen / weinig letsel	Veel letsel
Geen 'sadisme'	Type 3	Type 5
Wel 'sadisme'	Type 4	Type 6

Het type 4, dat wel sadistisch is maar waarbij niet veel of geen letsel aan het kind wordt toegebracht, wordt door Knight en Prentky verklaard door de notie van covert of latent sadisme (type 6 is dan overt sadistisch). Bij het covert sadistische type wordt de gewelddadigheid in de fantasie beleefd, maar niet daadwerkelijk in de praktijk gebracht.

Drie typen ontuchtplegers van Frenken

Indelingen voor plegers van seksueel kindermisbruik (ontuchtplegers) verschillen op sommige punten, echter Frenken (2000) signaleert drie typen die alle classificaties gemeen hebben. De typologie van Frenken is meer gebaseerd op klinische onderzoeksbevindingen, echter, dezelfde kenmerken als in de typologie van Knight en Prentky zijn (in een andere opstelling) terug te vinden (Leuw et al., 2004).

Het eerste type dat Frenken onderscheidt is het *pedofiele type*, zoals ook opgenomen in de DSM-IV onder parafilia. De pedofiel, ook wel het gefixeerde of parafiele type genoemd, ervaart 'steeds terugkerende seksueel opwindende fantasieën en een intense seksuele drang die seksuele handelingen met kinderen met zich meebrengen' (DSM-IV, 1995; Frenken, 2000). Pedofilie wordt gezien als een gestoorde seksuele geaardheid die zich doorgaans in de puberteit openbaart. De delicten van het pedofiele type worden gekenmerkt door: een bekend slachtoffer dat door de pedofiel gezien wordt als gepaste partner in een relatie die gericht is op sociale en seksuele bevrediging; relatief langdurige relatie met het slachtoffer; expliciete planning van seksuele activiteiten, welke meestal middels geweldloze psychologische manipulatie van het kind tot stand komen; een positief affect van waaruit de seksuele handelingen worden verricht; eventuele productie van kinderpornografisch materiaal, bestemd voor eigen gebruik of ruilhandel. De pedofiel kent geen schuldgevoelens betreffende de seksuele contacten omdat deze als moreel acceptabel worden geacht. Er is vaak sprake van pedoseksuele antecedenten en er is grote kans op herhaling (Frenken, 2000; 2002).

Het tweede type ontuchtpleger is het *situationele type*, dat een seksuele voorkeur heeft voor volwassen vrouwen of mannen maar onder invloed van ingrijpende, stressvolle levensgebeurtenissen binnen of buiten een partnerrelatie ter compensatie tijdelijk seksuele contacten aangaan met (eigen) kinderen of afhankelijke jongeren. Hun slachtoffers zijn vaker oudere meisjes dan jongens en de delicten worden gekenmerkt door seksueel verlangen, impliciete planning, een negatieve stemming van waaruit de seksuele handelingen worden verricht, preoccupatie met zichzelf, geweldloze manipulatie van het slachtoffer en schuld- en schaamtegevoelens betreffende het misbruik. De overgrote meerderheid van incestplegers valt onder dit type. Het derde type is het enige type dat daadwerkelijk gewelddadig is in het delictgedrag en zich richt op een onbekend slachtoffer. Dit noemt Frenken (2000; 2002) het *antisociale type*: een man met een antisociale persoonlijkheid die niet in staat is

(duurzame) liefdesrelaties aan te gaan, geen empathisch vermogen heeft, gewetenloos is en seksueel contact met dwang of geweld afdwingt van een onbekend kind. Daders zijn vaak ondergesocialiseerde mannen met een persoonlijkheidsstoornis, met ene weinig gedifferentieerde seksuele interesse. Het delict heeft een 'hit-and-run' karakter, waarbij het kind wordt 'gebruikt' omdat het een relatief gemakkelijk (veilig) doelwit is (Leuw et al., 2004). Kinderen zijn dus niet de gewenste seksuele partner voor de ontuchtpleger, maar een gemakkelijk object van misbruik. De antisociale ontuchtpleger kent naast een seksuele delictgeschiedenis jegens vrouwen en kinderen meestal ook criminele antecedenten voor andere delicten. Het seksuele delict is agressief van aard en gepleegd vanuit een negatief affect, zoals gegeneraliseerde boosheid, wraak en sadisme; het slachtoffer is masturbatieobject; het contact is kortdurend; slachtoffer vaak onbekend maar kan ook een bekende zijn; het delict is ongepland en impulsief; eventuele kinderpornografie wordt geproduceerd voor verkoop. Volgens Frenken is er relatief matige kans op herhaling van een seksueel delict en hoge kans op herhaling van een niet-seksueel gewelddadig delict. *Psychopaten*, de extreemste plegers, kunnen overgaan tot ernstige wreedheden of tot het doden van het kind (Frenken, 2000; 2002). Fantasieën van de antisociale pleger betreffen belevingen van macht, controle, agressie en vernedering (Frenken, 2000).

Uitgaande van de drie typen zoals gesignaleerd door Frenken, zou alleen het *antisociale type* (extreem) geweld toepassen en zich richten op een onbekend slachtoffer. Dit type richt zich ook niet specifiek op kinderen, het is in die zin in termen van voorkeur een situationele pleger. Knight & Prentky (1990) geven een meer verfijnde, empirisch ontwikkelde typologie van kindermisbruikers, waarin zij ook mengvormen onderscheiden, zoals de antisociale pedofiel en de antisociale situationele pleger.

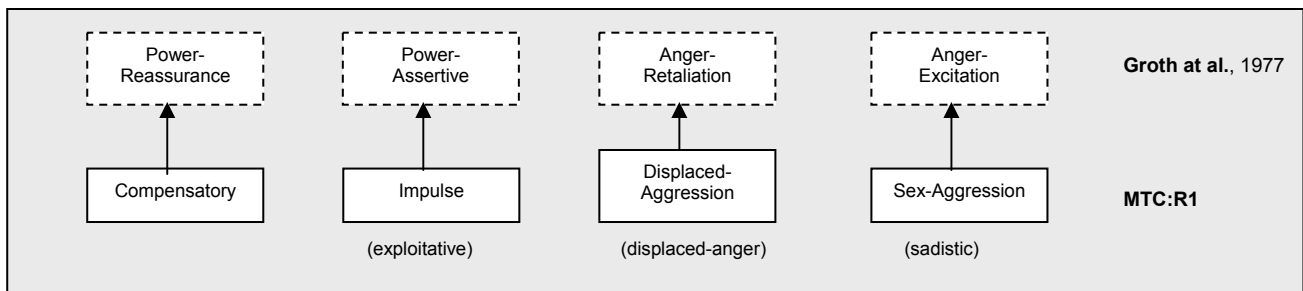
Leuw en collega's (2004) leiden uit de typologie van Frenken af dat motivatie voor predatore (letterlijk: roofdierachtige) pedoseksualiteit primair seksueel, maar ook primair agressief (machtsbelust, wraakzuchtig of sadistisch) kan zijn. Zeker in de laatste gevallen, vooral als er sprake is van psychopathie bij de dader, bestaat een grote kans op (ernstig) fysiek letsel bij het kind.

BIJLAGE III Ontwikkeling van de verkrachters typologie van Knight & Prentky

MTC:R1 en MTC:R2

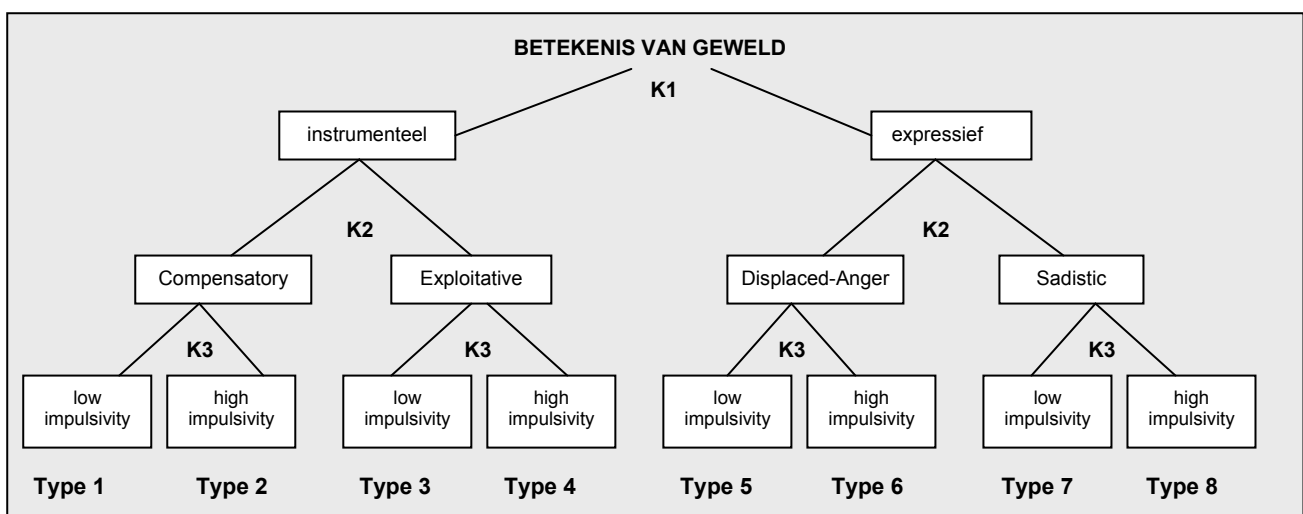
De eerste versie van de Massachusetts Treatment Center verkrachters typologie werd opgesteld na bestudering van meest voorkomende variabelen en typen in de klinische literatuur. De vier typen van de rationeel afgeleide MTC:R1 (figuur 1) waren het compenserende type (*Compensatory*), het impulsieve type (*Impulse*), het verplaatste-agressie type (*Displaced-Aggression*) en het seks-agressie diffuse type (*Sex-Aggression Diffusion*) (Prentky & Knight, 1991). Al snel bleek dat er discrepantieproblemen rond de vier typen waren. De typen bleken niet onderscheidend, omdat er ook impulsieve compenserende verkrachters bleken te zijn, en niet-sadistische, agressieve daders met hoge impulsiviteit over de levensloop (Knight & Guay, 2003).

Om deze problemen te overwinnen werd in een revisie van de typologie bij alle typen een onderscheid tussen hoge en lage impulsiviteit aangebracht. In de tweede versie van de typologie, de MTC:R2 (figuur 2), werd bij de classificatie van daders eerst een dichotome beslissing genomen betreffende de betekenis van het geweld. Hiervoor wendden Knight en Prentky zich tot de indeling naar instrumenteel en expressief. De eerste indelingsbeslissing was tussen daders die enkel de mate van geweld toepasten, noodzakelijk om medewerking van het slachtoffer te verkrijgen, en daders die duidelijk meer geweld toepasten dan nodig was om medewerking te bewerkstelligen. De betrouwbaarheid van dit eerste onderscheid bleek echter maar middelmatig en het systeem bleek niet betrouwbaar genoeg om daders in te delen naar de veronderstelde onafhankelijke groepen en subgroepen. Daarnaast waren er zwaarderwegende problemen betreffende de validiteit van de instrumentele-expressieve indeling. De twee andere dichotome classificatiebeslissingen die in de MTC:R2 genomen werden, betroffen delictstijl (*offence style*) en impulsiviteit over de levensloop (*lifestyle impulsivity*, door Van Beek vertaald naar *levensstijl-impulsiviteit*, 1999). Ook hier doken problemen op; Het construct impulsiviteit legde weliswaar betekenisvolle verschillen bloot, maar het bleek niet helder en scherp genoeg gedefinieerd om optimaal onderscheid en betrouwbaarheid te onevenwichtig. Zo was de groep met hoge impulsiviteit te groot en de groepscohesie liet te wensen over (Knight & Guay, 2003).

Figuur 1. MTC:R1

De eerste, rationele typologie voor verkrachters van Knight & Prentky en de overeenkomsten met de typologie van Groth, Burgess & Holmstrom.

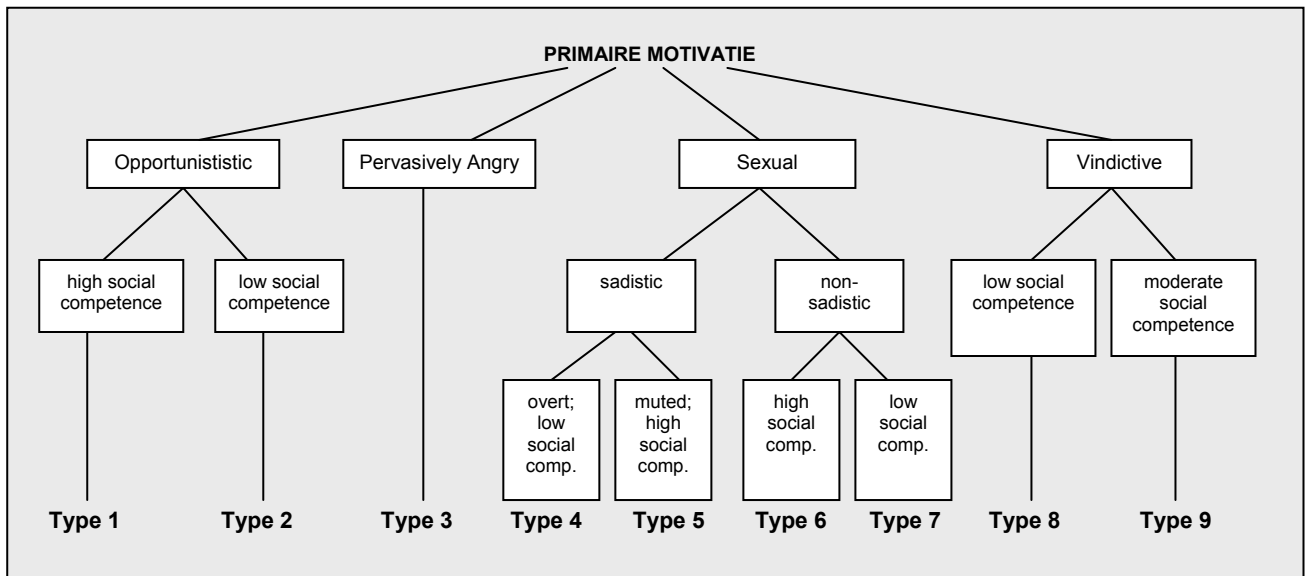

Figuur 2. MTC:R2

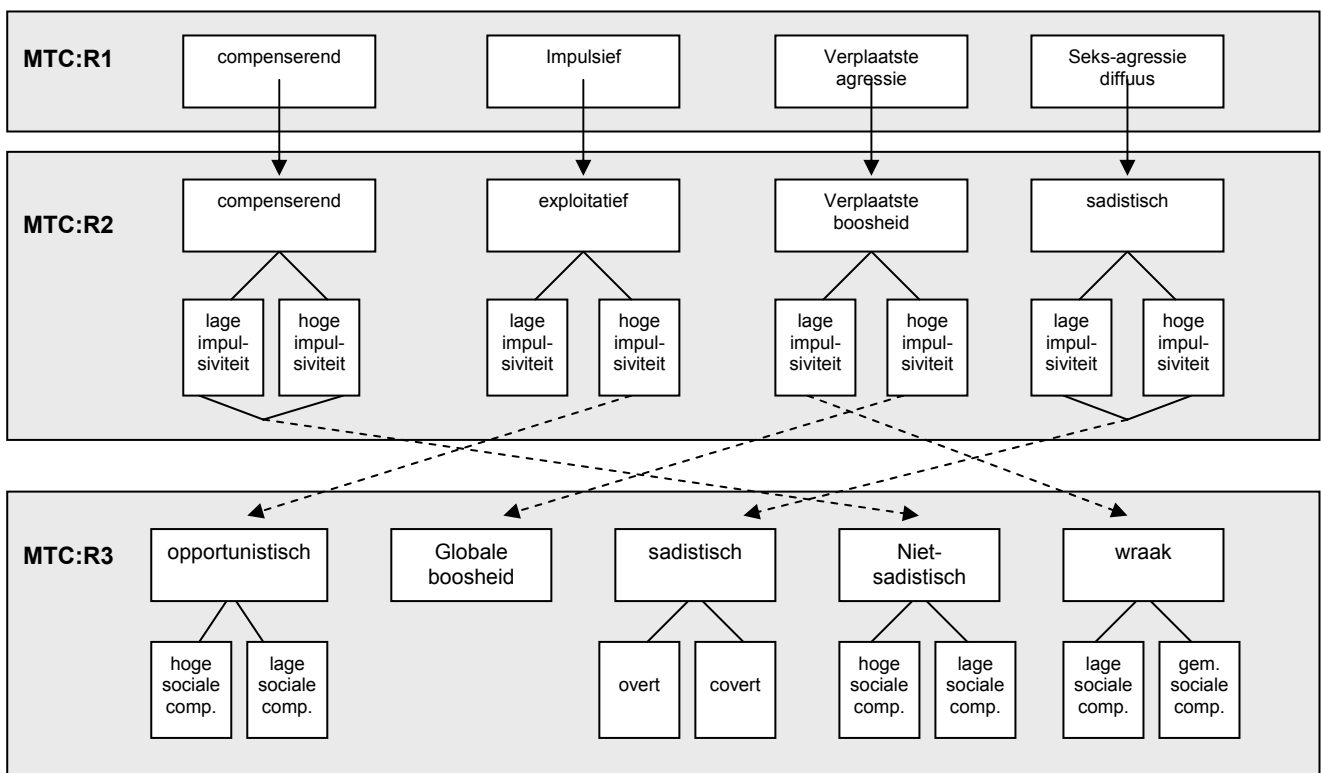
Stroomdiagram van het beslissingsproces om verkrachters te classificeren volgens de MTC:R2. K1, Keuze 1, de betekenis van het toegepaste geweld; K2, Keuze 2, delictstijl; K3, Keuze 3, levensstijl-impulsiviteit. Bron: Knight & Prentky, 1990: 36.

MTC:R3 en overzicht ontwikkeling MTC:R1 naar MTC:R3

De MTC:R3 loste de problemen op van de zwakke relatieve positionering van de typen in de MTC:R2. Daarnaast is in de MTC:R3 het onderscheid naar instrumentele en expressieve agressie niet langer een dwingend, eerste onderscheid. Het strakker gedefinieerde opportunistische type vervangt het heterogene exploitatieve type en de strakker gedefinieerde vindictive typen vervangen de displaced anger typen. Het pervasively angry type, dat middels clusteranalyse geïdentificeerd werd, werd in het systeem opgenomen. Tot slot is sociale competentie als onderscheidende factor toegevoegd.

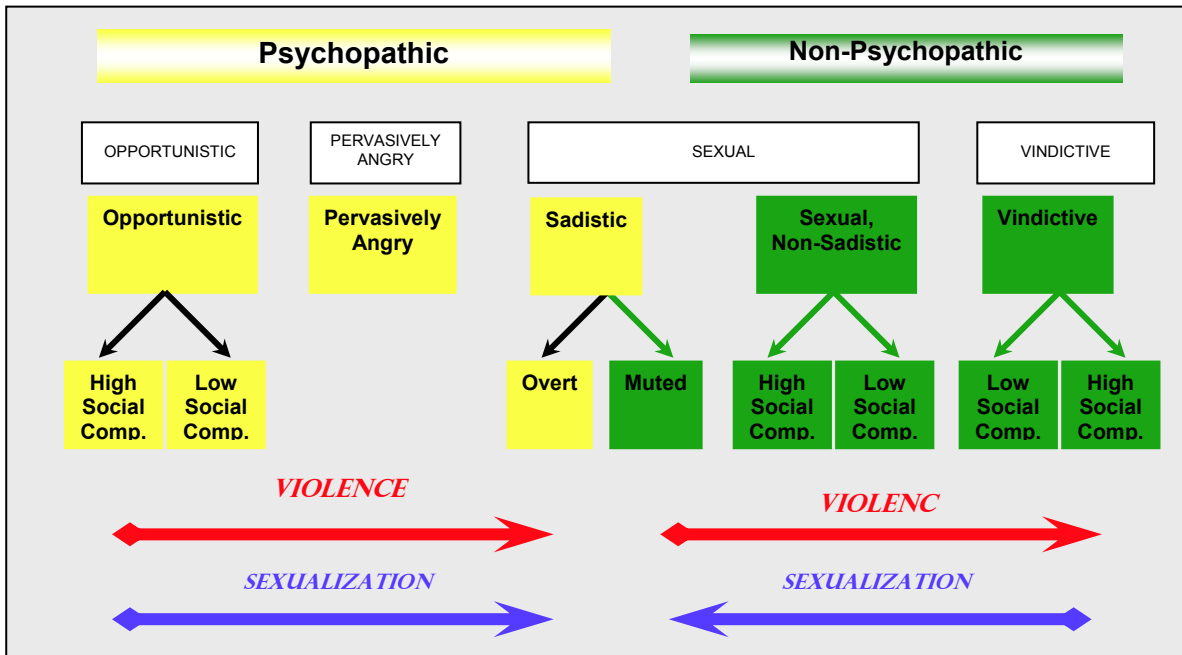

Figuur 3. MTC:R3
Bron: Knight & Prentky, 1990: 43.

Figuur 4. Stroomdiagram MTC
Stroomdiagram dat de veranderingen aangeeft in het MTC-classificatiesysteem voor verkrachters. Bron: Prentky & Knight, 1991: 649.

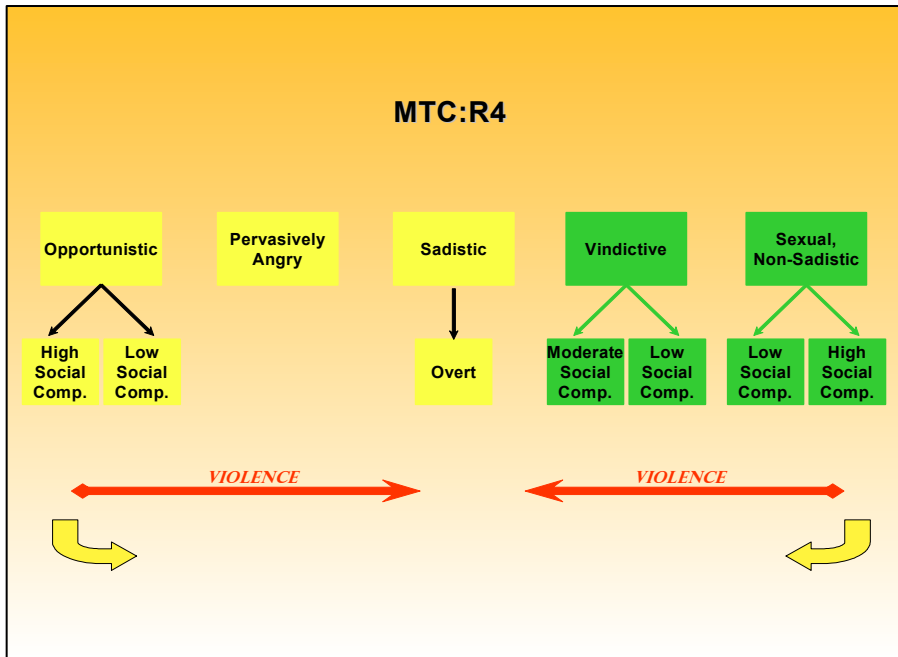
Psychopathie in de typen van de MTC:R3 van Knight & Prentky

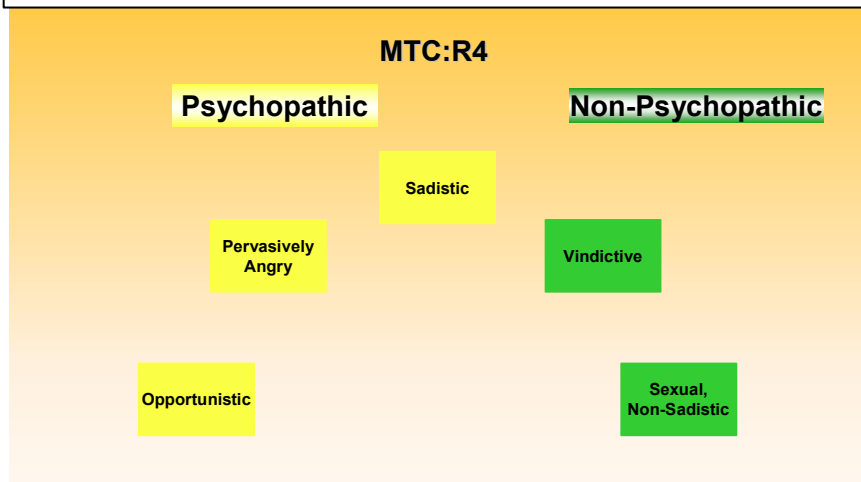
Figuur 5 Dimensie Psychopathie in de MTC:R3

Toevoeging van dimensie psychopathie aan de MTC:R3 in de ontwikkeling naar de MTC:R4. Bron: Knight & Guay (2003)

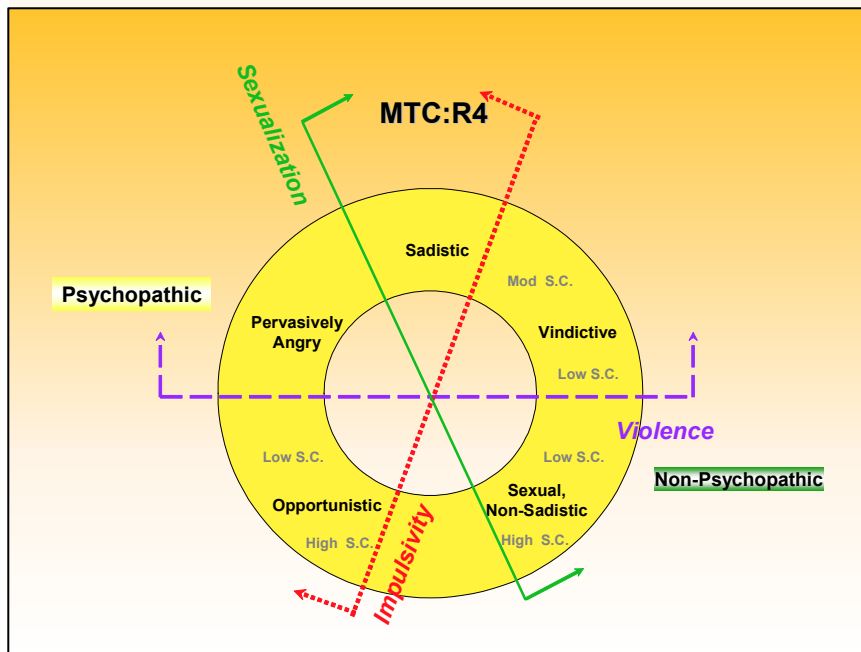
Ontwikkeling naar de MTC:R4, een dimensionaal model

Figuur 6

Figuur 7

Figuur 8. MTC:R4

BIJLAGE IV Delictproces van verkrachting (Polaschek et al., 2001)

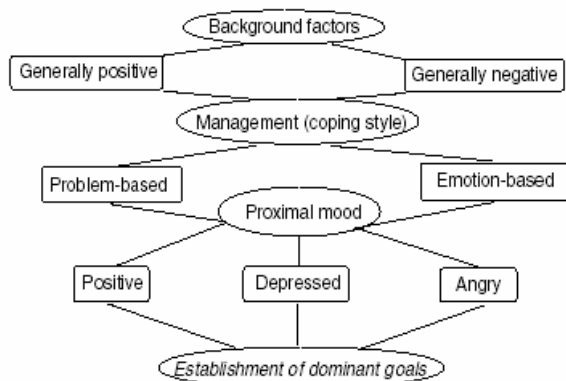

Figure 1: Phase I: Background

Bron: Polaschek, Hudson, Ward & Siegert (2001: 528)

Toelichting figuur 1: De twee subcategorieën reflecteren de algemene affectieve invloed van deze achtergrond op de dader: *generally positive* en *generally negative*. De laatste categorie, *proximal mood*, refereert aan de laatste uren voorafgaande aan het delict. Proximal mood en de gebeurtenissen die daartoe leidden zijn belangrijk in de bepaling van de volgende fase: vaststellen van de dominante doelen.

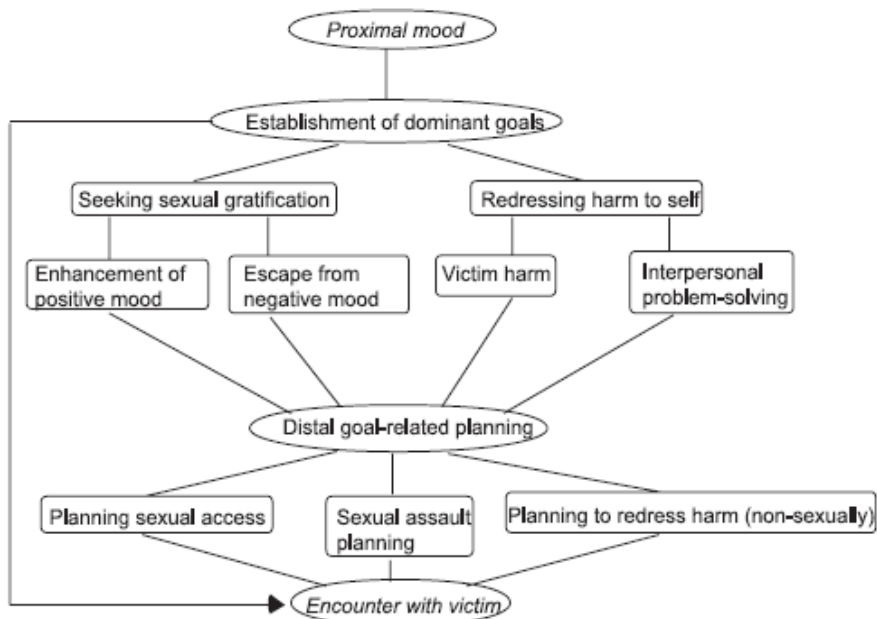
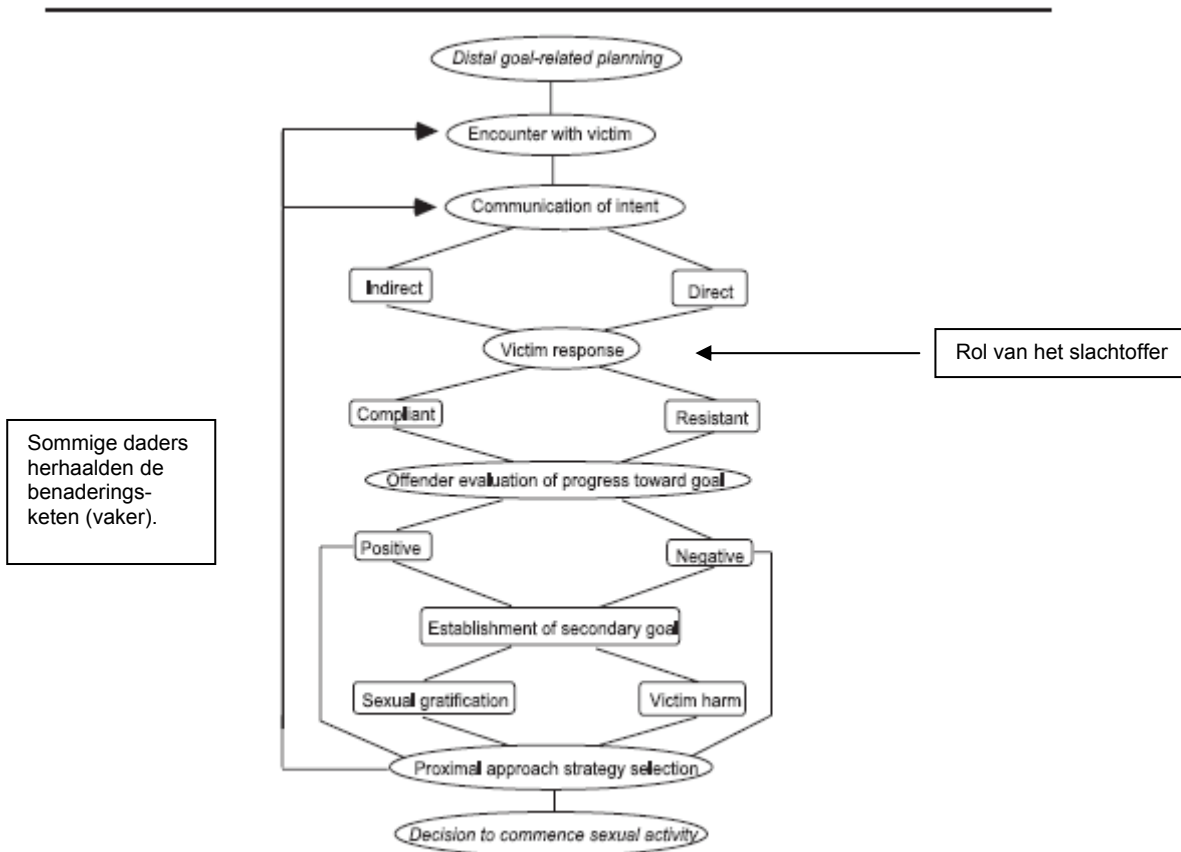

Figure 2: Phase II: Goal Formation

Bron: Polaschek, Hudson, Ward & Siegert (2001: 530)

Toelichting figuur 2: Fase 2 begint met het vaststellen van de dominante doelen die leidend zijn voor het vervolgedrag. Er komen twee dominante doelen voort uit de directe gemoedsgesteldheid van de dader: *seeking sexual gratification* (om een bestaande positieve bui te versterken of een negatief gevoel te ontsnappen) en *redressing harm to self*. Dit tweede doel werd gesteld door mannen die percipieerden dat het gedrag van een bepaalde vrouw hen leed had berokkend en die dit leed op een bepaalde manier terug wilden koppelen. Hun expliciete plannen hadden drie punten van focus: hoe seksuele toegang te verkrijgen (geen dwang); hoe een verkrachting tot stand te brengen en hoe leed terug te koppelen (nog geen seksuele component). Sommige daders sloegen dit hele planningproces over.

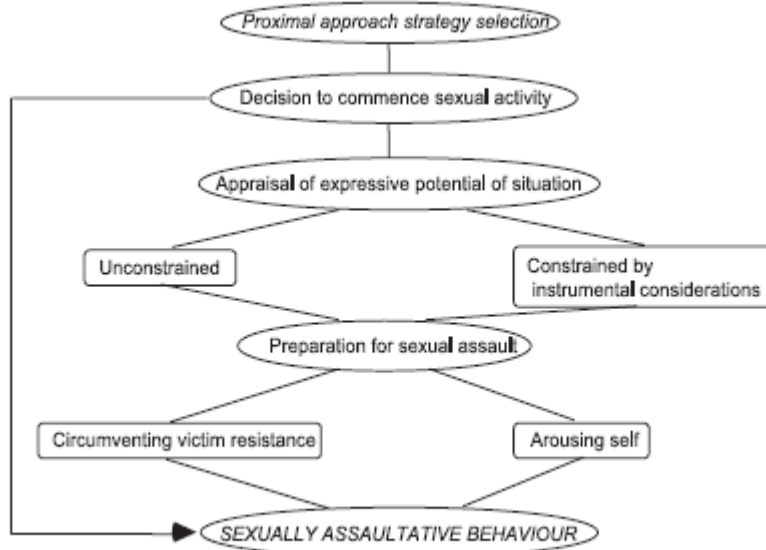

Figure 3: Phase III: Approach

Bron: Polaschek, Hudson, Ward & Siebert (2001: 531)

Toelichting figuur 3: In de derde fase, die van de benadering, begint met de ontmoeting van het slachtoffer, initieel benaderingsgedrag dat leidt tot de communicatie van het doel naar het slachtoffer. De communicatie van de bedoelingen was ofwel indirect (daders die subtiel toestemming wilden verkrijgen bij een slachtoffer in plaats van op verzet te stuiten), ofwel direct, waarbij de dader het slachtoffer direct informeerde over diens bedoelingen. Dit gebeurde ofwel verbaal ofwel via fysiek geweld, waarbij het slachtoffer ontvoerd werd of met fysiek geweld werd bedreigd. Volgens de daders waren reacties van het slachtoffer ofwel meewerkend ofwel verzettend. Evaluatie van progressie naar het doel was meestal gebaseerd op slachtofferreacties. Daders evalueerden positief wanneer zij merkten dat het slachtoffer 'toestemde' tot seks, omdat ze zich bijvoorbeeld uitkleedde, of dat zij haar onder controle hadden. In negatieve evaluaties vond de dader dat het slachtoffer tegenwerkte of hem op andere wijze belemmerde in het bereiken van zijn doel. Verkrachters voegden daarop een extra doel toe aan hun initiële doel (bijvoorbeeld het verkrijgen van seksuele genoegdoening, naast het berokkenen van leed), of ze veranderden hun oorspronkelijke doel (beslissen nu tot schade berokkenen slachtoffer in plaats van het oplossen van interpersoonlijk conflict). Mannen die net een negatieve evaluatie hadden gemaakt, formuleerden het vaakst een secundair doel.

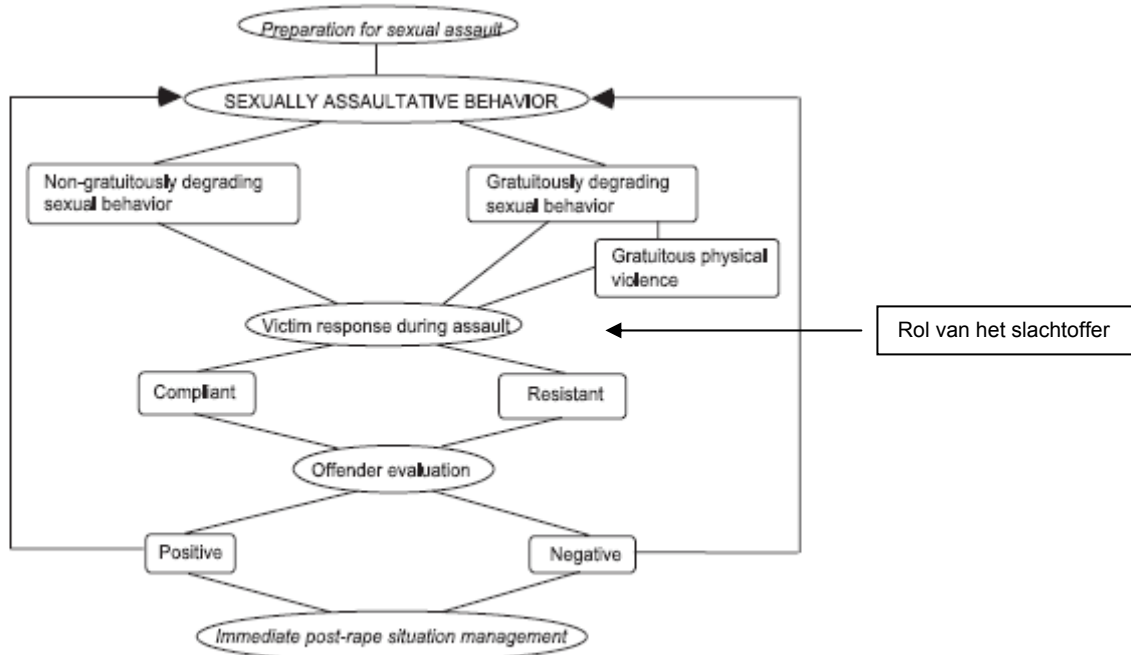
Toelichting figuur 4: Na een voorbereidingsfase, waarin de beslissing genomen werd om over te gaan tot seksuele activiteit, begonnen een aantal daders direct aan de verkrachting. Anderen maakten eerst een inschatting van de situatie, waarin beperkingen in kaart gebracht werden (slachtoffercontrole, risico van ontdekking). Vervolgens volgde nog directe seksuele voorbereiding, bestaande uit een soort voorspel waarbij de seksuele opwinding verhoogd werd of de illusie gecreëerd werd van instemming van het slachtoffer.

Figure 4: Phase IV: Preparation

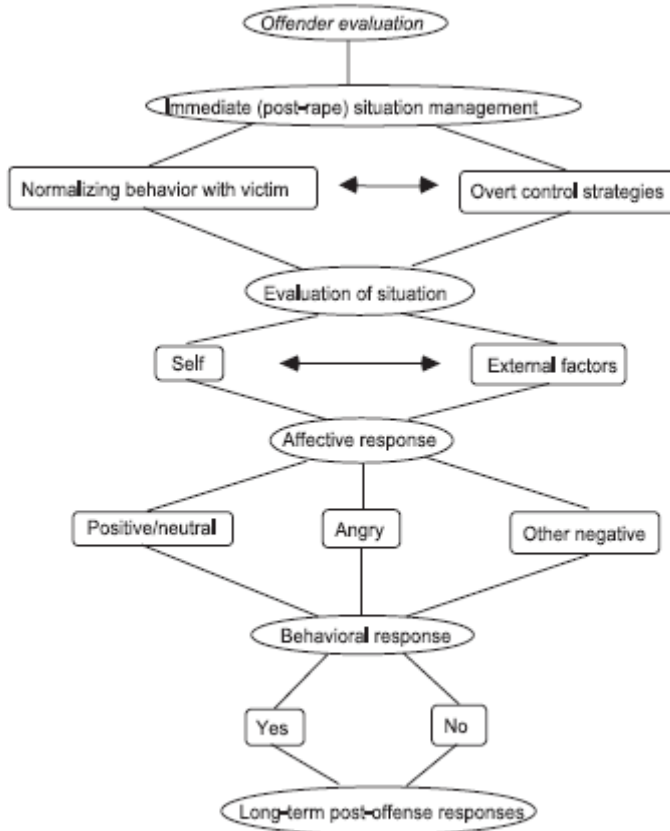
Bron: Polaschek et al. (2001: 533)

Toelichting figuur 5: Daders rapporteerden een variëteit aan seksuele gedragingen tijdens het delict zelf. Het meest voorkomende seksuele gedrag was conventionele vaginale penetratie: *non-gratuitously degrading sexual behavior*. *Gratuitously* ('onnodig') *degrading sexual behavior* kwam minder vaak voor; dit omvatte anale penetratie, vaginale penetratie met objecten en dwang van het slachtoffer tot fellatio (pijpen). Dit ging ook meer samen met onnodig geweld. De classificatie *non-gratuitously* ('niet-nodeloos') of *gratuitously* ('onnodig') hing volledig af van de bedoelingen die de dader aan een handeling toeschreef. In dit onderzoek overlapt de twee categorieën niet, omdat de daders gedragingen die niet conventioneel waren, als vernederend bestempelden. Daders die tot doel hadden het slachtoffer te vernederen, letten veel meer op de reacties van het slachtoffer. Ook hier werd de reactie van het slachtoffer als verzettend of meewerkend gerapporteerd. Op deze reactie volgde een dader-evaluatie die positief of negatief was. Op de evaluaties volgde een passende affectieve respons.

Figure 5: Phase V: Offense

Bron: Polaschek et al. (2001: 534)

Figure 6: Phase VI: Postoffense

Bron: Polaschek et al. (2001: 536)

Toelichting figuur 6: Na de voltooiing van de verkrachting begonnen de daders direct de situatie en consequenties in kaart te brengen.

Tabel 1 Summary of categories characterising the offences on each pathway. Bron: Polaschek & Hudson, 2004: 13.

	Pathway		
Phase of model	1: Sex for positive mood	2: Sex for negative mood	3: Redressing harm by harming
I Background	Positive distal mood. No coping pattern.	Negative distal mood. Emotion-based coping.	Negative distal mood. Emotion-based coping.
II Goal formation	Positive proximal mood. Seeking sexual gratification to enhance positive mood. Planning sexual access.	Depressed proximal mood. Seeking sexual gratification to escape negative mood. Planning either sexual access or sexual assault.	Angry or angry-depressed proximal mood. Redressing harm to self, either by harming the victim, or interpersonal problem solving. Planning either sexual assault or non-sexual harm redress.
III Approach	No patterns. No secondary goals formed.	No patterns. No secondary goals formed.	Direct communication of intent. Victim perceived as resistant. Mostly negative evaluation of progress towards dominant goal. Secondary goal often formed.
IV Preparation	No patterns, but did do preparation.	Constrained by instrumental considerations or no preparation. No focus pattern.	Unconstrained or no preparation. Focus on arousing self.
V Offence	No focus pattern. Non-gratuitously degrading sexual behaviour. Victim viewed as compliant. Negative offender evaluations.	Non-gratuitously degrading sexual behaviour. Victim viewed as compliant. No pattern of offender evaluations.	Gratuitously degrading sexual behaviour and gratuitous violence. No victim response pattern. No pattern of offender evaluations.
VI Post-offence	No pattern. Always evaluated self, some evaluated both. Positive or angry affective response.	Overt control strategies with the victim. Always did both self and external evaluations. Other negative affective response.	No pattern. Always evaluated self, some evaluated both. Positive or other negative affective response (not angry).
	No pattern to behavioural response.	All made behavioural responses.	No pattern to behavioural responses.

BIJLAGE V Ontwikkelingsachtergronden en prototypen delictscenario's Van Beek (1999)

Ontwikkelingsachtergronden

Seksualiserende type

In vroege jeugd vaak zelf slachtoffer geweest van (seksuele) delicten en pesterijen. Heeft een negatief zelfbeeld en een angstig/ambivalente hechtingsstijl. Hij vertoont sociaal vermijdingsgedrag, is (daardoor) sociaal geïsoleerd en trekt zich terug in een compenserende seksuele fantasiewereld. Zijn psychoseksuele ontwikkeling is achtergebleven en er worden vaak obsessief-compulsieve trekken aangetroffen. Hij heeft weinig 'normale' seksuele ervaringen. In plaats daarvan bestaan er dwangmatige neigingen, waaronder veelal excessieve masturbatie.

Antisociale type

Kent vaak een inconsistent en gewelddadig opvoedingsmilieu. Typerend is een gevoelloos-vermijdende hechtingsstijl van het kind en ernstige stagnatie in de sociaal-morele aanpassing. Het kind ontwikkelt een overtrokken positief en superieur zelfbeeld en is gevoelig voor narcistische krenkingen. Hij heeft vanaf de puberteit talloze seksuele contacten gehad, maar gaat geen langdurige, intieme relatie aan met partners.

Wraakzuchtige type

Kenmerkend is een socialisatiepatroon met onderwerping aan een tirannieke en soms gewelddadige vader. Resultaat is een persoonlijkheidsontwikkeling gekenmerkt door angst, schijnaanpassing en onderdrukte agressie. Er treedt een ernstige stagnatie in de ontwikkeling van de agressieregulatie op en er ontstaat een instabiel en negatief zelfbeeld. Er is een sterke discrepantie tussen braaf en conformistisch uiterlijk gedrag en een turbulent, negatief gestemd gevoelsleven, waarbij niet-geuite frustratie heeft geleid tot een algemene rancune. Als primaire overlevingsstijl leerde dit type zich 'netjes' te gedragen (schijnaanpassing) en emoties onder controle te houden.

Prototypen delictscenario's

Tabel 1 Prototype delictscenario van het *seksualiserende type*

Bron: Van Beek, 1999: 117

Beginsituatie	Een gebeurtenis die het negatieve zelfbeeld bevestigd of versterkt; (denkbeeldig) afwijzend gedrag
Cognitieve vervorming	Negatieve zelfuitspraken waarin eigen onmacht en afwijzing centraal staan <i>Niemand ziet me zitten, ik ben een mislukking</i>
Gevoelens	Gevoelens die onmacht versterken Zelfmedelijden: <i>waarom ik?</i> Depressiviteit: <i>het is hopeloos</i>
Gedrag	Isolement verhogend gedrag: rondzwerven, zich in kamer opsluiten
Cognitieve vervorming	Opstandigheid, pijnlijke gevoelens moeten en zullen weg, of: zijn niet meer te verdragen Zichzelf oppeppen: <i>ik pik het niet langer, ik zal ze eens laten zien wie ik ben</i>
Gevoelens	Boos, krachtig, onkwetsbaar of niets meer voelen
Cognitieve vervorming	Fantaseren over seksueel contact met een meisje: <i>zij geniet en vindt mij een goede minnaar</i> Plannen maken om contact te leggen met een meisje, rechtvaardigen dat dwang moet worden gebruikt: <i>ik heb geen andere keuze</i> Plannen en fantaseren, meestal gepaard met masturbatie en orgasme Actieplan maken (obsessieve gedachten en dwangmatig gedrag): <i>het moet gebeuren</i> Meestal een vast script: onbekend slachtoffer, buiten weinig geweld. Het verlangen naar seks is op basis van wederkerigheid, bevestiging en contact met het slachtoffer
Gevoelens	Seksuele opwindning en kortstondig gevoel van macht of competitie
Cognitieve vervorming	Een proces dat uren, weken, maanden in beslag kan nemen alvorens het daadwerkelijk tot een delict komt; vooral angst en normbesef kunnen een remmende invloed hebben <i>Nu is het mijn beurt, niets houdt me nog tegen, ze zal het fijn vinden</i>
Delict	Vlucht bij verzet, geen anale seks of pijpen als het slachtoffer dat niet wil (So moet bevredigd worden) Vraagt om bevestiging: <i>doe ik het goed?</i> Probeert contact te krijgen met slachtoffer, praat over zichzelf, toont enige empathie Ontkenning van verantwoordelijkheid voor gedrag: <i>ik kan niet anders</i> Vervormt reactie van slachtoffer zodat het aansluit bij eigen verlangens: <i>zij geniet er ook van</i>
Na het delict	Ontwaakt uit cognitief-emotionele illusie Spijt, zelfverwijt, consideratie met slachtoffer, angst voor arrestatie
mislukking	

Tabel 2 Prototype delictscenario van het *antisociale type*
Bron: Van Beek, 1999, p. 123

Beginsituatie	Meestal binnen de context van een ander delict (bijv. inbraak) maar ook een toevallige ontmoeting met het slachtoffer kan het delictproces op gang brengen Onder invloed van alcohol of drugs
Cognitieve vervorming	Superieure onkwetsbaarheid <i>Ik kan doen wat ik wil, mij pakken ze niet</i>
Gevoelens	Oppervlakkig of geen
Gedrag	Zoekt waardevolle spullen, vindt niets Stuit op in het huis aanwezige vrouw
Gevoelens	Ergernis (kan niets vinden) Seksuele opwinding (vindt de vrouw aantrekkelijk)
Cognitieve vervorming	<i>Ik heb recht op iets prettigs, omdat ik niets gevonden heb</i> <i>Haar eigen schuld: had ze maar niet zo verleidelijk moeten zijn</i> <i>Ik heb mazzel</i>
Delict	Verbale of fysieke agressie om macht te tonen. Bevelend, kat-en-muisspel Eventueel zware mishandeling bij verzet Geen consideratie met slachtoffer
Gevoelens	Seksuele opwinding en macht
Na het delict	Geen spijt <i>Misschien ga ik nog wel eens terug</i> Diefstal van persoonlijke eigendommen Intimidatie van slachtoffer, om aangifte te voorkomen
Cognitieve vervorming	<i>Stom van haar om die ramen niet goed te vergrendelen</i>
winnaar	

Tabel 3 Prototype delictscenario van het *wraakzuchtige type*
Bron: Van Beek, 1999: 127

Beginsituatie	Vermeende of feitelijke (dreigende) afwijzing Verlating of krenking door een vrouw van wie de plegger (in sterke mate) afhankelijk is om zijn eigenwaarde te bevestigen Meestal onder invloed van alcohol Een toevallige ontmoeting met een slachtoffer kan het delictproces op gang brengen
Cognitieve vervorming	<i>Ze behandelt mij slecht, ik heb beter verdiend, ik doe alles voor haar, zij mag me niet zo behandelen</i> <i>Ik kan niks doen: als ik haar mijn boosheid laat merken, zal ze me verlaten en ik kan niet zonder haar</i>
Gevoelens	Angst voor verlating Woede of depressie
Gedrag	Trekt zich terug uit bedreigende situatie Drinkt alcohol om het te vergeten, bereikt het tegenovergestelde Begin van suïcidaal gedrag (rondrijden, brug zoeken)
Cognitieve vervorming	Generaliseert: maakt partner anoniem en algemeen (alle vrouwen zijn slecht) <i>Het is hun schuld dat ik me zo voel</i> <i>Zij verdienen straf</i>
Gevoelens	Toenemende woede en haat jegens vrouwen
Gebeurtenis	Treft een willekeurige vrouw
Delict	Meteen extreem veel geweld (soms dodelijk) Korte duur Kwetsende taal (met het doel het slachtoffer te vernederen) Stuk trekken van kleding van het slachtoffer Erectieproblemen
Gevoelens	Vooraf woede en razernij
Cognitieve vervorming	<i>Verdiende loon</i>
Na het delict	Spijt <i>Dit had ik niet behoren te doen</i>
verliezer	

BIJLAGE VI Psychopathie (Cooke & Michie, 2001)

Dr. Robert Hare ontwikkelde de Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) om psychopathische persoonlijkheidskenmerken te kunnen meten in een forensische volwassen mannelijke populatie. De meting vindt plaats op een schaal van 0 tot 40 met voor ieder kenmerk mogelijke scores van 0 (voor afwezig) tot 2 (voor hoog karakteristiek). De PCL-R bestaat uit 20 items:

1. Glibness/superficial charm	11. Promiscuous sexual behavior
2. Grandiose sense of self-worth	12. Early behavioral problems
3. Need for stimulation/proneness to boredom	13. Lack of realistic, long-term goals
4. Pathological lying	14. Impulsivity
5. Conning/manipulative	15. Irresponsibility
6. Lack of remorse or guilt	16. Failure to accept responsibility for own actions
7. Shallow affect	17. Many short-term marital relationships
8. Callous/lack of empathy	18. Juvenile delinquency
9. Parasitic lifestyle	19. Revocation of conditional release
10. Poor behavioral controls	20. Criminal versatility

Er wordt verondersteld dat aan de PCL-R items twee afzonderlijke maar correlerende factoren ten grondslag liggen. De affectieve en interpersoonlijke items weerspiegelen een egoïstische, ongevoelige en empathiearme factor. De gedragsitems vormen samen de chronisch onstabiele, antisociale levensstijl.

Items in the Hare Psychopathy Checklist—Revised and Their Location in the Traditional Two-Factor Structure

Factor 1: Interpersonal/Affective	Factor 2: Social Deviance	Items that do not load on the two factors
1. Glibness/superficial charm	3. Need for stimulation/proneness to boredom	11. Promiscuous sexual behavior
2. Grandiose sense of self-worth	9. Parasitic lifestyle	17. Many short-term marital relationships
4. Pathological lying	10. Poor behavioral controls	20. Criminal versatility
5. Conning/manipulative	12. Early behavioral problems	
6. Lack of remorse or guilt	13. Lack of realistic, long-term goals	
7. Shallow affect	14. Impulsivity	
8. Callous/lack of empathy	15. Irresponsibility	
16. Failure to accept responsibility for own actions	18. Juvenile delinquency	
	19. Revocation of conditional release	

Figuur 1. Items van de PCL-R en hun locatie in de traditionele tweefactorenstructuur. Bron: Cooke & Michie, 2001: 171.

Kenmerken die daadwerkelijk gedrag aantonen in plaats van persoonlijkheidskenmerken kunnen hieraan onttrokken worden, waardoor een driefactorenmodel van psychopathie ontstaat (Cooke & Michie, 2001):

<p>Arrogant/Deceitful Interpersonal Style</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Glibness/superficial charm ● Grandiose sense of self-worth ● Pathological lying ● Conning/manipulative
<p>Deficient Affective Experience</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Lack of remorse or guilt ● Shallow affect ● Callous/lack of empathy ● Failure to accept responsibility for own actions
<p>Impulsive/Irresponsible Behavioral Style</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Need for stimulation/proneness to boredom ● Parasitic lifestyle ● Lack of realistic, long-term goals ● Impulsivity ● Irresponsibility

Figuur 2. driefactorenmodel van psychopathie van Cooke & Michie (2001)

BIJLAGE VII 'De' seksuele moordenaar?

Ressler, Burgess en Douglas (1988) definiëren *lustmoordenaars* als daders die seksuele opwindning verkrijgen uit het veroorzaken van lijden en pijn, typerend middels marteling, bij hun slachtoffer. Een aantal auteurs (bijvoorbeeld Holmes & Holmes, 2002a) onderscheidt binnen een typologie van seriemoordenaars (visionary, mission, hedonistic, power control) de hedonistische seriemoordenaar. De *hedonistische moordenaar* wordt weer verdeeld in de *thrill*, de *lust* en de *comfort* moordenaar.

De *lustmoordenaar* is dus een subtype in de categorie hedonistische seriemoordenaars, die een vitale connectie tussen geweld en seksuele opwindning heeft eigen gemaakt. Deze dader haalt seksuele bevrediging uit geweld en het moorden. Deze moordenaars doden dus omdat zij genot ondervinden door de daad; het moorden is een geseksualiseerd of geërotiseerde beleving. De delicten zijn sterk gericht op het proces, de daders nemen over het algemeen de tijd. Dit procesgeoriënteerde delict kan elementen bevatten als het verwijderen van ledematen, necrofilie, marteling, verminking, domineren of andere angst inboezemende activiteiten. De hedonistische seriemoordenaar ervaart seksuele opwindning uit dergelijke interactie met een hulpeloos slachtoffer (Holmes & Holmes, 2002a).

Hazelwood & Douglas (1980) publiceerden een paradigma dat een onderscheid maakte tussen een ongeorganiseerde, a-sociale lustmoordenaar en een georganiseerde, niet-sociale lustmoordenaar. Beide typen hebben de bedoeling een moord te plegen uit seksuele motivatie, maar er zijn ook verschillen. De ongeorganiseerde lustmoordenaar wordt omschreven als introvert, geïsoleerd zonder sociale vaardigheden die nodig zijn om interpersoonlijke relaties te handhaven. Zij plegen hun delict in waanzin, op ongeorganiseerde wijze, veelal op een plaats dichtbij hun woning. De georganiseerde lustmoordenaar kan anderen manipuleren en reist verder weg om zijn delict te plegen, speurend naar een slachtoffer. De twee typen kunnen op basis van hun delictgedrag worden onderscheiden, zoals de locatie van het lichaam van het slachtoffer, bewijs van marteling en mutilatie voor de dood, uitgesmeerd bloed op de plaats delict, seksuele penetratie en de beschikbaarheid en hoeveelheid fysiek bewijs op de plaats delict. Alhoewel dit paradigma eenvoudig is van opzet, is het uitgebreid gebruikt in de gedragskundige daderprofielingspraktijk. De vraag ook hier is of de basis van de dichotomie solide is. Wederom wordt weinig uitleg gegeven over de theoretische en methodologische basis. Daarnaast valt het te betwijfelen of een dergelijke tweedeling altijd gemaakt kan worden en of deze vervolgens genoeg betekenis geeft.

Meloy (2000) bestudeert de definities, epidemiologie, de ontwikkeling van onderzoek en daderkenmerken van seksuele moord, als vorm van opzettelijke doding. Meloy stelt vervolgens een klinische typologie van seksuele moordenaars voor.

De eerste groep, van *compulsive sexual murderers*, laat een georganiseerde plaats delict achter en worden meestal gediagnosticeerd met seksueel sadisme en antisociale / narcistische persoonlijkheidsstoornis. Deze daders zijn chronisch emotioneel afgevlakt en vaak psychopatisch.

De tweede groep, van *catathymic sexual murderers*, laat een ongeorganiseerde plaats delict achter. Deze daders worden meestal gediagnosticeerd met een stemmingsstoornis en verscheidene persoonlijkheidsstoornissen, die schizoïde en vermijdende kenmerken bevatten. Ze zijn wanhopig op zoek naar intimiteit, zijn slechts gemiddeld psychopatisch en zijn in het verleden fysiek en/of seksueel misbruikt.

Niet alle seksueel gemotiveerde moordenaars zijn sadistisch. Sadisme is een kenmerk van veel seksuele moorden maar wordt zeker niet aangetroffen bij al deze moordenaars (Marshall & Kennedy, 2003). Seksuele sadisten kunnen volgens Meloy (2000) worden gezien als een subgroep van seksueel gemotiveerde moordenaars. Tevens gaat niet iedere seksuele sadist tot moord over.

Schlesinger (2004) erkent het onderscheid van Meloy, waarbij hij *catathymic homicides* nog verdeelt naar acuut en chronisch, en *compulsive homicides* naar gepland en ongepland. Schlesinger geeft aan dat veel moorden die seksueel lijken, niet seksueel gemotiveerd zijn en andersom dat veel seksuele moorden lijken juist niet seksueel lijken en in de praktijk ook niet als seksuele moord aangemerkt worden. Daarnaast is het onderscheid tussen een 'seksuele moordenaar' en een verkrachter die een moord pleegt volgens Schlesinger vaag. Meestal is het moeilijk aan te tonen dat een moord gepleegd was vanuit een seksueel motief en dus gepleegd was door een seksuele moordenaar. Vanaf de volgende paragraaf wordt seksuele moord besproken als zijnde moord in een seksuele delictcontext.

BIJLAGE VIII Statistisch onderzoek van Canter en collega's

Seksuele moord (Canter et al., 2004)

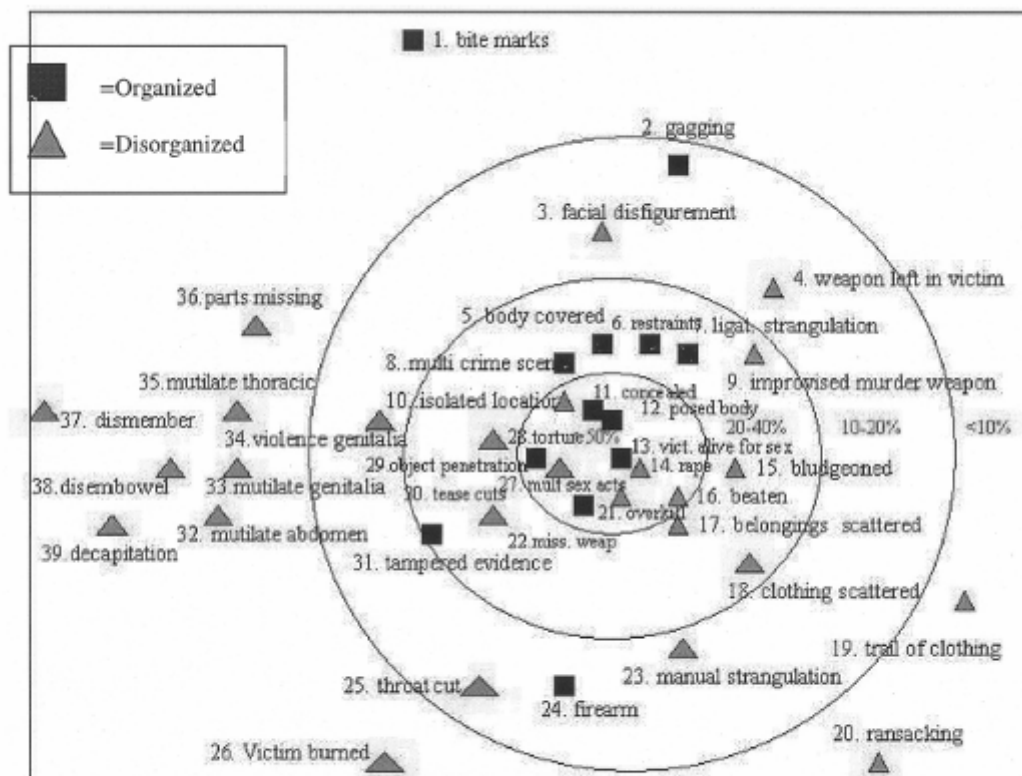
Variables From the Missen Corpus Reflecting Organized or Disorganized Crime Scenes

Organized		Disorganized	
Variable	%	Variable	%
Victim alive during sex acts	(91%)	Vaginal rape	(74%)
Body positioned	(75%)	Overkill	(70%)
Murder weapon missing	(67%)	Multiple sex acts	(66%)
Multiple crime scene	(61%)	Beaten	(61%)
Body concealed	(58%)	Body left in isolated spot	(54%)
Torture	(53%)	Belongings scattered	(47%)
Restraints	(40%)	Tease cuts	(38%)
Body covered post mortem	(37%)	Bludgeoned	(38%)
Ligature strangulation	(34%)	Clothing scattered	(36%)
Firearm used	(23%)	Object penetration	(35%)
Tampered with evidence	(21%)	Improvised murder weapon	(31%)
Gagging	(16%)	Manual strangulation	(27%)
Bitemarks	(5%)	Violence directed at genitalia	(23%)
		Weapon left in victim	(19%)
		Facial disfigurement	(19%)
		Throat cut	(19%)
		Trail of clothing to murder scene	(13%)
		Ransacking	(11%)
		Genital mutilation	(10%)
		Body parts missing	(10%)
		Thoracic mutilation	(9%)
		Burns on victim	(8%)
		Abdominal mutilation	(8%)
		Innards extracted	(6%)
		Decapitation	(5%)
		Dismemberment	(3%)

Tabel 1

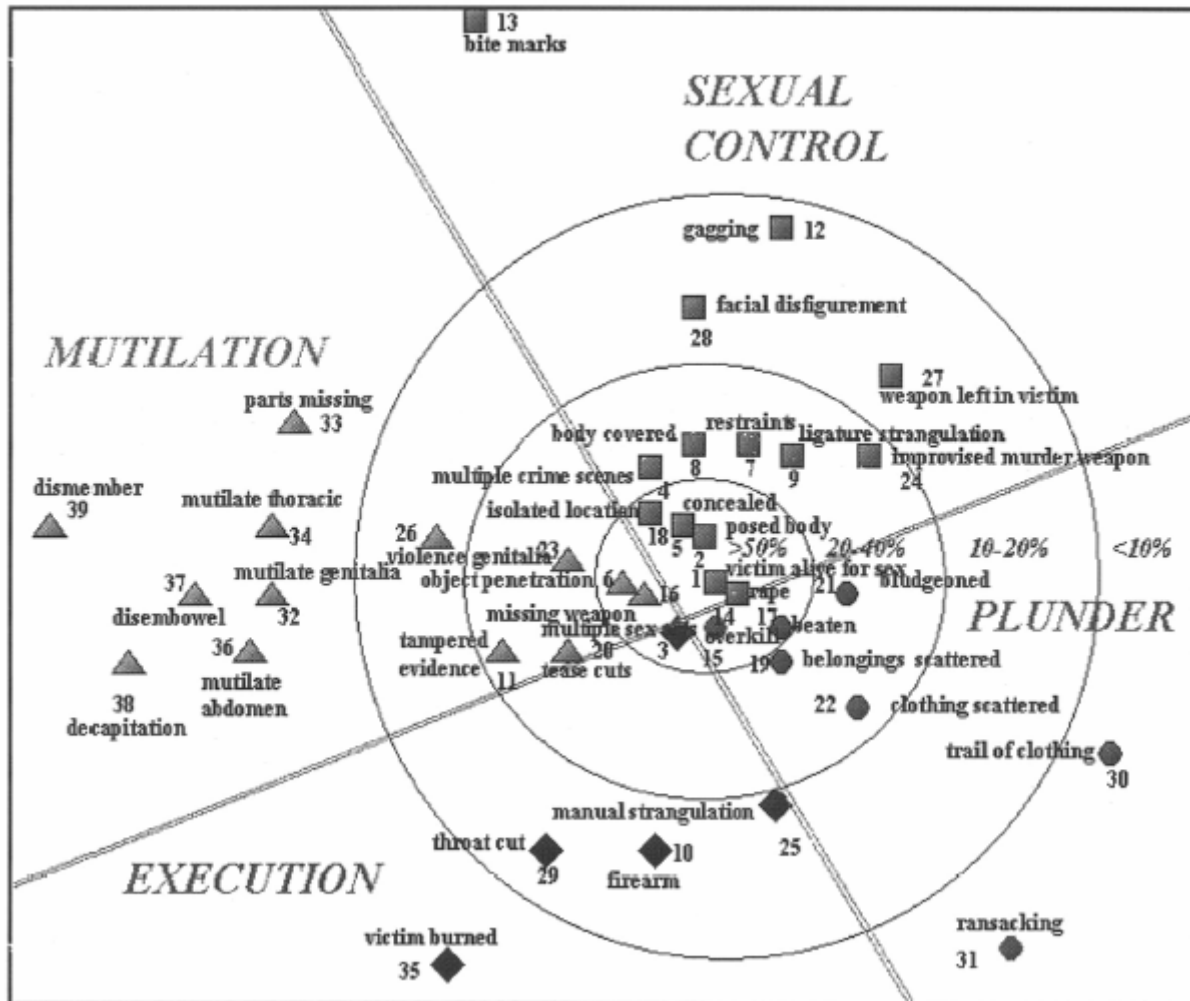
Variabelen van het onderzoek van Canter et al. (2004) die duiden op een georganiseerde of ongeorganiseerde plaats delict.

Note. Frequency across the sample of 100 cases indicated in parentheses.

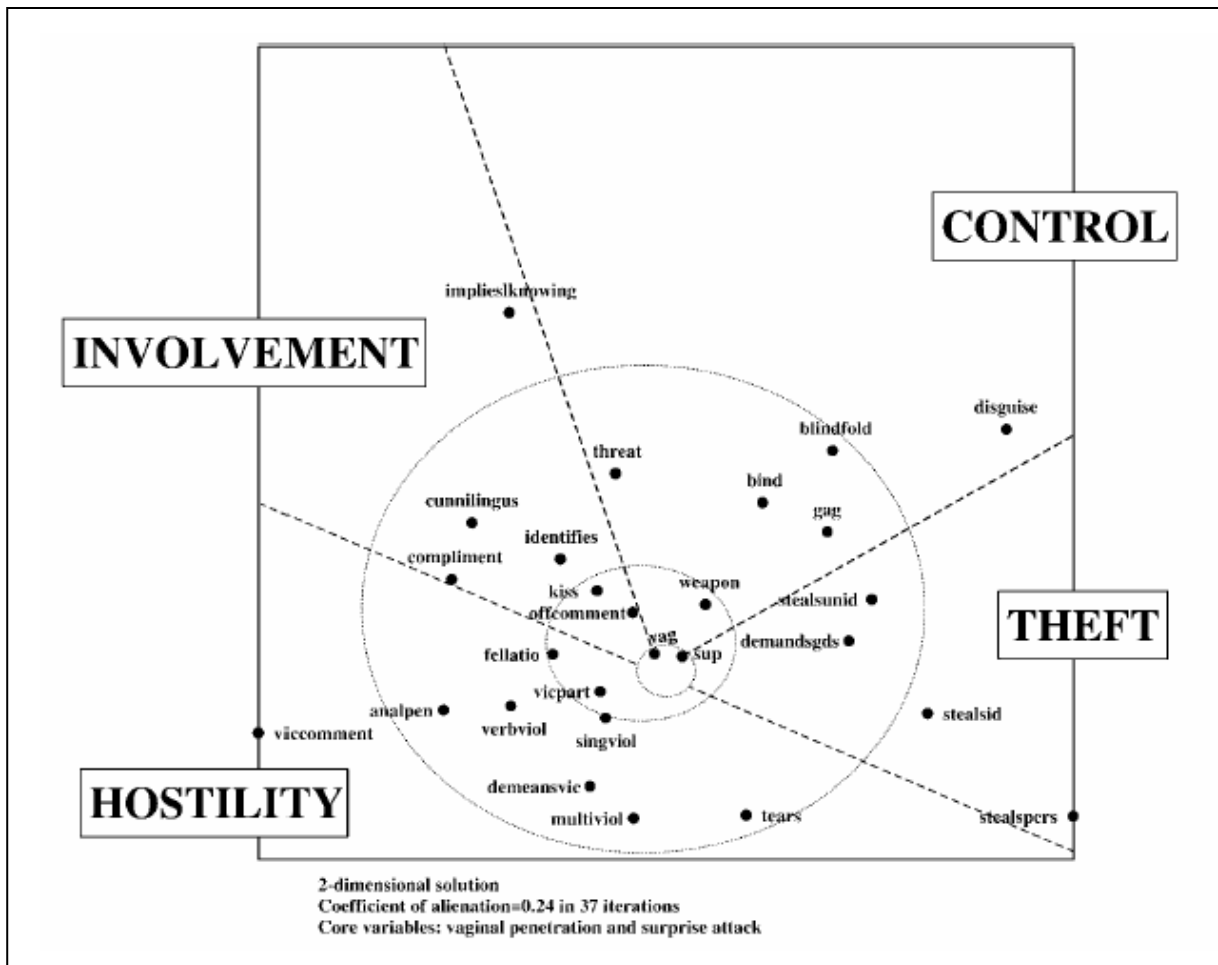
Figure 1. Smallest space analysis of 39 organized/disorganized criteria. (Contours indicate overall frequencies.)

Hoe dichter de variabelen in het plot bij elkaar liggen, des te groter de kans dat ze samen voorkomen in een delict (van de 100 bestudeerde delicten).

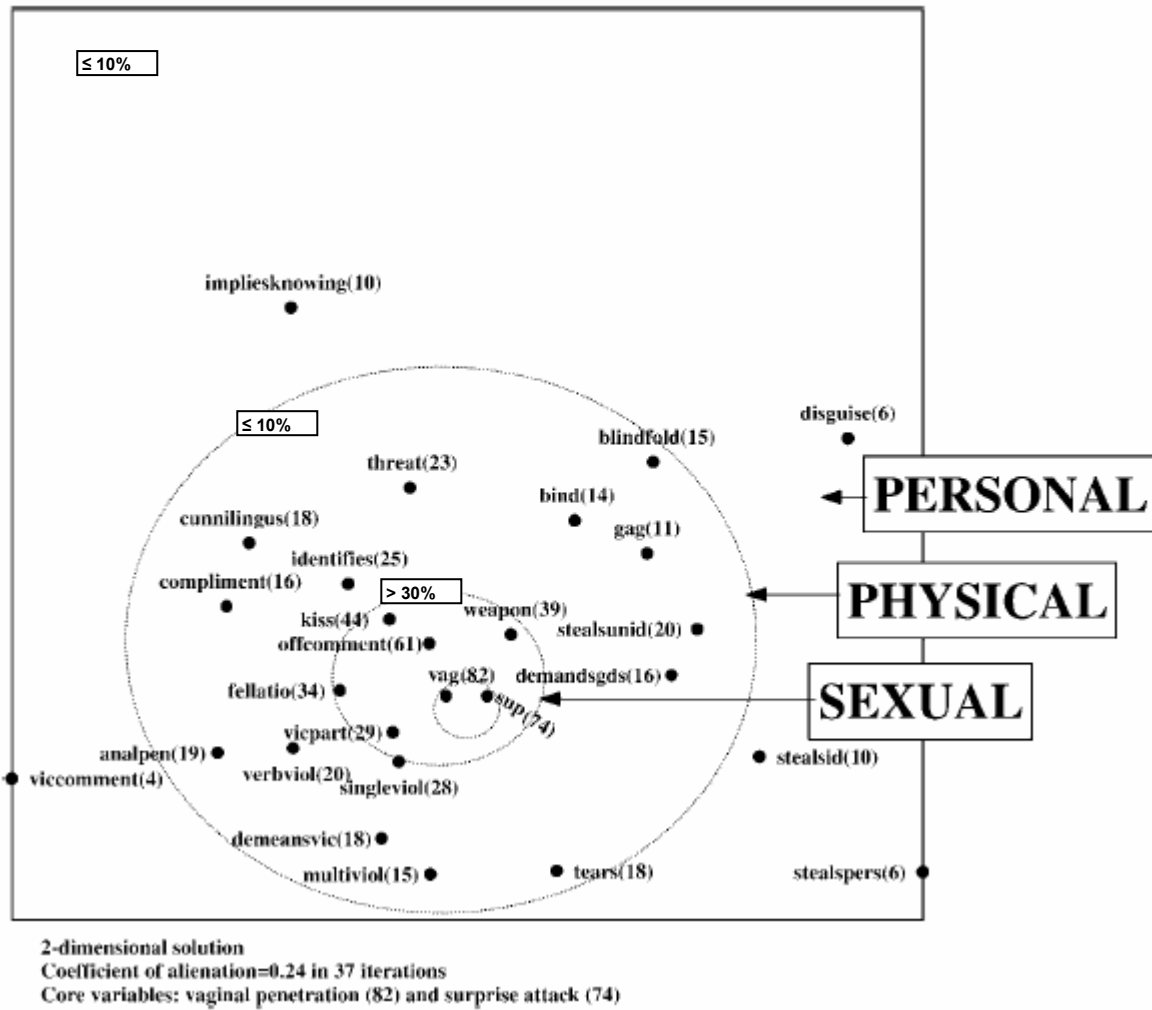
Figuur 2 Smallest Space analysis van 39 georganiseerde / ongeorganiseerde criteria, geïnterpreteerd naar vier stijlen van interactie met het slachtoffer¹. Bron: Canter, Alison, Alison & Wentink, 2004: 312.

¹ Het plot van Canter et al. lijkt een fout te vertonen. De frequentietabel (Canter et al., 2004: 305, originele tabel 1) geeft aan dat variabele nummer 5 (body concealed, 58%) minder vaak voorkomt dan variabele nummer 4 (multiple crime scene, 61%). In het plot van Canter et al. (2004: 312) staat variabele 5 echter dichterbij de kern, variabele 4 is zelfs een 'frequentiegebied' lager geplaatst. In de samengestelde tabel van de vier interactiestijlen is uitgegaan van de cijfers in de originele frequentietabel.

Figuur 3: Een SSA van 27 delictgedragingen die mate en soort van schending weergeven.
 Bron: Canter, Bennell, Alison & Reddy, 2003: 167.

De circulaire patronen die in het plot zijn aangegeven representeren frequenties, van hoge-frequentiehandelingen in het centrum van het plot naar lagere frequentiehandelingen die naar buiten toe uitlopen. Een hoge frequentie regio (gedragingen die in meer dan 30% van de delicten voorkomen) werd geïdentificeerd die hoofdzakelijk bestaat uit seksueel schendende gedragingen. Een gemiddelde frequentieregio (11-30%) bestaat uit fysiek schendende gedragingen en er werd een lage frequentieregio ($\leq 10\%$) geïdentificeerd die bestaat uit gedragingen van persoonlijke schending. In de bijlage (figuur 2, bijlage XI) is het plot opgenomen waarin tevens de frequentiepercentages weergegeven zijn. Een verder onderzoek van de delictgedragingen rond het centrum onthulde een coherente onderliggende structuur binnen het delictgedrag. In overeenstemming met de hypothese kunnen de vier clusters van gedragingen geïnterpreteerd worden als een representatie van het viervoudige model van vijandigheid, controle, stelen en betrokkenheid (zie figuur 3.5, de labels van de variabelen zijn afkortingen). Hoe dichter twee punten in het plot bij elkaar liggen, hoe waarschijnlijker de gedragingen die ze representeren samen voorkomen in verschillende delicten. Ook de 'lege plekken' in het plot kunnen van betekenis zijn. Het kan zijn dat de verkrachtingen in de gebruikte steekproef geen acties bevatten die hier geplaatst zouden worden. Aan de rechterkant van het 'vijandigheidsgebied' is bijvoorbeeld zo'n lege ruimte. Het zou kunnen dat hier, naast de variabelen 'meervoudig geweld', 'vernedert slachtoffer', 'scheurt kleren', extreme vormen van (sadistische) agressie horen, maar vanwege bijvoorbeeld een dodelijke afloop vallen deze buiten de steekproef.

Figuur 4: Een SSA van 27 delictgedragingen in 112 verkrachtingen die de mate en soort van schending weergeven. De labels van de variabelen zijn afkortingen. De waarden tussen haakjes zijn frequentiepercentages. Bron: Canter, Bennell, Alison & Reddy, 2003: 166. Toegevoegd zijn de afbakende frequentiepercentages.

Ter verduidelijking zijn ook de bijbehorende percentages toegevoegd aan de originele figuur van Canter et al. (2003: 167).

BIJLAGE X Discourse strategieën Dale, Davies & Wei (1997)

Dale en collega's zien bepaalde *discourse* strategieën als typerend voor drie fasen van de verkrachting: de initiatiefase (*approach*), de fase van onderhoud (*maintenance*) en de fase van afsluiting (*closure*).

In de initiatiefase wordt contact gemaakt met het slachtoffer en wordt initiële controle verworven. Dale en collega's signaleren in de initiatiefase een veelgebruikte overte dreigstrategie, die zij noemen '*Do as I say*' (*DAIS*), maar ook minder overte dreigstrategieën. Daarvan zijn er twee basisstrategieën, namelijk een '*foot-in-the-door*' strategie (*FID*) en een '*door-in-the-face*' strategie (*DIF*). Een *FID*-strategie behelst het verkrijgen van medewerking betreffende een kleine 'gunst', om vervolgens naar steeds grotere gunsten te bewegen. Een *DIF*-strategie behelst juist het verkrijgen van medewerking betreffende een grote vraag, waarna een beroep wordt gedaan op de 'morele verplichting' mee te werken aan kleinere gunsten. Een voorbeeld van een *DIF*-benadering is het gebruik van *concessies*, bijvoorbeeld door het stellen van vragen of geven van uitleg.

In sommige gevallen gaat een dader van een *FID*-strategie naar een *DIF*-strategie, als de eerste niet werkt.

Dale en collega's noemen een aantal spraakvormen die onder deze benaderingsstrategieën vallen. De *DAIS*-strategie komt bijvoorbeeld duidelijk naar voren in het gebruik van *directoire* of *regulerende* spraak. Deze varieert aanzienlijk in uiting, van het geven van directe orders tot verzoeken, advies, tot het geven van toestemming en zelfs bepaalde specifieke vraagstellingen. Directe orders zijn de meest voorkomende vorm van *directoire* spraak. Een speciale ordervorm is de *dreiging* ("Als je je mond niet houdt, zul je het voelen").

Een voorbeeld van een *FID*-strategie is het gebruik van *limitation reassurance* of *diminution of the threat*. Sommige verkrachters doen hun intenties direct uit de doeken, waarbij ze aangeven dat ze het slachtoffer 'geen echte pijn' willen berokkenen. Karakteristiek voor deze spraakvormen is het gebruik van woorden als 'alleen' of 'alleen maar'. Vaak wordt geruststelling gegeven door gebruik van andere strategieën zoals *liegen* ("Ik ga je alleen beroven"), *afdingen* of *impliciete bedreigingen* ("Zolang je doet wat ik zeg gebeurt er niets met je"). Hier is de dader bewust aan het misleiden en altijd manipulatief.

In de tweede fase heeft de dader al een vorm van controle over het slachtoffer, die hij nu moet behouden om verder te gaan naar daadwerkelijke seksuele handeling. Ook voor deze fase onderscheiden Dale en collega's enkele typerende *discourse* strategieën. Ten eerste het stellen van *vragen*, welke seksueel of non-seksueel van aard kunnen zijn. Veel verkrachters blijken bereid gesprekken aan te gaan met hun slachtoffer, tijdens de verkrachting. Een andere interactieve strategie is behouden van een conversatie middels *beantwoordend* gedrag, waarbij geantwoord wordt op de inhoud van vragen van het slachtoffer of op het stellen van vragen op zichzelf. Bij deze tweede vorm is niet gericht op de inhoudelijke vraag, maar gericht op het afkappen van verdere interactie. Een andere strategie in deze delictfase is *self-disclosure*, waarbij de dader ongevraagd iets loslaat over zichzelf, bedoeld om verdere conversatie te initiëren maar eerder om het slachtoffer te intimideren of misleiden. *Scripting* vindt plaats wanneer een verkrachter het slachtoffer instrueert in wat te zeggen of hoe zich te gedragen. Soms doet de verkrachter een deze fase een *aankondiging* over wat hij gaat doen, of geeft hij een *compliment* over bijvoorbeeld de fysieke kenmerken van het slachtoffer, of diens medewerking.

De laatste fase, de afsluiting, staat in het teken van het verlaten van het slachtoffer en de plaats delict. In deze fase kunnen verontschuldigen, excuses of rechtvaardigen belangrijke aspecten van de rationale en motieven van de dader onthullen. Dale en collega's halen het onderscheid aan tussen twee contrasterende strategieën. Bij het geven van *excuses* geeft een dader toe dat zijn acties verkeerd waren, maar ontkent hij zijn eigen schuld. Als de dader *justificaties* aanhaalt dan geeft hij aan dat zijn acties, in de gegeven omstandigheden, gelegitimeerd waren. Tegengesteld tot verontschuldigen en excuses, geeft een dader bij *justificaties* niet toe dat hij iets verkeerd heeft gedaan.

Dale en collega's benadrukken dat een dader in staat is een strategie te kiezen en dat hij deze kan veranderen naar gelang het doel dat hij nastreeft of hoe hij de situatie percipieert. Dit sluit aan bij het idee dat gedrag van verkrachters kan fluctueren, mede afhankelijk van de reactie van het slachtoffer en de perceptie die de dader heeft van dit slachtoffer, maar ook van zichzelf. Dale e.a. geven aldus aan dat verkrachters in staat zijn hun verbale communicatie aan te passen om 'tegenmoet te komen' aan hun slachtoffer, naar gelang hun percepties van hun eigen status en relatieve macht en die van het slachtoffer.